

İSTANBUL
ESENYURT ÜNİVERSİTESİ
Eğitimde Önceliğiniz...

İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi

SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES RESEARCHES

CİLT/VOL.: 2 | SAYI/ISSUE: 2 | 2022 KIŞ/WINTER

e - ISSN : 2791 - 691X

**İSTANBUL ESENYURT ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME VE YÖNETİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

**ISTANBUL ESENYURT UNIVERSITY
FACULTY OF BUSINESS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES RESEARCHES**

2022, Cilt / Volume: 2, Sayı / Issue: 2

PKP|INDEX ✓ **iThenticate** **refseek***

SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES RESEARCHES

Hakemli Akademik Dergi / Peer Reviewed Academic Journal

Yılda iki kez yayınlanır / Published twice a year

e-ISSN: 2791-691X

2022, Cilt / Volume: 2, Sayı / Issue: 2

DERGİNİN SAHİBİ / PROPRIETOR

Prof. Dr. İsmail DALAY

(İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi adına/ on behalf of Istanbul Esenyurt University Faculty of Business and Administrative Sciences)

GENEL YAYIN YÖNETMENİ/EDITOR-IN-CHIEF

Doç. Dr. Dikran M. ZENGİNKUZUCU

EDİTÖRLER/EDITORS

Dr. Öğr. Üyesi Erhan CANIKOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Hazal KORAY ALAY

DİL EDİTÖRÜ / LANGUAGE EDITOR

Arş. Gör. Tahsin Mert SAYGIN

KAPAK / COVER

Pınar HALLİ

YAYIN İDARE MERKEZİ / PUBLICATION OFFICE

Zafer Mah. Adile Naşit Bulv. No:1 Esenyurt İstanbul / Türkiye

+ (90) 212 444 9 123 + (90) 212 444 9 123

iesbad@esenyurt.edu.tr

Yayın Tarihi / Published on: 30.12.2022

Dergide yayınlanan makalelerin bilim, içerik ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Yayın Kurulu, yayınlanan makalelerde, konu ile ilgili en yüksek etik ve bilimsel standartlarda olması ve ticari kaygı taşımaması şartını gözetir.

The responsibility in terms of science, content and language of the articles published in the journal belongs to their authors. Articles published in the journal cannot be used without citation. In the published articles, the Editorial Board observes the highest ethical and scientific standards in relation to the issue and the requirement not to bear commercial concern.

AMAÇ VE KAPSAM

İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ieSBAD) yılda en az iki kez yayınlanan, açık erişimli elektronik hakemli akademik bir dergidir.

Dergide "sosyal bilimler" alanına özgün katkıda bulunacak siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, uluslararası ticaret, uluslararası lojistik, güvenlik çalışmaları, kamu yönetimi ve yerel yönetimler ile insan bilimlerinin tüm alanlarında çalışmalara yer verilir. Dergide bilimsel etik çerçeve içerisinde kuramsal ve analitik özgün çalışmalar yanı sıra uygulamalı makaleler yayımlanmaktadır.

Dergi yılda en az iki sayı olarak (Haziran - Aralık) elektronik ortamda yayınlanır. Derginin dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce makalelere de yer verilir.

Dergide akademisyenlerin yanı sıra uzman araştırmacıların makaleleri de değerlendirilir.

Dergide yayınlanan makaleler ilgili makaleye atıf yapılmaksızın kullanılamaz.

Dergide yayınlanan makalelerin bilim, içerik ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.

AIM AND CONTENT

Istanbul Esenyurt University Faculty of Business and Administrative Sciences Journal of Social Sciences Researches (ieJSSR) is an open-access, peer-reviewed academic journal published at least two times a year.

The journal aims to publish academic articles making original contribution to the area of "social sciences" such as political sciences, international relations, economics, business administration, international trade, international logistics, security studies, public administration and local governments and other related areas on humanity studies. The journal publishes theoretical and/or empirical studies as well as applied articles within the frame of scientific ethical principles.

The journal publishes articles of academicians as well as researchers.

The journal is published electronically at least two times a year (June and December). The language of the Journal is Turkish, but articles in English may also be published.

The articles published in our journal cannot be used without giving reference to the relevant article.

BİLİM KURULU / SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. İsmail DALAY	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Sait YILMAZ	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Wolfgang GIELER	Friedrich Schiller University Jena
Prof. Dr. Mithat BAYDUR	Okan Üniversitesi
Prof. Dr. Mikail EROL	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Atilla UYANIK	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Soner ÇELİKKOL	Doğuş Üniversitesi
Prof. Dr. Osman Zekai ORHAN	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim KIRÇOVA	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Sezgin Seymen ÇEBİ	Antalya Bilim Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat AYBAR	İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın İBRAHİMOV	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Ertan EFEGİL	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Oktay BİNGÖL	İstanbul Arel Üniversitesi
Prof. Dr. Zelha ALTINKAYA	Yalova Üniversitesi
Prof. Dr. Nejat BASIM	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Yelda ONGUN	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Haşmet SARIGÜL	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Doç. Dr. Pınar BAL	Beykent Üniversitesi
Doç. Dr. Dikran M. ZENGİNKUZUCU	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Doç. Dr. Deniz TANSİ	Yeditepe Üniversitesi
Doç. Dr. Emrah KONURALP	İğdır Üniversitesi
Doç. Dr. Üyesi Hüdayi SAYIN	Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe VAROL	San Diego Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Semra Boğan	Adana Bilim ve Yüksek Teknoloji Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hakan ARIDEMİR	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

DANIŞMA KURULU / ADVISORY COMMITTEE

Prof. Dr. Hayrettin AKKAYA	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Sudi APAK	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Şükrü Sina GÜREL	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar SUR	Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan KÖNİ	İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Mitat ÇELİKPALA	Kadir Has Üniversitesi
Prof. Dr. Sencer İMER	Ufuk Üniversitesi
E. Tümg. Armağan KULOĞLU	21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü
Prof. Dr. Yaşar ONAY	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. M. Abdülhaluk ÇAY	İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Yaşar DÜZENLİ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Siddık YARMAN	İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Kâmil Veli NERİMANOĞLU	İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Barış DOSTER	Marmara Üniversitesi, Üsküdar Üniversitesi
Doç. Dr. Tuğba ALTINTAŞ	Üsküdar Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Nihat ÖZCAN	TOBB Üniversitesi
Doç. Dr. Çağla Gül YESEVİ	İstanbul Kültür Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin GÜN	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Doç. Dr. Deniz S. SERT	Özyeğin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Neşe KEMİKSİZ	Anka Enstitüsü
Öğr. Gör. Kaya KARAN	Milli Savunma Üniversitesi
E. Alb. Ümit YALIM	21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü
Dr. Öğr. Üyesi Nurdan GÜVEN TOKER	Haliç Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer ERTÜRK	Nişantaşı Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erol ÜLGEN	Yeni Yüzyıl Üniversitesi

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of This Issue

Prof. Dr. Sait YILMAZ	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Haşmet SARIGÜL	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK	Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Timuçin KODAMAN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Muzaffer BİMAY	Batman Üniversitesi
Doç. Dr. Hüdayi SAYIN	İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cihan TOKER	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi E. Erdinç GÜLBAŞ	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ERKASAP	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gürman TEVFİK	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İhsan KURAN	Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Münir GÖKMEN	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gülaçtı ŞEN	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz KAVAL	Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hazal KORAY ALAY	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi YAKUP ÖZDALGA	Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hakan KANTARCI	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Bora ORAN	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Arş. Gör. Ali KOÇ	Munzur Üniversitesi

İçindekiler Contents

2022, Cilt / Volume: 2, Sayı / Issue: 2

Dekanın Sözü <i>Dean's Words</i>	v
Genel Yayın Yönetmeninin Notu <i>Editor-in-Chief's Notes</i>	vii
Sağlık Hizmetlerine Erişimde Tüketici Tutum ve Taleplerinin Etkisinin İncelenmesi: Pareto Analizi Uygulaması <i>Investigation of the Effect of Consumer Attitudes and Demands on Access Health Services: Application of Pareto Analysis</i>	1
Esental GÜLEÇ, Yusuf BAKTIR, İsmail DALAY	
The Role of Financial Planning in Forecasting and Decision-Making in Economic Institutions: Study on Lebanese Industrial Companies <i>Ekonomik Kurumlarda Tahmin ve Karar Verme Yaklaşımı Olarak Finansal Planlama Araçları: Lübnan Sanayi Şirketleri Üzerinde Saha Çalışması</i>	35
Niematallah TALEB	
Güney Kaskasya'daki İstikrarsızlığın ve Çatışmaların Bölgenin Güvenliğine Yansımaları <i>The Implications of Conflicts and Instabilities in the South Caucasus on the Security of the Region</i>	49
Hakan KANTARCI	
NATO'nun Soğuk Savaş Sonrası Yeni Stratejileri <i>NATO's New Strategies in the Post-Cold War Era</i>	91
Erhan CANIKOĞLU	
Bölgesel Kalkınmada Üniversitelerin Rolü: TR3 Bölge Örneği <i>The Role of Universities in Regional Development: Example of TR3 Region</i>	105
Serhat GENÇ Kadir ÇİFTÇİ	

İhracat Bedelinin Yurda Getirilmesinde Türk Kambiyo Mevzuatındaki Değişikliklerin Dış Ticaret İşletmelerine Etkileri <i>The Effects of the Modifications in the Turkish Exchange Legislation on Foreign Trade Transactions in Bringing the Export Value to Turkey</i> Muharrem SAMUR	117
İstanbul'da Ortaokul Öğrencilerinin Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyleri Bakımından Öğrenme Stilleri <i>Learning Styles of Middle School Students in Istanbul in terms of Grade Levels</i> Özlem YEŞİL Nurettin AYDIN	129
A Comparison of the Impact of COVID-19 Pandemic Remote Working Conditions on Academic' Family-Work Balance and Personal Performance: A Case Study <i>COVID-19 Salgını Uzaktan Çalışma Koşullarının Akademisyenlerin Aile-İş Dengesi ve Kişisel Performansı Üzerindeki Etkisi: Bir Örnek İncelemesi</i> Yasemin SARICI	139
Sezai Karakoç'ta Kriz Yaklaşımı ve Nostalji <i>Crisis Approach and Nostalgia in Sezai Karakoç</i> Nesim ASLAN, Sami YAVUZ, Tekin TEKİN ve İlyas EKİN	153
Intercultural Communication – Bridges in Understanding Cultural Differences <i>Kültürler Arası İletişim: Kültürel Farklılıkları Anlama Köprüleri</i> W. GİELER	167
Mahfi Eğilmez'in Kolay Ekonomi Kitabının İncelemesi <i>Book Review of "Easy Economy" Written by Mahfi Eğilmez</i> Yunus Emre GENÇ	177
Pisagor ve Marin Mersenne'in Monchord'larına Müzik ile Matematik Bağlamında Bir Bakış <i>An Overview of Pythagoras and Marin Mersenne Monochords in the Context of Music and Mathematics</i> Ayşegül Acil Serhat GENÇ	191
Strategic Approach on Digital Platforms: The Cases of NETFLIX, AMAZON HBO <i>Dijital Platformlarda Stratejik Yaklaşımlar: NETFLIX, AMAZON HBO Örnekleri</i> Ahmet Münir GÖKMEN	201

Dekan'dan

Dean's Words

Değerli Bilim İnsanları,

İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisinin (ieSBAD) yeni sayısında bilimsel titizlikle ve etik ilkelerle hazırlanmış araştırmaları sizlere sunmanın mutluluğunu yaşamaktayız. Daha önceki sayılarımızda olduğu gibi bu sayımızda da temel amacımız sosyal bilimler alanında bilimsel bilgi üretimine katkı sunmak için yeni bir bilimsel yöntem geliştiren veya bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulama niteliğinde olan özgün makalelere yer vermektir. Dergimizin bu sayısında farklı disiplinlerden, alanında uzman hakemler tarafından incelenerek yayına hazırlanmış, sosyal bilimlerin birçok alanına katkı sunması beklenen araştırma makaleleri yer almaktadır.

Derginin bu sayısının hayata geçirilmesi hususunda desteklerini esirgemeyen çalışma arkadaşlarıma ve değerli çalışmalarını bu sayıda bizlerle paylaşan araştırmacı ve akademisyenlere emeklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi'nin (ieSBAD) yeni sayısının sosyal bilimler literatürüne ve bundan sonraki akademik çalışmalara katkıda bulunmasını temenni eder, saygılar sunarım.

Prof. Dr. İsmail DALAY
Dekan / Dergi Sahibi
Dean / Proprietor

Editör'den

Editorial

Değerli Dergi Okurları,

İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi tarafından yayına hazırlanan Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ieSBAD) yılda en az iki kez açık erişimli olarak yayınlanmaktadır. Bu dördüncü sayımız ile dergimizin ikinci yılını tamamlamış bulunmaktayız. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ieSBAD) artık Dergipark içerisinde yer almakta ve tüm süreçler Dergipark üzerinden yürütülmektedir.

Dergimiz ülkemizin akademik hayatına ve toplumsal çalışmalarına katkı sunmak amacıyla taşımaktadır. Bu amaçla dergimizde “sosyal bilimler” alanına özgün katkıda bulunacak siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, uluslararası ticaret, uluslararası lojistik, güvenlik çalışmaları, kamu yönetimi ve yerel yönetimler ile insan bilimlerinin tüm alanlarında çalışmalara yer verilir. Dergide bilimsel etik çerçeve içerisinde kuramsal ve analitik özgün çalışmalar yanı sıra uygulamalı makaleler yayımlanmaktadır. Dergi akademisyenlerin yanı sıra uzman araştırmacıların Türkçe, İngilizce ve zaman zaman diğer dillerde bilimsel makalelerine de açık olacaktır. Dergimizi akademisyenlerin yanı sıra başta Esenyurt olmak üzere çevre ve ülkemizin kamu ve yerel politika yapıcılarına, sivil toplum kuruluşlarına ve tüm ilgililere de ulaşmayı amaçlamaktayız.

Dergimizin gelişme politikasının temelinde akademik ilkelere ve etik kurallara sıkı sıkıya bağlılık yer almaktadır. Akademik ve etik ilkeler uzun vadede derginin sürdürülebilirliğinde ve nitelikli bir akademik yayın olmasında kaldıraç işlevi görecektir. Bu bakımdan dergide yayınlanan makalelerin hakemlik süreçleri titizlikle yürütülmekte ve başta intihalin önlenmesi olmak üzere akademik ilkelere özen gösterilmektedir.

Bu sayımıza katkı sunan üniversitemizden ve üniversitemiz dışından yazarlara, derginin yayınında emek sarf etmiş herkese ve titiz çalışmalarıyla değer katan değerli hakemlerimize minnet ve teşekkürlerimizi sunarız. Gelecek sayımızda da değerli yazarların nitelikli çalışmalarını okurlarla buluşturabilmeyi dileriz.

Doç. Dr. Dikran M. ZENGİNKUZUCU

Baş Editör

Editor-in-chief

SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİMDE TÜKETİCİ TUTUM VE TALEPLERİNİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ: PARETO ANALİZİ UYGULAMASI

INVESTIGATION OF THE EFFECT OF CONSUMER ATTITUDES AND DEMANDS ON ACCESS TO HEALTH SERVICES: APPLICATION OF PARETO ANALYSIS

Esendal GÜLEÇ
Araştırmacı, Sağlık Uzmanı
 gulecesendal@gmail.com

Yusuf BAKTIR
Dr. Öğr. Üyesi, Üsküdar Üniversitesi,
Sağlık Yönetimi
 yusuf.baktir@uskudar.edu.tr

İsmail DALAY
Prof. Dr., İstanbul Esenyurt
Üniversitesi
İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi
 ismaildalay@esenyurt.edu.tr

Öz

Erişim, sağlık hizmetlerinin organizasyonu, finansmanı ve sunumunun incelenmesinde önemli bir kavramdır. Sağlık hizmetlerinin talep ve tüketiminde erişim eşitliği ve sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için sağlık hizmetlerine erişimin iyi yönetilmesi gerekmektedir. Sağlık hizmetlerinin sunumunda, hasta akışının tıkanması ve buna bağlı olarak tedavisinde aksaklıkların yaşanması erişimin önündeki çeşitli engellerden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada sağlık hizmetlerinde artış gösteren erişim eşitsizliğinde tüketici taleplerinin arz üzerine etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, bakım alma ve hizmetlerden yararlanma amacıyla sağlık hizmetlerine erişimde, hasta akışı tıkanıklığının oluşmasında tüketici tutum faktörlerinin etkisinin araştırılması ve talep yönlü faktörlerin arz üzerine etkisinin varlığının incelenmesi gerekliliğine farklı bir bakış açısı sağlamak ve yönetsel stratejiler geliştirilebilmesi için veri oluşturmaktır.

Araştırma belirli bir zaman kesitinde, neden ve sonuç arasındaki ilişkinin birlikte incelendiği kesitsel araştırma modeli olarak tasarlanmıştır. Çalışmada, sağlık hizmeti almak için bir kamu sağlık işletmesine başvuru yapan poliklinik hastalarının bir yıllık hasta akış dağılımı incelenmiş, veriler Pareto ilkesi temel alınarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Elde edilen bulgular sonucunda, bakım alma ve hizmetlerden yararlanma için sağlık hizmetlerine erişim talebinde bulunan hastaların poliklinik başvuruları branş ve tanı bazlı olarak gruplandırılmış, 2000 kişilik örneklem grubu üzerinde analiz yapılmıştır. Sağlık hizmeti sunumunda poliklinikten yararlanma sayısının hesaplanması amacıyla uygulanan pareto analizi sonuçlarına göre; branşların tamamında %20'lik hasta kitlesinin kendi grubu içerisinde gerçekleştirilen toplam muayene kitlesinde %80 lik yer kapladığı görülmüştür.

Pareto analizi ile ulaşılan sonuçlarda sağlık hizmetlerinin talebinde tüketicilerin yoğunluğunun belirlenmesi, tespit edilen bu bireylerin tüketici tutum ve davranışları açısından incelenmesi ve satın alma davranışlarının değerlendirilmesinin karar vericiler için pazarlama araştırmalarında nicel bir karar aracı olarak nitelendirilebileceği öngörülmüştür.

Anahtar kelimeler: Sağlık Hizmetlerine Erişim, Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma, Pareto İlkesi, Pareto Analizi.

ABSTRACT

Access is an important concept in examining the organization, financing, and delivery of health care. In order to ensure equality of access and sustainability in the demand and consumption of health services, access to health services must be well managed. In the provision of health services, the obstruction of patient flow and the resulting disruptions in treatment are caused by various obstacles in front of access. In this study, it was investigated whether consumer demands have an effect on supply in terms of increasing access inequality in health services.

The aim of this study is to provide a different perspective on the necessity of investigating the effect of consumer attitude factors in accessing health services, in the formation of patient flow congestion in order to receive care and benefit from services, and to examine the existence of the effect of demand-side factors on supply and to generate data in order to develop managerial strategies.

The research is designed as a cross-sectional research model in which the relationship between cause and effect is examined together in a certain time period. In the study, the one-year patient flow distribution of outpatients who applied to a public health institution to receive health services was examined, the data were analyzed and interpreted on the basis of the Pareto principle.

As a result of the findings obtained, outpatient clinic applications of patients who requested access to health services in order to receive care and benefit from services were grouped on the basis of branch and diagnosis, and analysis was performed on a sample group of 2000 people. According to the results of the Pareto analysis applied to calculate the number of benefiting from the outpatient clinic in the provision of health services; It has been observed that 20% of the patients in all branches occupies 80% of the total examination mass performed within their own group.

In the results obtained with the Pareto analysis, it is predicted that determining the density of consumers in the demand for health services, examining these individuals in terms of consumer attitudes and behaviors, and evaluating their purchasing behaviors can be qualified as a quantitative decision tool in marketing research for decision makers.

Keywords: Access to Health Services, Utilization of Health Services, Pareto Principle, Pareto Analysis

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 21.06.2022
Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 02.09.2022

1. GİRİŞ

İşletmeler müşteri taleplerini karşılarken onların beklentilerini yerine getirmek ve beklenenin ötesine geçebilmeyi amaçlarlar (Talib, F., Rahman, Z., ve Qureshi, M. N., 2010). Sağlık sektöründe hizmete erişim, tüm politikalarda sağlık hizmetlerinin temel performans göstergeleri arasında değerlendirilmektedir. (Çınaroğlu, S., 2016; Ricketts, T. C. ve Goldsmith, L. J., 2005)

Erişim kelimesi anlam olarak, yaklaşma, ulaşma, bir yere girme yolu, ziyaret etme hakkı ya da fırsattır. Sağlık hizmetlerinde erişim kavramı ise bir sağlık hizmetine, hizmet sağlayıcıya ya da hizmet kurumuna erişim olarak tanımlanmıştır. (Levesque, J. F., Harris, M. F. ve Russell, G., 2013; Bashshur, RL, Shannon, GW ve Metzner, CA, 1971). Sağlık hizmetlerine erişim, tüketicilerin ya da toplulukların ihtiyaçlarıyla orantılı olarak gerekli ve uygun olan sağlık hizmetlerini kullanabilecekleri fırsatlar veya kolaylıklardır.

Levesque ve arkadaşları (2013) erişimi, sağlık hizmeti ihtiyaçlarının belirlenmesi, sağlık hizmeti arama, sağlık hizmetlerine ulaşma, alma veya kullanma ve gerçek bir hizmet ihtiyacının karşılanmasını sağlama fırsatı olarak tanımlamışlardır. Ayrıca erişilebilirliği kavramsal olarak beş boyutta incelemiş ve toplulukların bu boyutlara karşılık gelen algılama, arama, ulaşma, ödeme ve katılım şeklinde beş yeteneğinin, erişilebilirliğin boyutlarıyla etkileşime girdiğini ileri sürmüşlerdir.

Mooney (1983), erişimi hem arz hem de talebin bir fonksiyonu olarak görür. Bu görüşe göre, sağlık hizmetlerine erişim, hizmetlerin yeri, bulunabilirliği, maliyeti ve uygunluğu gibi arz faktörlerinin yanı sıra hastalık yükü ve bilgi, tutum ve beceriler ve öz bakım gibi talep faktörlerinin bir ürünüdür. (Aday, L. A. ve Andersen, R., 1974; Gulliford, M., Figueroa-Munoz, J., Morgan, M., Hughes, D., Gibson, B., Beech, R. ve Hudson, M., 2002). Predispozan faktörler, bir bireyin bir hastalık algısını ve ayrıca popülasyona özgü kültürel, sosyal ve epidemiyolojik faktörleri içerir. (Culyer, AJ ve Wagstaff, A.,1993).

Sağlayıcı faktörler, bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanmaları için mevcut olan araçları içerir. Sağlık sistemi faktörleri, sağlık hizmetlerinin sunulduğu kaynakları, yapıları, kurumları, prosedürleri ve düzenlemeleri içerir (Shengelia, B., Murray, C. J. ve Adams, O. B., 2003).

Sağlık hizmeti sunulan kurumlarda hizmete erişim etkinliğini olumsuz etkileyen davranışlar çeşitli kriterlerle tespit edilerek düzenlenmesi yoluna gidilmektedir. (Van Ramshorst, GH, Kaijser, MA, Pierie, JPE ve van Wagenveld, BA, 2017).

Ricketts ve Goldsmith (2005), sağlık hizmetlerine erişimin yapılandırılması ve çalışma şekli konusunda çok sayıda teori bulunmaktadır. Erişim araştırmalarını desteklemek ve sağlık sistemlerinin erişim standartlarını karşılama derecesini ölçmek için kullanılan başlıca teorik çerçeveler gözden geçirilmiş, bireylerin ve ailelerin davranışlarını, öğrenme ve değiştirme potansiyeline sahip olduğu dinamik bir sürecin varlığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu öğrenme ve adaptasyonun sağlık hizmetlerine erişim hakkındaki ampirik araştırmalarda daha az araştırıldığı ileri sürülmüştür.

Süreç göstergeleri, “düzenli bir bakım kaynağına” sahip olmanın “olağan” ölçütleri haline gelmiştir. Bakım için harcanan seyahat süresi, makul bir sürede randevu alınabilmesi yeteneği ve

poliklinik bekleme süreleri gibi hem sürece hem de sonuçlara odaklanan küresel erişim göstergeleri oluşturmak oldukça önemlidir. (Andersen R. A 1968),

Müşteri beklentilerini karşılamak için süreçlerin oluşturulması ve amacına uygun işletilmesinde performans ölçümleri yapmak, planlanan süreçlerin başarılı bir şekilde işletilmesini sağlayacaktır. Performans hesaplamaları hedeflere ulaşmada süreçlerin işletilmesindeki aksaklık ve tıkanıklıkların anında fark edilmesini ve düzeltilmelerini sağlayacaktır. Bu sayede süreçler de ihtiyaçlar doğrultusunda sürekli iyileştirilerek ilerleyecektir. Performans hesaplamada, çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler arasında en sık kullanılan performans hesaplama yöntemi; tanımlama, ölçme, analiz, iyileştirme ve kontrol basamaklarından oluşan toplam kalite yönetimi değerlendirmesi ile yapılır. Toplam kalite yönetimi değerlendirmesinin aşamaları arasında sayılan analiz basamağında; önceki adımlarda toplanan veriler pareto analizi, balık kılçığı diyagramı, süreç akış şeması gibi analitik araçlar kullanılarak değerlendirilmektedir. (Center, T. H. 2019). Süreçlerin işletilmesinde toplanan ve elde edilen verilerin kritiklik sırasına göre sıralanması, düzenlenmesi ve yorumlanması için "Pareto analizi" tercih edilir. Bu analiz neticesinde ortak bir etkiye katkıda bulunan herhangi bir popülasyonda, etkinin büyük kısmını oluşturan popülasyonun birkaçı tespit edilir.(Van Ramshorst, GH, Kaijser, MA, Pierie, JPE ve van Wagenveld, BA, 2017). On dokuzuncu yüzyılda Vilfredo Pareto tarafından geliştirilen ve karmaşık bir ekonomi termiolojisi olarak bilinen Pareto analizi etken seyrekliği ya da önemli azınlık yasası olarak da bilinir. Araştırmacılar, üretim yönetimi ve finansal yönetim de dahil olmak üzere, girdileri ve çıktıları olan, çoğu sistemde Vilfredo Pareto'nun tespit ettiği önemli azınlık fenomenini gözlemlemeye başlamışlardır. Pareto ilkesine göre mevcut bütünde yer alan %20'lik kesimin mevcut bütünün %80' ini etkilediği "öngörülebilir dengesizlik" modeli mevcuttur. Bu durum sonuçların çoğunluğunun genellikle az sayıda girdiden elde edildiğinin göstergesidir. Örneğin, küçük bir müşteri alt kümesi, gelirlerin çoğunu oluşturabilir. Pareto etkisi, müşteriler, satış gücü ve itibar eşitliği gibi diğer birçok boyut için de geçerlidir. (Powell, T. ve Sammut-Bonnici, T., 2014).

Center T. H. (2019)., üçüncü basamak sağlık merkezinin parazitoloji laboratuvarında analiz öncesi süreçte hata kaynağı için hesaplanan Pareto analizi ile hata nedenlerinin birikimli toplamlarını göstererek iyileştirme gereken hataları daha belirgin bir şekilde ortaya koymuştur.

İlaç tedavisi süreçlerini iyileştirmede pareto analizi ve altı sigma uygulamaları yapılmış, bulunan sonuçlarda ilaç hatalarını azaltılması, hasta güvenliğinin artırılması, işletme maliyetlerini azaltması gibi unsurlarda sağlık işletmeleri tarafından kullanılacak güçlü bir süreç iyileştirme metodolojisi olduğu ilaç tedavisi sürecini iyileştirmede ve sürdürmede önemli bir rol oynayacağı kanaati bildirilmiştir. (Trakulsunti, Y. ve Antony, J., 2018).

Amerika Birleşik Devletleri'nde Crohn Hastalığı Olan Hastalar için Sağlık Sigortası Ödenen Maliyetler ve Maliyetlerin Sebeplerini araştıran çalışmada pareto analizi uygulanmış, üye başına yıllık ortalama sağlık planı için ödenen maliyetin, hastaların yüzde yirmi sekizinin, toplam maliyetlerin %80'ini oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Park, K. T., Colletti, R. B., Rubin, D. T., Sharma, B. K., Thompson, A. ve Krueger, A., 2016).

Pareto analizi kullanılarak üretim ve hizmet sektöründe toplam kalite yönetimi üzerine yapılan bir araştırmada içlerinde sağlık sektörünün de bulunduğu bir çok alanda toplam kalite yönetiminin bu sektörler üzerindeki etkilerine ait araştırmaların genişletilmesi gerektiği

bildirmişlerdir.(Bajaj, S., Garg, R. ve Sethi, M., 2018). Yapılan literatür taramalarında müşteri memnuniyeti, toplam kalite yönetimi gibi alanlarda Pareto analizi oldukça yaygın kullanılırken, sağlığa erişimde tüketici taleplerinin, tutum ve davranışlarının incelenmesinde Pareto ilkesi ile entegre bir çalışmaya rastlanmamıştır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Amaç ve Önem

Raporun Yapılan çalışmalarda sağlık hizmeti talebi ve tüketiminde hedonik değerlerin incelendiği çalışmaların azlığından bahsedilmiş ve sağlık sektöründen alınan verilerden elde edile çıktılarını, farklı tüketim alanlarına uygulanan hedonik tutum tüketici değerleriyle uyum gösterdiği, sağlık hizmeti tüketici değerlerinde hedonik tutumların olduğu bulgularını destekler nitelikte sonuçlar ortaya koymuştur. Bu araştırmanın amacı daha önce yapılmış olan çalışmaların sonuçlarından yola çıkarak sağlık hizmetlerinde artış gösteren erişim eşitsizliğinde, talep yönlü faktörlerin arz üzerine etkisinin varlığının araştırılması için veri hazırlamaktır.

2.2. Evren ve Örneklem

Sağlık hizmetlerine erişimde tüketici talep ve tutumlarının etkisi önceki makalede elde edilen sonuçlar rehberliğinde incelenecektir. Araştırmada ele alınan zaman kesiti bir yıldır. Bir yıllık süreçte yapılan poliklinik başvurusu içerisinde rutin kontrol başvuruları ve kronik hastalığa sahip olan hasta başvuruları ayıklandı. Sonuçta elde edilen başvuru sayısı 788.742 kişidir. Bu başvurular içerisinde en sık başvuru yapan ilk 2000 kişi örneklem grubu olarak seçildi ve her branş için ayrı ayrı poliklinik başvuruları incelendi.

2.3. Veri Toplama Aracı

Veriler retrospektif olarak, hastalara ait tıbbi ve kişisel bilgilerin bulunduğu hastane otomasyon sisteminden elde edilmiştir.

2.4. Analiz Yöntemi

Bu araştırmada her hasta için bir kod numarası belirlenmiş, branş ve tanı bazlı olarak gruplandırılmıştır. Her branş için pareto analizi uygulanmış sağlık hizmeti sunumunda poliklinikten yararlanma sayısı yüksek hastalar tespit edilmiştir.

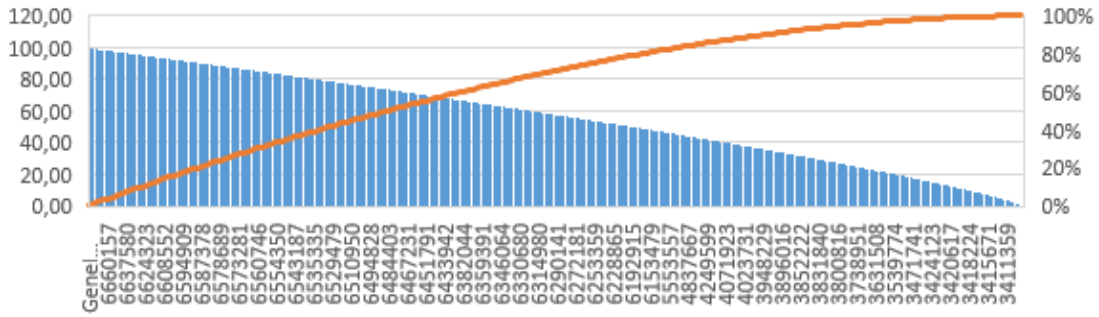
Çalışma belirli bir zaman kesitinde, neden ve sonuç arasındaki ilişkinin birlikte incelendiği kesitsel araştırma modeli olarak tasarlanmıştır. Araştırma literatür taraması ve veri analizi şeklinde iki bölüm olarak tasarlanmıştır. sağlık hizmetlerine erişim, sağlık hizmetlerinden yararlanma, pareto ilkesi, pareto analizinin uygulanması kavramları ile ilgili yayınlanmış literatürün sentezinden elde edilen makale ve kitap bölümleri ile bu bölümlerin referans listeleri kullanılarak metinlerin kartopu erişimi kullanılmıştır. Veri analizinde bir kamu sağlık işletmesine başvuru yapan acil klinik ve poliklinik hasta kayıtlarının 1 yıllık döneme ait başvuru sayılarından elde edilen gerçek verilere dayalı bir vaka çalışması yapılmıştır. Verilerin toplanması ve analiz esnasında hasta gizliliği ve mahremiyetine azami özen gösterilmiştir. Verileri çözümlmek için basit ve karmaşık formüller kullanılarak hesaplama modelleri oluşturulmuştur. Tanımlayıcı istatistikler ve pareto grafikleri Office 2016 Excel (Microsoft, ABD) yazılımı kullanılarak yapılmıştır.

Sorunları ve nedenlerini belirlemek ve listelemek amacıyla; verileri/faktörleri, en yüksek oluşum sıklığından en düşük oluşum sıklığına doğru azalan sırada sıralamada Pareto Analizi kullanılmıştır. Grafik, göz önünde bulundurulmuş çeşitli faktörleri sıralı bir sırayla temsil eder. Bu grafiğin sunumu, net bir gösterge sağlayarak hangi faktörlerin hayati önem taşıdığını kolayca tahmin etmeye yardımcı olur ve aynı zamanda bu faktörlerin belirlenmesine yardımcı olur (Kumar, R., Singh, K. ve Jain, SK, 2019). Joseph Juran bu kavramı genişletmiş ve günlük yaşamda geniş bir yelpazede uygulanabilir olduğunu belirtmiştir. (Zeyrekli Y. S., 2021).

3. BULGULAR

İkinci Bir kamu hastanesinden bakım alma ve hizmetlerden yararlanma için sağlık hizmetlerine erişim talebinde bulunan hastaların bir yıllık poliklinik başvuruları branş ve tanı bazlı olarak gruplandırılmış, toplam 2000 kişilik örneklem grubu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır.

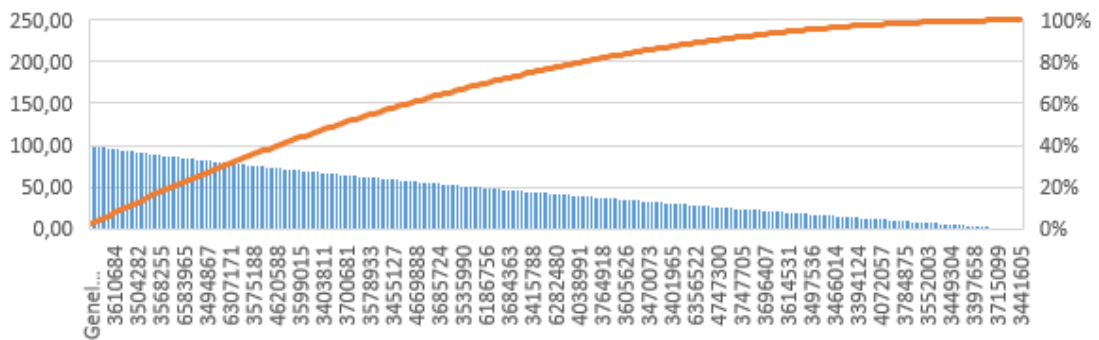
3.1. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları

Tablo 1: Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları

Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 400 hastanın toplam 10893 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 103 hasta poliklinik yoğunluğunun %83 ünü oluşturmaktadır.

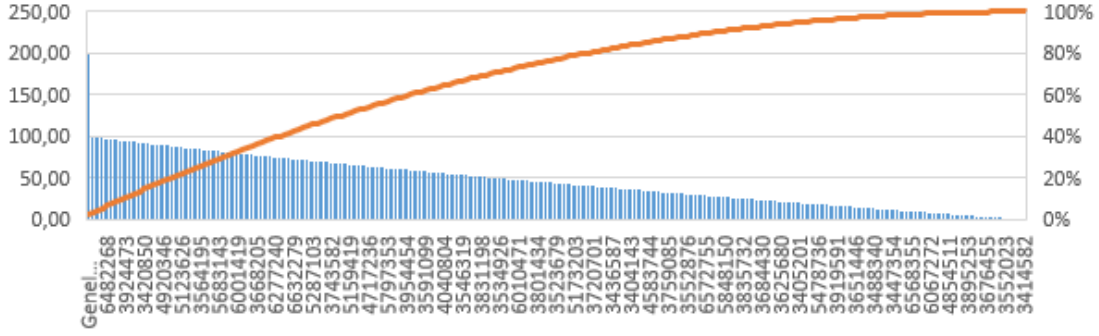
3.2. Kardiyoloji

Tablo 2: Kardiyoloji

Kardiyoloji polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 200 hastanın toplam 3749 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 31 hasta poliklinik yoğunluğunun %79,03' ünü oluşturmaktadır.

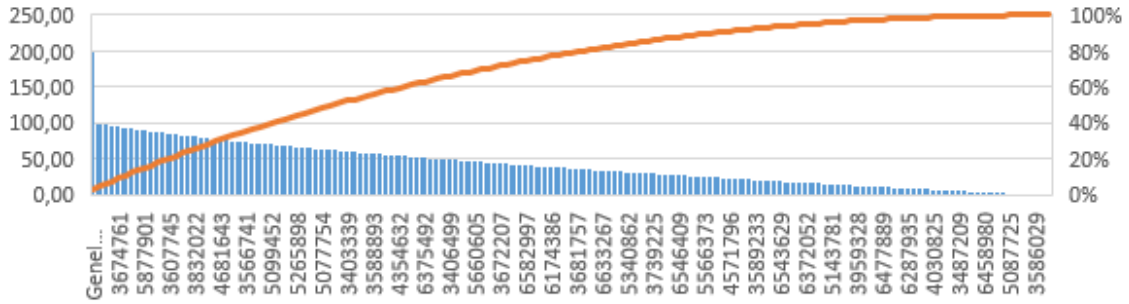
3.3. Göz Hastalıkları

Tablo 3. Göz Hastalıkları

Göz hastalıkları polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 200 hastanın toplam 7014 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 33 hasta poliklinik yoğunluğunun %79,81 ini oluşturmaktadır.

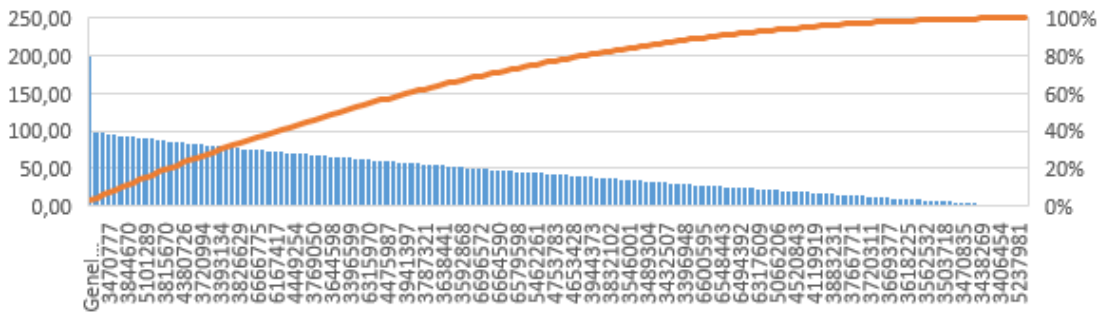
3.4. Nöroloji

Tablo 4. Nöroloji

Nöroloji polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 150 hastanın toplam 2824 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 21 hasta poliklinik yoğunluğunun %77,16 sını oluşturmaktadır

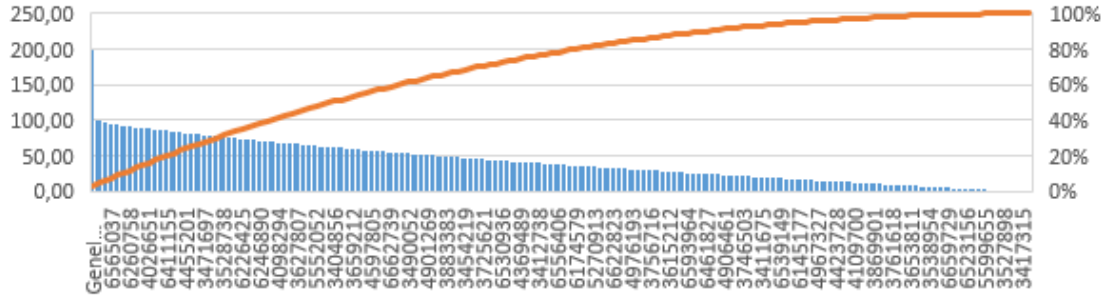
3.5. Beyin ve Sinir Cerrahisi (Nöroşirurji)

Tablo 5. Beyin ve Sinir Cerrahisi (Nöroşirurji)

Beyin ve sinir cerrahisi (nöroşirurji) polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 150 hastanın toplam 1633 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 23 hasta poliklinik yoğunluğunun %78,87 sini oluşturmaktadır.

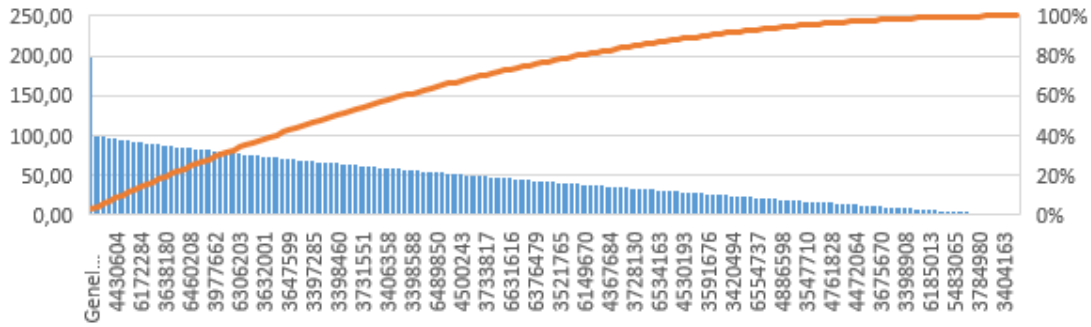
3.6. Kulak Burun Boğaz

Tablo 6. Kulak Burun Boğaz

Kulak Burun Boğaz polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 150 hastanın toplam 3631 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 21 hasta poliklinik yoğunluğunun %77,80 ini oluşturmaktadır.

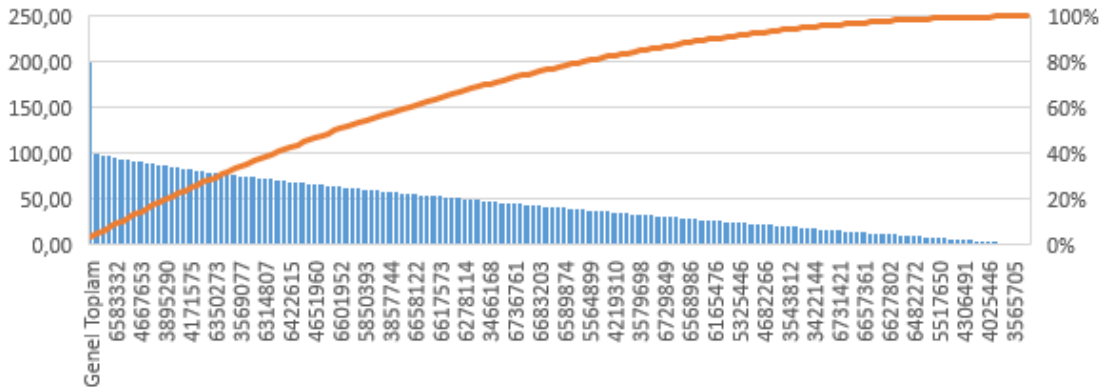
3.7. Üroloji

Tablo 7. Üroloji

Üroloji polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 150 hastanın toplam 4287 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 22 hasta poliklinik yoğunluğunun %79,75 ini oluşturmaktadır.

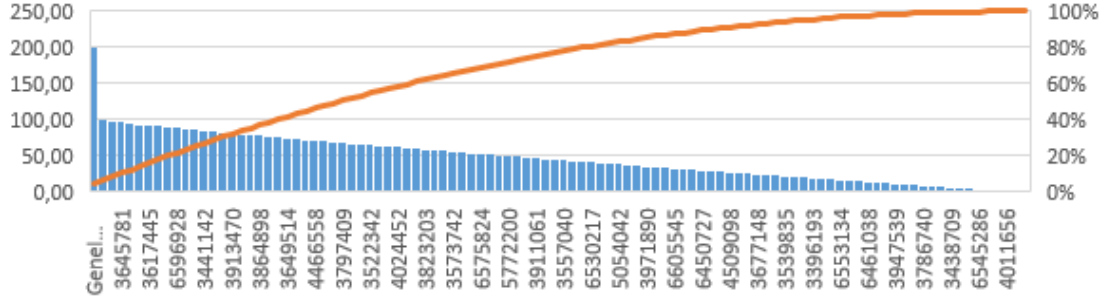
3.8. Plastik Cerrahi

Tablo 8. Plastik Cerrahi

Plastik Cerrahi polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 150 hastanın toplam 2171 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 20 hasta poliklinik yoğunluğunun %79,20 sini oluşturmaktadır.

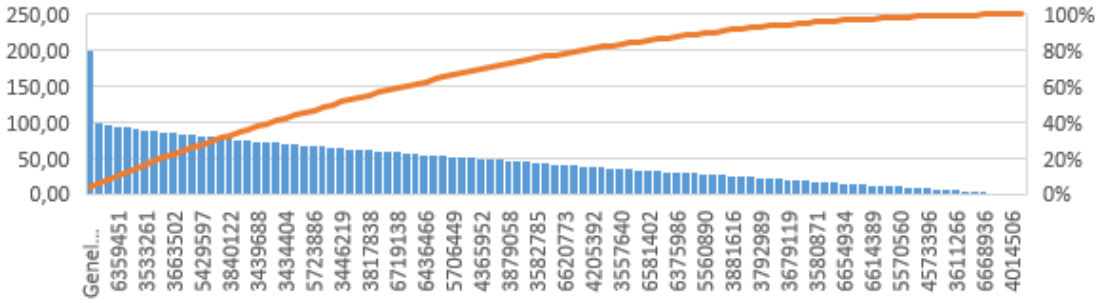
3.9. Kadın Hastalıkları ve Doğum

Tablo 9. Kadın Hastalıkları ve Doğum

Kadın hastalıkları ve doğum polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 100 hastanın toplam 2667 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 15 hasta poliklinik yoğunluğunun %81,78 ini oluşturmaktadır.

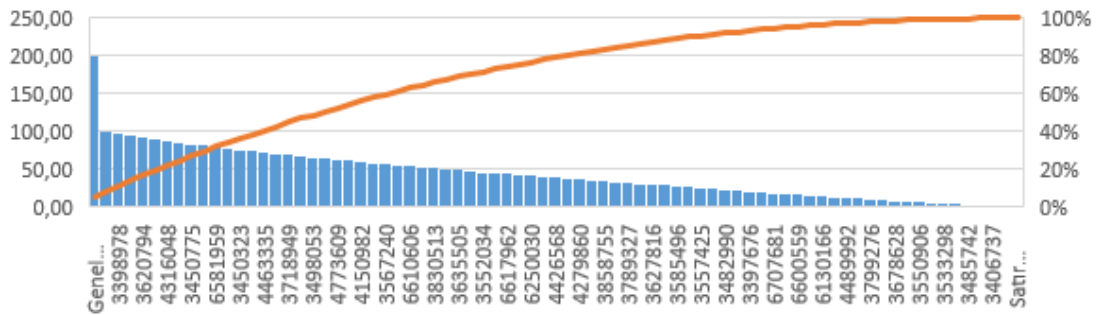
3.10. Ortopedi ve Travmatoloji

Tablo 10. Ortopedi ve Travmatoloji

Ortopedi ve Travmatoloji polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 100 hastanın toplam 2015 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 14 hasta poliklinik yoğunluğunun %79,29 unu oluşturmaktadır.

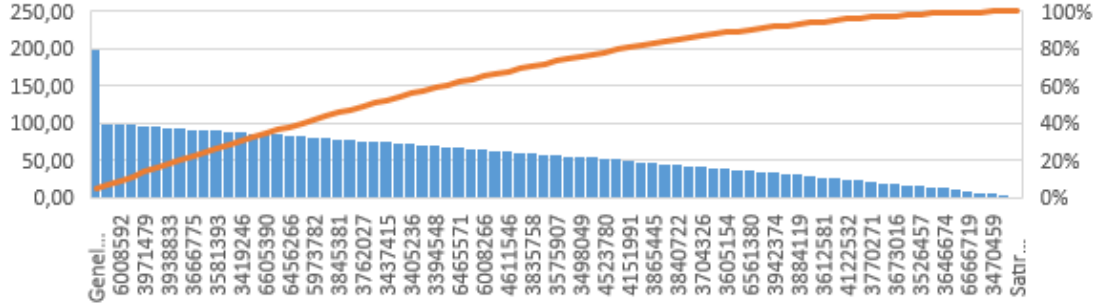
3.11. Göğüs Hastalıkları

Tablo 11. Göğüs Hastalıkları

Göğüs hastalıkları polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 75 hastanın toplam 611 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 10 hasta poliklinik yoğunluğunun %80,85 ini oluşturmaktadır.

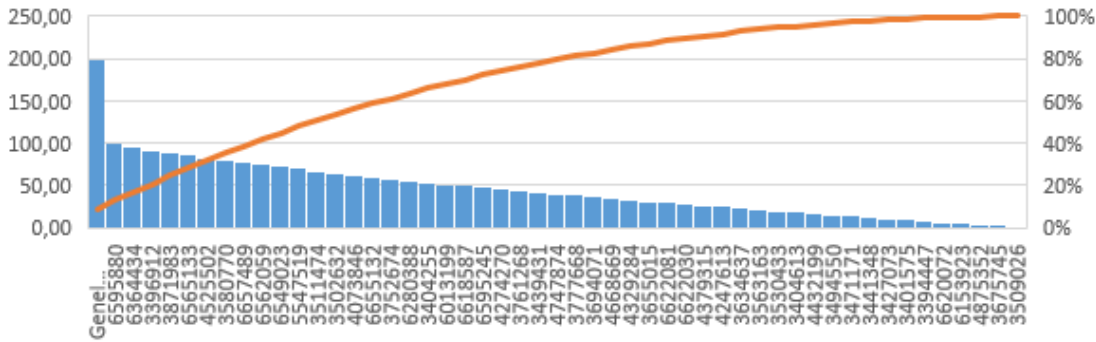
3.12. Enfeksiyon Hastalıkları

Tablo 12. Enfeksiyon Hastalıkları

Enfeksiyon Hastalıkları polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 75 hastanın toplam 1045 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 14 hasta poliklinik yoğunluğunun %85,17 sini oluşturmaktadır.

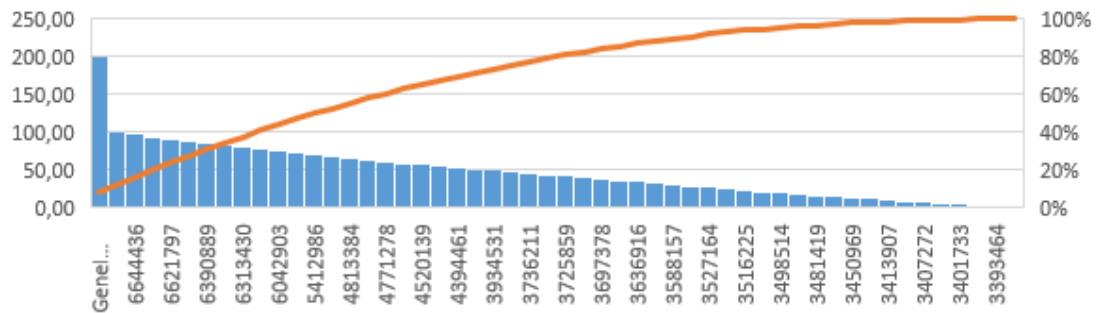
3.13. Dermatoloji

Tablo 13. Dermatoloji

Dermatoloji polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 50 hastanın toplam 1369 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 6 hasta poliklinik yoğunluğunun %80,57 sini oluşturmaktadır.

3.14. Göğüs Cerrahisi

Tablo 14. Göğüs Cerrahisi

Göğüs Cerrahisi polikliniğine bir yıl boyunca en sık başvuru yapan 50 hastanın toplam 211 başvurusu üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. İlk 7 hasta poliklinik yoğunluğunun %82,46 sını oluşturmaktadır

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Sağlık hizmetlerine erişim, dünya çapında sağlık sistemlerinin performansının merkezinde yer almaktadır. (Levesque, J. F., Harris, M. F. ve Russell, G., 2013).

Sağlık hizmetlerine erişimde hasta akışı tıkanıklığının oluşmasında tüketici tutum faktörlerinin etkisinin araştırılması için veri oluşturulması amacıyla tüketici talepleri üzerinde pareto analizi uygulanmıştır. Bir kamu hastanesinden bakım alma ve hizmetlerden yararlanma için sağlık hizmetlerine erişim talebinde bulunan hastaların bir yıllık poliklinik başvuruları branş ve tanı bazlı olarak gruplandırılmış, 2000 kişilik örneklem grubu üzerinde analiz yapılmıştır. Sağlık hizmeti sunumunda poliklinikten yararlanma sayısının hesaplanması amacıyla uygulanan pareto analizi sonuçlarına göre; branşların tamamında %20'lik hasta kitlesinin kendi gurubu içerisinde gerçekleştirilen toplam muayene kitlesinde %80'lik yer kapladığı görülmüştür.

Erişimle ilgili politika odaklı araştırmalar, sistem ve politikaların yanı sıra bireyler ve nüfuslar için değişim ve uyum süreçlerine daha fazla önem vermelidir. (Ricketts, T. C. ve Goldsmith, L. J., 2005). Sağlık sistemlerine erişim bakım sürecinde önemli bir faktör olarak görülmesine rağmen, sağlık sistemlerine erişim ve hizmetlerin kullanımının etkilerine yönelik tutumları araştıran çalışmaların sayısı çok azdır. (Blanchard, J., Ogle, K., vd., 2008). Günümüzde sağlık hizmetine artan talep, sağlık hizmeti sunucularında, talep değişim hızına yetişememe endişeleri ortaya çıkarmaktadır. Hastaların küçük bir hastalıkta bile yüksek kaliteli hizmeti talep etmeleri makro düzeyde, birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşları arasında hasta akışının irrasyonel bir şekilde dağılmasına yol açmaktadır. Hiyerarşik sağlık sistemindeki bu dengesiz hasta akışı, sağlık kuruluşları içinde aşırı hasta akışına da yol açar. (Alder, S., Silvester, K. ve Walley, P., 2010). ABD de acil servisler takip gerektiren milyonlarca hastaya bakıyorlar. (Blanchard, J., Ogle, K., vd., 2008). Hastaların sağlık hizmeti sunucularına karşı tutumu, sağlık hizmetlerine erişme veya bunları kullanma seçiminde de önemlidir. İnsanların tutum ve tepkileri büyük ölçüde sistemin kendilerine nasıl tepki vereceğini tahmin ettiklerine, sisteme ne kadar güvendiklerine ve sağlık kullanımından ne kadar fayda elde edeceklerini hissetmelerine bağlıdır. (Levesque, J. F., Harris, M. F. ve Russell, G., 2013). Bakım kalitesi ve uzun ömür, sürekli kullanım seçiminden etkilenir. Gerekli olmayan durumlar için düzenli olarak tedaviye başvurmak, sağlık kurumları ile dengeli bir ilişkinin gelişmesini engeller.

Hasta akışı ve sağlık kaynaklarının uyumsuzluğu durumunun yaşanmaması adına spesifik olarak bakımın sürekliliğinin gereği olan erişim, tüketicilerin mevcut davranışından kaynaklanan trafik sıkışıklığı nedeniyle bozulur. (Blanchard, J., Ogle, K., vd., 2008).

Gerçekte sağlık hizmetlerine erişimde ihtiyaç algısının oluşmasından, bakımdan yararlanmaya kadar uzanan tüm yol boyunca her seviyede sürekliliği sağlamak hem kaynak hem de nüfus özelliklerine bağlıdır. Genel olarak da toplumun nüfus özellikleri, sağlık politikaları, nüfusun gelir düzeyi, hizmetlerin fiyatları, ulaşım süresi, bekleme süresi, boş zaman gibi sosyo-ekonomik ve sosyo- kültürel değişkenlere de bağlıdır. (Salkever, D. S., 1976). Nüfus düzeyi, aile hekimlerinin nüfusa oranı ve personel, genel sigorta kapsamı, çalışma saatleri, kurumsal özellikler veya fiziksel olanaklar gibi değişkenler de dikkate alınır. Gökbayrak, Ş. (2022). Ayrıca

mali ve fiziksel engeller de sağlık hizmetlerine erişimin belirleyicileri arasında sayılmıştır.(Salkever, D. S., 1976).

Erişim çerçevesi sürecinde doktor, hemşire, diğer çalışanlar veya aile üyeleri gibi araçların rolü iyi değerlendirilmelidir. Andersen, sağlık hizmetlerine erişim ve sağlık hizmetlerinin kullanımını inceleme bağlamı olarak başlangıçta ailelere ve yaşam döngülerine odaklanmıştır. Erişim veya kullanım sisteminin bu resmi, Andersen'in sürecin davranışsal yönlerine ve davranışın öğrenmeden nasıl etkilendiğine daha fazla odaklanmasını sağlamıştır. "Teorik olarak, sağlık hizmetlerinin kullanımı basitçe insan davranışının başka bir biçimi olarak görülebilir". (Song, J., Qiu, Y. ve Liu, Z., 2015); Rudd, RE ve Anderson, JE 2006) Daha sonra erişim çerçevesinde öğrenmenin önemini yeniden vurgulanmıştır.

Birinci basamakta süreklilik genellikle aile hekimine sadakate veya aynı doktora tekrar ziyaretler veya bakım konusunda bazı resmi takip girişimleri olarak tanımlanır. Ancak, nadiren, insanların bunun sonucunda nasıl değiştiklerine dair çalışmalar vardır. (Önder, R. 2015). İnsanların sağlık hizmetlerini kullanma veya kullanmaya çalışma sonucunda maruz kaldığı değişiklikler, erişim teorisinin merkezi değilse de önemli bir yönü olmalıdır. "hasta okuryazarlığı" ve yetkinlik oluşturma çabaları, hasta öğrenmesini kilit bir unsur olarak gören erişim için kapsamlı bir teori veya çerçeve geliştirmede faydalı bakış açıları olabileceği söylenebilir.

Farklı tipteki hastaların sağlık hizmetine yönelik gereksinimlerinin aynı olmaması sistem içinde farklı davranışlar sergilemelerine neden olmaktadır. Hastaların bekleme süresini azaltmak ve hizmet çıktısını ve kalitesini iyileştirmek için Pareto optimal hasta akışı dağıtım tasarımları kullanılmış, çok etmen tabanlı simülasyon modeli ile, sistemdeki her hastayı ayrı bir varlık olarak görülüp, her hastanın sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanmasında poliklinik randevularını oluşturmak için halihazırda kullanılan planlama ve modelleme süreçlerine paralel olarak gerçekleşmesi gereken yatak yönetimi uygulamasında değişiklik ihtiyacına ilişkin kanıt tabanına katkıda bulunulmuştur. (Vermeulen, I., Bohte, S., Somefun, K. ve La Poutré, H., 2007).

Erişimi artırmayı veya garanti etmeyi amaçlayan herhangi bir sağlık hizmeti sunum sisteminin performansının değerlendirilmesi, fiili kullanım kadar kullanmama ölçüsünü de içermelidir. Bakımdaki gecikme, bireyin çevresiyle nasıl etkileşime girdiğinin bir fonksiyonu olan sayısız kısa vadeli koşul ve karardan kaynaklanabilir. Anketlerde, insanlara genellikle bakımı geciktirip almama nedeni olarak sosyal güvence yetersizliği veya bir sağlayıcıya uzaklık gibi bazı engel faktörlerin varlığı sorulur. Bu kullanılmama ölçütleri, sistemsizlik veya kurumsal noksanlar yerine sosyo-ekonomik faktörlerle ilişkilendirilmeye çalışılır. (Song, J., Qiu, Y. ve Liu, Z., 2015).

Frenk, erişim terimini, nüfusun bakım arama ve elde etme yeteneğini belirtmek için saklı tutar (Frenk, J. ve White, K. L., 1992). Bu nedenle, bu araştırmanın farklı sos-kültürel bölgelerde yinelenmesi ve sonuçların karşılaştırılmasının politika oluşturucular için ortak bir strateji belirlemede literatür açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz

Sağlık hizmetlerine erişimi, bireylerin özelliklerine (örneğin yaşadıkları yer, ekonomik kaynakları ve sosyal statüleri) ve hizmetlere (örneğin miktar, tesislerin konumu, maliyetler) ilişkin belirleyicilerin etkileşiminin sonucu olarak görüyoruz. (Levesque, J. F., Harris, M. F. ve Russell, G., 2013). Bu çerçeve, sağlık hizmeti arama süreci boyunca bakıma erişim sağlamada hastaların sağlık hizmetleriyle etkileşimde bulunma yetenekleriyle ilgili çeşitli yönlerin daha

güçlü bir operasyonel ölçümü için temel sağlayabilir. Aynı zamanda özel sağlık işletmelerinde erişimi teşvik etmek için hastaların yeteneklerindeki belirli boşlukları ele almayı amaçlayan politikalara rehberlik edebilir. Ancak tam bir erişim resmi çizmek için bir araya getirmek zor olabilir. Tüketici anketlerinin karma yöntem analizleri, bakım kalitesi verileri, epidemiyolojik kullanım anketleri ve ayrıca kurumsal anketler gerekli olabilir. (Levesque, J. F., Harris, M. F. ve Russell, G., 2013). Erişimin bir temsilcisi olarak görülen kullanım, hizmetlere olan talebin yanı sıra arzdan da etkilenir, (Mooney, G. H., 1983, Haddad, S. 1992; Daniels, N., 2001). Erişimi ölçmek karmaşık bir iştir bu nedenle gerçekleştirilmiş erişimi ölçmek, potansiyel erişimi ölçmeden daha kolaydır.

Levesque ve arkadaşları (2013); erişim ve kullanım kavramlarının net olmaması, erişimin alt boyutları üzerinde fikir birliği olmaması ve bir kavram olarak erişimin süregelen bulanıklaşması nedeniyle sağlık hizmetleri araştırma ve politikasının tehlikeye atılmaya devam ettiğini ve bu nedenle erişim kavramının yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacını vurgulamıştır. Ek olarak hem arz hem de talep yönünden erişimin değişkenliğini inceleyen ve yerel sağlık sistemlerinin ve hasta özelliklerinin etkisini inceleyen daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Çerçeveyi kullanan ampirik çalışmalar, farklı bağlamlarda ve farklı sağlık sorunları türleri için her bir boyutun uygunluğunu test edebilir ve böylece beş sağlayıcı boyutunun hastalarla ilgili beş yetenek boyutuyla nasıl ilişkili olduğunu değerlendirebilir. Bu çerçeve, erişimi iyileştirmek için stratejilerin değerlendirilmesi ihtiyacını vurgulamaktadır. (Levesque, J. F., Harris, M. F. ve Russell, G., 2013).

Hasta başvurularında net bir denge oluşturulması sağlamak, hizmet etkinliğinin ve kalitesinin iyileştirilmesinin yanı sıra bekleme süresini kısaltarak sistemi iyileştirmede Pareto ilkesi ile optimal çözüme/çözümlere yönetim tarafından ulaşılabilir. Önerilen yaklaşım, sistem performansını nicel olarak tahmin etmek ve sağlık hizmetlerine erişimde sistem performansını kapsamlı bir şekilde iyileştiren hasta akışını dengelemek için karar vericiler tarafından kullanılabilir.

Tüketim kültüründe giderek artan hedonik tutum davranışlarının sağlık hizmeti talebi ve tüketiminde de görülmesi, sağlık hizmetlerine erişim etik kaygılar ya da kaynak israfı gibi endişeler oluştursa da pazarlama karması unsurları içinde önemli bir bileşen olarak değerlendirilebileceği kanısındayız. Sağlık hizmeti talebindeki hedonik tutum davranışları; rekabet üstünlüğü sağlama, tüketicilerin beklentilerine yönelik daha nitelikli hizmet sunma ve işletme amaçlarını gerçekleştirme çabasında olan özel sağlık işletmeleri açısından oldukça önemli bir veri olacaktır.

5. ÖNERİLER

Sağlık bakımı arama ve ihtiyaçların çözümlenmesi süreci, uygulayıcılar ve kurumlarla kalıcı olan veya olmayan etkileşimleri içerir. Tüketiciler almayı hedeflediği hizmet konusunda yetersiz ölçüde tatmin olmuşsa beklentilerine erişmek için genellikle uygulama davranışlarının içeriğini değiştirir. Bu davranış değişikliklerini gören kurum ve kuruluşlar ise talep niteliğine uyumlu olarak sürekli kapsamalarını ve yerlerini değiştirir. (Song, J., Qiu, Y. ve Liu, Z., 2015) Uygun hizmet kullanımının en önemli belirleyicileri arasına tüketici tutum faktörlerinin eklenerek, tüketici

davranışlarını tanımlayan araştırmaların yapılmasının erişim çerçevesleri için yararlı olacağı öngörülmektedir.

Hastaların sağlık hizmeti sunucularına dağılımının doğasında var olan karmaşıklığı ve geri bildirim yakalamak için uygun yaklaşımların geliştirilmesi yönünde araştırmaların yapılması, tüketiciler arasındaki erişim nedenlerinin ve tercihlerinin belirlenmesi, özel işletmelerin karlılığını ve rekabet değeri üzerindeki potansiyel etkisini artıracakı düşünölmektedir.

KAYNAKLAR

- Aday, L. A. ve Andersen, R. (1974). A framework for the study of access to medical care. *Health services research*, 9(3), 208.
- Allder, S., Silvester, K. ve Walley, P. (2010). Understanding the current state of patient flow in a hospital. *Clinical Medicine*, 10(5), 441.
- Andersen R. A (1968), Behavioral Model of Families' Use of Health Services. Center for Health Administration Studies Research Series; 25
- Bajaj, S., Garg, R. ve Sethi, M. (2018). Toplam kalite yönetimi: Pareto analizini kullanan kritik bir literatür taraması. *Uluslararası Verimlilik ve Performans Yönetimi Dergisi* .
- Blanchard, J., Ogle, K., Thomas, O., Lung, D., Asplin, B. ve Lurie, N. (2008). Access to appointments based on insurance status in Washington, DC. *Journal of health care for the poor and underserved*, 19(3), 687-696.
- Center, T. H. (2019). "Üçüncü basamak sağlık merkezinin parazitoloji laboratuvarında analiz öncesi sürecin kalite belirteçleri ve altı sigma yöntemi ile değerlendirilmesi". *Mikrobiyol Bul*, 53(3), 319-29.
- Culyer, AJ ve Wagstaff, A. (1993). Sağlık ve sağlık hizmetlerinde eşitlik ve eşitlik. *Sağlık ekonomisi dergisi* , 12 (4), 431-457.
- Çınaroğlu, S., (2016), Sağlıkta Etkililik ve Sonuç Göstergeleri Arasındaki İlişkiler: Bir Path Modeli Uygulaması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(4), 397-411.
- Daniels, N. (2001). Justice, health, and healthcare. *American Journal of Bioethics*, 1(2), 2-16.
- Frenk, J. ve White, K. L. (1992). The concept and measurement of accessibility. In *PAHO. Scientific Publication* (No. 534, pp. 842-55).
- Gökbayrak, ř. (2022). Zor Zamanlarda Sosyal Güvenliği Yeniden Düşünmek Sosyal Güvenlik ve Gelirin Yeniden Dağılımı. *Calisma ve Toplum*, 72(1).
- Gulliford, M., Figueroa-Munoz, J., Morgan, M., Hughes, D., Gibson, B., Beech, R. ve Hudson, M. (2002). What does 'access to health care' mean?. *Journal of health services research & policy*, 7(3), 186-188.
- Haddad, S. (1992). Utilisation des services de santé en pays en développement. *Lyon: Université Claude Bernard*.
- Kumar, R., Singh, K. ve Jain, SK (2019). Çevik üretim: bir literatür taraması ve Pareto analizi. *Uluslararası Kalite ve Güvenilirlik Yönetimi Dergisi* .

- Levesque, J. F., Harris, M. F. ve Russell, G. (2013). Patient-centred access to health care: conceptualising access at the interface of health systems and populations. *International journal for equity in health*, 12(1), 1-9.
- Mooney, G. H. (1983). Equity in health care: confronting the confusion. *Effective health care*, 1(4), 179-185.
- Önder, R. (2015). Sağlık arama davranışı ve etki eden etkenler.
- Park, K. T., Colletti, R. B., Rubin, D. T., Sharma, B. K., Thompson, A. ve Krueger, A. (2016). Health insurance paid costs and drivers of costs for patients with Crohn's disease in the United States. *Official journal of the American College of Gastroenterology | ACG*, 111(1), 15-23.
- Powell, T. ve Sammut-Bonnici, T. (2014). Pareto analysis.
- Salkever, D. S. (1976). Accessibility and the demand for preventive care. *Social Science & Medicine* (1967), 10(9-10), 469-475.
- Ricketts, T. C. ve Goldsmith, L. J. (2005). Access in health services research: the battle of the frameworks. *Nursing outlook*, 53(6), 274-280.
- Rudd, RE ve Anderson, JE (2006). Hastanelerin ve Sağlık Merkezlerinin Sağlık Okuryazarlığı Ortamı. Eylem Ortakları: Sağlık Tesisinizi Okuryazarlık Dostu Hale Getirmek. *Ulusal Yetişkin Öğrenimi ve Okuryazarlık Araştırmaları Merkezi (NCSALL)* .
- Shengelia, B., Murray, C. J. ve Adams, O. B. (2003). Beyond access and utilization: defining and measuring health system coverage. *Health systems performance assessment: debates, methods and empiricism*. Geneva: World Health Organization, 221-34.
- Song, J., Qiu, Y. ve Liu, Z. (2015). Yaklaşık Pareto hasta akışı dağılımını bulmak için optimal simülasyon bütçe tahsisi ve genetik algoritmayı entegre etme. *Otomasyon Bilimi ve Mühendisliğinde IEEE İşlemleri* , 13 (1), 149-159.
- Talib, F., Rahman, Z. ve Qureshi, M. N. (2010). "Pareto analysis of total quality management factors critical to success for service industries", *International Journal of Quality Research (IJQR)*, Center for Quality, University of Podgorica Montenegro and University of Kragujevac, Serbia, 4.
- Trakulsunti, Y. ve Antony, J. (2018). Can Lean Six Sigma be used to reduce medication errors in the health-care sector? *Leadership in Health Services*.
- Van Ramshorst, GH, Kaijser, MA, Pierie, JPE ve van Wagenveld, BA (2017). Bariatrik cerrahide yerleşik eğitim—Hollanda'da ulusal bir anket. *Obezite cerrahisi* , 27 (11), 2974-2980.
- Vermeulen, I., Bohte, S., Somefun, K. ve La Poutre, H. (2007). Hastane hasta planlamasında çok aralı Pareto randevu alışverişi. *Hizmet Odaklı Hesaplama ve Uygulamalar* , 1 (3), 185-196.
- Zeyrekli Yaş, S. (2021). Toplam Kalite Yönetimi Anlayışının Sağlık Hizmetlerinde Uygulanması, *Kalite ve Strateji Yönetimi Dergisi*. 1 (1), 21-43.

THE ROLE OF FINANCIAL PLANNING IN FORECASTING AND DECISION-MAKING IN ECONOMIC INSTITUTIONS FIELD STUDY ON LEBANESE INDUSTRIAL COMPANIES

*EKONOMİK KURUMLARDA TAHMİN VE KARAR VERME YAKLAŞIMI OLARAK FİNANSAL
PLANLAMA ARAÇLARI*

LÜBNAN SANAYİ ŞİRKETLERİ ÜZERİNDE SAHA ÇALIŞMASI

Nimatallah TALEB

Araştırmacı, Selçuk Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Yönetimi

 ne3ma2008@hotmail.com

ABSTRACT

This study aims to identify the role of using the financial planning tools represented by budgets and breakeven point and other related statistical methods in improving future predicting, controlling and making decisions for industrial companies in Lebanon. A questionnaire was designed and distributed to 60 employees working in Lebanese industrial companies, in administration, accounting departments and in finance administration. 54 questionnaires were collected and analyzed statistically using SPSS. The results revealed that institutions depend on the financial planning process for the future from the responders' point of view. The research sample organizations use the budget as one of the most important financial planning tools. The sample companies use scientific and other statistical methods like breakeven analysis as financial planning tools to planning for the future and the relation between financial planning tools as an approach for forecasting and decision-making is medium. Recommendations include directing more studies related to the research field (financial planning tools), upgrading the utilization of financial planning techniques, and addressing obstacles to the utilization of different financial planning instruments.

Keywords: *Financial planning, Budgets, Breakeven point, Control, Decision Making..*

ÖZ

Bu çalışma, Lübnan'daki sanayi şirketlerinde geleceği tahmin etme, kontrol etme ve karar vermede bütçeler ve başabaş noktası ve diğer ilgili statik yöntemlerin temsil ettiği finansal planlama araçlarının rolünü belirlemeyi amaçlamıştır. Lübnanlı sanayi şirketlerinin idaresinde, muhasebe departmanlarında ve finans idaresinde görev yapan 60 çalışandan oluşan örneklem için anket tasarlanmış ve dağıtılmıştır. 54 anket, SPSS kullanılarak bilgisayar tarafından istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Sonuçlar, kurumların, yanıt verenlerin bakış açısından gelecek için finansal planlama sürecine bağlı olduğunu ortaya koydu. Araştırma örneklemini kuruluşları bütçeyi en önemli finansal planlama araçlarından biri olarak kullanmaktadır. Bu şirketler, geleceği planlamak için finansal planlama araçları olarak başabaş analizi gibi bilimsel ve diğer istatistiksel yöntemleri kullanmaktadır. Bir tahmin yaklaşımı olarak finansal planlama araçları ile karar verme arasındaki ilişki orta düzeydedir. Araştırma alanı ile ilgili daha fazla çalışmanın yapılması (finansal planlama araçları), finansal planlama tekniklerinin gelecek planlaması için kullanımının artırılması ve farklı finansal planlama araçlarının kullanılmasının önündeki engellerin kaldırılması gibi önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Finansal planlama, Bütçe, Başabaş noktası, Kontrol, Karar verme.*

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 30.7.2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 28.9.2022

Araştırma Makale/Research Paper

1. INTRODUCTION

One of the key difficulties facing organizations today is planning for the future. Concentrated and efficient planning for financial activities and utilizing budgets are vital for adapting to the constantly changing business climate. Organizations that can continuously update their plans and gauge rapid changes are in a better position to take advantage of opportunities and respond to threats (Stretch, 2009: 90). Financial planning contributes to highlighting the financial position of an institution amongst its peers, as well as maximizing the market value (Adam et al, 2017). Planning and budgeting for future changes are the most effective instruments that can assist companies in evaluating and predicting future performance, and over the long run, can ultimately enhance an organization's strategic decision-making process (Singh, 2020).

The job of the finance division is to give a monetary assessment of expected sales volumes, macro-economic and internal assumptions (Adam et al, 2017). Despite the fact that money drives the planning system, it has to originate at a strategic level through the company's mission statement.

The industrial sector in Lebanon is important for economic and social development in terms of its contribution to improving the country's trade balance. Lebanon is currently working on developing the industrial company's sector by attracting many projects, which contributes to raising the rate of employment and reducing immigration. However, these goals face great challenges in order to achieve them, the most important of which is the economic losses that have been achieved over the past years due to poor profits resulting from mismanagement of industrial sector projects. The researcher posits that one of the most important reasons is the weak management of industrial sector projects and the failure to use financial planning methods that enable correct decision-making, reducing losses and achieving profits. Hence, this study aimed to identify the extent to which the Lebanese industrial sector companies use various financial planning methods, enabling them to plan and make sound decisions. Additionally, this research study examined the impact of financial planning methods on the decision-making process and planning for the future, which contribute to raising the level of performance for these companies. A set of recommendations were put forth based on the results of the field study that may encourage companies to invest in financial planning methods and thus increase their performance. An intensive reading into the literature reveals that no study has addressed this problem in the Lebanese industrial sector.

Hence, this study came to determine the role of financial planning by management and decision-making in the economic institution.

2. PROBLEM STATEMENT AND STUDY QUESTIONS

Weak management of industrial sector projects and the failure to use financial planning methods that enable making correct decision to reduce losses and achieving profits, is considered the main reason for the losses that have been incurred over the last 10 years (Loutfi, 2018). Most of the Lebanese industrial firms use traditional methods of financial planning, such as budgets, which considered time consuming without adding any value to the company. The main issue is that companies are not benefiting from the data provided throughout utilizing the

various modern techniques of financial planning. Hence, assessing whether organizations are using their financial planning tools in future financial planning as a strategic tool in the overall decision-making process is very important.

3. RESEARCH QUESTIONS

La What is the contribution of financial planning to making rational financial decisions in the research sample institutions?

Based on the problem, the following sub-questions were formulated:

1. Do the research sample institutions depend on the financial planning process for future planning?
2. What are the approaches used by the research sample institutions in the financial planning process?
3. Are scientific and statistical methods (like breakeven point analysis) other than traditional budgets used as financial planning in the research sample institutions?
4. What is the relationship between using financial planning and decision-making for the companies in the sample?

4. LITERATURE REVIEW

Gupta et al. (2021) endeavoured in their paper to discuss and analyse the tools of financial planning of singular investors, and different variables influencing establishment plan and its impact on their strategic decisions. Agarwal et al. (2015) looked at the connection between financial planning tools and investment decisions for individuals over the year of 2015. They additionally utilized a multivariate examination to track down his outcome and found that the likelihood of finding genuine solutions concerning financial planning was higher for male respondents compared to female. Ramakrishnan (2012) researched the connection between financial planning tools and individual speculation decisions over the year of 2012. He additionally utilized multivariate investigation to track down his outcome. He inferred that financial planning is fundamental for individuals, as well as for organizations and the economy. The paper authored by Azarenkova et al. (2017) explored issues concerning financial plan preparation, including techniques and models of concerning such preparation. The study concluded that effective financial planning was an essential tool for achieving the main goals of organizations regarding profit maximization. Furthermore, the rising unpredictability of the financial climate required administrative elements to speed navigation and direct budget preparations to decrease the effect of external and internal factors on the financial activities of organizations.

Dow (2009) examined the connection between financial decision-making & individual investment over the period of 2009. Utilizing information from a questionnaire, he likewise utilized a multivariate investigation to track down his outcome. He identified which variables made a difference in determining financial planning. The researchers concluded that 140 socioeconomic variables were significant for financial decision-making.

The present study distinguishes itself from previous research in that it was applied to companies in the industrial sector of Lebanon. There are no similar studies that studies these issues in the same context in Lebanon.

The current study, although similar to previous studies in terms of examining the role of financial planning in making financial decisions, researched different variables, in a different context (Lebanon), and used the statistical program SPSS to analyse the questionnaire findings, contrary to many previous studies that used the EXCEL program which will enable the researcher investigating the role Financial Planning in Forecasting and Decision-Making in Economic Institutions by using the correlation an regression tests and analysis.

4.1. RESEARCH METHODOLOGY

There are two main types of research methods: qualitative and quantitative. According to Saunders, (1997) qualitative research methods focus on discovering and understanding the experiences, perspectives and thoughts of participants; that is, qualitative research explores meaning, purpose or reality. Qualitative research is usually described as allowing a detailed exploration of a topic of interest in which information is collected by a researcher through case studies, ethnographic work, interviews and so on, (Harwell, 2004).

Based on Saunders, (1997), the differences and similarities between qualitative and quantitative research methods are illustrated in the following table:

Table 1 : Research Methodology

Quantitative	Qualitative
Reality is objective, singular & separate from the researcher.	Reality is subjective and multiple as seen by participants in a study.
Researcher is independent from that being researched.	Researcher interacts with that being researched.
Formal, based on set definitions, impersonal voice.	Informal, evolving decision, personal voice.
Deductive process; cause and effect; static design categories isolated before study; generalizations leading to prediction; explanation and understanding are accurate and reliable through validity and reliability.	Inductive process; mutual simultaneous shaping of factors; merging design categories identified during research process; context bound, pattern, theories developed for understanding that are accurate and reliable through verification.

Source: Saunders, (2007)

The quantitative research method was chosen for this study. The researcher follows the quantitative approaches based on the nature of the subject, and in order to answer the problem and try to test the hypotheses.

One of the reasons to use survey that the survey technique is so widely used is that it not only allows businesses to gather vast amounts of relevant and actionable data, but it also allows them to collect quantitative data that can then be analysed numerically using descriptive and inferential statistics. Surveys are a popular business approach for a variety of reasons (Vukojević, 2016).

4.2. RESEARCH HYPHOTHESIS

To answer the study problem and the sub-questions, the following hypotheses were formulated:

H₀¹: Institutions in Lebanon do not depend on the process of financial planning for the future.

H₀²: Institutions in Lebanon do not use budgeting as one of the most important financial planning tools.

H₀³: Scientific and other statistical methods like breakeven analysis are not adopted as financial planning tools in future planning by institutions in Lebanon.

H₀⁴: There is no role for financial planning tools utilized in Lebanese firms in decision making.

4.3. RESEARCH IMPORTANCE

The current study's importance comes from revealing the nature of the relationship between the study variables represented in many theoretical and applied considerations, as follows:

- Determining effective contribution of financial planning tools to produce sound financial decisions taken by institutions.
- Determining how important the use of financial planning tools is in making effective administrative decisions.
- Providing recommendations that help managers in addressing the variances using financial planning tools.

4.4. RESEARCH OBJECTIVES

The fundamental goal of the article is to evaluate organizations' utilization of financial planning tools for future forecasting as a strategic tool to make decisions and investigating the factors affecting the success of companies in providing quality financial plans and budgets.

The following objectives are stated to achieve the main objective:

1. To examine organizations' current status regarding planning, forecasting and financial plan preparation.
2. To examine the different variables affecting financial planning and future forecasting.

3. To study the role and effect of financial planning data and tools in the essential decision-making of enterprises.

4.5. MEASURING INSTRUMENTS

The study used a 5-point Likert scale questionnaire to collect primary data from the study sample. A questionnaire was designed and distributed personally to the sample group, which consisted of 60 employees working in the accounting and finance departments in Lebanese industrial companies. 54 questionnaires were restored and analysed statistically using the SPSS software. The questionnaire is divided into two sections; the first includes questions about the biographic information of respondents (age, job titles, experience, qualifications). The second section includes questions formulated to test the study hypotheses.

4.6. SAMPLES OF THE RESEARCH

The study is limited to Lebanese employees in the firms in the industry sector, whereby the results can be used to infer similar conclusions for companies in other sectors.

5. EMPIRICAL FINDINGS AND PRESENTATION OF RESULTS

In this section, the results of the statistical tests related to each of the descriptive statistics of the demographic variables and the results of testing the study hypotheses will be presented.

5.1. GENDER

Table 2 shows the distribution of respondents in terms of gender. 53.7% of the respondents were male and 46.3% were female.

Table 2: Gender

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Female	25	46.3	46.3	46.3
Male	29	53.7	53.7	100.0
Total	54	100.0	100.0	

5.2. AGE

Table 3 shows the distribution of respondents as per their present age in years. The majority of the respondents were in the 25-39 years age bracket (44.4%), while the least number of respondents were aged 50 years or above (7.4%).

Table 3: Age

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 25 to 39 years	24	44.4	44.4	44.4
40 to 49 years	18	33.3	33.3	77.8
50 years and above	4	7.4	7.4	85.2
Under 25 years	8	14.8	14.8	100.0
Total	54	100.0	100.0	

5.3. EDUCATION / ACADEMIC QUALIFICATION

The following Table 4 shows the distribution of the samples' academic qualifications. 68.5% of respondents held a bachelor's degree and 31.5% held a Master degree.

Table 4: Education

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Bachelor degree	37	68.5	68.5	68.5
Master Degree	17	31.5	31.5	100.0
Total	54	100.0	100.0	

5.4. EXPERIENCE

The following Table 5 shows the number of years of experience in business for the respondents. 51.9% of respondents had under 5 years experience, 33.3% had between 15 to 24 years of experience, 7.4% had 5 to 14 years experience, and those with 25 years and over were also 7.4% of the respondents.

Table 5: Experience

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 15 to 24 years	18	33.3	33.3	33.3
25 years and over	4	7.4	7.4	40.7
5 to 14 years	4	7.4	7.4	48.1
Under 5 years	28	51.9	51.9	100.0
Total	54	100.0	100.0	

5.5. CRONBACH'S ALPHA

Table 6: Reliability

	Cronbach's Alpha	N of Items
H ¹	.737	6
H ²	0.758	6
H ³	0.836	6
TOTAL	0.912	18

Table 6 shows that the value for each paragraph of the survey and for the survey as a whole was greater than 0.60 which means that the study tool represented by the questionnaire is reliable.

Hypothesis H₀¹: Institutions in Lebanon do not depend on the process of financial planning for the future.

Table 7: Results of the questions related to the first hypothesis:

No.	Questions	Mean	Standard deviations
Q1.1	The financial planning methods used by the company help in forecasting the future needs for funds or resources needed to achieve goals.	3.858	0.762
Q2.1	The financial planning methods used by the company's management help in setting goals of Company for the next period.	3.944	0.919
Q3.1	The financial planning methods used help in expressing the company's goals to measurable data.	3.925	0.609
Q4.1	The financial planning methods used help the company's management in avoiding the problems and difficulties that the company may face during the financial period	3.907	0.916
Q5.1	Financial planning methods distribute available resources and funds efficiently between different departments and divisions within the company.	4.000	0.777
Q6.1	The company utilizes a special software application for developing financial plan and analysis it?	4.144	0.665
Average		3.966	0.515

Table 8: One-Sample Test

	Test Value = 3					
	T	Df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
H ¹	13.775	53	.000	.96605	.8254	1.1067

Since the calculated T-value was greater than 1.96, the null hypothesis was rejected. The mean value of the answers was 3.966 which is more than the standard mean of 3, indicating that the institutions depend on the financial planning process for the future. Furthermore, since the sig. value reached (0.000) of the test was less than 0.05, the test was significant.

Hypothesis H₀²: Institutions in Lebanon do not use budgeting as one of the most important financial planning tools.

Table 9: Results of the questions related to the second hypothesis

No.	Questions	Mean	Standard deviations
Q1.2	The company prepares an annual budget.	4.074	0.820
Q2.2	The company completes and approves the annual budget on time.	3.833	0.863
Q3.2	All required and important areas are involved in the annual budgeting process.	4.074	0.609
Q4.2	There are specialized departments in the organization that are participating in the annual budgeting process.	3.981	0.879
Q5.2	The organization re-estimates or updates the yearly budget, in view of most recent actuals and updated expectations.	4.018	0.788
Q6.2	The results of the estimated budgets considered as one of the financial planning tools in making financial decisions.	4.129	0.674
Average		4.018	0.523

Table No. 10: One-Sample Test

	Test Value = 3					
	T	Df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
H ²	11.097	53	.000	.80988	.6635	.9563

From the above Table, it is clear that calculated T-value (11.097) was greater than 1.96, which means the null hypothesis was rejected. The mean value of the answers was 4.018 which is greater than the standard mean of 3, indicating that the organizations use budgeting as one of their most important financial planning tools therefore the alternative hypothesis is accepted, and null hypothesis is rejected. The p-value (0.000) was less than 0.05, meaning the result was significant.

Hypothesis H₀³: Scientific and other statistical methods like breakeven analysis are not adopted as financial planning tools in future planning by institutions in Lebanon

Table 11: Results of the questions related to the third hypothesis

No.	Questions	Mean	Standard deviations
Q1.3	The company calculating the Breakeven point for each period.	3.703	0.717
Q2.3	The organization utilizes the Breakeven point analysis and other statistical methods in estimating the future sales.	3.611	0.637
Q3.3	All required and important data are involved in the Breakeven point analysis.	3.944	0.737
Q4.3	There are specialized staff in your organization who are qualified to make Breakeven point analysis.	3.840	0.791
Q5.3	The company re-forecast or updates the annual coats and sales, based on latest Breakeven point analysis.	3.653	0.855
Q6.3	The results of the calculating and analysis of Breakeven point analysis as one of the financial planning tools in making financial decisions.	4.092	0.622
Average		3.809	0.536

Table No.12: One-Sample Test

	Test Value = 3					
	t	Df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
H ³	14.291	53	.000	1.01852	.8756	1.1615

As can be seen from the table above, the T-value was greater than 1.96, hence we can reject the null hypothesis. The mean of the answers was 3.809 which is more than the standard mean of 3, indicating that from the point of view of the responders, their companies were using scientific and other statistical methods like breakeven analysis as financial planning tools in planning for the future. This test was significant, as the p-value was less than 0.05.

Hypothesis H₀⁴: There is no role for financial planning tools utilized in Lebanese firms in decision making.

Table 13: Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
.682	.465	.455	.387

The independent variable is H4.

Table 14: ANOVA

	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Regression	6.762	1	6.762	45.222	.000
Residual	7.775	52	.150		
Total	14.537	53			

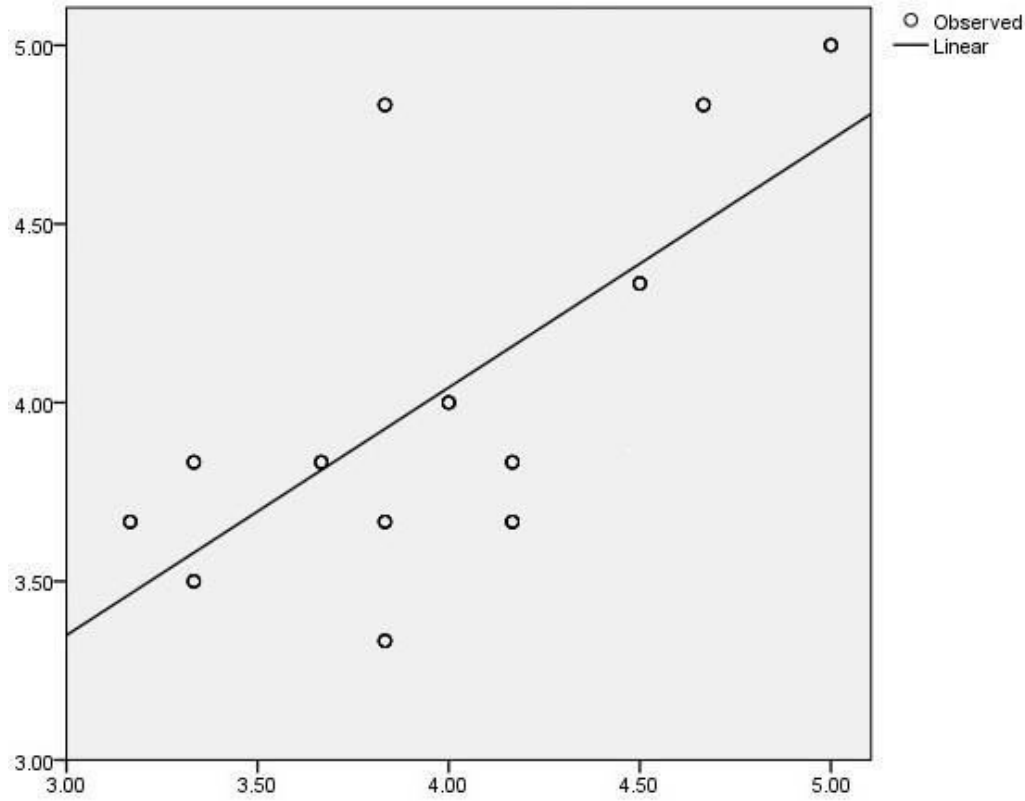
The independent variable is H4.

Table 14: Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
H ⁴	.693	.103	.682	6.725	.000
(Constant)	1.270	.412		3.081	.003

Figure 1: Regression Linear Plot

The tables above 12, 13 and 14 show that the relationship between financial planning tools as an approach for forecasting and decision-making reached 0.682, indicating a moderate positive relationship – a relationship value ranging between 0.3 to 0.7 indicates a moderate relationship. The adjusted R2 value was 0.455, showing that financial planning tools used in Lebanese firms can contribute in decision-making by 45.5%. Table 12 shows a high F-test value of 45.22, indicating a relationship between the independent variable (Financial planning tools) and dependent variable (Decision making). The simple regression equation is significant at the level of less than 0.01, where the significant value was 0.000.

6. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

After conducting the necessary statistical analyses of the questionnaires, the following results were reached:

- The survey was filled out by experienced participants, where 33.3% of respondents had between 14 - 24 years business experience in the finance field.
- Lebanese institutions do depend on the financial planning process for the future
- The research sample organizations use budgeting as one of their most important financial planning tools
- Lebanese institutions use scientific and other statistical methods like breakeven analysis, as financial planning tools in preparing planning for future

- The relationship between financial planning tools as an approach for forecasting and decision-making is moderate and positive
- The decision-making process is explained by financial planning tools only by 45.5%.
- The finance department for the companies under study have an integral role in their financial planning process by preparing budgets only. However, they have a limited role in interpreting and utilizing the financial budget information in decision making and forecasts.
- Lebanese institutions don't diversify in using tools for financial planning like Breakeven point analysis and other related statistical methods because it has the lowest mean compared to the other financial planning tools.

Based on the findings, the researcher recommends the following:

- Conducting more financial and accounting research related to the topic, such as the impact of the application of the budgeting system on the performance of companies in regard to profits or sales.
- Enhancing the use of financial budgeting in planning, control and decision-making processes, which can increase the efficiency of resource distribution and achieve the company's objectives.
- Tackling obstacles to the use of various financial planning tools through the following:
 1. Holding training courses that raising awareness of the importance of financial planning, run by official bodies and professional organizations.
 2. Stakeholders and managers of companies should recognize the importance of financial planning tools for controlling and taking decisions.

REFERENCES

- Adam, Anokye, Frimpong, Siaw & Boadu, Mavis. (2017). Financial literacy and financial planning: Implication for financial well-being of retirees. *Business and Economic Horizons*. 13. 224-236. 10.15208/beh.2017.17.
- Agarwal, S., Gene, A., Ben, I. D, Souphala, C & Evanoff, D. D. (2015). Financial Literacy and Financial Planning: The Evidence from India. *Journal of Housing Economics*, 27, 4–21. doi:10.1016/j.jhe.2015.02.003.
- Collis, J. & Hussey, R. (2003). *Business Research*. Second Edition. Palgrave: MacMillan.
- Dow, James, P. (2009). Age, Investing Horizon and Asset Allocation, *Journal of Economics and Finance* 33, 422-436.
- Galyna Azarenkova, Tetyana Pasko, Olena Golovko and Yuliia Kovalchuk. (2017). Financial planning and improving of its methods. *Accounting and Financial Control*, 1(1), 39-47. doi:https://doi.org/10.25161/afc.1(1).2017.05.
- Loutfi, Roger & el Murr, Bachir. (2018). Financial Literacy and Individual Financial Behavior: Evidence from Lebanon. *Business and Economics Journal*. 09. 10.4172/2151-6219.1000366.

- Ramakrishnan, R. (2012). Financial Literacy and Financial Inclusion. Paper presented in SKOCH Summit 2012, Mumbai, India. Retrieved from <http://www.skoch.in/images/29/RRamakrishnan.pdf>.
- Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2007). Research methods for business students. Pearson education.
- Singh, Harshvardhan. (2020). Budgets and Forecasting – A Trending Perceptive Organizations.
- Stretch, J. (2009). Rolling out a new era in strategic planning. *The WITS Business School Journal*, 2 (18), pp. 89-90.
- Sumeet Gupta, Ruchi Tyagi, Anurag Sharma .(2021). human wealthsurance: analytical study on financial planning of community investors during covid-19. *International Journal of Management (IJM)* Volume 12, Issue 1, January 2021, pp.1453-1473, Article ID: IJM_12_01_128 Available online at <http://www.iaeme.com/IJM/issues.asp?JType=IJM&VType=12&IType=1> ISSN Print: 0976-6502 and ISSN Online: 0976-6510 DOI: 10.34218/IJM.12.1.2021.128.
- Vukojević, B. (2016). Creswell JW: Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches, London: Sage publications, 2009. *Politeia*, 6(12), 191-194.

GÜNEY KAFKASYA'DAKİ İSTİKRARSIZLIĞIN VE ÇATIŞMALARIN BÖLGENİN GÜVENLİĞİNE YANSIMALARI

THE IMPLICATIONS OF CONFLICTS AND INSTABILITIES IN THE SOUTH CAUCASUS ON THE SECURITY OF THE REGION

Hakan Kantarcı

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

 hakankantarci@esenyurt.edu.tr

ÖZ

Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ve dağılması, Kafkasya'yı Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye bölmüştür. Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan devletleri, Kuzey Kafkasya'da ise Rusya Federasyonu yer almaktadır. Güney Kafkasya bölgesinin jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik özellikleri göz önüne alındığında, Sovyetler Birliği sonrası bölgesel ve bölge ötesi güçler tarafından çatışmaya, gerginliğe ve rekabete açık ve üzerinde yoğun güç ve nüfuz mücadelesi yapılan bir bölge haline gelmiştir. Güney Kafkasya; bir kültürler, diller, dinler ve etnik mozaığıdır. Bu durum, ekonomik, siyasi, askeri/güvenlik, sosyokültürel ve hukuki alanlarda anlaşmazlıkları, istikrarsızlıkları ve çatışmaları tetikleyen dolayısıyla da bölgenin istikrarını ve güvenliğini olumsuz olarak etkileyen ve bölgeyi daha karmaşık duruma sokan bir faktör olmuştur. Güney Kafkasya devletleri Rusya'nın gölgesinde, bölgede yeni bir konum elde etmek ve bağımsızlıktan sonra dış politikalarını tarihsel geçmişlerine, bölgede ve dünyada yeni bir siyasi atmosferin ve jeopolitik ortamın ortaya çıkmasına göre düzenlemek için çok çaba sarf ettiler. Güney Kafkasya'daki çatışma ortamı, güvensizlik, istikrarsızlık ve düşmanlıklar bölge ülkelerinin Rusya'ya şüpheyle yaklaşmalarına sebep oldu. Dağlık Karabağ, Abhazya ve Güney Osetya'daki çatışmalar sırasında Azerbaycan ve Gürcistan'ın hayal kırıklığına uğraması, çözümsüzlükler ve Rusya'nın hegemonyasından kurtulmak onların bölge ötesi ülkelere ve örgütlere yönelmelerine sebep oldu. Bu durumda ABD, AB ve NATO başta olmak üzere bölge ötesi yeni oyuncuların ve aktörlerin bölgede varlığının önü açıldı. Bu durum Rusya'nın bölgede daha baskıcı ve yıkıcı politikalar uygulamasına sebep oldu. Bu makalede, Güney Kafkasya krizinin Soğuk Savaş sonrası tarihi ve başta Rusya olmak üzere bölgeye komşu ülkelerin bölgeye yönelik güvenlik ve jeopolitik durumuna etkileri ve politikaları ile bölgenin gelecekteki koşulları analiz edilmektedir.

Keywords: Güney Kafkasya, güvenlik, jeopolitik, Rusya, Türkiye, İran.

ABSTRACT

The dissolution of the Soviet Union divided the Caucasus into North and South. The states of Azerbaijan, Armenia and Georgia are located in the South Caucasus, and the Russian Federation is located in the North Caucasus. The South Caucasus appears to have geopolitical, geostrategic and geoeconomic features, and has become open to conflict, tension and competition by post-Soviet and trans-regional powers. The South Caucasus is a mosaic of cultures, languages, religions, and ethnicities. This situation has been a factor triggering disagreements, instabilities, and conflicts in economic, political, military, sociocultural and legal fields. The states of the South Caucasus endeavored to achieve a new position in the region and to organize their external (political) ties according to their historical background and the emergence of a new political atmosphere and geopolitical environment in the region and the world after independence. The conflict environment, insecurity, instability and hostilities in the South Caucasus caused the countries of the region to approach Russia with suspicion. The disappointment of Azerbaijan and Georgia during the conflicts in Nagorno-Karabakh, Abkhazia and Ossetia caused them to turn to trans-regional countries and organizations. This paved the way for the presence of new players in the region, especially the USA, EU and NATO. In this article, the history of the South Caucasus crisis and its effects on the security and geopolitical situation of neighboring countries, especially Russia, and their policies and future conditions of the region are analyzed.

Anahtar Kelimeler: Caucasus, security, geopolitics, Russia, Turkey, Iran.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 20.12.2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 26.12.2022

Araştırma Makalesi/Research Article

1. GİRİŞ

20. Yüzyılda dünya, jeopolitik yapısında üç büyük olaya tanık oldu: (i) Birinci Dünya Savaşı çatışması, (ii), İkinci Dünya Savaşı çatışması ve (iii) İki kutuplu sistemin çöküşü veya Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 21.Yüzyılda ise bir büyük olaya tanık oldu: 11 Eylül 2001 terör saldırıları. Bu olayların her birinde dünyanın jeopolitik yapısı değişmiş, güç, kuvvetli ilişkiler ve rekabet ve işbirliği alanları ile dünyanın jeopolitik manzarası değişmiştir. Bazı hükümetler dünya siyasi haritasından silinmiş ve yeni devletler ortaya çıkmıştır. Temelde küresel ve bölgesel güç yapısındaki her türlü siyasi ve jeopolitik gelişme, istikrarsızlığa yol açabileceği gibi jeopolitik manzarayı da olumlu değiştirebilir. Yeni bir güç dengesi sistemi kurulduktan sonra ortaya çıkan bazı istikrarsızlıklar ve huzursuzluklar yavaş yavaş barış ve istikrarla değiştirilecektir. Eski jeopolitik gelişme, yeni bir yapı kurmaya yöneliktir.

Jeopolitik dengeler dinamik karaktere sahiptir ve iç ve dış değişkenler sürekli olarak mevcut dengeli hedefler ve süreçleri yeni bir denge kurmaya yönlendirir. Böylece, denklemlerin evrimi, küresel bir jeopolitik sistemin gelişmesine yol açan istikrarlı bir akım haline gelmiştir. 20.Yüzyılın üçüncü çeyreğinde küresel güç yapısının kutuplarından biri olan Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile küresel güç ilişkileri ve jeopolitik yapı köklü olarak değişti. En önemli değişiklikler aşağıdaki gibidir:

- Bir dünya gücü olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Sovyetler Birliği'nin ve dolayısıyla Doğu Blokunun / Varşova Paktının sahneden çekilmesiyle iki kutuplu ortamdaki rakipsiz kaldı ve yeni bir dünya düzeni ilan etti ve dünyanın işlerini tek bir iktidar yapısı şeklinde kontrol etmek için mücadeleye 1991'de Irak'a ve daha sonra yine Irak, Afganistan ve Suriye'deki iç savaşa müdahale ederek bu rakipsiz ve tek kutuplu dönemi yaşamaya şimdilik devam etmektedir.
- ABD önderliğindeki Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasına ve Varşova Paktının kendini lağvetmesine rağmen, bırakın kendini lağvetmeyi bilakis büyüdü ve kendine yeni düşman yaratacak konseptler üretti. Başka bir ifadeyle, Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber her ne kadar Varşova Paktı miladını doldurduysa da NATO, gerekli gördüğü değişim ve dönüşümleri geçirerek ve genişleyerek yoluna devam etmiştir. Soğuk Savaş döneminde 16 üyesi olan NATO, Soğuk Savaş sonrası 2022 yılı itibarıyla 30 üyelik küresel bir güvenlik örgütü oldu. İlk genişlemede eski Varşova Paktı üyeleri olan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Çekya Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya NATO'ya 1999'da katıldı. İkinci genişleme, Orta ve Doğu Avrupa'dan yedi ülkenin (Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya) katılmasıyla devam etti. Bu ülkeler ilk olarak 2002 Prag zirvesi sırasında katılım görüşmelerine davet edildi ve NATO'ya 29 Mart 2004'te, 2004 İstanbul zirvesinden kısa süre önce katıldılar. Sırasıyla Arnavutluk ve Hırvatistan 2009'da Karadağ 2017'de ve Kuzey Makedonya ise 2020'de NATO'ya üye olmuştur. SSCB ardılı ülkeler ise Rusya liderliğinde Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)'nü kurmuşlardır.
- Avrupa Birliği (AB); Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın dağılması sonucunda Baltık ülkeleri (Estonya, Letonya ve Litvanya) ve Orta-Doğu Avrupa ülkeleri (Polonya, Romanya, Bulgaristan, Çekya, Slovakya, Macaristan, Slovenya) ile AB'nin Beşinci Genişleme dalgasında hızla kendi bünyesine alarak ve onlarla bütünleşerek, genişleyip siyasi, ekonomik ve güvenlik sınırlarını Karadeniz'e kadar yani Rusya'nın ilgi ve etki alanına kadar uzattı. Rusya'nın Avrupa'da elinde tek bağlantısı olarak Baltık'ta yer alan eski adı Prusya olan Kaliningrad bölgesi kaldı. Soğuk Savaş'ın sona ermesi Avrupa kıtası açısından gerçek bir dönüm noktasıdır. Yarım yüzyıllık bölünmüşlüğü sona ermesi tüm Avrupa'da coşkuyla kutlanmış, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile kendi iradelerine bağlı olmadan Avrupa bütünleşmesinin dışında kalan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri AB üyesi olmak için başvuruda bulunmaya başlamışlardır. Bununla birlikte hem aday

ülkelerin nitelik ve nicelikleri hem de Avrupa bütünleşmesinin ulaşılmış olduğu derinlik açısından daha önceki genişlemelerden çok farklı olan beşinci genişleme süreci aday ülkeler açısından da AB açısından da oldukça sancılı geçmiştir. Sovyetler Birliği'nin Güney ve Batı'sında yönettiği veya etkilediği coğrafi alanlar bir güç boşluğu ve rekabet modeliyle karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca bu bölgede yer alan ülkelerin kendi içlerinde ve aralarında istikrarsızlık ve çatışma oluştu. Orta Asya, Kafkaslar, Balkanlar, Baltık ve Doğu Avrupa, bir istikrarsızlık döneminden sonra bazı istikrar ve nispi barış biçimlerini (AB, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi (AK) ve NATO) deneyimleyen bölgelerdir. Ancak, İngiltere 2020 yılında Brexit ile AB'den ayrılmıştır. Bu da tahminen AB'nin %15 bütçesinin azalmasına, %40 güvenlik / askeri kaybına sebep olmuştur. Hatta 2021 yılında Manş Denizinde Jersey adası karasularında Fransız ve İngiliz balıkçılar krizi çıkmış ve İngiliz ve Fransız savaş gemileri karşı karşıya gelmişlerdir.

- ABD, NATO ve AB'yi dengelemek için Rusya ve Çin'in önderliğinde Asya kıtasında yeni askeri/güvenlik, siyasi, ekonomik ve sosyokültürel örgütlenmeler (Şanghay İşbirliği Örgütü / ŞİÖ, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü / KGAÖ), Bağımsız Devletler Topluluğu / BDT, Avrasya Ekonomik Ortaklığı ve Avrasya Birliği vb.) oluşmuştur.

İki kutuplu sistemin çöküşü, dünyada iki bölgesel istikrarsızlık dalgasına yol açtı: İlk dalga, 1990'ların başları ile ilişkiliydi ve Orta Asya, Kafkaslar, Balkanlar ve Doğu Avrupa gibi eski Sovyetler Birliği'nin güney ve batı coğrafi bölgelerini ve eski Yugoslavya'yı etkiledi. Bu dalga kontrol altına alınmaya başlandı ve söz konusu alanlar görece ve kırılğan (donmuş potansiyel çatışma bölgeleri) bir sakinliğe kavuştu. İkinci dalga, Ortadoğu'yu ve Kuzey Afrika'yı, özellikle 21. Yüzyılın başlarında istikrarsız hale getirdi ve hala istikrarsızlık (Suriye, Irak, Libya, Yemen ve Filistin) artarak devam ediyor. Bu istikrarsızlık, iki ana aktör, yani bölge ötesi aktör ve özellikle bu coğrafi bölgeyi kontrol etmeye çalışan Rusya, ABD ile ABD önderliğinde oluşturulan bir koalisyon devletleri de dahil olmak üzere bölgesel aktörlerin (Türkiye, İran, İsrail, Suudi Arabistan) yanı sıra terör örgütlerinin (İŞİD, PKK/PYD) arasındaki çatışmanın sonucudur. Birbiriyle tutarlı ve birleşik olması gerekmekte ve bu fenomen kısmen Samuel Huntington'ın "Batı ve İslam medeniyetleri çatışması" olarak adlandırdığı şeyi yansıtır (Huntington, 1993).

Bu çatışma ve çatışmanın sonucu, Ortadoğu'daki krizin gelişmesi ve hatta rekabet aralığının ve mücadelenin çevreye yayılması ve Batı Asya, Avrasya ve Orta Asya'da jeopolitik süreçlerin gelişmesidir. Bu süreçler; Filistin, İsrail, Lübnan, Irak krizi, Dağlık Karabağ krizi ve Kafkasya'da özellikle Güney Kafkasya'daki çatışmalar, Orta Asya meseleleri ve çatışmaları ve bölge ülkelerinin Afganistan meselesine yönelik gerilimleri ve güvensizlikleri, Pakistan güvenlik krizi, çatışma, İran ve ABD arasındaki krizdir. Hükümetlerin meşruiyeti sorunu, köktendinci inançların yaygınlaşması, "boşluk üçgeni" olarak tanımlanan Türk, İran ve Arap uçurumlarının gelişimi, güvensizlik ve terör krizleri bu konuda açık örneklerdir. Bu krizler, istikrarsızlık, güvensizlik ve değişim geliştirmek için gerekli potansiyeli sağlamaktadır.

Bu bölgedeki çatışan güçler, çıkarları açısından farklı işlevlere sahiptir ve çoğu zaman menfaatleri (dinsel/mezhepsel, ırk/etnik, ideolojik, enerji kaynakları ve terminalleri/boru hatları ve güzergahları ve su kaynakları vb.) gereği birbirlerine karşı çıkarlar. Sovyetler Birliği'nin çöküşü Kafkasya'yı coğrafya olarak değil siyasi olarak ikiye bölmüştür. Böylece Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan devletleri ile Kuzey Kafkasya olarak kalan topraklar Rusya Federasyonu sınırları içinde yer aldı. Kuzey Kafkasya bölgesi uzak ve az gelişmiş bir bölgede yer almaktadır ve stratejik bir öneme sahiptir. Bu bölge, Rusya için Müslüman dünyasına ve Batıya karşı bir koruma görevi görmüş olup, esasında Rusya için bir tampon bölge, ileri karakol ve savunma hattı rolüne sahiptir. Bu bölgenin halklarının her birinin kendi tarihi geçmişleri, dilleri, etnik yapısı, gelenekleri, kültürleri ve sosyal yapıları vardır ve Osetler dışında genelde Müslümanlardır.

Kafkasya ülkelerinin ve Orta Asya'nın bağımsızlığı ile birlikte eski düzenin çöküşü bölgede jeopolitik düzensizliklere yol açmış ve buna bağlı olarak küresel jeopolitik biraz değişmiştir. Bu dönüşümlere, bu cumhuriyetlerin Sovyetler Birliği'nde bir arada yaşamaları nedeniyle bölgedeki durumu daha karmaşık hale getiren unsurlar ve faktörler eşlik etmektedir. Yeni doğan bağımsız devletlerde bu durum, bölgede istikrarsızlığa ve derin fay hatları nedeniyle kırılmalara yol açabilecek tehditlerle karşı karşıyadır. Aslında Kafkasya ülkelerindeki iç durum ve dış ilişkileri bölgedeki güç dengesini değiştirebilir. Bölgedeki ilişkilerde ve güç dengesinde meydana gelen herhangi bir değişiklik, başta Rusya, İran ve Türkiye olmak üzere bölgeyle komşu ülkeleri de etkileyecek ve bu sınırlı halka, bir dizi başka ülkenin (ABD, AB, İngiltere, Çin, İsrail ve hatta Hindistan) ve küresel /bölgesel örgütlerin (NATO, AB, AGİT, AK, KGAÖ, ŞİÖ) de katılımıyla genişletilecektir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Barry Buzan'ın "People, States & Fear (İnsanlar, Devletler ve Korku) ve Barry Buzan ve Ole Waever'in "Regions and Powers: The Structure of International Security (Bölgeler ve Güçler: Uluslararası Güvenliğin Yapısı)" adlı kitapları teorik açıdan bu makaleye büyük katkı sağlamıştır. Bu kitaplar, uluslararası barış ve güvenlik alanındaki son çalışmaların devamı niteliğinde olmasına rağmen, bölgesel araştırmalar açısından da özellikle önemlidir.

Buzan ve Waever kitaplarında güvenlik süreçleri ile bölgelerin oluşumu arasındaki ilişkiyi açıkça göstermektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin uluslararası güvenlik açısından bölgesel düzeyin önemini artırdığına inanıyorlar, ancak bu, tüm bölgelerde güvenlik açısından bölgesel düzeyin yerel veya uluslararası düzeyin üstünlüğü anlamına gelmemektedir.

Söz konusu kitaplar, dekolonizasyon döneminden bu yana, bölgesel güvenlik modellerinin uluslararası politika ve ilişkilerde daha belirgin hale geldiği fikrini geliştiriyor. Yazarlar, operasyonel bir bölgesel güvenlik teorisini uluslararası sistemin tamamında deneysel bir uygulama ile birleştiriyor. Ana odak noktası Soğuk Savaş sonrası dönemdir, ancak her Bölgesel Güvenlik Kompleksi (BGK)'nin geçmişi başlangıcına kadar uzanmaktadır. Yazarlar, bölgesel güvenlik dinamiklerini küresel güç yapısı hakkındaki güncel tartışmalarla ilişkilendirerek, Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenliğin ayırt edici bir yorumunu ortaya koyuyorlar, bu durum hem tek kutuplu görüşün aşırı basitleştirmesi hem de bir yeni dünya düzensizliğidir. Çerçevesi, dünyanın farklı yerlerindeki güvenlik dinamiklerinin radikal çeşitliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Buzan'a göre, pek çok tehdit türü kısa mesafelerde, uzun mesafelerde olduğundan daha kolay bir şekilde hareket edebildiğinden (örneğin: Güney Kafkasya'da Gürcistan'daki Abhazya ve Güney Osetya ayrılıkçı hareketleri) güvenlik karşılıklı bağımlılığı bölgesel formasyonlarda toplanma eğilimindedir ve de bu formasyonlar sistem ve devlet düzeyinden ontolojik ve analitik olarak farklı özellikler taşımaktadır (Buzan, 2015: 3). Buzan, BDT'de büyük bir güç olan Rusya'nın merkezde olduğunu düşünmektedir. Rusya'nın gücünün görece azalması durumunda, BDT'nin standart bir Bölgesel Güvenlik Kompleksine dönüşmesi fikri mümkündür. Bu bölgede güvenlik durumu nispeten karmaşıktır: güvenlik rejimi, çatışmaların oluşumu ve hegemonik bir rejim için çabaların garip bir bileşimidir (Buzan, 2003).

Öte yandan Birthe Hansen, Peter Toft ve Anders Wivel, 2009 basımlı "Security Strategies and American World Order: Lost Power (Güvenlik Stratejileri ve Amerikan Dünya Düzeni: Kayıp Güç)" adlı kitaplarında Rusya'nın sınır bölgelerinin güvenlik açısından önemini incelemiştir. Onların görüşüne göre, Rusya'nın büyük güçlerle 1990'ların ortalarından beri yumuşak dengesi, bu ülkenin sınır bölgelerindeki bölgesel stratejisiyle destekleniyordu. Sovyetler Birliği 1991'de dağıldıktan sonra, Moskova'nın sınır bölgelerindeki etkisinin çoğu kayboldu. Ancak 1992'nin sonlarında Rusya, nüfuzunu kurtarmaya dayalı sınır yaklaşımını gösterdi. Bu sınır bölgeleri, askeri / güvenlik, sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlerle uzun zamandır önemli olmuştur. Bu ülkeler, istikrarsızlığın Güney Kafkasya'dan Rusya'ya yayılmasının önlenmesi gibi güvenlik amaçları

alanında rol oynadılar. Dahası, bu bölgeler ve özellikle askeri radar istasyonları Rus hava savunma sisteminin optimal işleyişinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu alanlar, Rusya'nın yeniden süper güç statüsüne kavuşması için gerekli insan ve maddi kaynakları içermektedir. Bu nedenle Rusya'nın sınır bölgeleri konusundaki stratejisini anlamak önemlidir. Bu bölgelerde Rusya, doğrudan askeri istila veya tam ölçekli tehdit yerine genellikle bağımlı olma ve "böl ve yönet" yöntemlerini kullanmaktadır (Hansen, Toft & Wivel, 2009). Ayrıca Rusya bölgeye yönelik "Yakın Çevre" doktrinini uygulamaktadır. Bu doktrin, 1993 yılının başında Rusya'nın yakın çevresine yönelik resmi dış politikası olarak kabul edilmiştir. Özellikle 2000'li yıllarda Putin'in enerji zenginliği avantajı ile birlikte dış politikasını aktif bir şekilde yürütmeye başlayan Rusya yakın çevresi olarak gördüğü Güney Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetlerinde gücünü artırmıştır.

3. METODOLOJİ

Bu araştırma, tanımlayıcı-analitik araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Makalede Kafkasya bölgesindeki Sovyetler Birliği sonrası siyasi gelişmeler gözden geçirilip ve boyutları analiz edilmiştir. Bu araştırma, Kafkasya'daki bölgesel krizin bölgedeki güvenlik çatışmaları üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, öncelikle bölgenin jeopolitik önemi, bölge topluluklarının demografik yapısı, kültürel ve özdeş mozaikleri, Kafkas çatışmalarında uluslararası kuruluşlar ve hükümetler gibi bölgesel ve bölge ötesi oyuncuların rolü ve bölgesel ve bölge ötesi oyuncuların güvenlik planları araştırılıp; daha sonra sonuçlar gözden geçirilip ve geleceğe dönük ifade edilmiştir.

Veri toplama kütüphane yöntemleri kullanılarak literatür taraması gerçekleştirilmiş ve bilgiye erişmek için özgün kitaplara, dergilere ve bölgesel ve uluslararası medyaya başvurulmuştur.

4. GÜNEY KAFKASYA COĞRAFYASI VE BU COĞRAFİ BÖLGENİN SİYASİ BİLEŞENLERİ

Kafkasya teriminin bu bölge adına kullanılması 19. Yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Nitekim Rus Çarı I. Petrus döneminde, Bilimler Akademisi St. Petersburg bilim adamları Kafkasya adını ilk kez kullandılar. Şimdi Kafkasya bölgesine siyasi, coğrafi, kültürel ve etnik sınırlar açısından baktığımızda, Kafkasya bölgesinin her biri farklı sınırlara sahip farklı tanımlarıyla karşı karşıyayız.

Coğrafyacılar Kafkasya'yı Kuzey ve Güney bölgelerine ayırırlar. Bu bölümde Kuzey Kafkasya, Rusya sınırları içinde yer alan Adigey, Karaçay-Çerkez, Kabartay-Balkar, Kuzey Osetya / Alanya, Çeçenistan, İnguşya ve Dağıstan gibi özerk cumhuriyetleri kapsıyor. Güney Kafkasya, Abhazya, Dağlık Karabağ, Nahçıvan, Acaristan ve Güney Osetya özerk cumhuriyetleri göz önüne alındığında Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan cumhuriyetlerini kapsamaktadır. Güney Kafkasya sözde yapay bir terimdir ve bölge literatüründe gerçek adı "Kafkasya Ötesi" dir. Ruslar buraya "Zakavkay" adını veriyor ve İngilizler "Transkafkasya" diyor. Osmanlılar ve Araplar buna "Mavera-e-Kafkasya" adını verdiler (Demir, 2003: 59). (Bkz. Harita 1)

Harita 1: Kafkasya Bölgesi

Kaynak: <http://sahipkiran.org/2017/12/15/kuzey-kafkasya/3>

4.1. KAFKASYA'NIN GENEL VE KİMLİK ÖZELLİKLERİ

Kafkasya, Karadeniz ile Hazar Denizi arasında kalan bir bölgedir ve genel olarak Kafkas Dağları havzasını içerir. Bu bölge coğrafi olarak bütünleşmiş olmasına rağmen kültürel, sosyal, dilsel, dinsel, mezhepsel ve etnik yönden ve hatta tarihi göstergeler açısından çeşitlilik arz eder. Kafkasya, İslam-Doğu Kültürü ile Batı-Hıristiyan kültürü (Ortodoks) arasındaki birleşim ve sınır olarak kabul edilir. Bu bölgenin binlerce yıllık medeniyet ve kültür tarihi vardır. Geçiş güzergahı olması ve yol konumu, tarihsel olarak bu alanı farklı kültürlerin ve medeniyetlerin çatışmasına ve göçlerine uygun hale getirmiştir (Afshordi, 2001: 79). Kafkasya, bölgenin egemen kültürleri, yani Rus, Türk ve Fars (İran) kültürleri arasındaki sınırdır. Bu bölge geçmişte Osmanlı ve Rus İmparatorluklarının bir parçasıydı ve şimdi İran, Türkiye ve Rusya'nın üç komşu ülkesi arasındaki sınır bölgesi olarak bilinmektedir. Sonuçta Kafkasya bir "etnik mozaik" olarak kabul edilir. Bu coğrafi alanda Türk -Altay, Hint-Avrupa ve Kafkas-İber dil ailelerinin 50'den fazla etnik ve dilsel grubu bir arada yaşamaktadır (Bkz. Harita 2) (Amir Ahmadian, 2004: 320). Ayrıca Kafkas nüfusunun % 36'sı Türk olup topraklarının % 56'sı Türklere aittir (İlhan, 2005: 205).

Kafkasya'da hâkim olan dinler Hristiyanlık ve İslamiyet'tir. Dini açıdan bir tasnif yapıldığında, Kafkasya nüfusunun %55.9'unu Müslümanlar, %43.6'sının Hıristiyanlar ve %04.'ünün de çoğu Türk olan Musevilerden (Hazar ve Kırımçak Türkleri) olduğu görülmektedir. Müslümanların %65.5'ini oluşturan Türklere, %82'inini Azerbaycan Türkleri oluşturmaktadır. Türklere dışında kalan Müslümanların %34.5'inin tamamını Kafkasya'nın yerlisi ve kadim halkları (Çerkezler, Abazalar, Çeçenler vb.) oluşturmaktadır. Kafkasya Müslümanları arasında nüfusun %54.2'si Şii Mezhebi (Azeri Türkleri) ve %45.8'i de Sünni Mezhebine (Türkler ve Kafkas yerlileri) mensuptur. Hıristiyanların tamamı Ortodoks (Grek Ortodoks veya Gregoryen) mezhebine bağlıdır. Hıristiyan nüfusun %37.6'sını Gürcüler, %37,7'sini Ermeniler, %24,1'ini Ruslar ve %4.5'ini ise diğerleri (Osetler) oluşturmaktadır (Kantarci, 2006: 45-46).

Harita 2: Kafkasya'daki Etnik Gruplar

Kaynak: <https://reliefweb.int/map/georgia/ethnic-groups-caucasus-region>

4.2. GÜNEY KAFKASYA BÖLGESİ'NİN JEOPOLİTİK ÖZELLİKLERİ VE ULUSLARARASI SİSTEM İÇİNDEKİ KONUMU

Kafkasya, Avrupa ve Asya sınırında bulunan geniş bir jeopolitik bölgedir. Güneyi zengin enerji kaynaklarına sahip olan bölge, Hazar petrolü ve doğalgazının taşınması açısından stratejik bir konumdadır. Öte yandan Güney Kafkasya, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle ortaya çıkan etnik, dini, dilsel, kültürel, sosyo-politik ve ekonomik problemlerin yanı sıra, güvenlik açısından da istikrarsızlığın, düşmanlıkların ve çözümlenememiş çatışmaların da etkisi altındadır. Bu bağlamda Güney Kafkasya günümüzde, çoğunlukla barış ve istikrar ortamını engelleyen silahlı çatışmalarla ve kırılmaya hazır fay hatlarıyla anılmaktadır. Bu anlaşmazlıklar her ne kadar "donmuş" ve bölge "donmuş çatışma bölgeleri" olarak nitelendirilse de Ağustos 2008'de Gürcistan ve Rusya arasında Güney Osetya bölgesi üzerinden çıkan "beş gün" savaşı ile 2020'deki Azerbaycan-Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'daki "44 gün" savaşı bölgedeki kırılganlığı ve ihtilafların kolaylıkla çatışmaya dönüşebileceğinin göstergesidir. Dahası, Güney Kafkasya bölgesinin iki önemli devleti olan Azerbaycan ve Ermenistan arasında halen diplomatik ilişki yoktur, barış durumu geçicidir ve bunun sonucunda bölge halkı doğrudan zarar görmektedir. Dolayısıyla bölgede güvenlik ortamının sağlanması ile barış ve istikrarın temini için çalışılması son derece önemlidir (Aybars Görgülü & Onnik Krikorian, 2012: 1).

Haritaya bir bakış (Harita-3), Güney Kafkasya bölgesinin Rusya ve diğer güçler için stratejik önemini gösteriyor. Kafkasya sadece Rusya'nın güney sınırına bitişik değil, aynı zamanda karayla çevrili Hazar bölgesinin denizleri açmak için vazgeçilmez çıkış noktasıdır. Gürcistan'ın kontrolü, tüm Kafkasya ve Orta Asya için ticaret modellerinin ve altyapı mekanlarının akışını belirler. Kafkasya aynı zamanda Rusya, Türkiye ve İran'ın fiziksel buluşma alanıdır: Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'dan Afganistan dahil Orta Doğu ve Asya'daki destinasyonlara önemli bir hava koridoru görevi görmektedir (Shaffer, 2009: 131).

Harita-3: Kafkasya Bölgesi

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCney_Kafkasya

Önümüzdeki dönem iki temel stratejinin çarpışma, çekişme sürecine sahne olacaktır. Bu iki temel stratejinin birincisi, toprak bütünlüğünden yana olanların, üniter yapılarını koruma kararlılığını gösterenlerin stratejisi ve safıdır. Diğeri ise, üniter yapıların çözülmesinden çıkar umanların, ufaltılmış, atomize olmuş yeni bir siyasal atlasın yaratılmasının peşinde olanların stratejisi ve safıdır. Bu saflaşma için Güney Kafkasya özel öneme sahiptir. Güney Kafkasya, bu saflaşmada yer edinenlerin jeopolitik yüzleşme coğrafyasıdır. Bu saflaşmada her iki taraf açısından topyekûn ve büyük coğrafi alanda bir anda bir dönüşüm olması beklenmediğine göre zamana yayılarak, öncelikle daha dar bölgelerde bütüne ve genel hevese katkı sağlayacak değerde olan alanlarda çözümlerin yaşanması arzu edilen durumdur. Güney Kafkasya böyle bir bölgedir (Hacısalihoğlu, 2006: 9)

Güney Kafkasya bölgesinin jeostratejik ve jeopolitik kırılgan durumu göz önüne alındığında, her zaman bölgesel ve bölgelerarası ilgi merkezlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce, bu bölgenin jeopolitik ve jeoekonomik öneminin en önemli faktörü, Sovyetler Birliği'nin İran ve Karadeniz üzerinden dış dünya ile geçişinin ana ilişki rolü ve stratejik rolü oldu. Küresel kapitalizme karşı komünist dünya için savunma kalkanıydı. Ancak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Hazar Denizi'nin yasal rejimi de dahil olmak üzere bölgenin ve çevresinin jeopolitik gerçekleri göz önüne alındığında, Kafkasya'nın Hazar Havzası ve Orta Asya enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ihraç edilmesindeki rolü, ulaşım ve iletişim Orta Asya, Orta Doğu, Karadeniz, Anadolu ve Doğu Akdeniz'in jeopolitik sahaları arasında Güney Kafkasya'nın durumu ve buna bağlı olarak Güney Kafkasya'nın çevresindeki jeopolitik bölgelerle sürekliliği ve jeopolitik çıkarları; Güney Kafkasya'daki bölgesel ve bölgelerarası çıkarlar, etnik-dilsel ve bölgenin karmaşık siyasi coğrafyası ve çevredeki alanlarla kültürel yakınlığı, bölgedeki jeopolitik çatışmalar, bölgedeki hükümetler arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerde birbirleriyle ve bölgesel ve bölge ötesi aktörlerle iç içe geçmiş güçlü itici güçler ve davranış kalıpları ve buna göre, jeopolitik model o bölgede Kafkasya bölgesel ve uluslararası jeopolitik ve jeoekonomik denklemlerde özel bir rol bulmuş ve şekillenmiştir.

Ayrıca Güney Kafkasya, kuzey-güney ve batı-doğu'yu birbirine bağlayan koridorda yer alır ve İslam ve Hıristiyanlığın iki büyük medeniyetinin sınır kapısı ve Büyük Güçlerin Orta Asya

bölgesine giriş kapısı olarak kabul edilir ve tek ulaşım noktasıdır. Türk dünyasına giden yol (Türkiye ve Orta Asya Türk devletleri) ve Türkiye-Nahcivan-Azerbaycan üzerinden Orta Asya'ya ve oradan Sibiryaya kadar açılan "Türk kapısı"dır. Ayrıca bu alanda önemli yer altı kaynakları ve bölgesel ve bölge ötesi güçlerin dikkatini bu alana çeken diğer jeopolitik-jeoekonomik avantajları da bulunmaktadır (Gholizadeh, 2008: 456).

Güney Kafkasya bölgesinde yapı ve hiyerarşik iktidar sistemi ile bölgesel ve bölge ötesi jeopolitik ile bağlantılı güç yapısı bakımından üstün bir güç yoktur. Ancak, bölgesel düzeyde Azerbaycan'ın bölgede birinci sırada yer aldığı ve sonraki sıralarda Gürcistan ve Ermenistan'ın yer aldığı söylenebilir. Azerbaycan bu bölgenin en güçlü ve en zengin devleti olup, aynı zamanda en güçlü ordusuna sahiptir. Azerbaycan, başta Türkiye olmak üzere İsrail, Ukrayna ve Batı'nın da yardımıyla Kafkasya bölgesinin en gelişmiş ordusunu oluşturmuştur. Azerbaycan'ın kanıtlanmış petrol rezervleri 2008 yılı sonunda 7 milyar varil kadardı ve bu da dünyanın kanıtlanmış rezervlerinin yaklaşık yüzde birini oluşturuyordu. Üstelik Azerbaycan'ın kanıtlanmış doğalgaz rezervleri 2,1 trilyon metreküp oldu ve bu ülke yılda 14,7 milyar metreküp gaz üretti; sonuç olarak bölgedeki gaz ihracatçıları arasına katılmıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti, 1994'te 4,2 milyar olan GSYİH'sına 2008'de 3,46 milyar dolara 2019'da ise 48 milyar dolara ulaşmayı başardı. Aynı zamanda, 1995'te 319 dolardan 2008'de 5321 dolara (yaklaşık on yedi kat artış) ulaşmıştır. Azerbaycan Hükümeti GSYİH'nın % 7.22'sini tüketiyor ve yıllık bütçe açığı % 1'den az. 2003 yılından bu yana Manat'ın (Azerbaycan'ın para birimi) döviz kuru Dolar karşısında güçlendirildi ve ulusal para birimi istikrarlı güçten yararlanıyor. 2007 yılında Azerbaycan'da yaklaşık 5 milyar dolarlık doğrudan yatırım yapıldı ve bu bölgede eş benzeri görülmemiş bir şeydir. (Amir Ahmadian, 2008: 22). Azerbaycan'ın 2019 yılında GSYİH'sı 2018 yılına göre %2,2 artış göstererek 81.681,0 milyon Manata (48 milyar Dolar) ulaşmıştır. Kişi başına düşen GSYİH 8.247,0 Manat (4.851,2 Dolar) olmuştur. 2019 yılında GSYİH'nın petrol dışı sektöründeki üretimi %3,5, petrol sektöründe ise %0,4 oranında artmıştır (ticaret.gov.tr > azerbaycanin-2019-yili-gsyih-hakkında). Azerbaycan'da enflasyon oranı : %2,8, işsizlik oranı : %5 , GSYİH büyüme oranı : %2,7, toplam döviz rezervleri : 44,5 milyar ABD Dolarıdır (<http://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-ekonomisi.tr.mfa>).

Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru hattı ve doğalgaz boru hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum'un açılması Azerbaycan hükümetinin gelirlerini artırmış ve son yıllardaki çift haneli GSYİH büyümesi gözlemleri şaşırtmıştır. Petrol ve enerji sektörüne yapılan yatırım, bu ülkenin çehresini, ekonomik, sosyal, askeri ve nihayetinde siyasi yapısını değiştirmiştir. Buna göre Azerbaycan, bölgesel ve bölgesel ötesi müttefiklere ve petrol gelirlerinden elde edilen güçlü yapılara güvenerek rol oynayacaktır. Bu, Azerbaycan silahlı kuvvetlerinin Avrupa standartlarına göre eğitilmesine ve modernize edilmesine rağmen. Azerbaycan'ın NATO'ya Gürcistan ve Ermenistan'dan daha erken katılabileceği söylendi. Bu nedenle Bakü, dünya liderlerini ve dünyanın üst düzey yetkililerini ağırlamak ve ziyaret etmek için bir merkez haline geldi. Bu bağlamda, uluslararası konferanslar, resmi toplantılar, festivaller ve uluslararası kongreler ve Azerbaycan hükümetinin diğer önlemleri bölgede ve dünyada daha büyük bir rol oynamakta ve Bakü'nün uluslararasılaşmaya istekli olduğunu göstermektedir.

Ayrıca UNESCO ve ISESCO tarafından 2009 yılında İslam dünyasının kültür başkenti olarak Bakü'nün seçilmesi, Azerbaycan'ın potansiyelini uluslararası önemli vesilelerle göstermektedir. Bu nedenle Azerbaycan Cumhuriyeti, herhangi bir tehdit hissetmediği gibi, bu ülkeye yatırım yapan şirketlerin ekonomik güçlenmesine ve desteklerine odaklanarak bağımsız bir dış politika benimsemek istemektedir. Azerbaycan her alanda (zenginlik, sanayi, eğitim, bilim, kültür ve silahlı kuvvetler) gençleri seferber ederek Dağlık Karabağ cephesini kolayca fethedebilecek ve bölgede yeniden egemenliğini yeniden kazanabilecek bir güce ulaşmıştır. 2020 yılında Dağlık Karabağ'da yaşanan Azerbaycan-Ermenistan savaşı bölgenin ne kadar kırılgan olduğunu bir kez

daha göstermiştir. Gerilimi Ermenistan tırmandırmış, Azerbaycan da büyük bir kararlılık ve hazırlık sonucu savaşa girip Dağlık Karabağ'da Ermenistan ordusunu yenerek, kaybettiği topraklarının büyük bir kısmını geri almıştır. Ancak Rusya bölgede kendi gücünü ve nüfuzunu göstererek, diğer bölge ve bölge dış aktörlere (özellikle ABD, AB, AGİT Minsk Grubu vb.) fırsat vermeden Azerbaycan ve Ermenistan arasında bir ateşkes antlaşması imzalatmış, Dağlık Karabağ'da Azerbaycan ve Ermenistan arasında ateşkesi gözlemek amacıyla 2000 kişilik Rus Barış Gücü askeri görevlendirmiştir. Rus Merkez Askeri Bölgesi'nden 15.inci Motorize birlikleri bölgeye sevk edilerek ve tarafların anlaşmalara uyumunu izlemekte olup, bu barış gücü Dağlık Karabağ'daki temas hattı ve Laçın koridoru boyunca gözlem noktaları kurmuştur.

Öte yandan, küresel sistemde bölgenin en önemli özelliği, bölgedeki çevre güçler ve bölge ötesi güçler arasındaki rekabet alanındaki bölgesel jeostratejik işlevdir. Fosil enerjisi kaynaklarının temini ve uluslararası pazarlara gönderilmesi alanında Güney Kaskasya bölgesi de önemli bir rol oynamaktadır. (Bkz. Harita 4). Ayrıca bu bölge, büyük güçlerin jeopolitik mücadele alanında Orta Asya'nın giriş çıkış kapısı olarak görev yapmaktadır. Bu bağlamda, Güney Kaskasya jeostratejik olarak Avrupa'yı Orta Asya'ya bağlayan bir koridor ve İran'ı kontrol etmek ve üzerine baskı uygulamak için bir köprübaşı olarak ve aynı zamanda enerji rezervleri ve terörizme karşı savaş olarak ABD'nin bölgedeki varlığının temel nedenleridir. Bölgedeki devletler; Irak ve Afganistan'da ağır askeri operasyonlar yürüten ve Özbekistan'ın Rusya'ya dönmelerinin ardından, ABD'nin Kaskasya'nın ana noktalarını ele geçirme ve küresel jeostratejisini destekleme çabası içindedir.

Güney Kaskasya Bölgesi, mevcut siyasal-sistemik görünüm itibarıyla tam bir barut fıçısı niteliğine haizdir. Bölgede yer alan devletlerin birbirleriyle (özellikle Azerbaycan-Ermenistan, Gürcistan-Güney Osetya, Gürcistan-Abhazya ve dolayısıyla Gürcistan-Rusya) yaşadıkları tarihsel, etnik, dini, toprak tabanlı-irredentist, siyasal ve sosyo-kültürel problemlerin yanı sıra uluslararası sistemin yapısını korumayı ya da değiştirmeyi hedefleyen küresel, kıtasal ve bölgesel aktörlerin (bölge ülkeleri, bölge ötesi ülkeler, küresel örgütler ve uluslararası şirketler) Avrasya geneli ve Geniş Karadeniz Havzası özelinde yaptıkları mücadelenin Kaskasya'nın tamamını içerisine alır bir görünüm arz etmesi, Güney Kaskasya bölgesinin içerisine sürüklendiği karmaşanın ve belirsizliğin uzun vadeli olduğunu da göstermektedir (Tüysüzoğlu, 2013).

Harita 4: Güney Kaskasya'daki Boru Hatları ve Güzergahları

Kaynak: <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/avrupanin-umudu-azerbaycan>

4.3. GÜNEY KAFKASYA’NIN JEOPOLİTİĞİ VE GÜVENLİĞİ

Kafkasya adını Karadeniz ile Hazar Denizi arasında Doğu-Batı paralelinde uzanan ve yüksekliği orta kısımlarında beş bin metreyi aşan sıradağlardan almaktadır (Tavkul, 2002: 11). Kafkas adı ilk defa eski Yunan yazarı Aiskhylos’un eserinde “Caucasus Dağı” olarak kullanılmıştır. Avrupa’da Rönesans’tan sonra bu coğrafya Caucasus/Caucasia/Caucasie diye adlandırılmıştır (Çelebioğlu, 2005: 1). Papa tarafından Moğollara elçi olarak gönderilen ünlü seyyah Wilhelm Von Rubruk’un eserinde Kafkas terimi görülmektedir (Von Rubruk, 2001 : 69).

Rusya’da St. Petersburg şehrinde 1726’da kurulan İlimler Akademisi Kafkas isminin kullanılmasını yaygınlaştırmıştır (Kırzioğlu, 1993 : 1) Kafkas terimi Türk literatüründe ilk defa, 1856 Paris Konferansı’nda Ahmet Cevdet Paşa tarafından hazırlanan, “Dağıstan, Gürcistan, Çerkezistan, Kabartay ülkelerine Ait Bir Layiha”da Memâlik-i Kafkasya ve Cebel-i Kafkas olarak yer almıştır (Baysun, 1991 : 90 : 101).

Kafkasya genel olarak Karadeniz ile Hazar Denizi arasında kalan dağlık bölgedir. Kafkas Sıradağları bölgeyi Kuzey Kafkasya ve Transkafkasya (Güney Kafkasya) olarak ikiye bölmektedir (Yıldırım, 2007 : 19). Kuzey Kafkasya tümüyle Rusya’nın hâkimiyetinde iken, Güney Kafkasya’da ise Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan devletleri yer almaktadır. Kafkasya’nın coğrafi konumu genel olarak değerlendirildiğinde; Avrupa, Asya, Afrika kıtalarının buluşma noktasında yer almakta ve bu özelliği ile üç kıtayı birbirine bağlayan ulaştırma hatlarını ve yaklaşma istikametlerini kontrol etmektedir. Türkiye’den Orta Asya’ya, Rusya’dan da Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Basra Körfezine giden bağlantı yolları bu bölgeden geçmektedir (Grigoriantz, 1996 : 16).

Avrupa ve Asya’nın omurgasını oluşturan Güney Kafkasya aynı zamanda Orta Asya’ya açılan stratejik bir kapıdır. Güney Kafkasya bölgesini elde bulunduran, kontrol eden veya kontrol altına alan güç/güçler Orta Asya’ya, Hazar Havzası’na ve Karadeniz Havzası’na el atma ve hâkim olma imkânına sahip olacaktır. Bu bağlamda Mackinder’in “Kara Hâkimiyet Teorisi” ve Spykman’ın “Kenar Kuşak Teorisi”nde belirttikleri üzere bu bölgeyi elde bulunduran Asya’ya, Asya’yı elinde bulunduran da dünyaya hükmedecektir. Güney Kafkasya bu özelliği ile “kuzey–güney” ve “doğu-batı” arasında bir köprü ve hamle yeridir (Kantarcı, 2005 : 33). Coğrafi konumu itibarıyla tarihin eski dönemlerinden beri önemli bir ticarî geçiş bölgesi (Aydın, : 37) olan Güney Kafkasya, Basra Körfezi’ni kontrol eden stratejik bir konuma da sahiptir (Can, 1996 : 209).

Güney Kafkasya cumhuriyetleri, tarihi geçmişleri ve bölgede ve dünyada yeni siyasi atmosferin ortaya çıkması nedeniyle bağımsızlıktan sonra bölgede yeni bir konum elde etmek ve uluslararası ilişkilerini düzenlemek için birçok girişimde bulunmuştur.

Kafkasya'daki güvenlik gelişmelerini etkileyen faktörlerin çoğu şunlardır:

- Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Batı'nın güvenlik ve tehdit kavramlarını yeniden tanımlaması başta olmak üzere birçok uluslararası ilişkiler kavramında kapsamlı değişiklikler;
- Rusya'nın siyasi ve ekonomik çalkantısı ve bunun bu ülkenin iç ve dış konumu ve dış politikası üzerindeki etkileri, örneğin Rusya'nın Kafkasya politikasının hareketsizliği ve etkisizliği;
- Batı yönelimi ve Güney Kafkasya Cumhuriyetlerinde, özellikle Azerbaycan ve Gürcistan'da Batı modellerinden (NATO, AB, AGİT, AK) etkilenme;
- Aynı zamanda siyasi, ekonomik ve güvenlik atmosferinin açılmasının bir ürünü olan Kafkasya'da enerji ve ulaşım denklemlerinin rolünün güçlendirilmesi.

Ayrıca, bu gelişmeler ve etkili faktörler bir yandan Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin, özellikle Gürcistan ve Azerbaycan'ın iki cumhuriyetinin Rusya ve Bağımsız Devletler

Topluluğu'ndan kademeli olarak uzaklaşmasına yol açmaktadır; öte yandan başta ABD, NATO ve AB bölge ötesi aktörlerin olmak üzere yeni oyuncuların varlığına zemin hazırlamıştır (Faghani, 1998: 20).

Yine de Kafkasya bölgesindeki istikrarsızlığın kökleri Sovyetler Birliği'nin çöküşünden öncesine kadar uzanmakta olup, bazı uzmanlar Kafkasya'daki dönüşümün Sovyetler Birliği'nin çözülmesini etkili bir şekilde hızlandırdığına inanmaktadır. Aslında ilk ayrılıkçılık girişimi, Sovyetlerin çöküşünden önce ve Güney Kafkasya'da Gorbaçov döneminde gerçekleşti. Ek olarak, Kuzey Kafkasya etnik çatışmaları 1989 yılında Abhazya bölgesinden başladı. Aynı yıl Güney Osetya ayrılıkçıları Gürcistan'dan ayrılmayı ve Rusya'ya katılma çağrısında bulundu. 1991 yılında, Dağlık Karabağ'ın yaklaşık 150 bin Ermeni sakini, Azerbaycan Cumhuriyeti'nden özerklik ilan etti ve bu talep sonunda Azerbaycan ile Ermenistan arasında kanlı bir savaşa yol açtı ve bu kriz yıllar sonra hala çözümsüz kaldı. Bu bölgede, ayrılıkçılığın katı taleplerine ek olarak, Azerbaycan'da bazen Talış ve Lezgiler'in ayrılıkçı çabaları da gözlemlenebilir (Amir Ahmadian, 1995: 195).

Kuzey Kafkasya'da, Çeçenistan'ın 1991'de Rusya'dan bağımsızlık ilanı ve ayrılıkçılığı, daha sonra Rus merkezi hükümeti ile uzun bir savaşa yol açan en önemli değişikliktir. Yine Kasım 1992'de Rusya, toprak çatışmaları ve kritik durumlar nedeniyle Kuzey Osetya ve İnguşya/İnguşetya'da olağanüstü hâl ilan etti ve bölgedeki askeri varlığını önemli ölçüde güçlendirdi. Tüm bu çatışmalar, Sovyetlerin çöküşünden sonra etnik çatışmaların ortaya çıkmasının ilk işaretleriydi. Aslında söz konusu terimler Kafkasya bölgesini güvenlik açısından savunmasız hale getirmiştir.

Bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin bugün mücadele ettiği eski Sovyetler Birliği liderlerinin politikalarından kaynaklanan başlıca tehditler ve zorluklar şu şekildedir:

- Eski Sovyetler Birliği'nin federal ve özerk cumhuriyetleri arasında yapay sınırların çizilmesi, ne olursa olsun gerçekleştirilmiştir. Sovyet liderlerinin ulusal çıkarları ve hedefleri doğrultusunda bölgeler ve cumhuriyetlerdeki ırksal ve etnik farklılıkların gerçekliği ve kayıtları. Bu bakımdan etnik farklılıklar, ırkların ayrılığının nedenleri olduğu için topraklarının sınırlarında bir süreksizliğe neden olmuştur. Bu nedenle, farklılıklar içermez ve kontrol edilmezse, mevcut sınırlarda daha fazla değişiklik olasılığı vardır. Bu değişiklikler bölgenin istikrarı için ciddi olumsuz sonuçlar doğurabilir (Jalali, 1993: 118). (Örneğin, Kafkasya bölgesinde Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu).
- Bağımsızlığını yeni kazanan Cumhuriyetlerin zayıf ekonomi temelleri ve altyapıları, genellikle Rusya ile diğer eski Sovyet cumhuriyetleri arasındaki ekonomik eşitsizlikler nedeniyle, onları Rusya'ya bağlamak ve her türlü bağımsızlık iddiasını ortadan kaldırmak için gerçekleştirildi.
- Sovyet komünist sistemi tarafından dinin ortadan kaldırılması ve merkezileştirme politikalarına göre yönetilmesi için onun anlaşmazlık politikası.
- Rus kültürü etrafında (veya Rus egemenliği yoluyla) farklı etnik grupların zoraki kültürel eşleşmesi (Kabartay-Balkar, Karaçay-Çerkez, Çeçen-İnguş, Gürcistan-Acaristan, Gürcistan-Abhazya, Gürcistan-Güney Osetya vb.) ve "yeni lider adam" planı gibi sloganlarla bireylerin kimliğinden mahrum bırakılması (Vaezi, 2002: 55). Dolayısıyla merkezi yönetimin amacı ne olursa olsun, bölge özelinde çatışma ve anlaşmazlıklara sebep olan dağılma-ayırışma ve birleşme mücadeleleri söz konusudur. Örneğin, Rusya'nın itirazlarına rağmen, Kabardey-Balkar'da ve Karaçay-Çerkes'de ayrılma talepleri söz konusuken diğer taraftan Çeçenistan ve Karaçay-Çerkes'deki Kazakların, Stavropol ile birleşme çabaları söz konusudur
- Kafkasya'daki en köklü problem, mevcut etnik ve demografik yapıdır. Rusya'nın Kafkasya'yı işgalinden itibaren bölge halkı hep sürgünler ve katliamlarla karşı karşıya kalmıştır. Sürgün edilen halkın boşalttığı topraklara Ruslar ve diğer milletler

yerleştirilerek Kafkasya Ruslaştırılmaya çalışılmıştır. Özellikle Stalin'in uyguladığı iskân politikaları ve oluşturulan suni cumhuriyetlerde adeta "etnik mayın tarlaları" oluşturulmuştur. Stalin'in sürgüne gönderdiği halkların topraklarına başka topluluklar yerleştirilmiş, oluşturulan cumhuriyetlerde etnik, tarihi ve kültürel yapı gözönüne alınmamış ilerde sorunlara sebebiyet verecek şekilde sınırlar çizilmiştir.

- SSCB'nin dağılması sonrası bölgede oluşan otorite boşluğu yüzünden iktidarı kimin kullanacağı, nasıl kullanacağı, siyasal yapıda ne gibi değişiklikler olacağı tamamen belirsiz durumda kalmış, bu da bölgenin hızla militarize olmasına sebebiyet vermiştir. Hukuk düzeninin yokluğu suç oranlarının hızla artmasına ve bölgede yerel silahlı güçlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.
- Bölgede genç nesillerin siyasallaşmasında etkili olan siyasal İslam hareketlerinin de incelenmesi gerekmektedir. SSCB'nin dağılmasını müteakip siyasal İslam'ın, bölgede oluşan boşluğa paralel bir biçimde etkinliğini arttırdığını söyleyebiliriz. Kafkasya'da ılımlılarından en radikaline tüm eğilimlere rastlanmaktadır (Özellikle Karaçay-Çerkes, Kabardey-Balkar, Çeçenistan, İnguşetya ve Dağıstan'da)

Kafkasya çeşitli iklimlere ve coğrafi manzaralara sahipken, bölgede üç ana dil ailesinden oluşan yaklaşık 50 etnik grup yaşamaktadır (Amir Ahmadian, 1995: 189). Aslında, Kafkasya'nın kültürel manzaraları coğrafi perspektiflerinden daha çeşitlidir. Kafkasya, İslam ve Hıristiyanlığın birleştiği yerdir. Bu durum bazı durumlarda büyük çatışmalara yol açmıştır. Kafkasya bölgesinde bulunan üç ülkenin kendi dilleri ve yerli nüfusları olmasına rağmen, bu ülkelerin her birinin farklı azınlıkları mevcuttur. Orta Asya halkının aksine, Müslüman halkının çoğu Sünni'dir. Kafkasya'daki her biri ayrı ulusal azınlıklarla ilgili dinlerin sayısı, bu bölgenin durumunu daha da karmaşık hale getirmiştir.

Azerbaycan nüfusunun büyük çoğunluğu Şii'dir. Ermenistan ve Gürcistan halkının çoğunluğu Doğu Ortodoks Kilisesi'nin bir şubesine bağlıdır ve Ermeniler ve Azeriler ; Gürcistan, Rusya ve diğer cumhuriyetlerde de ikamet etmektedir. Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi nüfusunun önemli bir kısmı da Ermenidir. Ayrıca, Azerbaycan Türk topraklarının çoğunluğuna sahip Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti izole edilmiş ve İran, Ermenistan ve Türkiye ile çevrilidir.

Acaristan ve Abhazya özerk cumhuriyetleri ile Güney Osetya Özerk Bölgesi önemli bir azınlığa sahiptir ve Abhazya ve Güney Osetya'da ayrılıkçı güçler aktiftir. Ancak en karmaşık durum, Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya ülkeleriyle ortak sınırını içeren Kuzey Kafkasya bölgesi ile ilgilidir. 19'dan fazla yerel ve etnik grubun bulunduğu Kuzey Kafkasya bölgesi (Sovyetler Birliği'nin 1989'daki son nüfus sayımına göre) ve önemli sayıda Rus asıllı insanın yanı sıra Kazak azınlıklar, Nogay ve diğer bazı gruplar en çok dünyanın çeşitli etnik ve dilsel bölgelerindedir. Bölgedeki mevcut dinlerin yanı sıra üç ana dil grubu ve birçok etnik grup da dikkate alındığında daha karmaşık bir duruma sahip olacaktır (Vaezi, 2002: 57).

Güney Kafkasya'da ise, bu ülkelerin liderleri arasında etnik tutumların ve komünist inançların hâkimiyeti ve yerel yönetimlerin isteksizliği nedeniyle siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları gibi sivil toplumlar geçmişte henüz uygun olgunluğa ve büyümeye ulaşamamıştır. Kafkasya'daki sivil toplum örgütleri, on yıldır etnik sınırları genel olarak kıramamıştır. Sivil toplumun etnik işlevleri vardır ve genişleme alanı belirli bir etnisitenin sınırlarını ve hatta bazı durumlarda belirli bir coğrafi bölgeyi (örneğin Nahçıvan) aşmaz. Bu sivil toplum kuruluşları sadece güvenlik ve istikrarın sağlanması için arabuluculuk değil, aynı zamanda bazı durumlarda çatışma ve istikrarsızlığın gelişmesi için bir faktör haline de gelir (Aydın, 2000: 165).

Aslında Güney Kafkasya ülkeleri Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından oluşan boşluğu doldurmaya çalışıyorlar. Bu nedenle, etkili ortamlar yaratmak ve yeni konumdan maksimum fayda sağlamak için bir rekabete girdiler. Bu dönüşümler sadece Kafkasya ile sınırlı değildir ve bu politikaların sonuçları daha geniş bölgeyi ve coğrafyayı etkileyebilir (Vaezi, 2002: 58).

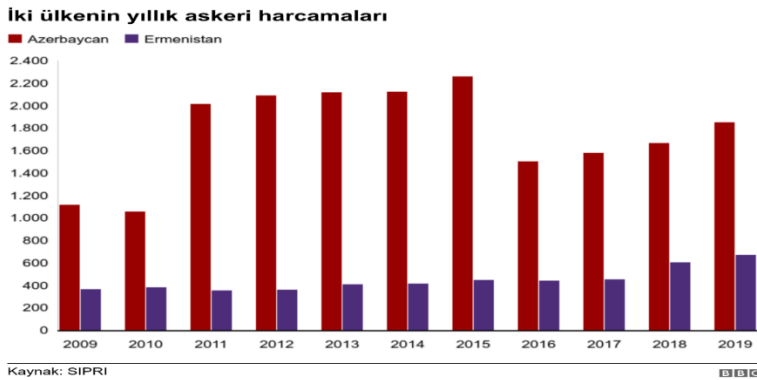
Güney Kafkasya ülkelerinin potansiyellerine göre ekonomik kalkınma için bazı fırsatlarla karşı karşıya olduklarını belirtmek gerekir. Ekonomik refaha yol açmayan ve insanların yaşamlarını iyileştirmeyen zayıf ekonomik kalkınma modellerini seçmek, istikrarsızlığın artmasına neden olabilir. Bölge ülkelerinin doğal kaynakların satışından elde ettiği gelirin artırılması, insanların hayatlarında farklılıklara yol açmış ve ekonomik çıkarlardan kaynaklanan göçler yaratmış ve dolayısıyla etnik grupların kutuplaşmasını dönüştürmüş, bazı tehditlerle bölgesel güvenliği açığa çıkarılmıştır.

Hazar Denizi'nin petrol ve gaz kaynaklarına erişim rekabeti de gerginliğe neden olabilir. Bölgesel rekabetçiliğin siyasi hedeflerine ulaşmak için petrol gelirlerini askeri alımlara harcanması (son 10 yıldır Ermenistan, Azerbaycan'ın birbirlerine karşı, Gürcistan'ın da Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'ya karşı) (Bkz. Tablo 1), bölgenin dengesi bozmakta ve bu da bölgenin istikrarsızlığına neden olmaktadır. Ekonominin ve özellikle petrolün sömürülmesi ve yabancı ülkelere anlaşmazlıkları kendi lehlerine çözmeleri için taviz verilmesi, bölgede istikrarsızlığa neden olabilecek bölgesel ve bölgeler arası güçler arasındaki rekabetin bir başka faktörüdür.

Çatışma, silahlanma (askeri harcama ve silah ticaretiyle) ilgili araştırmalar yapan İsveç merkezli bağımsız kuruluş Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) tarafından açıklanan veriler, 2009-2019 yılları arasında Azerbaycan'ın askeri harcamalarının Ermenistan'ın yaklaşık dört katı olduğunu göstermektedir. Bu dönemde Azerbaycan, yaklaşık 20 milyar dolarlık askeri harcama yaparken, Ermenistan'ın ödediği miktar ise 5 milyar dolar olmuştur. Azerbaycan'ın harcamalarının özellikle 2010 yılından itibaren hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Azerbaycan özellikle yüksek ve ileri teknoloji harp silah-araç ve gerecine yatırım yapmaktadır. Ermenistan ise son iki yılda önemli bir artış kaydetse de Azerbaycan'a kıyasla çok daha düşük düzeydedir. Bu bağlamda 2020 yılında Dağlık Karabağ Savaşında iki ordunun kullandığı harp silah gereç kıyaslandığında açık ara Azerbaycan Ordusunun çok iyi teçhiz edilmiş, üstün ateş gücü, darbe ve manevra kabiliyetine sahip silah ve araçları olduğu görülmüştür. Bu durum savaşın sonucunu Azerbaycan lehine çeviren faktörlerden biri olmuştur.

ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) tarafından yayımlanan World Factbook'a göre, 2019 yılında askeri harcamaların gayrisafi yurtiçi hasılaya (GSYH) oranı Azerbaycan'da yüzde 4; Ermenistan'da ise yüzde 4,9 oldu. Bunda Ermeni ekonomisinin Azerbaycan'a kıyasla çok daha küçük olması rol oynamaktadır. Çünkü Ermenistan yeraltı kaynakları açısından zayıf bir devlet olup, Azerbaycan gibi petrol zengini bir ülke olmadığından askeri harcama konusunda Azerbaycan'ın düzeyini yakalayamamaktadır. Aksine Ermenistan, fosil yakıt rezervleri olmayan bir kara ülkesi ve ekonomisi de Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle 30 yıla yakın bir zamandır Türkiye ile Azerbaycan'ın uyguladığı ticaret ambargosundan ciddi şekilde zarar görmüş durumda"dır (1 Ekim 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54368944>).

Tablo 1: Azerbaycan ve Ermenistan'ın 2009-2019 Dönemi Yıllık Askeri Harcamaları

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)

4.4. GÜNEY KAFKASYA BÖLGESİNDE BAŞLICA ÇATIŞMALAR

Güney Kafkasya ve Orta Asya Ülkelerinin bağımsızlığı ve eski SSCB dönemi düzenin çöküşü, bölge jeopolitiğinde düzensizliklere yol açarak dünya küresel jeopolitiğinin değişmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler, bu cumhuriyetlerin Sovyetler Birliği topraklarında bir arada yaşama döneminden kaynaklanan unsurlarla ortaya çıkmış ve bölgenin durumunu karmaşıklaştırmıştır. Bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerde yaratılan durum, bölgede istikrarsızlığa neden olmuştur. Aslında Kafkasya'nın iç durumu ve devletlerinin dış ilişkileri bu bölge ülkelerinde güç dengesini değiştirdi. Açıktır ki, bölgedeki ilişkilerde ve güç dengesindeki herhangi bir değişiklik, başta Rusya, İran ve Türkiye olmak üzere komşu ülkeleri etkilemektedir. Sonra bu sınırlı çevre, bir dizi başka ülkeye katılarak daha da yaygınlaşır. Aslında Güney Kafkasya ülkeleri, Sovyetler Birliği'nin çöküşünün yarattığı boşluğu 30 yıldır doldurmaya çalışıyor. Bu nedenle, kendilerini etkili ortamlar yaratmak ve yeni fırsatlardan (ekonomik, siyasi, askeri/güvenlik, sosyokültürel alanlarda ve NATO ve AB'ye entegre olmak vb.) maksimum fayda sağlamak için bir rekabete maruz bıraktılar. Bu dönüşümler sadece Kafkasya ile sınırlı değildir ve bu politikaların sonuçları daha geniş bir bölgeyi etkileyebilir (Vaezi, 2002: 58).

Güney Kafkasya'daki çatışmalar arasında Dağlık Karabağ sorunu, büyük boyutları olan karmaşık ve uzun süredir devam eden bölgesel olaylardan biridir ve değişkenleri hala belirsiz ve karmaşıktır. Öyle ki, bu kriz şimdiye kadar devam ediyor ve geçtiğimiz yıllarda uluslararası ve hükümetler arası bir mesele ve iç bir konudan çatışmaya dönüştü ve yine sıcak bir çatışmaya dönüşebilir. Dağlık Karabağ sorununun bölgedeki ülkeler arasındaki ilişkiler üzerinde derin etkileri olmuş ve bu bölgedeki bölge ötesi güçlerin varlığının güçlenmesine yol açarak başta Rusya olmak üzere İran'ın çıkarlarını tehdit etmeye ve güvenlik sorunları yaratmaya yol açmıştır. Bunun tipik örneği, İran'a ve muhaliflerin faaliyetlerine karşı çıkan ülkelerle yapılan Azerbaycan güvenlik paktlarında görülebilir. Dağlık Karabağ sorunu, 1980'lerin sonunda Sovyetler Birliği'nin siyasi atmosferinde ciddi bir şekilde gelişti ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, 1990'lı yıllarda bağımsızlıklarına kavuşan Azerbaycan ve Ermenistan arasında çalkantılı dönemde temel bir çatışma olarak ortaya çıktı. Bu konuda benimsenen politikalara göre her iki ülke de kanlı ve kusursuz bir savaş başlattı ki, her iki taraf için de birçok zayıf ve yerinden edilmiş kişi bu savaşın sonuçlarından bazılarıydı.

Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) adına Minsk Grubu, çatışmanın taraflarıyla diyalogunu sürdürdü. Yapılan çabalara rağmen bu Dağlık Karabağ özerk bölgesi Ermenistan ile ilişkilerini güçlendirdi. Bu bölgenin liderlerinin Ermenistan cumhurbaşkanı olarak seçilmesi, müteakip yıllarda Dağlık Karabağ'ın bu ülkeyle derinlik ve genişlik bağlarını sağlamlaştırdı (Koolae, 2009: 196). Bu süreçte dünya da krizde aşırı kararlara tanık oldu. Böylece Aralık 1989'da Ermenistan Parlamentosu, Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'ın bir parçası olarak ilan etti.

Azerbaycan ile Ermenistan arasında Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle yaşanan ihtilafın ardından Azerbaycan'ın bazı bölgeleri Ermenistan tarafından işgal edilmiş, siyasi coğrafi durumu değiştirmiş ve Nahçıvan Özerk Bölgesi ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasındaki ulaşımın kopukluğu oluşmuştur. Bu arada Dağlık Karabağ ve diğer bölgelerden çatışan ülkelere (Azerbaycan ve Ermenistan) gelen mülteci akını her iki taraf için de sosyal ve ekonomik sorunlar yarattı.

Ayrıca iki ülkenin yakınlığı, iki ülke arasında uzun süredir devam eden ilişkiler ve iki taraf arasındaki diplomatik ilişkilerin ve ekonomik ilişkilerin kaybedilmesi nedeniyle birçok olumsuz etki yaratmıştır (ekonomik durumu ve yaşam koşullarını ve dolayısıyla yaşam standartlarını etkilemiştir) ve durum iki ülke vatandaşlarının genel refahını olumsuz yönde etkilemiştir. Önemli olan nokta, geç sorun çözme ve çatışmayı sona erdirmek için gerekli hazırlıkların ve düzenlemelerin yapılmasında göz ardı edilebilecek kadar az ilerleme olmaması, bu konuda gizli kapasiteleri aramayı ve bulmayı zorlaştırmaktadır. Bu yoldaki en büyük engel ise tarafların birbirlerine olan güvensizlikleri, düşmanca tutumları ve her iki tarafın da bu olumsuz görüşünü

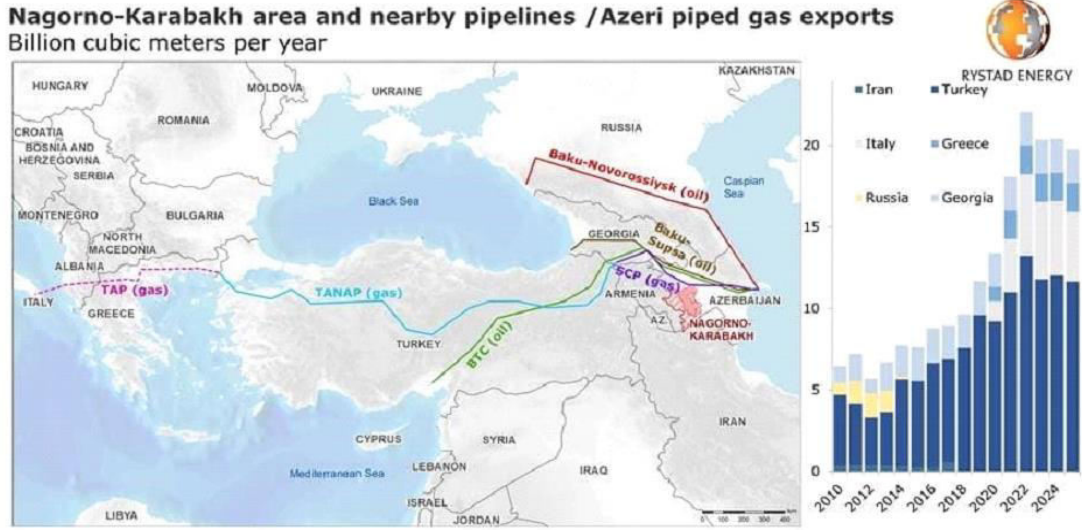

güçlendirmesidir. Nihayetinde 2020 yılının Eylül ayında Dağlık Karabağ'dan Azerbaycan'a tacizlere başlayan Ermenistan ordusu, Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin kaybedilmiş Azerbaycan topraklarını geri almak üzere bir taarruz başlatacaklarını tahmin edememiştir. 44 gün süren savaştan sonra Azerbaycan ordusu Azerbaycan için stratejik ve manevi bir öneme sahip olan 8 Kasım 2020 tarihinde Şuşa kasabasını ele geçirincede Rusya devreye girip tarafları ateşkes anlaşmasına oturtmuştur.

Dağlık Karabağ'da 44 gün süren savaşta Azerbaycan, savaşın sonucunu belirleyen yüksek teknolojlili dronelar (İHA ve SİHA) ve askeri altyapısıyla Ermeni güçlerini yenilgiye uğratmıştır. Rusya'nın desteklediği ateşkes anlaşması Rusya'nın kadim müttefiki Ermenistan'ın toprak kaybetmesi anlamına gelirken, Dağlık Karabağ'da Ermenistan'ın sahip olduğu toprakları tamamen kaybetmesinin de önüne geçmiştir. Ateşkes Anlaşması, Azerbaycan'da zafer kutlamalarıyla, Ermenistan'da ise hükümet kriziyle sonuçlanmıştır. Ateşkes koşullarına göre gelecek 2025 yılına kadar 5 yıl süreyle, 2 bin kadar Rus Barış Gücü askeri Dağlık Karabağ'da konuşlandırılmıştır. Rusya'nın bölgedeki varlığı; Azerbaycan'ın bundan sonraki olası ilerlemesine karşı Ermenistan'a güvenlik garantisi ve bölgede kalmayı tercih eden Ermeniler için koruma sağlama olarak görülmektedir. Başka bir deyişle yeniden askıya alınan bir çatışma sınırların da yeniden çizilmesi anlamına gelmektedir. Dağlık Karabağ anlaşması yalnızca Rusya'nın Güney Kafkasya'daki etkisini sürdüren yeni bir statükodur. Bölgenin uzun vadeli statüsüyle hala belirsizliğini korumaktadır (<https://www.amerikaninsesi.com/a/rusyanin-baris-gucu-daglik-karabagda-yeni-statukoyu-olusturdu/5720262.html>). Bu savaşla birlikte Rusya Dağlık Karabağ'da şimdilik geçici ama gelecekte kalıcı (Abhazya, Güney Osetya'da olduğu gibi) gibi gözükken bir askeri varlık bulundurma fırsatını elde etmiştir. Bu da Rusya'nın bölgenin kalbine yerleşmesi anlamına gelmektedir. Bu savaş Rusya'nın Güney Kafkasya'ya iyice yerleşmesine ve bölgenin geleceğinde söz sahibi olmasına da bir fırsat yaratmıştır.

Dağlık Karabağ Savaşı nedeniyle enerji koridorları da tehlike ve tehdit altına girmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı ve Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP) Azerbaycan'dan geçmekte olup, bazı bölümler Dağlık Karabağ'daki yenilenen çatışmalardan yaklaşık 40-45 km. kadar uzakta bulunmaktadır. Boru hattının geçtiği bölgelere yapılacak herhangi bir saldırı veya ele geçirilmesi, Azerbaycan'daki yukarı havza operasyonları için ciddi sonuçlar doğurabilir ve özellikle etkili olan, Hazar Denizi'ndeki dev Azeri-Çıralı-Günaşlı (ACG) projesinde herhangi bir kesinti olabilir. BP tarafından işletilen bu sahalar, Azeri ham petrol üretiminin yaklaşık % 75'ini temsil etmektedir. Bu sahalarından elde edilen petrolün çoğu, 1,2 milyon varillik tabela kapasitesine rağmen yarı kapasitede çalışan BTC boru hattıyla ihraç edilmektedir.

Güney Kafkasya boru hattıyla Hazar Denizi'nden Türkiye sınırına taşınan doğalgaz, Azerbaycan bölgesindeki Şah Deniz gaz sahasından gelip, Türkiye'den geçen Anadolu Gaz Boru Hattı (TANAP) buraya bağlanmaktadır. TANAP, 2018 yılında faaliyete geçmiş, yeni Trans-Adriyatik Boru Hattı'na (TAP) bağlanarak Azerbaycan'ın doğal gaz ihracatının Güneydoğu Avrupa'ya ulaşmasına izin verecektir. TAP'ın % 95'inden fazlası tamamlandı ve ilk teslimatın bu yılın sonunda yapılması planlanıyor, ancak proje Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle gelecekte tehlikeye girebilir (Bkz. Harita 5).

Harita 5: Dağlık Karabağ'daki Çatışmalar Nedeniyle Tehdit Altındaki Boru Hatları

Kaynak: <https://www.tespa.org/kafkasya-catismasinda-petrol-arzi-risk-altinda/>

5. GÜNEY KAFKASYA'DAKİ ÜLKELER İLE BÖLGESEL VE BÖLGE ÖTESİ AKTÖRLERİN BÖLGEYE YÖNELİK GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Bu bölgede bazı ekonomik fırsatların ve güvenlik tehditlerinin varlığı, Güney Kafkasya güvenliğinin bağımsızlığın ilk aşamalarından itibaren sıcak bir siyasi tartışmaya dönüşmesine neden olmuştur. Aslında enerji kaynakları, bölgesel deneyimlerin potansiyelleri ve bu alanın bazı alanlarındaki ayrılıkçılık ve güvensizlik ruhu, Kafkasya'nın güvenlik tartışmasının önemini gösteren nedenler arasındadır. Öte yandan, bölgesel ve bölge ötesi güçlerin Güney Kafkasya'nın siyasi ve sosyal durumuna hakim olma girişimleri ve bu bölgede enerji kaynaklarının yönetimini ele geçirme girişimleri, bölge ötesi ve komşu ülkelerin varlığını sürdürmek için çeşitli güvenlik planları sağlamasına yol açmıştır.

Güney Kafkasya Bölgesi'nin, Kuzey Kafkasya'ya oranla farklı bir görünüm sergilemesini sağlayan en önemli iki husus: "bölgenin etnik, dil, din ve kültür bağlamında ortaklaştırılmayacak bir görünüm sergilemesi" ve "bölge ülkelerinin sistemsel ve entegrasyon tercih noktasında birbirlerinden ayrılması"dır. Örneğin Gürcistan, "Gül Devrimi" sonrası uluslararası sistem çerçevesindeki tercihini başta ABD ve NATO, AB'den yana kullanmışken; Ermenistan, tarihsel, siyasi, askeri / güvenlik, jeopolitik ve ekonomik gerekçelerle Rusya'nın Güney Kafkasya'daki müttefiki ve stratejik ortağı konumuna evrilmiş, İran ile yakın işbirliğine girmiştir. Enerji kaynakları ve projeleri ekseninde Rusya'ya bağımlı olmayan ve hatta bu ülke ile gizli bir rekabete girmiş olduğunu söyleyebileceğimiz Azerbaycan ise Rusya ve Avro-Atlantik Dünyası arasında dengeyi gözetmeye çalışmaktadır. Ancak Türkiye faktörü ve ekonomik gerekçeler göz önünde bulundurulduğunda, Azerbaycan'ın Avro-Atlantik İttifakı'na çok daha yakın durduğu söylenebilir. Azerbaycan, Batı ve Rusya arasında bir denge politikası uygulamaktadır.

Rusya, Türkiye, İran, AB, ABD, NATO çeşitli güvenlik tasarımları sunarak Güney Kafkasya bölgesindeki varlığını güçlendirmeye çalışan ülkeler ve örgütler arasında yer almaktadır. Ancak jeopolitik olarak bölgenin güvenliğini sağlamak için yukarıda belirtilen planlardan hiçbirinin sistemin güvenliğine tam anlamıyla hâkim olamayacağı bilinmelidir. Bölge ile ilgili listelenen en önemli güvenlik planları aşağıdaki gibidir:

5.1. AZERBAJCAN'IN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI VE GÜVENLİK STRATEJİSİ

Üç Güney Kafkasya ülkesi arasında Azerbaycan Cumhuriyeti, zenginlik ve kaynaklar açısından oldukça elverişli bir konumdadır. Ancak güvenlik açısından Ermenistan ile savaş ve topraklarının bir kısmının kaybedilmesi (2020 Dağlık Karabağ savaşında da tam olarak bu sorun çözülmemiştir) ve Talış ve Lezgi gibi diğer etnik azınlıklarla yaşadığı sorunlar nedeniyle, Ermenistan'a karşı Kafkasya'daki bölge ötesi güçlerin dikkatini çekmeye, güç dengesini kendi lehine değiştirmeye çalışmaktadır.

Azerbaycan, dış politikasının niteliğine göre bölgenin güvenliğini sağlamak için bölge ötesi güçlerin varlığını artırmaya daha isteklidir. Buna göre Bakü'nün bölgeyi güvence altına almak için benimsediği yaklaşım 3 + 2 + 2 yaklaşımıdır ki Güney Kafkasya bölgesindeki üç ülkeyi (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) temsil eder, + 2 ise Türkiye ve Rusya olmak üzere iki bölge ülkesinin varlığını ve son rakamı gösterir. ABD ve Avrupa Birliği'ni iki bölgesel güç olarak temsil etmektedir. İran'ın, özel jeopolitik durumuna göre bölgesel güvenlik dengesinde daha etkili bir rol oynadığı bir komşu ülke olarak varlığıyla karşı karşıya kalan bu ülke, İran'la muhalefet eden ülkelerle iletişim ve etkileşimde bulunuyor ve İsrail ile görmezden gelinecek kapsamlı askeri ve güvenlik işbirliğine sahip İran'ın bu bölgedeki etkisi ve gücü. Öte yandan bu ülke, MKO üyelerinden bazılarını Irak Eşref Kampından kabul ederek ve İran'da terörist operasyonları yürütmek ve eğitmek için teröristleri barındırmakla İran'a güvenlik çemberini sıkılaştırmak ve böylece İran'ın çıkarlarını tehdit etmek niyetindedir. Azerbaycan denge politikası izlemektedir.

Egemen bir Devlet olarak Azerbaycan, mevcut güvenlik ortamındaki tehditlerin ele alınmasını ve ortadan kaldırılmasını, iç ve dış politika araçlarını kullanarak ülkenin ulusal çıkarlarının gerçekleştirilmesini amaçlayan bir Ulusal Güvenlik Politikası formüle eder ve uygular şeklinde yaklaşımlarını ortaya koyarak bölge politikasını net olarak belirginleştirmiştir (Abbasov, 2020 : 1389).

5.2. ERMENİSTAN'IN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI VE GÜVENLİK STRATEJİSİ

Ermenistan'ın güvenlik doktrini, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın Kafkasya bölgesi için tasarladığı doktrine benzer. 3 + 3 + 2 Planı ile bilinen bu güvenlik yaklaşımı, Kafkasya bölgesinde İran, Rusya, Türkiye dışında üç ülke ile Amerika ve Avrupa Birliği olmak üzere iki bölge ötesi güçten oluşmaktadır. Güney Kafkasya'nın üç ülkesi arasında yer alan Ermenistan, karşı karşıya olduğu çetin jeopolitik durum ve Türkiye ile Azerbaycan'ın ablukasının yarattığı çıkmaz nedeniyle, bu çıkmazdan bir çıkış yolu ve güvenilir bir destek olarak politikalarında İran'a güveniyor ve onunla işbirliği yapıyor. Bölgede bulunan ve bağımsızlığın başlangıcından bu yana İran ile birçok güvenlik ve ekonomik ittifak kurmuş ve İsrail'in bu ülkeye Büyükelçiliğe sahip olması konusundaki ısrarına rağmen, özel nedenlerden dolayı Ermenistan'a Büyükelçilik açma talebini de kabul etmeyi reddetmiştir. İran ile özel ve kapsamlı ilişkiler olarak. Öyle görünüyor ki, Ermenistan-Türkiye ilişkilerinde yeni bir faslın açılmasıyla, bölgedeki Ermenistan üzerindeki çıkmazdan kaynaklanan jeopolitik baskılar ortadan kalkacak ve İran'ın jeopolitik değeri, Türkiye sınırlarını açarak bu ülke için Ermenistan'ı uluslararası sulara bağlayan tek yol olarak meydan okunacak ve zarar göreceği gibi görünüyor. Ermenistan ağırlıklı olarak Rusya ve İran ile Türkiye ve Azerbaycan'a karşı denge kurmaya çalışıyor.

Ermenistan'ın Azerbaycan ve Türkiye karşıtı tutumu devam ederken Ermenistan ülke üzerindeki Rusya'nın etkisini azaltmak için Batı ülkeleriyle de ilişkileri güçlendirmektedir. Özellikle 2018 yılında Nikol Paşinyan iktidara geldikten sonra bu süreç daha hızlandırılmıştır. ABD ve Avrupa ülkeleri Ermeni Meselesi ve Türk-Ermeni ilişkilerinde Ermenistan'a yakın durarak genellikle Ermenilerin tezini desteklerken resmi olarak Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü savunmaktadır. Böylece Ermenistan Karabağ'ı kendi sınırlarına dâhil etmek istediğinden dolayı uluslararası politikada özellikle Batı ülkelere kendisini haklı gösterme gayretleri gütmektedir. Son

yıllarda Ermenistan, Batı ile askeri güvenlik bağlarını önemli ölçüde derinleştirerek birçok gözlemciyi bu anlamda etkilemeye çalışmıştır (Abbasov, 2020 : 1390). Ancak bu durum 2020 Dağlık Karabağ Savaşında Ermenistan'ın beklediği gibi olmamış, başta Rusya olmak üzere ABD ve AB Ermenistan-Azerbaycan savaşına zaten Azerbaycan'ın işgal edilmiş topraklarını geri alması durumu söz konusu olduğundan müdahil olmamışlardır.

Ermenistan 1994'te NATO ile işbirliğine başlamış ve 2004'ten bu yana Kosova'da barışı koruma operasyonlarına da NATO ülkeleriyle birlikte katılmıştır. Şu an bile ABD'de KFOR (Çok Uluslu Savaş Grubu'na) kapsamında 35 kişilik Ermeni personelinden oluşan hafif piyade takımı görev yapmaktadır. Ermenistan 2010'da ISAF'a yaptığı asker katkısı, şu an üç katına çıkarmıştır. Ocak 2015'te ISAF görevinin sona ermesinden sonra, NATO liderliğindeki Resolut Support Mission (RSM)'a aktif destek vermiş olup; NATO da Ermenistan'ı Rusya'ya karşı kendi bloğuna almak istemekte ve bu bağlamda Ermenistan'ın batı tarzlı demokrasiyi benimsemesine ve siyasi reformların yapılmasına yönelik yardımı artırmaktadır. Bunun dışında NATO Ermenistan'ın savunma ve güvenlik alanlarına da maddi desteği vererek Ermenistan üzerindeki kendi nüfuzunu artırmaya çalışmaktadır (Abbasov, 2020 : 1390-1391).

Artur Bagdasaryan'ın, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Genel Sekreteri Nikolay Bordyuja ile yaptığı görüşme sonrasında, Ermenistan'da bulunan iki askeri üssün, Gümrü askeri üssü ve başkent Erivan'daki Erebuti hava üssünün modernize edileceğini açıklaması, Kremlin'in uzun yıllar buradan çıkmayı düşünmediğinin bir göstergesi 17 olarak ön plana çıkmaktadır. Aslında Ermenistan Azerbaycan toprağı olan Karabağ'ı işgal ettikten sonra, kendi güvenlik politikalarını hayata geçirmekte Rusya ve alternatif olarak da diasporanın desteğini de alarak ABD, Fransa gibi devletlerden büyük destek almaktadır (Abbasov, 2020 : 1391).

Ermenistan'ın askeri bütçesi konusunda dünyadaki Ermeni diasporaları ve Rusya büyük katkı sağlamaktadır. Bu tür yardımlar Ermenistan'ın askeri konular için büyük miktarda para harcamasına imkân sağlamaktadır. Fakat bunun karşılığı olarak Rusya Ermenistan içindeki demiryolları, su, elektrik, telefon hatları, internet ve petrol-doğalgaz hatları gibi altyapıları ele geçirmekte ve bu durum Ermenistan'ın Rusya'dan ayrılıp Batı'ya yaklaşmasını engellemektedir. Bu bağlamda Ermenistan, Türkiye ve Azerbaycan'a karşı politikaları yürütürken ve Rusya tarafından desteklenirken aslında kendi kalbi ve damarları Rusya'nın eline geçmiş durumdadır. Bu durum Ermenistan'ın bağımsız güvenlik politikalarını yürütmesini son derece zorlaştırmaktadır (a.g.m.: 1391-1392).

5.3. GÜRCİSTAN'IN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI VE GÜVENLİK STRATEJİSİ

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Kafkasya'da Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, komünist hükümet politikalarının mirası ve siyasi sınırlar ile bağdaşmayan bu bölümde beş özerk bölge oluştu. alt ulusal düzeyde etnik ve ırksal sınırlar. Kafkasya bölgesinde Acaristan, Abhazya, Güney Osetya, Nahçıvan, Dağlık Karabağ özerk birimlerinin varlığı, son yirmi yılda birçok siyasi ve güvenlik gelişmelerinin kaynağı olmuştur. Özellikle Gürcistan'da Abhazya ve Güney Osetya'nın iki bölgesinde Rusya'nın askeri müdahalesine yol açan kanlı iç savaşlara verilen Kafkasya cumhuriyetleri, bağımsızlıktan sonra devlet-millet oluşturmak için birçok zorlukla karşılaştı.

Rusya'nın sık sık Gürcistan'ın iç meseleleri olan Abhazya ve Güney Osetya konuları üzerinden Gürcistan'a yaptığı baskı, Gürcistan tarafından bağımsızlığına ve egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik tehdit algılamasına neden oldu. Böylece Rusya karşısında güvenliğini sağlamak adına Batı ile bütünleşme isteğinin temelinde Gürcistan'ın güvenlik politikaları yatmaktadır. NATO üyeliği ve Avrupa Birliği ile entegrasyon ise stratejik hedefleridir. Gürcistan'ın askeri güvenlik politikası genel olarak 2003 yılındaki "Gül Devrimi"nin akabinde değişmeye başladı. 2004'te silahlı kuvvetlerin reformu, ordunun demokratikleştirilmesi yönünde, Rusya'ya

karşı sert tutumu benimseyen İrakli Okruaşvili Milli Savunma Bakanı olarak atanmıştır. Avrupa, Gürcistan Parlamentosu'nun NATO üyeliği ve Avrupa Birliği üyeliği taleplerine sıcak bakmaktadır. Batı'yla askeri / güvenlik ve diğer alanlarda bütünleşme, Gürcistan'ın vazgeçilmez, en önemli dış politikasıdır (Abbasov, 2020 : 1392-1393).

Rusya, yakın güvenlik bölgesinin bir parçası olan bölge üzerindeki geçmiş etkisini ve nüfuzunu canlandırmaya çalışmaktadır. 2003 yılında Gürcistan'da Gül Devrimi olarak bilinen Renk Devrimi'nin ortaya çıkması ve bu ülkedeki Batı yönelimli otoritelerin ve Rusya karşıtı rejimin iktidara gelmesi ile bölgenin geleneksel ilişkileri yeni bir aşamaya girmiş ve bölgede daha fazla boşluğa yol açmıştır. Böylelikle Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki farklılıklara bakıldığında, Kafkasya'daki durum daha karmaşık hale gelmiştir. Tiflis'teki yeni liderlerin Avrupa ve NATO dahil Avrupa - Atlantik kurumlarıyla daha geniş bir ilişki kurmaya yönelik Batı yönelimli politikaları, Rusya gibi bölgesel aktörlerin hedefleri ve çıkarlarıyla Batı'nın politikaları arasındaki çatışmayı şiddetlendirmiştir. Güney Kafkasya'nın kırılgan bölgesinde Saakaşvili'nin Gürcistan'ın merkezi hükümetinin Abhazya ve Güney Osetya'nın iki bölgesi üzerindeki egemenliğini yeniden tesis etme eylemiyle ve Rusya'nın Ağustos 2008'deki daha yaygın askeri müdahalesi ile bu tezat eğilimi doruk noktasına ulaşmıştır.

Ancak bu beklentilerin aksine, Kafkasya bölgesinin jeopolitik durumu farklı bir boyuta doğru evrilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde hükümet değişikliği ve Barack Obama liderliğindeki Washington'un uluslararası devrimlerde özellikle Rusya Federasyonu ile ilişkilerde olup bitenlerden farklı bir politika benimsemesine neden olmuştur. Moskova ayrıca Kafkasya bölgesindeki gelişmelere yönelik daha kendisinden umulmayacak biçimde esnek politikalar benimsedi. Ayrıca Türkiye ile Ermenistan arasında diplomatik ilişkilerin kurulması, Azerbaycan ve Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ın ayrılıkçı bölgesi konusundaki görüşmelerinin yeniden başlaması, Gürcistan'ın bu ülkedeki ayrılıkçı krizi çözmek için Zhou müzakerelerine paralel olarak iç sorunları da en önemli olaylar arasındadır. Gürcistan, 2008'den bu yana Kafkasya bölgesini etkileyen gelişmelerden ve jeopolitik durum ve çeşitli etnik grupların varlığı nedeniyle, Azerbaycan Cumhuriyeti gibi, güvenliğini bölgesel ve bölge ötesi güçlere bağlamıştır. Gürcistan'daki jeopolitik krize ("Güney Osetya" ve "Abhazya" ayrılıkçılığı ve Rusya'nın ayrılık bölgelerini savunma bahanesiyle bu toprakları işgal etmesi ve bu işgali sürdürmesi) ve Gürcistan toplumunda Batı yanlısı hükümete yönelik memnuniyetsizlik hâkim oldu. Bu da Saakashvili yönetiminin sonunu hazırlamıştır.

Gürcistan'ın Batı'ya olan siyasi, askeri, ekonomik ve diğer alanlarda bütünleşme hedefi, siyasi ve güvenlik konularında bu ülkenin yetkilileri tarafından konsolide ve kurumsallaşmış bir akım olarak takip edilmektedir.

Gürcistan'ın benimsediği güvenlik modeli 3+1+2 modelidir. Yani Üç Güney Kafkasya ülkesi + Türkiye ve +2 olarak da ABD ve AB'dir. Gürcistan'ın stratejik tavrı Batıdan yanadır ve politik hedefi Batı ile tamamen her alanda bütünleşmektir.

5.4. RUSYA'NIN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI VE GÜVENLİK STRATEJİSİ

1990'lı yıllar boyunca Rusya'nın Güney Kafkasya politikası genelde tutarlı olmamış, değişik stratejik yaklaşımlar ekseninde sürdürülmüştür. Eski Başbakanlardan Viktor Chernomirdin tarafından destek gören yaklaşım bölgedeki ticari aktörlerle işbirliğine önem vermektedir. "Monrovski Doktrini" olarak bilinen strateji ise sorunlara karşı tek yanlı ve daha sert bir yaklaşımı savunmaktaydı (Öztürk, 2009: 13). Yeltsin yönetimi ayrıca "barışçı ve savunmacı" söylemleri kullanarak bölgedeki varlığını meşrulaştırmaya gayret etmiş, diğer yandan ekonomik, politik ve askeri araçlarla bölge ülkelerini kendi denetiminde tutmaya çalışmıştır (Tanrıseven, 2003: http://www.stradigma.com/turkce/agustos2003/makale_08.html). Bölgesel etkinliğini artırmayı hedefleyen Rusya, bu dönemde Güney Kafkasya'da meydana gelen gelişmelerle yakından ilgilenmiş, bu gelişmelerin dışında kalmamış, ayrıca bölge dışı aktörlerin bölgede etkin

birer güç haline gelmelerini ve bu şekilde çıkarlarının zedelenmesini engellemeye çalışmıştır. Kuzey Kafkasya'da Çeçenistan sorununu halleden Putin yönetimi, Güney Kafkasya'da Rusya'nın çıkarlarını tehdit eden risk faktörlerini ortadan kaldırmaya çalışmış, (Naumkin, 2002: 31) bölgedeki enerji yatırımlarından bölge politikasının siyasal boyutuna kadar daha sert ve yeni kayıplara tahammülü olmayan bir strateji izlemiştir (Öztürk, 2009: 13).

Putin yönetiminin Güney Kafkasya politikası genel olarak BDT'ye yönelik geliştirdiği stratejinin bir parçasıdır. BDT bünyesinde Sovyetler Birliği'nin yeni bir versiyonunun kurulmasının güçlüğü ve böyle bir çabanın gelişmekte olan Rus ekonomisinde oluşturacağı hasarın farkında olan Putin yönetimi, pragmatist yaklaşım doğrultusunda BDT coğrafyasında belli başla stratejik noktaları kontrol altına alarak bölgesel hegemonyasını sağlamlaştırmaya karar vermiştir. Kurulacak hegemonya ile ekonomik kalkınma sürdürülecek ve güney sınırlarda istikrar sağlanacaktı. Bahsedilen program doğrultusunda 2002 yılının başından itibaren Rusya'nın enerji firmaları Hazar Havzasındaki ülkelerle ilişkilerini artırdılar. Bölge ülkeleriyle askeri alanda da işbirliğine gidilmiş olmakla beraber ekonomi ilk kez Rusya'nın dünyadaki jeopolitik güç ve etki mücadelesinde en önemli araç haline gelmiştir (Peroviç, 2005: 66). Özellikle Güney Kafkasya'daki çıkarlarını sadece Ermenistan'da bulunan askeri varlığı ile sürdüremeyeceğini anlayan Putin, iktidara gelmesinden sonra ekonomik alanda Güney Kafkasya ülkelerine yönelik ciddi bir hamle başlatmıştır. Bölgede askeri, siyasi ve stratejik gerilemeler yaşadığı bu yeni dönemde, Güney Kafkasya'da etkinliğini ekonomik enstrümanlar kullanarak tekrar kazanma yoluna gitmiştir. Örneğin Putin yönetimi Güney Kafkasya devletlerindeki elektrik, gaz ile ilgili devlet şirketlerinin özelleştirme sürecine Rus firmalarının katılımını teşvik etmiş ve bu sayede bu ülkelerin iç politika dinamiklerine etki etmeyi amaçlamıştır (Kocaman, 2006 <http://www.turksam.org/tr/a797.html>).

Rusya'nın "arka bahçe" olarak gördüğü Güney Kafkasya bölgesi için Yakın Çevre Doktrini haricinde büyük bir stratejisi olmamakla birlikte, Kafkasya'da aşağı yukarı açıkça tanımlanmış bir dizi çıkarları vardır. Bunlar arasında: Moskova'nın Kuzey Kafkasya'daki kontrolünün dağılmasının önlenmesi; diğer ulusların, özellikle de ABD'nin resmi müttefikler kazanma ve Güney Kafkasya'ya güç gönderme çabalarını (NATO) engelleyerek; Rusya'nın Güney Kafkasya'daki siyasi üstünlüğünü birincil dış güç olarak tesis etmek; Hazar'dan petrol / gaz geçiş yolları üzerinde olabildiğince fazla kontrole sahip olmak; Rusya'nın Güney Kafkasya'nın kültürel modeli olarak konumunu yeniden tesis etmek; ve buradaki eğitimli sınıflar ve seçkinler için tercih edilen yabancı dil olarak Rusça'nın kullanımının sürdürülmesidir (Trenin, 2009 : 143). Rusya'nın Bölgedeki petrol ve doğal gaz hatlarını kendi coğrafyasından geçirmek suretiyle bunların işletilmesinde söz sahibi olarak bu ülkelerin ekonomilerini kendine bağımlı hale getirmek gibi hedefleri vardır. Her ne kadar enerji kaynakları açısından Azerbaycan ön plana çıksa da siyasi bağlamda Rusya'nın dikkati Gürcistan üzerinde yoğunlaşmıştır. Ermenistan hem siyasi hem de ekonomik olarak Moskova'ya bağlanmış durumdadır (Valeyev, 2008: <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergilcerik&IcerikNo=575>). Bu doğrultuda Putin yönetimi ekonomik baskı araçlarını devreye koyarak Güney Kafkasya ülkeleriyle ikili ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.

Rus yetkililer, ABD liderliğindeki mevcut uluslararası düzenin Rusya'nın çıkarları karşısında ciddi bir tehdit oluşturduğuna ve tehdidin Batı'dan kaynaklandığına inanmaktadırlar. Ayrıca, Batı'nın dayattığı egemenlik, demokrasi ve insan hakları algılamaları ve normları ile Batı tarafından organize edildiğine inanılan renkli devrimler; Gürcistan, Ukrayna, Baltık ülkeleri ve Moldova hakkındaki farklı düşünceler, Rusya ile ABD arasındaki gerilim alanlarını oluşturmaktadır (Eslen, 2020 : 94).

Putin 2007 yılı Şubat ayında Münih'te yapılan Güvenlik Konferansı'nda yaptığı sert çıkışla ve ABD'nin dayattığı tek kutuplu dünya düzeninin kabul edilemez olduğunu vurgulayarak, ABD

politikalarını ve NATO'nun Rusya'ya doğru yayılmasını ve genişlemesini eleştirerek küresel jeopolitikte yeni bir dönem olan çok kutuplu dünya düzenini başlattı. Rusya, ABD'nin bu gayretlerini karşılamak ve bu oyunu bozmak üzerine kurgulamış ve bu anlayış Rusya'nın hem güvenlik stratejilerine hem de askeri doktrinlerine yansıtılmıştır (Eslen, 2020: 94-97).

Putin'in ünlü Münih konuşmasından kısa bir süre sonra, 2008 yılında, Rusya'nın askeri gücü ile müdahalesi ve Batı'nın bu olay karşısındaki ataleti ise Avrasya Kıtası'nda yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 2014 yılında Putin'in Kırım'ı ilhakı ve Doğu Ukrayna'da inisiyatifi kullanması ise Putin'in NATO'nun genişlemesine reaksiyonu ve Rusya'nın bitişik coğrafyalarda (Karadeniz Havzası- Kafkasya-Hazar Havzası-Orta Asya) çıkarlarını gerçekleştirmek için gerekirse askeri güç kullanmakta tereddüt etmeyeceğinin göstergesidir. (Eslen, 2020 : 96). Aynı şekilde Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunun çözümünde arabulucu olması beklenen AGİT Minsk Grubunun Ermenistan lehine olmak üzere çözümde yavaş davranması ve Ermenistan'ın Azerbaycan'a Dağlık Karabağ üzerinden başlattığı ateşli saldırılar üzerine 2020'de başlayan ve 44 gün süren Azerbaycan-Ermenistan Savaşı'nda da Rusya, AGİT Minsk Grubunu devre dışı bırakarak kendi inisiyatifinde taraflara ateşkes antlaşması imzalatmıştır. Rus ordusu Rus Barış Gücü adı altında 2020 Kasım ayından itibaren Dağlık Karabağ'da konuşularak Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki ateşkesi denetlemektedir.

Kafkasya ve özellikle de Güney Kafkasya coğrafyası Rusya için pek çok anlam ifade etmektedir. Asya ve Avrupa arasında bir köprü vazifesi gören Güney Kafkasya'nın Karadeniz ve Hazar Denizi'ne kıyısı vardır. Bu coğrafya, ayrıca Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu, Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz'e ulaşımındaki bağlantıyı sağlayan jeostratejik bir bölgedir. Bu coğrafya sayesinde Rusya, Boğazlara, Doğu Akdeniz'e hatta Süveyş Kanalı'na ulaşmaktadır. Bölge sahip olduğu zengin enerji kaynakları, Orta Asya-Avrupa bağlantısını sağlaması, kritik bir kavşak olması ve enerji kaynaklarının taşınma güzergahlarının üzerinde yer alması sebebiyle sadece Rusya açısından ya da bölgesel açıdan değil, küresel açıdan da oldukça önemlidir (Günay, 2009 : 260).

Rusya'nın Güney Kafkasya politikası, genel olarak "Yakın Çevre Doktrini" çerçevesinde tanımlanmıştır. Bu bağlamda Güney Kafkasya'da bağımsızlığını ilan eden eski Sovyet cumhuriyetleri Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile olan ilişkiler Rusya'nın Güney Kafkasya politikasının temel muhtevasıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında otorite boşluğu oluşan bölgelerden biri de Güney Kafkasya olmuştur. Rusya Federasyonu kurulduğu ilk yıllarda, biraz kendi siyasi-ekonomik dönüşümü, biraz da uluslararası sisteme entegre olma çabalarıyla meşgul olduğundan ötürü Yakın Çevresine yönelik "Low Profile" (Düşük Yoğunluklu) politika izlemeyi tercih etmiştir. Bu dönemde bölge içi aktörler Türkiye ve İran'ın bölgede etkin aktör olma potansiyeline sahip olarak öne çıkması Rusya'nın bölgeye yönelik daha aktif politika izlemesini tetiklemiştir. Etnik açıdan Türkler'in, dini açıdan İran'ın bölgede olası hâkimiyetinin, bölgenin kuzeyine yani Kuzey Kafkasya'ya yayılma ihtimali Rusya'nın ikinci bir dağılmayı yaşamasını beraberinde getirebilirdi. ABD ise, bölgeye öncelikle Türkiye vasıtasıyla girmeyi denemiş, daha sonra ise bizzat kendisi bölgeye girmiştir. (Tıpkı Orta Asya'da olduğu gibi). Rusya zamanla bölgede oluşan boşluğu en iyi kendisinin dolduracağına inanmış ve bölgeyi "Yaşamsal Çıkar Alanı" olarak tanımlamıştır. Öyle ki bölgeye ilişkin politikasının güvenlik, stratejik, ekonomik ve sosyokültürel açılardan Rusya'ya önemli etkileri olacaktı. (Günay, 2009 : 260-261).

Rusya'nın Güney Kafkasya'ya yönelik politikaları çoğu kez odak noktasından yoksun ve sıklıkla birbiriyle çelişiyor. Gürcistan'a yönelik yıkıcı karşı saldırısıyla Washington'a bir mesaj gönderdi: NATO'nun genişlemesine muhalefet ve eski Sovyet topraklarına ABD askeri konuşlandırmaları ve Moskova'nın çıkarlarına karşı donmuş çatışmaları çözme girişimleri gibi kırmızıçizgiler önemli ve biri onları yalnızca tehlikeye atarsa. Rusya Gürcistan'ı mağlup etti ve Abhazya ile Güney Osetya'yı bağımsız devletler olarak tanıdı, ancak savaşın kendisi Rusya'nın barışı sağlamasının etkisizliğini yansıtıyordu. Rusya, Azerbaycan ile ilişkilerini sürdürdü ve Ermenistan'ı Moskova'nın bölgesel müttefiki olarak tuttu, ancak Güney Kafkasya'da istikrarın

garantörü olma hırsını yerine getirmek için gerekli olan Dağlık Karabağ anlaşmazlığına hala bir çözüm getirecek durumda değil (Trenin, 2009 : 143).

Avrasyacı düşüncenin önde gelenlerinden Dugin, Kafkasya'yı Rus jeopolitik mekanının en kırılğan noktası olarak görürken bunu bölgenin önemli sosyal hareketliliğe ve kadim jeopolitik geleneklere sahip olması, Atlantikçi Türkiye ile sınırdaş olması, topografik açıdan Kafkasya sıradağları alanına giren hudut bölgelerini stratejik yönden kontrol etmesi, dolayısıyla son derece önemli bir stratejik kavşak olmasına bağlamaktadır (Dugin, 2005 : 177).

Kafkasya geleneksel açıdan "Heartland" (Kalpgah) ve "Rimland" (Kıyı) ülkeleri arasında şiddetli askeri hareketlere sahne oldu. Rusya açısından Kafkaslar'ın kontrol edilmesi sıcak denizlere çıkışın önünü açmaktadır. Ancak günümüzde bölge Rusya'nın doğu-batı enerji koridorları ve Batıya petrol ve doğalgaz boru hatları rotaları üzerinde denetim sağlanması, dolayısıyla küresel aktörlüğe erişimi için önemli bir basamak olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Dugin Kafkasya'da güvenliğin Atlantikçi katılımcıların tümünü dışarıda bırakan, Azerbaycan, Ermenistan, Rusya ve İran'ın oluşturduğu dörtlü (2+2) bir yapı sayesinde sağlanabileceğini düşünmektedir. Avrasyacılar, Orta Asya kalpgahını Rusya'yı Hint Okyanusuna çıkarabilecek jeopolitik mekân olarak görmektedirler (Dugin, 2005 : 177-181).

Moskova, İran'ın bölgesel gelişmelerdeki rolü ile ilgilenmesine rağmen, sadece İran'ın bölgedeki varlığını azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda Amerika, Avrupa ve hatta Türkiye'nin rolünü de görmezden gelmektedir. Güvenlik endişeleri ve yeni bağımsız cumhuriyetlerin Rusya'ya gizli ve açık bağımlılıkları. Moskova gücüne güvenmeye çalışıyor, Moskova Kafkasya bölgesinin güvenliğinde benzersiz bir rol oynamaya çalışıyor. Rusya planında, bölge ve bölge ötesi ülkelerin etkisine bakılmaksızın, sadece Kafkasya ve Rusya'da üç ülkenin varlığından bahsedildi. Aslında Rusya, Kafkasya'yı geleneksel olarak güvenlik mahremiyeti ve arka bahçesi olarak biliyor ve bu bölgede İran, Türkiye veya ABD, AB, NATO vb. gibi başka bir gücün varlığını da istemiyor. Bu bağlamda, Rusya'nın bu modelinde Yakın Çevre Doktrini çerçevesinde Rusya ve üç Güney Kafkasya ülkesinin yer aldığı 3+1 modelidir, Bu modelde bölge ülkeleri olan Türkiye ve İran bulunmamaktadır.

5.5. TÜRKİYE'NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI VE GÜVENLİK STRATEJİSİ

Türkiye, Kafkasya ile çok eski tarihi, kültürel, soy, dil, din ve coğrafi olarak bağlantısı olduğundan, bu bölgede yayan Türk ve Müslüman toplulukların varlığı, bölgenin Avrupa ile Asya'nın buluşma noktası olması ve Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan kapısı olması sebebiyle stratejik olarak bölge ile ilgilenmiştir. Güney Kafkasya bölgesi Türkiye'nin etki ve ilgi sahası içindedir. Türkiye bölge ülkelerinin bağımsızlığına, egemenliğine, toprak bütünlüklerine ve içişlerine saygılı bir şekilde karşılıklı saygı ve iyi komşuluk ilkelerine bağlı kalarak bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmaya ve ortak çıkarları gözeterek işbirliği ortamı geliştirmeye çalışmaktadır. "Güney Kafkasya'daki çözümlenememiş ihtilafları oluşturan Dağlık Karabağ, Güney Osetya ve Abhazya ihtilafları hem bu bölgenin hem de Avrasya'nın güvenliği açısından önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Türkiye, Güney Kafkasya ülkelerindeki tüm ihtilafların barışçı yollardan çözümünün bu ülkelerdeki siyasi istikrara ve ekonomik refaha katkıda bulunacağına, ayrıca ikili ve bölgesel işbirliği için yeni ufuklar açacağına inanmaktadır". Ayrıca Türkiye, bölge ülkelerinin uluslararası ve küresel örgütlere katılarak uluslararası arenada aktif rol almalarını ve etkin olmalarını sağlamaya çalışmaktadır. Türkiye, Güney Kafkasya' da Rusya ile arasında tampon bölge oluşturma, bölge ülkeleriyle ilişkilerini iyileştirme ve bu sayede bölgeden geçen enerji hatlarının güzergahında kendisinin de yer almasını sağlama ve enerji terminali olma, kendi enerji ihtiyacının bir bölümünün bu bölgeden sağlanması ve kendi sanayi ürünlerinin bu ülkelere satılmasına yönelik stratejiler gütmektedir. Bu bağlamda Türkiye, Güney Kafkasya'daki jeopolitik, jeoekonomik ve askeri jeostratejik çıkarlarının gerçekleştirilmesi hususunda bölgede Rusya ve İran ile rekabet içindedir. Türkiye, kendine ait enerji kaynaklarının olmaması, ayrıca Rusya'nın aksine Güney

Kafkasya'daki askeri jeostratejik etki mekanizmalarının zayıflığı dolayısıyla bazen bu rekabette dezavantajlı duruma düşmektedir. Bununla birlikte 2010 yılından sonra askeri işbirliği çerçevesinde bölgede Azerbaycan ve Gürcistan ile kurduğu iyi ilişkiler ve “yumuşak gücü” ile Türkiye, Avrasya'daki jeopolitik, jeoekonomik ve askeri-jeostratejik konumunu güçlendirmektedir (Topal, 2015 : 753-754). 2020 Dağlık Karabağ Savaşı sonrası Türkiye, Azerbaycan'ın da isteğiyle Dağlık Karabağ'da ateşkes antlaşmasının kontrolü için Rus Barış Gücü ile birlikte, 2021 Ocak itibarıyla Dağlık Karabağ'da göreve başlamıştır. Bu Türkiye için Güney Kafkasya'ya yönelik stratejik bir adımdır.

Türkiye, bölgedeki iki ülke olan İran ve Rusya'nın temel rolünün ortadan kalkmasına paralel bir model sunarak, dış politika ilkeleri açısından bölgedeki konumunu ve rolünü artırmaya çalışmıştır. Türkiye'nin önerdiği model, yani 3 + 1 + 2, Kafkasya bölgesinin üç ülkesini bölgesel bir güç olarak Türkiye ile birlikte içermekte ve ABD ve AB'yi, Güney Kafkasya'nın güvenliğini tesis eden üyeler olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye, Ermenistan ile hükümetinde ihtilafli konularda sahip olduğu kırmızı çizgilere rağmen, iki ülke arasındaki ilişkilerin çözülmesi ve Orta Asya'nın Türk Hilal Devletlerinin elde edilmesi ve genişleyen nüfuz ve Türk - Osmanlı politikalarının uygulanması için bazı dış politikada adımlar atmıştır. Türkiye'nin bölgede rol oynamaya yönelik bu uzun atlaması, bölgedeki iki önemli gücün (İran ve Rusya) çıkarlarını sınırlandırmakta ve bunlara meydan okumaktadır. Azerbaycan ve Gürcistan'ı desteklemekte, Rusya ve İran'a karşı bölgede ağırlığını hissettirmek istemektedir.

5.6. İRAN'IN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI VE GÜVENLİK STRATEJİSİ

Güney Kafkasya ülkelerinin İran açısından önem derecesi de farklılık taşımıştır. Güney Kafkasya ülkelerinden Azerbaycan ve Ermenistan İran dış politikasında daha önemli bir yer tutmuş; Gürcistan ile ilişkiler ise göreceli olarak daha sınırlı olmuştur. İran, Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin bağımsızlık mücadelelerine ihtiyatlı yaklaşmış, hatta Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan etme konusunda “aceleci davranmama” konusunda uyarmıştır. Ama Sovyetler Birliği'nin dağılmasının kaçınılmazlığı ve kesinleştiği anlaşıldıkça aktif politikalara yönelmeyi de ihmal etmemiştir (Aslanlı, 2017a : 32).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasına paralel olarak Güney Kafkasya uluslararası mücadelenin yoğunlaştığı alanlardan birisi olarak ortaya çıkmış ve bu çerçevede bölge İran için hem “yayılma için fırsat” hem de “risk alanı” olarak değerlendirilmeye başlamıştır. İran, Azerbaycan Cumhuriyeti ve Azerbaycan Türklerinin yoğun olarak yaşadığı Güney Gürcistan bağlamında etnik ve dinsel/mezhepsel etkenleri kullanarak, Ermenistan bağlamında ise bu ülkenin sıkışmışlık durumunu kullanarak başarılı sonuçlar elde edebileceğini düşünmüştür. İran, aynı zamanda, Güney Kafkasya'nın kendi ürünleri için yeni bir pazar olacağına ve bu vasıtayla da bölge üzerinde ekonomik bir araca sahip olabileceğine inanmıştır. Öte yandan İran, diğer güçlerin Güney Kafkasya üzerinden kendisine yönelik hamlelerini engellemek için bölgede etkili olması gerektiğine inanmıştır. Azerbaycan'ın güçlenmesi durumunda, bunun kendi sınırları içerisindeki Azerbaycan Türkleri üzerinde yapabileceği “olumsuz (ayrılıkçı, bağımsızlık ve Azerbaycan ile birleşme)” etkiden ve “birleşik Azerbaycan” düşüncesinden rahatsız olan İran, bu konuya ilişkin önleyici/sınırlandırıcı politikalar benimsemiştir. Bölgedeki doğal kaynakların yabancı şirketler tarafından işletilmesine ve bu kaynakların uluslararası piyasalara ulaştırılmasına mümkün kadar engel olmak da İran'ın öncelikleri arasında yer almıştır. Güney Kafkasya ülkelerinin İran açısından önem derecesi de farklılık taşımıştır. Güney Kafkasya ülkelerinden Azerbaycan ve Ermenistan İran dış politikasında daha önemli bir yer tutmuş; Gürcistan ile ilişkiler ise göreceli olarak daha sınırlı olmuştur (Aslanlı, 2017a : 31-32).

Güney Kafkasya birçok yönüyle İran açısından önem taşıyan bölgeler arasındadır. Bölge hem İran'ın hem de İran'ı çevrelemek isteyen güçlerin potansiyel yayılma sahası olmanın yanı

sıra; dış politika araçlarının (özellikle enerji kartı bakımından) etkinliğini sınırlandırabilme kapasitesi itibarıyla da İran için stratejik önem arz etmektedir. Tahran her ne kadar resmi söyleminde kendisini “İslam Dünyası’nın Hamisi” olarak tanımlasa da dış politika yapım süreci genel olarak stratejik çıkarları üzerinde kurgulanmıştır. Bu doğrultuda Güney Kafkasya politikası, özellikle de Ermenistan ile ilişkileri İran’ın gerçek yaklaşımının göstergesi olarak nitelendirilebilir (Aslanlı, 2017b).

2017 yılı Ağustos ayının başlarında İran’ın Güney Kafkasya ülkeleriyle olan ilişkilerinde iki önemli gelişme yaşanmıştır. Aynı günlerde İran, hem Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan’ı ağırlamış, hem de “İran-Azerbaycan Dostluğu Örneğinde İslam Dayanışması” başlıklı konferansa ev sahipliği yapmıştır. İran’ın dış politikada zaman zaman Ermenistan, zaman zaman da Azerbaycan ile ilgili söylemlerini iyileştirdiği bilinen bir gerçekliktir. Fakat bu kez aynı dönemde her iki ülkeyi memnun edecek adımlar atmaya çalışması beklenmedik ve alışılmadık bir durumdur. Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan ikinci kez cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Hasan Ruhani’nin yemin törenine katılmak amacıyla 5 Ağustos 2017 tarihinde Tahran’a gitmiştir. Ruhani’nin cumhurbaşkanlığı sıfatının resmîyet kazanmasıyla; daha önce planlandığı üzere 6 Ağustos 2017 tarihinde iki lider arasında görüşme gerçekleştirilmiştir. Liderlerin seçim kazandıktan sonra yaptıkları ilk ziyaret ve görüşmelerin sembolik anlamı göz önünde bulundurulduğunda, Ruhani’nin ilk görüşmesini Sarkisyan ile yapmış olması manidardır (Aslanlı, 2017).

Serj Sarkisyan, Tahran ziyaretinden dört gün önce (1 Ağustos 2017), İran’da yayınlanan Şark Gazetesi’nde yer alan açıklamasında; Tahran ile Erivan arasında “kültürel benzerliklere ve geniş jeopolitik çıkarılara” dayanan özel ilişkiler bulunduğunu vurgulamış, iki ülkenin “bölgesel güvenliğin kurucuları” olduğunu iddia etmiştir. Hatırlanacağı üzere İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani de Aralık 2016’daki Erivan ziyareti sırasında iki ülkenin “aynı kültüre ve uygarlığa ait” olduklarını ifade etmiştir (Aslanlı, 2017b).

İran’ın stratejik düşüncesinde Kafkasya daima “güvenlik” algısı ile özdeşleşmiştir. Bunun nedeni, Rusya’nın varlığı ve Kafkasya’nın “devrimci ideolojilerin” giriş koridoru olarak görülmesidir. Gerçi Rusya küçülmüş ve “devrimci ideolojiler” iflasa uğramıştır. Ancak İran’ın Kafkasya algılaması “güvenlik boyutu”ndan çıkmamıştır. Bölgesel sistemin değişmesine rağmen güvenlik kaygılarının devam etmesi, İran’ın Kafkasya politikasını çok farklı bir düzlemde değerlendirmesi gerektiğini göstermektedir (Keskin, 2019).

Güney Kafkasya, İran’ın tarihi-kültürel hafızasında ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Özellikle “Fars milliyetçiliği Güney Kafkasya’yı Fars kültür havzasının uzantısı” olarak algılamış, Azerbaycan Cumhuriyeti’ne büyük önem atfedilmiştir. İran’ın Kafkasya’ya bakışının şekillenmesindeki ikinci önemli faktör “Güney Kafkasya’nın çağdaş İran tarihinde oynadığı rol”dür. İran’ın modernleşme sürecinin ilk adımları olan matbaa ve kitap Kafkasya’dan İran’a girmiştir. İran’daki sosyal demokrasi ve sol düşünce yine Kafkasya’dan taşınmıştır. Bu nedenden dolayı İran’ın çağdaş tarihinde Bakü-Tiflis’in özel bir yeri vardır. Bugün Tiflis’in adı çokça anılmasa da Bakü ayrıcalıklı yerini korumakta ve hatta İran’ın iç siyasal yapısını etkilemeye devam etmektedir (Keskin, 2019).

İran, Ortadoğu’dan farklı olarak, Güney Kafkasya ve Orta Asya’da bir devrim ihracı arayışına girmemiştir. İran’ın Çeçenistan ve Azerbaycan-Ermenistan çatışmasındaki tutumu bu olguyu net olarak göstermektedir. İran, Çeçenistan konusunda açık bir tavır almamış ve bütün açıklamalarını İslam Konferansı çatısı altında ve insani-sivil yardım çerçevesinde yapmıştır. Çeçenistan davasıyla ilgilenmemek, İran’ın dini kimliği ile çelişen bir tutumdur. Çeçenistan olayı Ortadoğu’da yaşansaydı İran’ın çok daha farklı bir tavır takınabileceği açıktır. Keza Azerbaycan-Ermenistan meselesinde İran’ın tarafsızlığını açıklaması kimilerine göre “Şii devlet kimliği” ile çelişmektedir. Biri Hıristiyan diğeri Şii olan bir çatışmada tarafsız kalınması ve hatta pek çoklarına göre pratikte Ermenistan’ın desteklemesi, “İran’ın Kafkasya’daki jeopolitik kaygılarını ideolojik emellerinin

önünde tuttuğu"na güzel bir örnektir. Ancak İran'ın ideolojik kaygılarını ikinci plana itmesi, emellerinden tümüyle vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. İran, daha ziyade toplumsal zemini değerlendirerek Güney Kafkasya ülkeleriyle dinsel ve ideolojik bağlardan ziyade kültürel bağlar kurmayı tercih etmiştir. Bu amaçla vakıflar ve dernekler vasıtasıyla yoksullara ulaşmak, ortak mezhepsel ritüelleri değerlendirmek ve öğrencilere İran'da burslu eğitim imkânı sunmak gibi yollara başvurmuştur (Keskin, 2019).

İran, güvenlik perspektifi içinde gerilim giderme temelinde, çevre bölgelerdeki herhangi bir yabancı etkiye karşı bölgesel barış ve istikrarı sağlamak için yaygın çabalar sarf etmiştir. Kuşkusuz jeopolitik özellikler, etnik asimilasyon ve siyasi ve ekonomik güç, İran'ın bölgede istikrar ve güvenlik sağlamak için etkisini artırmıştır. Güvenlik perspektifi içinde İran, bölgeyi askerileştirmeye yönelik herhangi bir girişimin, askeri bloklar inşa etmenin ve ilgili diğer aktörleri hazırlamanın kalıcı bir güvenlik sağlayamayacağına inanmaktadır. İran'a göre, Güney Kafkasya'nın güvenliği bölge ülkeleri tarafından tesis edilmelidir.

İran'a göre, bölgedeki tüm ülkelerin ortak ve karşılıklı anlayışına temel oluşturan temel ve kesin bir formül, bir veya daha fazla ülkeyi hariç tutan herhangi bir güvenlik düzenlemesini sadece mükemmel değil, aynı zamanda dışlayan ülkeleri de bölgede bir güvensizlik kaynağı olarak ortaya çıkabilecektir. Nitekim İran İslam Cumhuriyeti'nin Güney Kafkasya ülkelerinde güvenlik ve istikrarın sağlanması ve yerel ve bölgesel kriz yönetimi için sağladığı model 3 + 3 formülü olarak adlandırılır. Bu model, Güney Kafkasya ülkeleri olan Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ı ve bölgeye üç komşu ülke olan Rusya, Türkiye ve İran'ı içermektedir. Ancak İran, bölgedeki barış ve istikrara zarar vermiyorsa, güvenlik düzenlemeleri oluşturulduktan sonra diğer ülkelerin varlığına da karşı çıkmamaktadır. İran, bölgedeki zorlukları çözmek için diğer bölgesel aktörlerle işbirliğine dayalı güvenlik oluşturma yaklaşımını benimsemiş ve bölgesel güvenliğin iyileştirilmesine yardımcı olacak, bölgedeki güvenlik sorunlarının neden olduğu güvenlik tehditlerini azaltacak politikaları desteklemiştir. Bu bağlamda, İran'ın yaklaşımında yerel güvenlik sisteminin oluşturulmasına yardımcı olmak için bölge ötesi güçlerin bölgenin güvenlik sistemindeki etki ve gücünü sınırlamak önemlidir. Ancak bu, bölgesel güvenliği artırmak ve zorlukları ve istikrarsızlıkları azaltmak için uluslararası yetenekleri ve tesisleri göz ardı etmek anlamına gelmez. Ancak oynaklığı azaltmak ve bölgedeki güvenlik oluşturma altında yatan faktörler olarak siyasi ve ekonomik yapıları istikrara kavuşturmak ve güçlendirmek için tüm uluslararası potansiyelleri uluslararası kuruluşlar şeklinde kullanabiliriz. İran ise Ermenistan ile yakın işbirliği yaparak, Azerbaycan ve Türkiye'yi dengelemek istemektedir. İran, Rusya gibi Güney Kafkasya'da NATO, ABD ve AB gibi bölge dışı aktörlerin varlığına ve etkinliğine sıcak bakmamaktadır.

5.7. ABD'NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI VE GÜVENLİK STRATEJİSİ

ABD, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte NATO'yu Doğu Avrupa topraklarından Rusya sınırına doğru sürekli genişletmeye çalışmıştır. ABD bu girişimi ile hem Heartland'ı / Kalpgahı kontrol eden Doğu Avrupa'da nüfuzunu arttırmayı hem de Rusya'yı çevrelemeyi amaçlamıştır. ABD'nin bu hamleleri zaman içinde Rusya için en ciddi güvenlik sorununa dönüşmüştür (Eslen, 2020 : 54).

Günümüzde Baltık ülkeleri (Estonya, Letonya ve Litvanya), Polonya, Romanya, Karadeniz hattı (Moldova, Belarus, Ukrayna ve Gürcistan) ABD'nin NATO ile Rusya'yı çevreleme / kuşatma hattını oluşturmaktadır. Baltık ülkelerinin NATO'ya üye yapılmasıyla Rusya ile doğrudan teması sağlayan ABD; Moldova, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Gürcistan'ı da dahil ederek "çevreleme hattı"nı Rusya ile "temas hattı"na dönüştürmek istemektedir (Eslen, 2020 : 54). Trump döneminde de ABD'nin Rusya'yı NATO ile çevreleme faaliyetleri de devam etmiştir (Eslen, 2020 : 61). Bu da ABD ve dolayısıyla NATO'nun Karadeniz Havzası- Güney Kafkasya ve Hazar Havzasından Rusya'nın yakın çevresine girerek onun hayat alanına girmiş olması demektir.

Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle Güney Kafkasya'da oluşan bağımsız devletlerin varlığı ABD'nin dış politikasında yeni bir yol açmış oldu. 1991 yılına kadar bu bölgeyi kendisi için bir tehdit olarak algılayan ABD artık burayı kendi nüfus alanına çevirmeye başlamıştır. Kafkasya'nın jeostratejik önemi, Büyük İpek Yolunun merkez noktasında bulunması, Uzak Doğu, Orta Asya'yı Avrupa'yla birleştirecek yolların geçtiği arazide olması ve doğal enerji kaynaklarına ve enerji koridorlarına sahip olması, ABD'nin bölgeye girişimlerinin esas nedenleriydi. Özellikle de Hazar Denizi petrolünün dünya pazarına sürülmesi yolunda ABD, Almanya ve Rusya arasında ciddi bir rekabet yaşanmaktadır. Washington bölge etkinliğini artırmak için bu bölgede devam eden antik çatışmalara Rusya'dan farklı olarak çözüm arayışı içindedir. ABD için Güney Kafkasya, İran'ı kontrol etmek için çok önemli bölgedir.

Washington Güney Kafkasya ve Hazar havzası devletlerde demokrasinin ve bağımsızlığın güçlenmesi için politik demokrasi ve pazar ekonomisi kurumlarının yaratılmasına çalışmaktadır. Ama yine de ABD'nin bölgedeki politik önceliği eline geçirmek istediği petrol kuyularıdır. ABD'nin dış işleri bakanının yeni bağımsız devletlerle ilgili özel danışmanı S.Sestanoviçin söylediği gibi "ABD tarafından Güney Kafkasya devletlerinin bağımsızlıklarının desteklenmesinin, ekonomilerinde ilerleyiş yapabilmesi için çaba sarf etmesinin sebebi petrol ve stratejik konumudur" (Çernyavskiy, 1999 : 30). Enerji Bakanı F.Pebya'nın sözlerine göre "Bizi asıl rahatsız eden Basra Körfezinden bağımlılığın daha da artmasıdır. Hazar havzasının geliştirilmesi petrol bağımlılığını azaltır ve enerji güvenliğini sağlar. Amerikan şirketleri bu bölgede kendi maddi çıkarlarından çok ABD'nin hayati çıkarlarını düşünüyorlar. Çünkü bu bölge Asya'yla Avrupa'yı İran ve Rusyasız kavuşturan tek bölgedir. Bu bölgeye de kontrolü ABD kendi eline almak istiyor. (Lewis, 1999 : 160).

Eski Dışişleri Bakanı J. Baker'in dediği gibi " 21. Yüzyılda Hazar petrolünün endüstri için önemi şimdiki Basra Körfezi'nin önemi kadar olacak" (Çernyavskiy, 1999 : 89). ABD bu bölgenin Rusya'nın hem ekonomik hem de askeri bağımlılığından kurtulması için çok sayıda girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda Kongre'nin alt komitesinin Ortadoğu ve Güney Asya'yla ilgili danışmanı senatör S. Braunbek'in Kongre'nin "İpek Yolu" stratejisinin kabul edilmesi üzerine yaptığı konuşma ilginçtir "ABD Güney Kafkasya ve Orta Asya'da liderliğini daha da aktif şekilde göstermelidir. Bu güne kadar bu bölgedeki ABD politikası ABD'nin Rusya politikası olarak algılanıyor. Bu devletler bağımsız ve bu devletlere eşit davranmak lazım. Onların coğrafi konumu stratejik bakımdan çok önemlidir. Lakin Rusya'yla İran arasında yerleşmesi bağımsızlıklarını korumalarında bazı sorunlar yaratabilir. Biz ABD olarak onların politik ve ekonomik bağımsızlıklarını korumalarında yardımcı olmalı ve bu devletlerin Batı meyilli politikalarına destek çıkmalıyız" (Şoroxov, 1995 : 36).

Bölgenin petrol faktörü Avrupa devletlerini de harekete geçirmiş oldu. ABD'yle beraber İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa şirketleri de burada büyük oranda pay sahibi olmak için büyük çabalar sarf ettiler. Ama ABD'nin bölgedeki en güçlü rakibi İngiltere oldu. İngiltere SSCB dağıldıktan sonra kendi silahını- British Perolium'u (BP) işe saldı. Bu gün bölgede işletilen petrolde en çok pay sahibi olan şirket BP'dir.

1990'lı yıllarda ABD ve Batı Avrupa ülkeleri Avrasya iletişim koridorunun yani batıdan doğuya bir yolun uzanmasını istiyordular. 1995 yılında AB'nin kabul edilmiş üçüncü programına esasen "Büyük İpek Yolu'nu" hatırlatan Venesiya İtalya'nın Güneyi-Poti-Tiflis-Erivan-Bakü-Krassnovodsk-Bişkek yolunun bir daha işlenmesi öneriliyor (Çernyavskiy, 1999 : 40). Bu koridor Güney Kafkasya ülkelerinin bağımsızlıklarını korumalarında büyük rol oynayacak, bölgesel işbirliğinin güçlenmesine yol açacak, Hazar petrolünün dünyaya satışını kolaylaştıracaktır. Bu kolaylıklar iş adamlarının bölgeye yatırım yapmalarını sağlayacaktı. Bölgede Rus ve İran şirketlerinin nüfusunun artmasından korkan ABD için de bu yol hayati önem taşıyordu.

ABD bölgedeki yatırımların risk altına alınmaması için bölge devletlerine reformlar yapmalarını öneriyor. ABD'nin bölge için temel politikaları:

- Demokrasinin güçlendirilmesi, pazar ekonomisinin yaratılması. Devletlerarasında sorunların çözülmesi.
- Enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve Batı'yla Doğu arasındaki yolun yeniden işe başlaması.
- Güvenlik konusunda işbirliği.(Hazar Havzası ve Rusya'nın çıkarları, BDT Enstitüsünün Raporu, 1998)
- Bölgedeki aşırı milliyetçi ve ya aşırı dinci akımların caydırılması, Kuzey Kafkasya başta olmakla bölgede destabilizasyonun önlenmesi,
- Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarının ve toprak bütünlüklerinin korunması.
- Türkiye'nin Kafkasya uyumsuzluklarında samimi bir arabulucu olarak hizmet etme konusundaki isteklilik ve kabiliyetinin desteklenmesi.

. Tahran'ın rejim değişikliği yapana, Batı yönlü dış politika çizgisi benimseyene kadar baskı altında tutulması Amerikan ve diğer ülke şirketlerinin bölgedeki ticari faaliyetlerinin desteklenmesi olarak görebiliriz (Cohen, "ABD, Merkezi Asya ve Güney Kafkasya ilişkilerinin Perspektif ve Problemleri", www.ca-c.org/journal /cac 08-2000)

ABD'nin bölgeye yönelik modeli 3+1+2'dir. Yani Üç bölge ülkesi +1 Türkiye ve +2 'de ABD ve AB'dir. Burada ABD'nin Türkiye'ye biçtiği yol, bu üç Kafkasya ülkesinin NATO üyesi olan Türkiye üzerinden Batı ile iletişimi ve etkileşimi, batıya ulaşacak boru hatlarının güvenliği, ulaşım hatlarının Türkiye üzerinden emniyetle sürekliliğinin sağlanmasıdır.

5.8. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI VE GÜVENLİK STRATEJİSİ

Kafkasya, Avrupa Birliği içinde çok değişik şekillerde algılanan bir bölgedir. Avrupa Birliği'nin bölgeye yönelik politika geliştirme çabalarında içine düşülen çelişki ve karmaşayı da söz konusu bu farklı algılamalara bağlamak mümkündür. Bunlar;

Avrupa Kafkasyası Yaklaşımı: Avrupalılık anlayışının hâkim olduğu bu değerlendirmeye göre Kafkasya, Avrupa değerlerinin yaşadığı ve Doğu Avrupa'nın uzantısı olan bir bölgedir. Avrupa Birliği bu bölgede demokrasi, serbest piyasa, sosyal refah devleti ve insan hakları gibi Avrupalılık değerlerinin güçlendirilmesine katkıda bulunarak bölgenin Avrupa'ya entegrasyonunu hızlandırmalıdır. Bölge ülkeleriyle yapılan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları bu değerlerin muhafazası üzerine inşa edilmiştir (Macfarlane, 1999 : 9-12).

Balkan Kafkasyası Yaklaşımı: Bu görüşe göre, Kafkasya Bölgesi'nin belirleyici siyasi değeri istikrarsızlıktır. Bunun için de Kafkasya'nın temel sorunları güvenlik ve etnik çatışmalardır. Kafkasya, Avrupa Birliği'nin gündeminde bu şekilde yer almalıdır (Reisner, 2003 : 16-17).

Hazar Kafkasyası Yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre Kafkasya, bir enerji bölgesi olan Hazar Havzası'nın parçasıdır. Avrupa Birliği'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirme politikasını göz önünde bulundurarak Kafkasya, Avrupa Birliği için önemli bir enerji kaynağıdır (Helly, 2001).

Zakafkasya Yaklaşımı: Bu görüş Kafkasya'nın sadece üç ülkeden ibaret olmadığını, Rusya'nın da Kafkasya'da bulunduğunu ve Güney Kafkasya ile Kuzey Kafkasya'nın bir bütün oluşturduğunu belirtir. Buna göre, bölgenin doğal başat gücü Rusya'dır ve bu ülkenin bölgede başına buyruk hareket etmesi Avrupa'nın bölgedeki çıkarları için bir tehdit oluşturur. Ancak Rusya'nın uluslararası kurumlarla uyumlu hareket etmesi bölgeyi istikrarlı hale getirir (Herzig, 1999 : 114-117).

Eski Sovyet Kafkasyası Yaklaşımı: Bu görüşe göre, Avrupa Birliği'nin bölgedeki hedefi geçiş sürecinin başarıyla tamamlanması için Kafkas ülkelerine teknik yardımda bulunmaktır. Bu sayede geniş bir pazar teşkil eden bölge ekonomisi, Avrupa Birliği'nin yörüngesine girecektir (Herzig, 1999 : 114-117).

Orta Doğu Kafkasyası Yaklaşımı: Kafkasya'yı İran ve Türkiye'nin doğal uzantısı olarak kabul eden bu görüşe, oryantalizm anlayışı hakimdir (Reisner, 2003 : 16-17).

Üçüncü Dünya Kafkasyası Yaklaşımı: Bu görüşe göre, Avrupa Birliği'nin hedefi Kafkasya Bölgesi'ndeki tehditlerin Avrupa Birliği'ne geçmesini engellemek amacıyla bu bölgeye ekonomik ve sosyal yardımlarda bulunmaktır (Reisner, 2003 : 16-17).

Avrupa Birliği'nin bu yaklaşımların hepsine ilişkin politikası ve ekonomik araçları vardır. Kafkasya'daki üç ülkenin Avrupa Konseyi'ne kabulü ve Transport Corridor Europe Caucasus-Asia (TRACECA) ile Interstate Oil and Gas Transport to Europe (INOGATE) Programları'na dahil edilmesi Avrupa Kafkasyası Yaklaşımı'na; Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) çerçevesinde Dağlık Karabağ sorununa yönelik olarak kurulan Minsk Grubu ve Avrupa Komisyonu'nun Güney Osetya'da katıldığı görüşmeler Balkan Kafkasyası Yaklaşımı'na birer örnektir. Hazar Kafkasyası Yaklaşımı'na örnek olarak INOGATE Programı gösterilebilir. Zakafkasya Yaklaşımı'na örnek olarak AGİT çerçevesinde Rusya'nın bölgedeki barış gücü operasyonlarıyla koordineli çalışılması gösterilebilir. Eski Sovyet Kafkasyası Yaklaşımı'na örnek olarak Technical Assistance to Commonwealth of Independent States (TACIS) Programı ile Avrupa Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'nın bölgedeki faaliyetleri gösterilebilir. Orta Doğu Kafkasyası Yaklaşımı'na örnek olarak Türk– Ermeni ilişkileri konusunda Türkiye'ye yapılan baskılar gösterilebilir. Üçüncü Dünya Kafkasyası Yaklaşımı'na ise ekonomik ve insani yardımlar, göçmenler ve mültecilere yapılan yardımlar ve Gıda Güvenliği Programı adı altında yapılan yardımlar örnek gösterilebilir (Sezgin, 2003 : 63-64).

Avrupa Birliği ile Kafkas ülkeleri arasındaki ilişkiler, Kafkas ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasıyla beraber başlamıştır. 31 Aralık 1991'de Azerbaycan ve Ermenistan'ı, Mart 1992'de Gürcistan'ı resmen tanıyan Avrupa Birliği, 1992 içinde bu ülkelerle diplomatik ilişki kurmuştu (Demir, 2003 : 369-372). Avrupa Birliği, Sovyetler Birliği sonrası dönemin ilk yıllarında eski Sovyetler Birliği içinde istikrarın sürmesi ve bu bölgedeki çatışma ortamının Avrupa'yı olumsuz etkilemesini önlemek amacıyla Rusya'nın bölgedeki etkisini onaylayan bir yaklaşım sergilemişti. Birliğin Kafkas ülkeleriyle ilişkilerindeki yaklaşımının belirlenmesi açısından en önemli adım, Komisyon'un bölgeye yönelik stratejisini, Aralık 1995'te açıklamasıyla atıldı (Demir, 2003 : 365-366). Yayımlanan bildiriye, bölge ülkeleriyle Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları ile sonuçlanacak bir strateji öngörülmüştü. Bu belgeyle Avrupa Birliği, bölgeye yönelik ilgisinin üç farklı boyutunu ortaya koymuştu. Bunlar; jeopolitik önemi, ekonomi açısından önemi ve güvenlik açısından önemi idi.

Avrupa'nın doğudaki bitimi olan Kafkasya ile Avrupa Birliği arasında üyelik ya da üyelik yolunda çok özel bir ilişkiden bahsetmek henüz erken olsa da yakın bir zamanda Kafkasya Bölgesi yeni üyelerin kabulünün ardından Avrupa Birliği için sınır bölgeye dönüşecektir. Birlik için önem taşıyan Kafkasya ile ilişkilerin geliştirilmesinin jeopolitik açıdan da artık bir zorunluluk haline geldiğinin görülmesi gerekmektedir (Lorot & Thual, 2001 : 55).

Avrupa Birliği'nin temel değerlerinden birisi, serbest piyasa ekonomisidir. Birliğin çıkış noktası da ekonomik sınırların kaldırılması ve pazarın bütünleştirilmesi düşüncesidir. Bu noktadan hareketle, Avrupa Birliği'nin diğer ülkelerle ilişkilerinde liberal ekonomik yapı önemli rol oynamaktadır (Özen, 2004 : 9-10). Petrol ve doğalgazın giderek uluslararası politikanın merkezine oturması ve mevcut kaynakların kıtlığı, karar vericileri yeni çözümlere yöneltmiştir. Orta Doğu petrolüne bağımlılığını azaltmak isteyen Avrupa Birliği ülkeleri ilgilerini Kafkasya ve

Orta Asya'nın kaynaklarına çevirmişlerdir. Avrupa Birliği için Kafkasya'nın en önemli özelliği, Azerbaycan'da bulunan petrol ve doğalgaz kaynakları ve Hazar Havzası'nda bulunan zengin rezervlerin Avrupa'ya taşınmasında köprü rolü üstlenmesidir (Demir, 2003 : 380).

Avrupa Birliği, esas olarak iki dünya savaşı geçirmiş olan Avrupa'da mevcut anlaşmazlıkları sona erdirmek, istikrar ve güvenliği sağlamak amacıyla doğmuştur. Üyeleri arasındaki tarihsel düşmanlıkları önemli ölçüde törpüleyen Avrupa Birliği, sistemine yönelik dış tehditlere karşı da duyarlı davranmaktadır. Avrupa Birliği'nin kurulduğu ilk yıllarda komünizm tehlikesi, Avrupa'da bütünleştirici bir rol oynarken, Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla iki kutuplu sistem sona ermiş ve ülkelerin tehdit algılamaları çeşitlenmiştir. Avrupa Birliği de oluşturduğu istikrar ve refah ortamını yeni tehditlere karşı korumaya yönelik yeni politikalara yönelmiştir. Bu noktada, "Yeni Komşuluk Politikası" Avrupa Birliği'nin yeni sınırlara kendi değerlerini ihraç stratejisinin bir ürünüdür (Lobjakas, 2004) Dağlık Karabağ Savaşı, Abhazya ve Güney Osetya çatışmaları gibi bölgede mevcut çatışma ortamını temel değerlerine yönelik tehdit olarak algılayan ve bunların uluslararasılaşmasından endişe duyan Avrupa Birliği, barışçı çözüm için taraflar arasında diyalogun geliştirilmesine çalışmaktadır (Özen, 2004 : 8-9).

Avrupa Birliği için Kafkasya ülkelerinin enerji kaynaklarına sahip olmaları açısından önemlidir. Güvenlik açısından, Avrupa Birliği, bu ülkelerin Avrupa'da istikrarsızlaştırma potansiyeline sahip olmasını istemiyor. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından geliştirilen bu planda. Kafkasya bölgesindeki üç komşu ülkenin, yani İran, Türkiye ve Rusya'nın yanı sıra ABD ve Avrupa Birliği'nin de rolü vurgulanmaktadır. Yani 3+3+2 modelini savunmaktadır (Afshordi, 2001: 331).

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın planı aşağıdaki hususları içermektedir: Dağlık Karabağ için geçici statü benimsemek, bu alandaki yasal rejimin gelecekte belirlenmesini beklemek, asgari güvenliğin sağlanması ve toprakların bileşiminde kendi kendini kontrol etmesini sağlamak, Eski Dağlık Karabağ vilayeti geçici rejim çerçevesinde ve Dağlık Karabağ'ı çevreleyen işgal altındaki toprakların Azerbaycan'a geri dönmesi. Dahası, Dağlık Karabağ ve Laçın bölgesinden Ermenistan arasında bir bağlantı koridoru oluşturulması, mültecilerin ve yerlerinden edilenlerin evlerine geri dönmesi ve barışı garanti etmenin imkansızlığı dikkate alınarak barışçıların çatışma çözümüne katılımı kuvvetler bu bakımdan diğer hususlar arasındadır. AB Gürcistan'ı AB'ne dahil etmek istemektedir.

5.9. ÇİN'İN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI VE GÜVENLİK STRATEJİSİ

Çin, Güney Kafkasya'daki varlığını arttırıp Rus egemenliğini tehdit etme potansiyeli bulunan güçtür. Çin'in Batıya kıyasla en büyük avantajı, etkisinin artmasının kendisini askeri veya politik anlamda göstermemesidir. Bu çıkarımın doğruluğundan bağımsız olarak, Rusya Batı'yı Çin'den daha büyük bir tehdit unsuru olarak algılamaktadır. Ukrayna'da bir NATO veya hatta AB varlığı Rus milli güvenliğine bir tehdit olarak görülmüştür. Avrupa Birliği bünyesinde ortak askeri gücü andıran hiç bir kurum bulundurmasa da genişlemesinin doğası siyasidir. Diğer yandan, Çin etkisinin artmasını jeopolitik olarak tanıtmamaktadır ve bu konuda diğer aktörleri ikna etmekte başarı sağlamıştır. Bu gerçeğin yanı sıra, Rusya su anda Batılı aktörler tarafından dışlanmıştır ve Çin ile de arasını bozmayı göze alamayacak durumdadır. Kafkasya'daki devletler, Ermenistan'ın Çin ile son zamanlardaki yakınlaşmasının da gösterdiği gibi, Pekin ile bağlarını güçlendirmek istemektedirler. Genel anlamda, Çin'in bölgedeki ekonomik ağırlığı gittikçe artmaktadır. Bu bölge, ayrıca su anki yönetim tarafından desteklenen Tek Kemer Tek Yol girişiminde de önemli bir rol oynayabilir. Bu girişim, Avrasya kıtasına büyük altyapı yatırımları yaparak, Avrupa ile Çin arasında hem kara hem de deniz koridorları oluşturmayı hedeflemektedir. Bakü-Tiflis-Kars tren hattının tamamlanmasıyla Hazar Denizinden Avrupa'ya hızlı ithalat mümkün olacaktır. Bu inisiyatif Çin için çok önemlidir ve Kafkas cumhuriyetleri bu gerçekliğe göre dış politikalarını şekillendirip Çin ile bağlarını güçlendirmektedirler. Aynı zamanda vurgulanmalıdır ki eğer Tek

Kemer Tek Yol girişimi başarılı olursa, Kafkasya üzerinden gecen ticari koridor stratejik önem taşımaya başlayacaktır. Bu girişim için kurulan Asya Altyapı Yatırım Bankasının 600 milyon dolar değerindeki en yüksek kredisini, doğrudan Kafkasya'daki doğal kaynakları ilgilendiren TANAP boru hattına açması (Shahbazov, 2017) da dikkate değerdir. Güney Çin Denizindeki gerilim, Çin'in ticari çıkarlarının bulunduğu yerlerde her zaman askeri bir varlık buldurmaya meyilli olduğunu göstermektedir. Çin hakikaten de bölgede askeri bir varlık buldurmaya niyetli olmasa ve sadece ticari hedeflerin pesinde olsa da fazla seçeneği kalmadığı bir duruma gelebilir. Bu özellikle bölgedeki Rus etkisinin istikrarsızlaştırıcı olmasından dolayıdır. Sonuç olarak Çin bölgede Rus etkisini dengelemek için en güçlü adaydır.

Çin-Rusya stratejik ortaklığından dolayı, Çin madalyonun iki yüzü gibi Kafkasya'nın kuzey ve güneyi için farklı politikalar benimsemektedir. Yakın dönemde, Çin'in Kuzey Kafkasya'yı Rusya'nın içişleri olarak görmeye devam etmesi, Güney Kafkasya'da ekonomik içerikli projelere talip olması, ticari ilişkilerini geliştirmek istemesi ve Batı'nın artan etkinliğine karşı Ermenistan ve İran ile ilişkilerini geliştirmeye çalışması dışında somut adımlar atması beklenmemelidir. Uzun dönemde ise, Rusya doğu bölgelerinin ekonomik, etnik ve kültürel olarak sürekli olarak Çin'e doğru kaymasına sonsuza kadar seyirci kalamayacaktır. Bu nedenle, Çin'in Rusya'nın doğu bölgelerinde artan etkinliğinin Çin-Rus ilişkilerini tekrar gerginleştirmesi halinde, süper güç adayı Çin'in Kafkasya politikasını tekrar gözden geçirmesi beklenmelidir (Avcı, 2014)

Çin'in Güney Kafkasya'ya ilgisi giderek artmaktadır. Bunun başlıca iki nedeni vardır:

- Çin, Rusya'nın Güney Kafkasya'dan çekilmesi ile ekonomik, siyasi, askeri, kültürel vb. konularda boşalan alanın yalnızca Batı ülkeleri (AB ve ABD) tarafından doldurulmasından rahatsızdır. Bu nedenle Çin, Güney Kafkasya Cumhuriyetleri ile ilişkilerine giderek daha fazla önem vermektedir. Batı'nın -ve Türkiye'nin- Gürcistan ve Azerbaycan'a öncelik vermesinden dolayı Çin, bölgede Rusya ile birlikte Ermenistan ve İran'a öncelik vermektedir.
- Çin, Kafkasya'nın dünyanın önemli bölgelerinden biri olduğunun farkındadır. Bu nedenle Tek Yol-Tek Kuşak Projesi ve Demir İpek Yolu kapsamında Güney Kafkasya'ya yönelik resmi ziyaretlerini sıklaştırmış, bölge ile ortak dış ticaret hacmini arttırmaya yönelmiş ve Türkiye ile İran'ın da dahil olduğu bölgesel projeleri, finansmanını da bularak yüklenmeye talip olmuştur.

19 Nisan 2000'de Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyarette, Çin'in Yeni Güney Kafkasya politikasının ayak izlerine rastlamak mümkün olmuştur. Çin ve Türkiye çeşitli konular yanında, Kars-Tiflis Demiryolu projesi üzerine de işbirliği yapılması ve Türkiye'nin Çin'den 100 adet lokomotif satın alması üzerine anlaşma imzalamışlardır.

Çin, Ermenistan ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek için adımlar atmaktadır. Bu amaçla, 26 Nisan 2000'de Çin'in Erivan Büyükelçisi Jao Şun Ermenistan Başbakanı Aram Sargisyan ile bir toplantı yapmıştır. Söz konusu toplantıda, BDT'nin en büyük kauçuk-lastik üretim tesislerine sahip olan Ermenistan'ın Nairit firması ile Çin'in kimya sanayisi temsilcilerinin işbirliği talepleri ele alınmıştır. (MEDIAMAX, Erivan, 27.04.2000) Çin aynı ay içinde, Kafkasya'daki bölgesel projelere talip olmaya devam etmiştir. Erivan'a giden Çin'in Uanbao Engineering firması Ermenistan Enerji, Maliye ve Ekonomi Bakanları ile yaptığı görüşmeler de İran-Ermenistan arasında yapılması düşünülen doğalgaz boru hattını 120 milyon dolar krediyi temin ederek inşa etmek istediğini belirtmiştir. Çin, Mayıs 1999'da Rusya'nın izni ve yardımıyla Ermenistan'a 60-80 km menzilli sekiz adet "Tayfun" füzesi de satmıştır (<http://www.president.az/azerbaijan/nk/conf3.htm>) 3 Haziran'da Azerbaycan'ın bu durumu nota ile protesto etmesi sonrası, Çin Halk Kongresi Başkanı Lee Pen'in Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan 11-26 Haziran 2000 tarihli gezisi kapsamında, 22 Haziran'da ziyaret ettiği Azerbaycan'da "Çin'in Azerbaycan'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünden yana olduğunu ve

Azerbaycan'la aktif işbirliğini istediklerini" belirterek Azerbaycan'ı küstürmemeye özen göstermiştir.

Ancak, Batı'nın desteğini alan ve BDT içinde Moskova'nın bulunmadığı tek örgütlenme olan GUUAM'a (Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan, Moldova) karşı Güney Kafkasya'da Rusya'nın Ermenistan ve İran'ı desteklemesi politikasını, Çin ve Yunanistan'ın da benimsediği açıktır. Çin'in Güney Kafkasya'nın tamamen Batı kontrolüne girmesinden rahatsız olması ve Yunanistan'ın Türkiye'nin bölgedeki artan etkinliğini kırmak ve Türkiye'yi çevrelemek politikasına önem vermesi, bu iki ülkeyi Güney Kafkasya'da Rusya ile aynı cephede buluşturmaktadır.

Çin devlet başkanı Şi Cinping'in "Bir Kuşak Bir Yol" inisiyatifini ilan etmesinin ardından, Transkafkasya cumhuriyetleri Çin ile olan işbirliğini güçlendirdi. Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan, Çin'in bu inisiyatifini resmi olarak destekledi. Cumhuriyetler, Asya Altyapısı Yatırım Bankası'na (AIIB) dâhil oldu. Güney Kafkasya ülkesinin delegasyonları, Çin tarafından düzenlenen "Bir Kuşak Bir Yol" uluslararası işbirliği forumlarına katılıyor. Üst düzey yetkililerin ikili ziyaretleri daha sık görülmüştür. Ve Gürcistan-Çin arasında serbest ticaret anlaşması imzalandı (Aydınov, 2019 : 1).

Çin, son birkaç yılda Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın önde gelen ticaret ortaklarından biri haline gelmiştir. Çin, 2009'dan beri Ermenistan'ın ticaret ortakları arasında ikinci sırada yer almaktadır. 2018'de, iki ülke arasındaki ticaret hacmi 768 milyon dolar olarak gerçekleşti (% 10,7). Ticaret, Çin ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerde, işbirliğinin ana alanıdır. 2018 yılında bu gösterge 1,31 milyar dolara ve toplam dış ticaretin % 4,2'sine ulaştı. Çin, Azerbaycan'ın dış ticaret ortakları arasında altıncı sırada yer aldı. 2010'dan 2018'e kadar, Gürcistan ve Çin arasındaki ticaret hacmi ikiye katlandı ve 1,031 milyar dolara yani toplam hacmin % 8,2'si oldu. Çin, Türkiye ve Rusya'dan sonra Gürcistan'ın ticaret ortakları arasında 3. sırada yer aldı (Aydınov, 2019 : 1).

Çin elverişli koşulların oluşması halinde ileride etkisini daha da genişletmek amacıyla kendisi için "zemin hazırladığı" gözlemlenmektedir. Çin Kafkasya'nın ulaştırma altyapısını KY'a (Kuşak-Yol) bağlama ihtimallerini araştırmaktadır. Ve aynı zamanda karayollarını çeşitlendirmekle ilgileniyor. Çin mallarını Kafkasya cumhuriyetlerine ve/veya Güney Kafkasya üzerinden transitle üçüncü dünya ülkelerini sürmek amacıyla, Pekin gümrük yasalarını uyumlaştırmak, teknolojik standartları aynılaştırmak, prosedürleri basitleştirmek ve ticaret engellerini en aza indirmeyi istemektedir. Güney Kafkasya cumhuriyetleri ile Çin arasında insani temasları yoğunlaşmaktadır. Çin'in desteğiyle, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'da, eğitim alanındaki işbirliğini artırmak, Çince dil öğretiminin gelişimini teşvik etmek ve Çin kültürüne ilgiyi artırmak için kültürel merkezler (Konfüçyüs Enstitüleri) kurulmuştur. Son yıllarda, Sinoloji öğretimi Güney Kafkasya ülkelerinin yüksek ve orta öğretim kurumlarında önemli ölçüde genişlemiştir. Çin ve Kafkasya cumhuriyetleri kültürel bağlarını da geliştirmektedirler. Eski dönemlerde buralardan İpek Yolu geçtiği gerçekliği ile, Güney Kafkasya ve Çin halklarının tarihsel yakınlığının altı çizilmektedir. Çin, bu bölgede insani yardımları, halk arasında kendi imajını iyileştirmek ve kendi inisiyatiflerine sadık ilişkiler sağlamak amacıyla kullanmaktadır (Aydınov, 2019 : 4).

Kafkasya ülkeleri bölgeyi başta Çin olmak üzere Avrupa ile Asya ülkeleri arasında bir taşıma ve lojistik merkezi haline getirmek için, kendi sınırlarından geçen, Bir kuşak-Bir yol inisiyatifi çerçevesinde ulaşım koridorlarına bağlamayı amaçlıyorlar. Güney Kafkas ülkeleri aynı zamanda Çin'in finansal ve teknolojik kaynaklarını, ekonomilerinin sanayi sektörünü modernize etmek için kullanmayı umuyorlar. Gürcistan ve Azerbaycan, Hazar Uluslararası Taşımacılık Güzergâhı (TMTM veya "Orta Koridor") projesini öne sürmektedirler. Bakü, Çin'in küresel inisiyatifi olan Bir kuşak Bir yol projesine milli altyapı projelerini bağlamayı hedeflemektedir: Bakü-Tiflis-Kars (BTK) ve Kazvin-Reşt-Astara (UTK "Kuzey-Güney") demir yollarını ve bir de Bakü uluslararası deniz limanı Alat'ı. Gürcistan ve Azerbaycan ortaklaşa, BTK demiryollarını ilerletmektedirler ve

bununla beraber Güney Kafkasya’da yüksek transit potansiyeline sahip olan iki tane bölgesel büyük projelerini de ortaya koymaktadırlar. Gürcistan’ın, Karadeniz kıyılarının kuzeyindeki bulunan köy ile aynı adı taşıyan Anakliya derin deniz limanı ve Avrupa E-60 transit geçiş yolunun parçası olan Şark-Garp otoyolunun da tanıtımını yapıyorlar. Ermenistan uluslararası taşıma-ulaşım koridoru olan “Kuzey-Güney”in geliştirilmesi ile ilgilenmektedir. Ermeni yetkililer sık sık Çinli şirketlerin ve yatırımcılarının otoyol yapımına katılım sağlamasını gündemde tutmaktadırlar (Aydınov, 2019 : 4).

5.10. İSRAİL’İN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI VE GÜVENLİK STRATEJİSİ

Kurulduğu günden bu yana güvenlik kaygıları ön planda olan İsrail’in dış politikası büyük oranda bu endişelere bağlı olarak gelişmiştir. Herkesin İsrail’i yok edeceği saplantısı ve kuşatılmışlık duygusu İsrail’i gün geçtikçe tam anlamıyla bir “garnizon devlet” haline getirmiştir. Bu anlayış çerçevesinde İsrail; 1950’li yıllarda Arap ülkelerine karşı “Çevre Stratejisi”ni hayata geçirmiş, 1979’dan sonra ise yeni düşman İran’a yönelik benzer bir politika geliştirmiştir. “Yeni Çevre Stratejisi” olarak değerlendirilen bu politikanın en önemli aktörü geçmişte olduğu gibi bugün de Türkiye olmuş, 1991’de Sovyetler Birliği’nin çökmesiyle bağımsızlığını kazanan Güney Kafkasya ülkeleri İsrail’in İran’ı çevreleme stratejisinin yeni unsurları haline gelmiştir (Özdaşlı, 2017 : 175).

Dış politika anlayışı büyük ölçüde; coğrafi yalnızlık, güvenlik endişesi ve kendisini çevreleyen Arap devletleri tarafından yok edilme korkusuna bağlı olarak gelişen İsrail, yeni dönemde bölge dışı devletler ile ilişkilerini geliştirmeye büyük önem vermektedir (Efegil 2013: 55-56). Bu strateji ile İsrail, uluslararası alanda siyasi destek edinmeye çalışarak özellikle Filistin sorunu nedeniyle dünya kamuoyunun kendisine yönelik olumsuz imajını yok etmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede İsrail, farklı bölgelerde kurduğu ikili ekonomik ve siyasi avantajların yardımıyla, uluslararası destek elde ederek ve askeri yapısını güçlendirerek, Arap ülkelerine karşı caydırıcılığını güvence altına almayı da öngörmektedir (Efegil 2013: 56). Tel Aviv’e göre; Güney Kafkasya ülkeleri ile kurulacak diyalog İsrail’in hem diğer devletler ile ilişkisine olumlu etki yapacak hem de Azerbaycan ve Ermenistan’ın İran’a sınırı olduğu düşünüldüğünde Tahran’ı kuşatmaya yönelik önemli bir hamle olacaktır (Özdaşlı, 2017 : 176-177). İsrail’in Yeni Çevre Stratejisi’nin bir parçası olarak yürüttüğü Güney Kafkasya politikasının en temel unsurları; İsrail’in Ortadoğu’daki yalnızlığını Arap olmayan unsurlarla ilişkilerini geliştirerek aşmak, enerji arzını güvence altına almak ve İran’ı denetlemek olarak özetlenebilir (Özdaşlı, 2017 : 191).

5.11. NATO’NUN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI VE GÜVENLİK STRATEJİSİ

1990'larda NATO'da yapılan değişikliklerden sonra 1993'te NATO komutanlığı tehdit bölgelerinin genişletilmesine ilişkin karar kabul etti. Buna göre, Güney-Batı Komutanlığı sorumlu olduğu bölgeye Karadeniz ve Güney Kafkasya'yı da dahil etmiştir. NATO'nun Güney Kafkasya bölgesindeki durumla ilgili rahatsızlığı Ocak 1994'te Kuzey Atlantik Konseyi tarafından kabul edilmiş ve Bildiride kendisini göstermiştir. Bildiride, toprak işgal etmek için güce başvurulması kınanmış ve Güney Kafkasya devletlerinin toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına ve egemenliklerine saygı gösterilmesi bölgede barışın, istikrarın ve işbirliğinin oluşturulmasının temel sac ayağı olduğu vurgulanmaktadır. NATO Genel Sekreteri Javier Solana, Şubat 1997'de Güney Kafkasya'nın üç bağımsız cumhuriyetinin ziyaret etmiş ve NATO'nun barış programına katılan Güney Kafkasya Cumhuriyetleri ile ilişkileri geliştirmek istediğini söylemiştir. Rusya, Moskova'nın bölge ülkeleri ile askeri ve siyasi entegrasyonunun engellenmeye çalışıldığı gerekçesiyle bu geziye sert tepki göstermiştir. (Memmedov, 2008 :114).

11 Eylül'den sonra, terörizme karşı savaş Kafkasları hayati öneme sahip jeopolitik bir bölge konumuna soktu. Gürcistan ve Azerbaycan, NATO ve ABD topraklarından Afganistan'a karşı yürütülen operasyonlarda ve ABD'nin Orta Asya'daki üslerinde uçuşların yapıldığı hayati bir geçiş noktası haline geldi. ABD, Şubat 2002'de Gürcistan ordusunu güçlendirmek için eğitim ve

donanım programı başlattı ve Azerbaycan'la askerî bağları büyük ölçüde genişletti. Bu süreçte Türkiye de Gürcistan ile olan askerî işbirliğini arttırdı. İran'ın kuzey sınırları ve Avrupa-Orta Asya arasında konuşlanmış bu küçük fakat iyi bir konuma sahip olan ülkenin öneminin ne kadar arttığını zamanla göreceğiz (Memmedov, 2008 : 112).

2008 yılında NATO üye ülkeleri, Afganistan'ı NATO'nun baş önceliği olarak tespit etmişlerdir. Bu sebeple, İttifak'ın ağırlık merkezinin doğuya, Kafkaslar ve Orta Asya'ya kaydığı savunulmaktadır. (Vasvakas, 2009: 66) Afganistan'da görev yapan ISAF için Stratejik Vizyon Belgesi yayınlanmıştır. Bu belge çerçevesinde yeni muharip askerler gönderilmesi, askeri birliklerin teçhizat ihtiyacının karşılanması ve Afganistan ordusunun güçlendirilmesi karara bağlanmıştır.

Orta Asya ve Kafkaslar; Türkiye, Çin, Rusya, İran ve Afganistan'ın ortasında, Mackinder'in "Eurasian Heartland" (Avrasya Merkez Bölgesi) olarak tanımladığı bölgede son derece stratejik bir konumda bulunmaktadır. Bölgede bulunan zengin hidrokarbon rezervleri, 11 Eylül saldırılarının ardından uluslararası terörizmle yapılan mücadele çerçevesinde Afganistan'da yapılan "Enduring Freedom" operasyonu ve ardından Birleşmiş Millet Güvenlik Konseyi kararı çerçevesinde NATO öncülüğünde oluşturulan ISAF, bölgenin NATO için jeostratejik önemini arttıran faktörler olmuşlardır. NATO'nun ve diğer küresel ve bölgesel aktörlerin bölgede etkinliklerini arttırma, bölgeyi kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirme ve bölgedeki enerji altyapısını kontrol etme mücadelesi, Orta Asya ve Kafkaslar'da "ikinci büyük oyunun" başladığı değerlendirilmelerinin yapılmasına sebep olmuştur. (Amineh ve Houweling, 2004: 82) (Dhaka, 2009: 279)

Birçok Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin NATO'ya üye olarak kabul edilmesinden sonra BİO programının odağına Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri oturmuştur. Bununla beraber, 11 Eylül saldırıları ve sonrasında Afganistan'da gerçekleştirilen "Enduring Freedom" operasyonuna kadar Orta Asya ve Kafkasya, NATO tarafından stratejik öneme haiz bölgeler olarak görülmemişlerdir. (Vinnikov, 2009: 68) 11 Eylül saldırıları ve "Enduring Freedom" operasyonu NATO'nun güvenlik algılamalarını değiştirmiş, İttifak Güney Kafkasya ülkeleriyle işbirliğini ciddi şekilde arttırmıştır (Özkan, 2010 : 117).

İttifak'ın Ağustos 2003'te Afganistan'daki ISAF'ın komutasını devralmasıyla NATO'nun bölgeye bakış açısı stratejik bir boyut kazanmıştır. NATO, bölge ülkeleriyle askeri geçiş anlaşmaları dahil bir dizi anlaşma imzalamıştır. Haziran 2004'teki İstanbul Zirvesi'nde NATO Hükümet ve Devlet Başkanları, Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirme kararı almışlar, Orta Asya ve Güney Kafkasya'yı "özel odak noktası" olarak tespit etmişlerdir. Zirvede ayrıca BİO programlarını güçlendirme, Orta Asya ve Güney Kafkasya için Genel Sekreter Özel Temsilciliği'nin kurulması ve biri Güney Kafkasya diğeri Orta Asya için olmak üzere iki irtibat subayı (liaison officers) görevlendirilmesi kararları alınmıştır (Özkan, 2010 : 117).

Orta Asya ve Kafkasya ülkeleriyle NATO'nun ortak çıkarları bulunan bir başka nokta enerji güvenliğidir. Orta Asya ve Güney Kafkasya'da bulunan zengin petrol ve doğalgaz kaynakları özellikle enerji alanında Rusya'ya bağımlılığını azaltmak isteyen Avrupa için büyük önem taşımaktadır. ABD de Avrupa'nın Rusya'ya enerji alanındaki bağımlılığını azaltmak istemektedir. 2006'da Riga'da düzenlenen NATO Zirvesi'nde bölgedeki kritik enerji altyapısının korunmasına yönelik atılacak önlemlerle ilgili bölge ülkeleriyle diyaloga girme kararı alınmıştır. 2009'daki Strasbourg-Kehl Zirvesi'nde, enerji güvenliğinin NATO'nun önceliklerinden biri haline geldiği açıklanmıştır (Özkan, 2010 : 118).

Küreselleşmeyle birlikte yapısı ve özellikleri değişen tehditler, oluşumu sırasındaki bağlantıları ve yarattığı etkiler açısından "sınır tanımayan tehditler" olarak nitelenebilir. Uzak coğrafyada meydana gelen bir olay hem gerçekleşme aşamasında (uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, terörizm vb. örneklerinde olduğu gibi) hem de etkileri açısından çok farklı ülkeleri

içinde barındırabilmektedir. Küreselleşmeyle tehditlerin değişen karakteristiği, bunlara karşı alınan önlemleri de değiştirmiştir. Artık güvenlik de "sınırları aşan" bir şekilde ele alınarak güvenliğin sağlanmasıyla ilgili politikalar geliştirilmektedir. Uluslararası örgütler de bu tehditlere ve bu tehditlere zemin olan/olabilecek bölgelere yönelik politikalar geliştirmiştir. NATO'nun Balkanlar, Güney Kafkasya ve Orta Asya açılımları bu açıdan değerlendirilmelidir. Balkanlar sıkıntılı alanları, Batı Avrupa ülkelerine geçiş noktası olması, Rusya'nın etki alanında bulunmalarıyla; Güney Kafkasya ve Orta Asya enerji kaynakları, çözülmemiş (dondurulmuş) çatışmaları, stratejik coğrafi konumları, Rusya'nın etki alanında bulunmaları, büyük güçler olan ABD-Rusya ve Çin ile bölge ülkesi İran'ın güç mücadelesine sahne olmalarıyla problemleri olan, olası istikrarsızlık kaynağı ve günümüz tehditlerinin oluşumu için uygun zemin oluşturmalarıyla önemli bölgeler olarak tanımlanmaktadır. Bölgelerin sahip olduğu enerji kaynakları, pazar oluşturmaları, enerji nakil hatları üzerinde bulunmaları, ticaret hacmi ve diğer olumlu nitelikleri nedeniyle de önemlidirler. Bölgelerin güvenlik sorunu olmaktan çıkarılması, istikrarlı hale getirilmesi, demokratik dönüşümü ve dünyayla entegrasyonu konuları, 1993'ten beri Batılı politika yapıcıların gündeminde yer almıştır ve kullanılan farklı yöntemlerden birisi de NATO'nun işbirliği, ortaklık ve üyelik eylem planlarıdır.

Son dönemde politika uzmanları, dünyanın iki büyük jeopolitik güç merkezinin – ABD ve Rusya'nın, Güney Kafkasya'da aktifleştiklerini belirtmektedirler. NATO'nun, Gürcistan'da askeri tatbikat gerçekleştirmesi bu bağlamda ciddi bir husus olarak görülüyor. Politika yorumcuları, bu gelişmeler bazında Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın jeopolitik durumuyla ilgili tahminlerde bulunmağa çalışıyorlar. Yapılan yorumlarda Güney Kafkasya'da Ermenistan ve Gürcistan'ın dış politika ve jeopolitik seçimleriyle ilişkilendirilen "jeopolitik çıkmaz"ın oluşmakta olduğu ifade ediliyor. NATO'nun, Gürcistan'da düzenlediği askeri tatbikat tam da bu bağlamda değerlendiriliyor. Çeşitli parametreler kıyaslandığında bölgede son derece gergin jeopolitik durumun oluşmakta olduğu görülüyor. Güney Kafkasya ülkelerinin yürüttüğü dış politika bu bağlamda daha büyük önem arz ediyor. (Newtimes-az, 2019).

NATO, Güney Kafkasya'da aktifliğini arttırmış, böylece bölge jeopolitik ve güvenlik açısından farklı bir boyuta geçmiştir. Ermenistan dış politikasının neden olduğu belirsizlik önemlidir. NATO'nun 18-29 Mart 2019 tarihlerinde Gürcistan'da düzenlediği askeri tatbikat bu bağlamda büyük ilgiye neden olmuştur. "NATO-Georgia Exercise 2019" adı verilen tatbikatın temel amacı, Gürcistan'ın savunma potansiyelini arttırmak ve NATO üyesi olmayan ülkelerde meydana gelebilecek gerilimlere hızlı tepki verme mekanizmaları oluşturmaktır. Tatbikatta 24 ülkeden 350 personel ve temsilci yer almış, ancak Ermenistan, Gürcistan'da gerçekleştirilen tatbikata asker yollamamıştır. Azerbaycan temsilcileri tatbikata katılmıştır (Newtimes-az, 2019).

Ermenistan, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) ve Avrasya Ekonomik Birliği üyesi olarak savunma konularını ve güvenliğini Moskova'ya bıraktığından dolayı KGAÖ'nün iradesi dışında bir adım atmamaktadır. Halihazırda Ermenistan Silahlı Kuvvetleri tamamen Rusya üretimi olan harp silah, araç ve gereç ve mühimmatlıya donatılmıştır. Ayrıca Moskova, söz konusu silah ve mühimmatı Ermenistan'a birtakım imtiyazlı şartlar doğrultusunda vermektedir. Ermenistan sınırlarının büyük bir bölümü Rusya sınır kuvvetleri tarafından korunmaktadır (Newtimes-az, 2019).

Tüm bu gelişmeler NATO-Gürcistan işbirliğinin derinleştirilmesinin Batı-Gürcistan ilişkilerinin daha büyük çerçevede gelişmesiyle ilgili olduğunu göstermektedir. NATO, bu gelişmede sadece güvenlik ve savunma kısmını temsil ederken, Gürcistan da bu yönde işbirliğinin derinleştirilmesinden yana olduğunu sergilemektedir. Gürcistan, Rusya'ya rağmen NATO'ya üye olma yönünde kararlı adımlar atmaktadır. Bu durum Güney Kafkasya'yı yakın çevresi olarak gören Rusya'nın Gürcistan'ı uyararak bölgedeki istikrarsızlığı ve güvensizliği tırmandırmaktadır. Bu bağlamda, NATO'nun Gürcistan'da askeri tatbikat düzenlemesinin ABD- Rusya gerilimini

derinleştirmektedir. ABD'nin Gürcistan'la ilgili attığı adımlar Washington'un, bu ülkenin Rusya'ya karşı güvenliğini sağlamağa çalışırken, Rusya'nın da bölge dışı aktörlerin Güney Kafkasya'da nüfuz alanı yaratmasına ve kendisini çevrelemesine izin vermeyeceğini sık sık beyan etmesine neden olmaktadır. Bu durum, bölgedeki tansiyonu arttırırken, Rusya veya NATO'nun yakın gelecekte Gürcistan'la ilgili etkili adımlar atması da beklenebilir.

2014'te Rusya'nın uluslararası hukuka aykırı olarak Kırım'ı ilhakı ve Ukrayna'nın Donbass bölgesindeki varlığı, ittifakin değerlerine ve görevlerine tehdit oluşturmuştur. Moskova yayılcı tutumuyla Barış İçin Ortaklık programına aykırı hareket etmiştir. Rusya, gelişen ve çığır açan teknolojilerin (EDT) kullanımına, araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) çalışmalarına ağırlık vermekte; konvansiyonel, hibrit, siber saldırı ve savunma kapasitesini arttırmaktadır. Rusya'nın 2016 savunma harcamaları rekor kırarak gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYİH) %4.5'ine ulaşmıştır (Defense Intelligence Agency, "Russia Military Power Building a Military to Support Great Power Aspirations," (2017): 20, Erişim Tarihi: 31.01.2021, DIA-11-1704-161). 2020'de, NATO'nun askeri alanda en güçlü iki üyesinden ABD'nin savunma harcamalarının GSYİH'ne oranı %3.87'e, İngiltere'nin GSYİH'ne oranının %2.43'e tekabül ettiği düşünülürse Rusya'nın savunma kapasitesini arttırmaya ne kadar fazla önem verdiği daha sağlıklı anlaşılacaktır (NATO, 2020). Rusya'nın 2015'te Suriye iç savaşına Esad hükümetinin onayı ile müdahale etmesi ve ülkedeki askeri varlığını artırması, Libya iç savaşındaki siyasi tutumu, 2020'de Dağlık Karabağ'da Ermenistan ve Azerbaycan'ın onayı ile kontrolü ele alması NATO'nun güney ve doğu kanatlarında yaşanmış dikkate değer gelişmelerdir. Ayrıca Rusya "A2AD" stratejisiyle Barents Denizi, Baltık Denizi, Karadeniz ve Akdeniz çevresini hava, kara ve denizden balistik füzelerle kontrol altına almış, NATO'nun manevra kabiliyetini ciddi ölçüde azaltmıştır (Williams, 2017).

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Güney Kafkasya; dağlık ve çetin coğrafyası, uzun tarihi geçmişi, etnik çeşitliliği, çokkültürlülüğü, çok dinliliği, çokdilliliği ve yeraltı /yerüstü zenginliklerinin yanı sıra doğu ile batı, kuzey ile güney ve Avrupa ile Asya arasında bir kavşak, köprü ve bağlantı noktasıdır. Soğuk Savaş sırasında Kafkasya bölgesi uzak ve ihmal edilmiş bir bölge olarak kabul edilmiştir. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bu bölgenin jeopolitik çehresi tamamen değişmiştir. Şimdi bu bölge kendine özgü siyasi, ekonomik, askeri, sosyal, kültürel yönü nedeniyle ,yine bölge içi ve bölge dışı aktörlerin-, siyasi ekonomik, askeri, güvenlik, sosyal, hukuki ve çevresel istikrarsızlığa ve güç çatışmalarına tanık olmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Güney Kafkasya'da bölgesel savaşlar, etnik çatışmalar, güvenlik sorunları, nüfusun yerinden edilmesi / bölge içi göç (çatışmalar ve katliamlar nedeniyle) ve etnik temizlik yaygın olarak gerçekleştirildi. Bu nedenle Güney Kafkasya'daki güvenlik / güvensizlik meselesini incelemek çok önemli ve öncelikli görünmektedir

Güney Kafkasya, zengin petrol, maden ve ekonomik rezervlerine sahip olması, jeostratejik ve jeopolitik önemi nedeniyle ABD ve AB, Rusya ve Çin arasında siyasi ve ekonomik etki için rekabet ve cazibe merkezi haline gelmiştir. Son yıllarda bölgesel ve bölge ötesi aktörler ve her biri kendi çıkarları doğrultusunda Güney Kafkasya'ya yaklaşarak, Güney Kafkasya'daki güvenlik meselesinin karmaşıklığına eklediği bölge için farklı bir güvenlik modeli önerdiler. Ancak bu güvenlik modelleri veya planları ya hiç hayata geçmedi ya da tam uygulanamadı.

Güney Kafkasya bölgesi, 50'den fazla etnik gruptan oluşmasına rağmen, etnik, kültürel, sosyal, dilsel ve dinsel / mezhepsel faktörler açısından yoğun ve heterojen bir alan olarak, bölgede etnik ve kimlik çatışmaları yaratma konusunda büyük potansiyelden yararlanmaktadır. Bazı çatışmalar şu anda siyasi ve askeri çatışmalar şeklinde devam etmekte ve diğerleri de her an bölgedeki gelişmelere göre meydana gelme potansiyeline sahip şimdilik donmuş çatışmalardır. Dağlık Karabağ sorunu, bölgedeki en büyük krizlerden biridir ve aynı zamanda uzun bir geçmişe sahiptir. Bu krizi çözmek ve kalıcı bir barış inşa etmek için etkili adımlar henüz

atılmamıştır. Dağlık Karabağ'da yaşanan 2020 yılı Azerbaycan-Ermenistan savaşı sonrası Rusya'nın inisiyatifinde ve kontrolünde 10 Kasım 2020'de imzalanan anlaşma geçici bir ateşkestir. Taraflardan Ermenistan veya Azerbaycan'ın yeniden bir çatışma ortamı yaratması bölgedeki dengeleri tamamen değiştirebilir ve bölgenin jeopolitiğini yeniden şekillendirebilir. Bu durumda Rusya doğrudan devreye girebilir. ABD, Fransa ve Rusya'dan oluşan AGİT Minsk Grubu ve AB, Dağlık Karabağ sorununun barışçıl çözümü konusunda arabuluculuk yapmasına rağmen, Ermenistan lehine Dağlık Karabağ sorununun çözülmemesi nedeniyle Güney Kafkasya bölgesinin durumu hala kritiktir. AB, Güney Kafkasya ve Orta Asya'da güvenlik olmadan Avrupa güvenliğinin sağlanamayacağına inanmaktadır. Ancak bu konuda da Ermenistan lehine olmak üzere taraflı davranmaktadır. Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya'daki krizler, gerginlikler ve çatışmalar, Güney Kafkasya'dan Batı ülkelerine istikrarlı, düzenli ve güvenli bir enerji geçişini ve enerji güzergahlarını / enerji koridorlarını tehlikeye atabilir. Aslında, toplumsal huzursuzluk ve siyasi istikrarsızlık riski, bu coğrafyanın tüm bölgesel ve bölgeler arası aktörlerini de tehdit etmektedir. Bölgede hâkim olan güvensizlik, istikrarsızlık ve düşmanlık bölge ülkelerinde gelişme ve büyüme hızını yavaşlatıp, aşırı silahlanma yarışının devamına ve yeni krizlere yol açacaktır. Güney Kafkasya bölgesinde kalıcı barış ve güvenliğin sağlanması için bölgesel ve uluslararası aktörlerin ve örgütlerin daha ciddi ve etkili çabalarına ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bölge ülkelerinin bütçeleri incelendiğinde silahlanmaya ayırdıkları bütçeler de endişe vericidir. Bu nedenle Azerbaycan ve Ermenistan devlet yöneticilerinin popülist yaklaşımlardan daha ziyade daha rasyonel ve realist yaklaşımlar göstermesi gerekmektedir.

2008'de Güney Osetya üzerinden Gürcistan ile savaşı, 2014 yılında Kırım'ı ilhakı ve Doğu Ukrayna'daki Rus azınlığın ayrılıkçı hareketlerini desteklemesi; 2015'ten itibaren Suriye'de askeri varlığını artırması ve İran'la ortak hareket etmesi; 2020'de Dağlık Karabağ çatışmasından faydalanarak Güney Kafkasya'da Rus Barış Gücü adı altında şimdilik beş yıllığına askerlerini konuşlandırması, 24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna topraklarını işgal edip başlattığı ve halen devam etmekte olan Rusya-Ukrayna Savaşı, Rusya'nın, ABD'nin ve dolayısıyla da NATO'nun yakın çevresine müdahale etmemesi için aldığı ön alıcı tedbirlerdir. Putin, Batı'nın ataletinden yararlanarak satranç tahtasındaki hamlelerini çok iyi yapmış ve yakın çevresinde ABD, NATO ve AB'nin siyasi ve askeri hamlelerini şimdilik boşa çıkarmıştır. Rusya, tarihteki eylemleri baz alındığında, önümüzdeki dönemde de özellikle Güney Kafkasya başta olmak üzere Karadeniz Havzası'nda, Orta Asya'da ve hatta Doğu Akdeniz'de NATO'nun kendisini çevrelememesi için aktif tedbirler alacaktır. A2/AD (Anti Access/ Area Denial) stratejisini yakın çevre doktrini çerçevesinde devam ettireceği bölgelerde de uygulayarak ittifakın askeri kapasitesine ciddi oranda meydan okuyacaktır. EDT (Emerging and Disruptive Technologies - Gelişen ve Yıkıcı Teknolojiler veya Çığır Aşan Teknolojiler / ÇAT) 'ler, hibrit ve siber saldırı yöntemleri, Rusya'nın yakın çevre doktrininin etkili araçlarından olacaklardır. Bu nedenle, Güney Kafkasya bölgesi sürekli Rusya'nın baskısı ve kontrolü altında olacak ve jeopolitik kırılmaların yaşanacağı bir bölgedir.

Bu çerçevede; Güney Kafkasya'nın geleceğine yönelik olası senaryolar:

- (i) Güney Kafkasya'daki donmuş çatışma bölgelerine yönelik olarak Rusya'nın uygulayabileceği senaryolar; Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'yı Gürcistan'a "teslim etmeyecek", ancak caydırıcılık işlevini tamamladıktan sonra oradaki Rus garnizonlarını azaltabilir. Moskova, Gürcistan ile eski vilayetleri arasında yeni ilişkiler için bir formül oluşturmak için Tiflis ile Suhum ve Tiflis ve Tşinval arasında "arabuluculuk" yapmayı teklif edebilir. Rusya çok yaratıcıysa, Tiflis'in çehresini kurtaracak bir formül ortaya çıkarır: ekonomik ve insani ilişkileri kolaylaştıracak, ancak durumu kavramsal olarak bile geri getirmeyecek, resmi olarak bağımsız kuruluşlardan oluşan gevşek bir konfederasyon olabilir. "Statükoyu sürdürmek var olan durumu olduğu gibi korumak" veya "savaş öncesi durumu aynen korumak" veya "savaş öncesi durumu aynen tesis etmek" (*status quo ante*).

- (ii) Rusya, Dağlık Karabağ'da AGİT Minsk Grubunu saf dışı bırakacak, 2020-2025 Barış Gücü görevini yine beşer yıllık dönemler halinde uzatarak Azerbaycan ve Ermenistan arasında katalizör görevini sürdürecektir, ancak Dağlık Karabağ'ın statüsü netleştirilmediğinden, iki ülkede Dağlık Karabağ'daki toprak haklarından vazgeçmeyeceğinden Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki tarihi düşmanlık azalmadan devam edecek
- (iii) Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki mevcut statüko (diplomatik ilişkinin olmaması) devam edecek,
- (iv) Rusya, BDT ve KGAÖ bağlantısı nedeniyle Ermenistan ile ilişkilerini sürdürürken Paşinyan Hükümetinin düşürülerek kendisine müzahir bir hükümetin yönetime gelmesinin yolunu açacak. Rus politikasının odak noktası, Güney Kafkasya da dahil olmak üzere BDT'de ABD ve Batı etkisinin yayılmasını önlemek olduğunda ve BDT'yi çok kutuplu bir dünyada Rus "güç merkezi" nin bir parçası olarak tanımladığından, bu kapsamda Ermenistan, Rusya'nın Güney Kafkasya'daki bölgesel mevzi ve güvenlik üssü olarak öne çıkmış olduğundan gelecekte de bu statüsü devam edecek.
- (v) Gürcistan Batı ile entegre yollarını ararken AB'ne üyelik yolunda önünde önemli adımlar atacak, ancak NATO'ya Rusya'nın yakın çevre politikaları engelinden dolayı giremeyecek,
- (vi) Azerbaycan Batı ile Rusya arasında denge politikalarını izlemeye devam edecek, Türkiye ile askeri/güvenlik işbirliği ve ortaklık alanında önemli adımlar atacak,
- (vii) Azerbaycan-Gürcistan ve Ermenistan Rusya'nın olduğu veya olmadığı bir Güney Kafkasya bölgesine yönelik güvenlik örgütü şemsiyesi altında bir araya gelmeyecekler. Gürcistan Rusya'nın olduğu bir güvenlik örgütünde olmamaya (BDT, KGAÖ vb.) devam edecek. Azerbaycan ve Ermenistan ise aynı güvenlik / askeri bir güvenlik paktında yer almayacak.

Sonuç olarak; Güney Kafkasya bölgesi Sovyetler Birliği'nin ardılı Rusya'nın güvenlik kompleksinin bir alt güvenlik kompleksini oluşturduğu sürece Güney Kafkasya ülkelerinin öncelikle ne kendi içlerinde ortak güvenlik/savunma paktı oluşturmalarına, ne de bölge dışı aktörlerle ortak güvenlik paktı oluşumlarına katılmalarını veya NATO, AB'ye üyeliklerine müsaade etmeyecektir. Bunda da ısrar eden olursa -ki 2008'de yaşanan Rusya-Gürcistan beş gün savaşı bunun en güzel örneğidir- Rusya'nın bölgedeki etnik, dini, ideolojik, ekonomik ve sosyokültürel ve tarihi-coğrafi kırılma noktaları husumetleri ve hassasiyetleri kullanıp, söz konusu ülke veya ülkelere müdahale etmekten kaçınmayacağı ve iç karışıklık / ayrılıkçı hareketleri de destekleyeceği bir tarihi gerçek ve tecrübedir. Bu husus Rusya'nın kırmızı çizgisidir ve adı da Yakın Çevre Doktrindir. Bu da bölgedeki istikrarsızlığının, güvensizlik ortamının, silahlanma yarışının ve bölgedeki düşmanlıkların devam edeceğinin kesin kanıtıdır. Güney Kafkasya ülkelerinin geleceği Rusya'nın özellikle Kuzey Kafkasya'daki geleceğine göre şekillenecektir. Güney Kafkasya ülkeleri Rusya dışındaki bölge ülkeleri ve bölge dışı aktörlerle ilişkilerini Rusya'ya askeri / güvenlik ve siyasi açıdan rahatsız etmedikleri ve üçüncü ülke (ABD, İngiltere, AB vb.) veya örgütlere (NATO vb.) kendi topraklarında üsler, limanlar ve havaalanlarını tahsis etmedikleri sürece sıkıntı yaşamayacaktır. Dmitri Trenin dediği gibi "Rusya gibi büyük bir ülkenin yanında yaşayamaz ve çıkarlarını açıkça görmezden gelemezsiniz."

KAYNAKLAR

- Abbasov, Atif, (2020). Sovyet Sonrası Güney Kafkasya Ülkelerinin Askeri Güvenlik Politikaları, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2 Yaz/Haziran, ss.1382-1398.
- Afshordi, M. H. (2001). The Geopolitics of The Caucasus and Policies of The Islamic Republic of Iran. Tehran: The Great War Era.

- Aidin, M. (2000). The Roots of Internal Instability in Central Asia and the Caucasus. *Caucasus and Central Asian Studies Journal*, (36), 159-172.
- Amineh, Parvizi and Houweling, Henk (2004), *Central Eurasia in Global Politics: Conflict, Security and Development*, Brill Academic Pub, Leiden.
- Amir Ahmadian, B. (1995). Security Threats in the Caucasus. *Caucasus and Central Asian Studies*, (13), 185-198.
- Amir Ahmadian, B. (2004). *Republic of Azerbaijan-Iran relations*. Tehran: Political and International Studies.
- Aslanlı, Araz. (2017a). "İran'ın Güney Kafkasya Politikası", *ORSAM Ortadoğu Dergisi*, Eylül-Ekim Cilt: 9, Sayı: 82.
- Aslanlı, Araz (6 Kasım 2017b). "İran'ın Güney Kafkasya Politikası ve Ermenistan ile İlişkileri," ANKASAM. <https://ankasam.org/iranin-guney-kafkasya-politikasi-ve-ermenistan-ile-iliskileri/>
- Aydın, M. (2005). *Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı Kafkaslar*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.
- Aydınov, Cafer. (Kasım, 2019) "Bir Kuşak Bir Yol" İnisyatifi Kapsamında Çin'in Güney Kafkasya Politikası, ULUSAM Yayınları, Bursa. <https://www.ulusam.com/wp-content/uploads/2019/11/Bir-Ku%C5%9Fak-Bir-Yol.pdf>
- Baysun, C. (1991). *Cevdet Paşa, Tezâkir 1-12*, Neşr. Ankara 1991.
- Buzan, B. (2015), *İnsanlar, Devletler & Korku*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2.Basımdan Çeviri, Çev.EDİ.Emre ÇITAK, İstanbul.
- Buzan, B., & Waever, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511491252>
- Can, S. (1996). "Jeopolitik Açısından Kafkasya", *Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, C.III, No:4.
- Çernyavskiy, S. (1999). "Washington'un Kafkasya politikası", *Uluslararası Hayat*, Cilt 1, 1999 s. 30
- Cohen,A. "ABD, Merkezi Asya ve Güney Kafkasya ilişkilerinin Perspektif ve Problemleri", www.ca-c.org/journal/cac08-2000
- Çelebioğlu, T. (2005). "1990 Sonrası Türkiye-Gürcistan İlişkileri", *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Defense Intelligence Agency, "Russia Military Power Building a Military to Support Great Power Aspirations," (2017): 20, (Erişim Tarihi: 31.01. 2021), DIA-11-1704-161.
- Demir, A. F. (2003). *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Demir, Ali Faik. (2003). "AB'nin Güney Kafkasya Politikası", *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, der. Beril Dedeoğlu, Boyut Matbaacılık, İstanbul.
- Dhaka, A.(2009), "The Geopolitics of Energy Security and the Response to Its Challenges by India and Germany", *Geopolitics*, Vol. 14, No. 2, pp. 278-299.
- Dugin, A. (2005). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, Çev. Vügar İmanov, 4. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.
- Efegil, Ertan. (2013). "İsrail'in Dış Politikasının Belirleyicileri", *Ortadoğu Analiz*, 5 (49), s.53-61.

- Eslen, Nejat (Kasım 2020). Yeni Dünya Düzeni İçin Küresel Güç Mücadelesi 21.Yüzyılda Jeostrateji ve Türkiye, Pankuş Yayınları 1.Baskı, Ankara
- Faghani, H. (1998). NATO Expansion to the East: Checking the position of Georgia. *Caucasus and Central Asian Studies Journal*, (26), 18-28.
- Gholizadeh, A. V. (2008). The Research Project: The Status and Economic Advantages of Iran for Commonwealth of Independent States. *Aras Free Economic Trade Zone*.
- Görgülü, Aybars & Krikorian, Onnik (2012). "Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası: Devlet ve Sivil Toplum Aktörlerinin Rolü", TESEV Dış Politika Programı, https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Turkiyenin_Guney_Kafkasya_Politikasi_Devletlerin_Ve_Sivil_Toplumun_Rolu.pdf (Erişim Tarihi :31.01.2021)
- Green, J. R. (2008). *Eastern Europe, Russia and Central Asia* (8th ed.). London: Routledge.
- Grigoriantz, A. (1999). *Kafkasya Halkları (Tarihi ve Etnografik Bir Sentez) (Çerkezler, Abhazlar, Svanlar, Osetler, Çeçenler, İnguşlar, Gürcüler, Dağıstanlılar)*, Çev. Doğan Yurdakul, İstanbul.
- Gumpel, W. (1994). *Economic and Political Development in the Central Asia Turkish Republics*. *Eurasian Studies*, 1(2).
- Günay, Ali Cem. (2009), *Gürcistan Sorunları Bağlamında Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Politikaları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Bursa.
- Hacısalihoğlu, İ.Yaşar, (2006). *Jeopolitik Düzlemde Güney Kafkasya*, Harp Akademileri Güney Kafkasya'ya Güncel Bakış Sempozyumu, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi.
- Hansen, B., Toft, P., & Wivel, A. (2009). *Security Strategies and American World Order: Lost Power*, Routledge Taylor & Francis.
- Hazar Havzası ve Rusya'nın Çıkarları, BDT Enstitüsünün Raporu, 1998.
- Helly, Damien. (11 Haziran 2001). "EU Policies in the South Caucasus", *Europe and the South Caucasus Conference*, Bakü ; <http://www.ceri-sciences-po.org> (Erişim Tarihi: 27.01.2021).
- Herzig, Edmund. (1999). "The New Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia", Londra, Royal Institute of International Affairs.
- Huntington, S. P. (1993). *The Clash of Civilizations*. *Foreign Affairs*, 72(3), 22-50. <http://dx.doi.org/10.2307/20045621>
- Huntington, S. P. (1999, March-April). *The Lonely Superpower*. *Foreign Affairs*, 78, 35-49. <http://dx.doi.org/10.2307/20049207>
- İlhan, S. (2005). *Bir Millet Uyanıyor 2 (Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık)*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Jalali, M. R. (1993). *The Caucasus and Central Asia: Entering The Scene and Composition of Geo-Strategic Space*. *Caucasus and Central Asian Studies Journal*, (6), 115-124.
- Kantarıcı, H. (Eylül 2005). "Kafkasya Jeopolitiğinde Kriz Alanları ve Güç Mücadelelerinin Türkiye'ye Etkileri", 2023, Atılım Yayınları, No:53.
- Kantarıcı, H. (2006). *Kıskaçtaki Bölge Kafkasya*, 1.Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık.
- Keskin, Arif. (2019). "İran'ın Kafkasya Politikası". *Circassian Center*. <http://circassiancenter.com/tr/iranin-kafkasya-politikasi-2/> (Erişim Tarihi : 26.01.2021).
- Khorasan Newspaper. (2012/05/08), No. 18110, *Israel's Plan to Settle MKO in Republic of Azerbaijan*.

- Kırzioğlu, F. (1993). Osmanlıların Kafkas Elleri Fethi (1451-1590), Ankara 1993.
- Kocaman, Ö. (2006). "Rusya'nın Ermenistan Politikası: Tek Boyutlu Siyasetten Çok Boyutlu Siyasete Doğru". <http://www.turksam.org/tr/a797.html> (Erişim Tarihi 03.02.2021)
- Koolae, E. (2009). Politics and Government in Central Eurasia. Tehran: Samt Publications.
- Lewis, D. (1999). "The Politics of Energy in the Caspian Region" Eastern Europe and The Commonwealth of Independent States,
- Lobjakas, Ahto. "EU: European Commission Unveils Details Of New Neighbourhood Strategy"; <http://www.rferl.org/featurearticleprint/2004/05/077d3a66-3883-4119-972e-cc470a9f> (Erişim Tarihi: 2701.2021)
- Lorot, Paskal & Thual, François. (2001). Geopolitika, çev. Fuad Hesenoglu, Bakü.
- Macfarlane, S. Neil. (1999). "Western Engagement in the Caucasus and Central Asia" Londra, Royal Institute of International Affairs.
- Mardanov, Samir. (2006). Avrupa Birliği'nin Kafkasya Politikası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Memmedov, Ramil (2008). "Güney Kafkasya'da Güvenliğin Sağlanmasında NATO'nun Rolü, https://tasam.org/Files/Icerik/File/guney_kafkasyada_guvenligin_saglanmasinda_natonun_rolu_08dae109-e01a-4932-9ebe-87d8257ab617.pdf
- Naumkin, V. (Eylül 2002). "Russian Foreign Policy in the South Caucasus", The Quarterly Journal, Sayı: 3.
- NATO (2020), "Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2020)," North Atlantic Treaty Organization, Ekim 21, 2020, (Erişim Tarihi: 31.01.2021), https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_178975.htm.
- Newstimes-az., (2019), "NATO-Rusya ilişkileri: Güney Kafkasya'da İki Jeopolitik Çıkmaz", <http://newstimes.az/tr/views/6027/>
- Özdaşlı, Esmé. (2017). "İsrail'in Yeni Çevre Stratejisinde Güney Kafkasya", Bilig Yaz, Sayı 82., ss 175-200.
- Özen, Suat. (2004). "Avrupa Birliği'nin "Yeni Komşuluk Politikası" Bağlamında Güney Kafkasya", Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara: ASAM Yayınları.
- Özkan, G. (2010). "Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-NATO-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikası'na Yansımaları", Ankara: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 12/1, s.109-132.
- Öztürk, A. (2009). "Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma Küresel Yansımalar", Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, Cilt:4, Sayı: 7.
- Perovic, J. (2005). "From Disengagement to Active Economic Competition: Russia's Return to the South Caucasus and Central Asia", Demokratizatsiya: The Journal of PostSoviet Democratization, 13.
- Reisner, Oliver. (2003). "The South Caucasus: A Challenge for Europe", Berlin: Heinrich Böll Foundation.
- Rubruk, W. Von (2001). Moğolların Büyük Hanına Seyahat, Çev. Ergin Ayan, İstanbul.
- Sezgin, Mahmut Niyazi. (Kasım 2003). "Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya Politikası", Ankara: Stratejik Analiz, C. IV, No. 43.

- Shaffer, B. (2009). "The Geopolitics of the Caucasus ", Brown Journal of World Affairs, Spring/Summer, Volume XV, Issue II.
- Shahbazov, Fuad. (2017). "Baku-Beijing relations and China's growing interest in the South Caucasus", Eurasia Daily Monitor Volume: 14, Issue: 51; 12th April 2017.
- Şoroxov, V.(1995). "Bakü Petrolü ve Politikası", Bağımsız Düşünce.
- Tanrısever, O. F. (2003). "Rusya –Gürcistan İlişkilerinde Artan Gerilim: Bir Sağırlar Diyalogu mu?", http://www.stradigma.com/turkce/agustos2003/makale_08.html (Erişim Tarihi: 02. 02. 2021).
- Tavkul, U. (2002), Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- Topal, Coşkun, (2015). Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası ve Gürcistan", Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 10/1 Winter 2015, p. 753-770 DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies>.
- Trenin, D. (2009). "Russia in the Caucasus: Reversing the Tide", Brown Journal of World Affairs, Spring/Summer, Volume XV, Issue II.
- Tüysüzoğlu, Göktürk, (02 Nisan 2013). "Sistemsel bir kırılma noktası: Kafkasya", <http://newtimes.az/tr/relations/1511> (Erişim Tarihi: 31.01.2021).
- Vaezi, M. (2002). Instability Factors in The Caucasus And Security Approaches. Caucasus and Central Asian Studies Journal, (44).
- Valeyev, M. (2008), "Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası Çerçevesinde Rusya-Ermenistan İlişkileri", Ermeni Araştırmaları, Sayı: 30, <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergilcerik&IcerikNo=575> (Erişim Tarihi: 02.02.2021).
- Vamvakas, P. (2009), "NATO and Turkey in Afghanistan and Central Asia: Possibilities and Blind Spots", Turkish Studies, Vol. 10, No. 1, pp. 57-74.
- Williams, Ian (03 Ocak 2017, Güncelleme: 29 Kasım 2018). "The Russia – NATO A2AD Environment," Missile Threat, Center for Strategic and International Studies, <https://missilethreat.csis.org/russia-nato-a2ad-environment/>. (Erişim Tarihi: 31.01.2021).
- Yıldırım, H. (2007). "Kafkasya'da Etnik Çatışmalar ve Türkiye Açısından Bölgenin Önemi", SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

NATO'NUN SOĞUK SAVAŞ SONRASI YENİ STRATEJİLERİ

NATO's NEW STRATEGIES IN THE POST-COLD WAR ERA

Erhan CANIKOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi

İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (İng)

 erhancanikoglu@esenyurt.edu.tr

Öz

Soğuk Savaşın sona ermesi uluslararası sistemde yaşamsal değişikliklerle birlikte geldi. Bunlardan en önemlileri Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Varşova Pakti'nin feshiydi. Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ilk etapta NATO'nun geleceğinin sorgulanmasına yol açtı. Ancak müttefikler, yeni jeopolitik ortamda risk ve tehditlerin doğasının değiştiğini, dolayısıyla Transatlantik güvenlik mimarisine ihtiyacın sürdüğünü savundular. Bosna ve Kosova savaşlarına müdahalesi, NATO'nun yeni güvenlik stratejisini ortaya koydu. İttifak savunma rolünün ötesine geçip, Sırp saldırganlığını kuvvet kullanarak bastırdı. 11 Eylül saldırıları Avrupa-Atlantik bölgesinde "güvenliğin bölünmezliği" ilkesini gündeme getirdi. Ardından ABD liderliğinde Afganistan'a karşı gerçekleştirilen askeri hareket, NATO üyelerini "alandışılık" kavramıyla tanıştırdı. Rusya'nın "donmuş anlaşmazlıkları" askeri yöntemlerle çözme arayışı ise NATO'nun stratejilerinde değişikliklere yol açtı. NATO'nun 2010 ve 2022 konseptleri güvenlik ortamını toplu olarak değerlendirerek, ittifakın üç ana görevi olarak caydırıcılığı ve savunmayı; kriz önlemeyi ve yönetimini; ve ortaklaşa güvenliği sıraladı.

Anahtar kelimeler: NATO, Alandışılık, Güvenliğin bölünmezliği, Yeni stratejik konsept.

ABSTRACT

The end of the Cold War marked vital changes in the international system. Above all were the disintegration of the Soviet Union and the dissolution of the Warsaw Pact. As the Soviet threat came to an end, the allies discussed the future of the NATO. However the allies supported the continuation of the Euro-Atlantic security architecture due to the changing nature of the risks and threats in the new geopolitical arena. NATO's campaigns in the Bosnian and Kosovan wars were the practical results of the alliance's new security strategy. By using force against Serbian aggression, the alliance went beyond its defensive role. The September 11 terrorist attacks brought the agenda "indivisibility of the security" in the Euro-Atlantic region. Subsequent military campaign by the U.S leadership in Afghanistan introduced the alliance members with "out of area" strategy. NATO's 2010 and 2022 strategic concepts provided a collective assessment of the security environment and set NATO's three core tasks: deterrence and defence; crisis prevention and management; and cooperative security.

Keywords: NATO, Out of area, Indivisibility of security, New strategic concept.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 4.12.2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 27.12.2022

Araştırma Makale/Research Paper

1. GİRİŞ

NATO'nun, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından varlığını sürdürüp sürdürmeyeceği, yeni uluslararası ortama nasıl uyum sağlayacağı, ne tür yapısal ve işlevsel dönüşümler geçireceği 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen bir dizi zirvede kararlaştırıldı. İttifakın dönüşümünün fikri temelleri, yeni hedefleri ve bu amaçla izleyeceği stratejiler Roma (Kasım 1991), Brüksel (Ocak 1994), Madrid (Temmuz 1997) ve Washington (Nisan 1999) zirvelerinde belirlendi (NATO El Kitabı, 2001:17). İttifak'ın sorumluluk alanı Avrupa kıtasının ötesine geçerken, gündemine Antlaşma'nın 5. maddesinin dışında kalan güvenlik sorunları da dahil edildi. Böylece Avrupa'nın güvenlik sınırları coğrafi, işlevsel ve kurumsal alanlarda genişlerken, NATO yeni güvenlik mimarisinin şemsiye kuruluşu konumuna yükseldi (Gözen, 2003:1-2).

Roma zirvesinde diyalog, işbirliği ve toplu savunma yeteneğinin korunmasına dayalı geniş kapsamlı bir güvenlik yaklaşımı getiren Stratejik Konsept benimsendi. Klasik tehdit algılamaları yerine, risk kavramı çevresinde bir anlayış kabul edildi. Terörizm, bölgesel çatışmalar, köktendincilik, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların var olacağı öngörüsü karşısında İttifak alan dışı görevlerle donatıldı. Brüksel zirvesinde, Avrupa çapında güvenlik ve istikrarı güçlendirecek yeni bir girişim başlatıldı. Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) ve Barış İçin Ortaklık (BiO/PfP) Programı'nın temelleri atıldı. BiO, bu tarihten itibaren Avrupa-Atlantik sahasında güvenliğin temel bir unsuru haline geldi. Madrid zirvesinde genişleme, işbirliği, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği(AGSK), askeri komuta yapısının tanımlanması gibi önemli maddeler ile yeni bir Stratejik Konsept hazırlığı ele alındı (NATO El Kitabı, 2001:17-21). Washington zirvesinde ise Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın üyelikleri tamamlandı. Üye olmak isteyen ülkelere katkı sağlama amaçlı bir girişim başlattı (Washington Summit Communiqué:1999). Avrupa'nın değişen güvenlik ortamını yansıtan yeni bir Stratejik Konsept onaylandı (The Alliance's Strategic Concept: 1999).

11 Eylül saldırı sonrasında ittifakın uluslararası terörizmle mücadelesine ağırlık verildi. Müteakip zirvelerde, terörle mücadele yeteneklerinin geliştirilmesi için gerekli yapısal ve işlevsel değişiklikler benimsendi. Prag Zirvesi'nde terörizme karşı savunma amaçlı yeni bir askeri konsept konusunda mutabakata varıldı. Yeni askeri konsept caydırma, önleme ve savunma amaçlı yeteneklere sahip olunmasını öngörüordu. NATO güçleri bu görevi İttifak'ın çıkarlarının bulunduğu her coğrafyada yerine getirecekti (Prague Summit Declaration:2002).

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası siyasi ve askeri stratejileri, değişen güvenlik ortamına yapısal ve işlevsel açılardan uyum sağlanmasını hedefliyordu. İttifak ayrıca genişleme, çevre ülkelerle diyalog ve işbirliği hedeflerini de benimsemekteydi. İttifakın dönüşümünde en önemli konulardan biri de "alandışılık" kavramının hayata geçirilmesiydi. Bunu da Afganistan operasyonu ile başlattı.

Rusya'nın, Sovyet sonrası coğrafyada nüfuz arayışları, bu amaçla "donmuş anlaşmazlıkları" kullanması, NATO'nun genişlemesine şiddetle itiraz etmesi, Gürcistan ve Ukrayna'nın egemenlik haklarını ihlal etmesi, son olarak Şubat 2022'de Ukrayna'ya yönelik geniş kapsamlı bir askeri harekât düzenleyerek Ukrayna'nın dört bölgesine topraklarına kattığını açıklaması NATO'yu askeri savunma rolünü yeniden gözden geçirmeye itti. İttifak 2022 yılında yeni konsept geliştirerek bunu yayınladı.

Bu çalışmada NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında hangi stratejileri benimsediğini incelenecek, ittifakın değişiminin başlıca dönüm noktalarını oluşturan zirvelerde alınan kararlar doğrultusunda, değişen stratejik çevre, yeni ortamda algıladığı risk ve tehditler, güvenliğe bakış açısı, amaçları, yeni konseptleri ve stratejileri ele alınacaktır.

2. YENİ GÜVENLİK ORTAMI, ALGILANAN TEHDİTLER, İTTİFAK'IN AMACI VE DOĞASI

Varşova Paktı'nın dağılması klasik tehdit algılamalarını ortadan kaldırırken, beraberinde NATO'nun feshi tartışmalarını gündeme getirdi. NATO Savunma Planlama ve Askeri Komite toplantılarında, ittifakı ayakta tutacak ve eski tehdidin yerini alabilecek yeni bir gerekçenin ortaya konması üzerinde duruldu (Torumtay, 1997:21). Rusya'nın yanı sıra Almanya ve Fransa gibi üye ülkeler, İttifak'ın görevlerinin gözden geçirilmesini ve Avrupa'nın güvenliğinin Avrupalılar tarafından sağlanması görüşünü ileri sürdüler. ABD ise yeni sorunların ve düşmanların varlığına dikkat çekerek, İttifak'ın sürdürülmesi gerektiğini savunmaktaydı (Çakmak, 2003:264). Londra zirvesinde Avrupa'daki barış, özgürlük ve demokrasi yönündeki değişime uyum sağlanması vurgusunda bulunuldu. Ayrıca yeni uluslararası ortamda İttifak'ın ortak savunma görevini sürdürmesi gerektiğinin altı çizildi (The London Declaration:1990). NATO'nun yeni stratejileri bundan sonraki zirvelerde alınan kararlara dayansa da İttifak'ın devamının gerekliliği Londra zirvesiyle öngörülmüştü.

Roma'da 8 Kasım 1991'de gerçekleştirilen zirvede, NATO'nun karşı karşıya kaldığı mevcut güvenlik riskleri ve tehditlerin, özellikleri açısından geçmiştekilerden farklı olduğuna işaret ediliyor, Müttfiklerin, ülkelere yönelik öngörülebilir saldırganlıklardan ziyade, ciddi ekonomik, sosyal ve siyasal sorunların yol açacağı istikrarsızlıklarla karşılaşabilecekleri vurgulanıyordu (The Alliance's Strategic Concept:1991). İttifak, güvenliği sağlamada askeri araçları göz ardı etmeksizin siyasal araçların önemini öne çıkardı.

Roma zirvesinde; Orta ve Doğu Avrupa'da 1989 yılından itibaren Kuzey Atlantik İttifakı'nın hedeflediği güvenlik ortamını radikal şekilde etkileyen belli başlı siyasal değişimlerin gerçekleştiği, Batı'da da önemli değişikliklerin olduğu, silahların kontrolü konusunda önemli ilerlemenin silah sayısını azaltıp askeri şeffaflığı ve karşılıklı güveni arttırmak suretiyle güvenlik ve istikrarı güçlendirdiği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK/CSCE-Daha sonra AGİT/OSCE)'nin Avrupa'daki bölünmenin üstesinden gelmesi için halihazırda ciddi katkılar yaptığı, yeni Stratejik Konseptin yukarıda belirtilen olumlu değişikliklerin meyvelerini verdiği bir güvenlik ortamını dört gözle beklediği vurgulanmaktadır (The Alliance's Strategic Concept-1991).

Roma'da çerçevesi çizilen yeni stratejik ortam daha ayrıntılı olarak; SSCB üyelerinin egemenliklerini kazanması; SSCB ve Baltık Cumhuriyetleri'ndeki radikal değişiklikler; üç Baltık Cumhuriyeti'nin yeniden bağımsızlıklarını elde etmeleri; Sovyetler Birliği'ne ait kuvvetlerin Macaristan ve Çekoslovakya'dan ayrılmaları ve 1994'e kadar Polonya ve Almanya'dan geri çekileceği; Varşova Paktı üyelerinin Paktı dağıtması ve Batı'ya yönelik ideolojik düşmanlığı reddetmeleri; değişen oranlarda çoğulcu demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve Pazar ekonomisine yönelmeleri; Almanya'nın birleşmesi; Avrupa Topluluğu'nun siyasal birliğe gidişi; Batı Avrupa Birliği'nin rolünün güçlenmesi; silahların kontrolü konusunda yaşanan ilerleme;1991 START(Strategic Arms Reduction Treaty) Antlaşmasının uygulanmasının sağladığı katkılar; nükleer silahların azaltılması; 1990'da Paris'te Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA/CFR)'nin imzalanması gibi gelişmelerle şekillenmiştir. Yeni ortamda artık NATO'nun kuruluşunu takip eden yaklaşık kırk yıllık süre içerisinde temel kaygısı olan tek taraflı, kitlesel ve potansiyel yakın tehdit ortadan kalkmış, yerini belirsizlikler ve güvenlik riskleri almıştır (The Alliance's Strategic Concept:1991). Stratejik ortamın analizinden iki sonuç çıkarılmaktadır; Birincisi yeni ortam İttifak'ın amacını ya da güvenlik görevlerini değiştirmemekte, tersine

bunların kalıcı olduğunu göstermektedir. İkincisi ise değişen ortam İttifak'a daha geniş bir güvenlik yaklaşımı çerçevesinde strateji oluşturmada yeni fırsatlar sunmaktadır.

Bu dönemde Avrupa-Atlantik bölgesindeki risk ve tehditlerin niteliğinin değiştiği kabul edilirken İttifak'ın amacına dokunulmadı. İttifak'ın amacı, BM Sözleşmesi çerçevesinde, uygun siyasi ve askeri vasıtalarla üye ülkelerin özgürlüklerini ve güvenliklerini korumak olarak kaldı. İttifak'ın niteliğinde de herhangi bir değişiklik olmadı. Kuzey Amerika ile Avrupa'nın güvenliği bir bütün olarak görüldü. Sovyetler Birliği'nin olası saldırısına karşı savunma pozisyonundan daha geniş bir güvenlik yaklaşımına geçilmesi öngörüldü. Güvenliğe daha geniş bir perspektiften bakan bu yaklaşım Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğinin bölge dışındaki coğrafyada alınacak önlemlerle sağlanabileceği varsayımına dayanıyordu. Bu çerçevede temelleri atılan yeni güvenlik mimarisi, bir tarafta Avrupa'da barışı korumayı, öte yandan diğer bölge ülkelerini de kapsayan diyalog, işbirliği, ortak savunma, kriz yönetimi, çatışmaların önlenmesi gibi unsurları içerisinde barındırmaktaydı.

3. STRATEJİK KONSEPTİN DEĞİŞTİRİLMESİ

NATO'nun Stratejik Konsepti, ayrıntılı politikalar ve askeri planların geliştirilmesi için belli başlı esasları ortaya koyan genel bir rehber görevi görmektedir. Konsept, İttifak'ın amaçlarını ve görevlerini belirlemektedir. İttifak'ın stratejik perspektifi açısından gelişen stratejik ortamı, güvenlik tehditlerini ve riskleri incelerken, güvenliğe yaklaşımını ortaya koymaktadır. Konsept, İttifak'ın güvenliğe ve istikrara geniş kapsamlı yaklaşımında AGSK, çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi, ortaklık, işbirliği ve diyalog, genişleme, silahların kontrolü, silahsızlanma, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi, gibi hususların rolünü değerlendirir. NATO stratejisinin ilkeleri ve kuvvet pozisyonunun özelliklerini esas alarak, İttifak kuvvetleri için öneriler getirir. Stratejik Konsept, NATO'nun hedeflerinin ve görevlerinin resmi bir ifadesi olup, bu hedeflere ulaşmak için kullanılacak yollara ilişkin öneriler ortaya koymaktadır.

Temmuz 1990'da Londra'da gerçekleştirilen NATO Zirvesi'nde devlet ve hükümet başkanları yeni uluslararası durumu gözden geçirip, İttifak'ın yeni uluslararası ortama uygun olarak yeniden yapılanmasını ve yeni bir strateji belirlemesini kararlaştırdılar(Çakmak, 2003:264-265). Karar, NATO kuvvetlerini "ileri savunma" dan "azaltılmış ileri mevcudiyet"e dönüştürecek ve "esnek karşılığı" nükleer silahlara olan ihtiyacı azaltacak şekilde düzenleyerek yeni bir askeri strateji hazırlanmasını da kapsamaktaydı (The London Declaration:1990).

Roma zirvesinde Avrupa'nın mevcut siyasi ve askeri ortamı göz önüne alınarak hazırlanan yeni stratejik konsept, öncekilerden önemli farklılıklar içermekte; çatışma yerine eski düşmanlarla işbirliği gereğini vurgulamaktaydı. NATO, üyelerinin güvenliğini koruma gibi asli hedefine bağlı kalırken, bunu tüm Avrupa'yı kapsayan geliştirilmiş güvenlik yapılanmasını sağlama göreviyle birleştirdi (NATO El Kitabı, 2001:43). Bu doğrultuda Müttefikler üyeliğin getirdiği avantajlardan yararlanırken, üzerlerine düşen sorumlulukları da yerine getireceklerdi.

İttifak'ın 1991 stratejisinin özelliklerinden biri de geniş kapsamlı bir güvenlik yaklaşımı benimsemesiydi. Bu yaklaşımda siyasi ve askeri yöntemler birbirini tamamlamakta, İttifak'ın hedeflerini paylaşan diğer ülkelerle işbirliği yapılması vurgulanmaktaydı (NATO El Kitabı, 2001:44). Bu çerçevede Orta ve Doğu Avrupa'daki yeni ortaklarla işbirliği kurularak NATO'nun güvenlik politikasındaki siyasi ve askeri unsurlar tutarlı bir bütün haline getirilmekteydi. Konsept,

NATO'nun entegre askeri kuvvetlerinde nükleer silahlara olan ihtiyacı azaltırken kuvvetlerin çapı ve hazırlık durumunda büyük ölçüde indirimler getirmektedir. Konsept'te hareket kabiliyeti, esneklik ve değişik muhtemel durumlara uyum için iyileştirmeler ve çok uluslu oluşumlardan daha fazla yararlanılması dahil olmak üzere büyük değişiklikler yer almaktadır. Konsept ayrıca NATO'nun askeri komuta yapısını değiştirerek savunma planlamalarını gelecekteki kriz yönetimi ve barışı koruma operasyonlarına uyumlu hale getirecek tedbirleri içermektedir (The Alliance's Strategic Concept:1991).

NATO liderleri 1997 Madrid zirvesinde, Stratejik Konsepti yeniden gözden geçirerek Roma zirvesi sonrası Avrupa'da yaşanan değişimleri, yeni güvenlik durumunu ve tehditleri yansıtacak şekilde güncelleştirmeye karar verdiler. Böylece Müttefiklerin ortak savunma ve Atlantik ötesi bağa taahhütlerini teyit etmelerinin yanı sıra NATO stratejisinin 21. yüzyılın getireceği tehditlerle uyumlu hale getirilmesi öngörüldü (Madrid Declaration: 1997).

Liderler 1999'da Washington'da, 20. yüzyılın sonunda Avrupa'daki değişen güvenlik ortamını yansıtan yeni Stratejik Konsepti onayladılar (Washington Summit Communiqué:1999). Stratejik Konsept, geçen on yılda Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenlik ortamının dramatik olarak değiştğine, bölgede siyasi baskı, etnik çatışmalar, ekonomik sorunlar, siyasi düzenin çökmesi ve kitle imha silahlarının yayılması gibi barış ve istikrara yönelik yeni ve karmaşık tehditlerin ortaya çıktığına işaret etti (The Alliance's Strategic Concept:1999). Öngörülemeyen değişimlere gebe böylesi bir ortamda İttifak'tan, üyelerinin ortak güvenlik çıkarlarını koruması, ortak savunmayı sürdürmesi, transatlantik bağı güçlendirmesi, Avrupalı müttefiklerin daha fazla sorumluluk almalarını sağlayacak bir denge kurması, ortaklarıyla ilişkileri derinleştirmesi ve yeni üyeleri katılıma hazırlaması, tüm bunların dışında esasen görevlerinin gerektirdiği her alanda ihtiyaç duyulan siyasal iradeyi ve askeri araçları idamesi beklenmekteydi (The Alliance's Strategic Concept:1999).

Konsept, İttifak'ın temel ve daimî amacının üyelerinin güvenlik ve özgürlüğünü siyasi ve askeri vasıtalarla korumak olduğunu yineledi. İttifak'ın başlıca güvenlik görevlerini hem İttifak'ın kuruluşundan beri temelinde yatan ortak savunma açısından, hem de kriz yönetimi ve İttifak'ın Avrupa-Atlantik sahasında güvenlik ve istikrarı güçlendirmek için üstlendiği ortaklık açısından tanımlarken, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değerleri teyit etti. Konsept, stratejik ortam ve öngörülebilir güvenlik tehditleri ve risklerini de tanımladı: Avrupa'da genel bir savaş tehlikesinin neredeyse ortadan kalktığını, ancak İttifak üyeleri ve Avrupa-Atlantik sahasındaki diğer devletlerin etnik çatışmalar, insan hakları ihlalleri, politik istikrarsızlık, ekonomik hassasiyet, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların ve bunları atma vasıtalarının yayılması gibi daha değişik riskler ve belirsizliklerle karşı karşıya olduklarını vurguladı. Konsept, İttifak'ın gelecekteki hedeflerini ve görevlerini belirlerken, görevlerinin yerine getirilmesinde gereken askeri yeteneklerin sağlanmasını hedefledi (The Alliance's Strategic Concept:1999).

Bu bağlamda; kuvvetlerin düşman kuvvetleri ile etkili biçimde savaşabilmelerine, kuvvetlerin konuşlandırılabilme ve hareket kabiliyetlerine, kuvvetlerin ve altyapının dayanma gücüne, kuvvetlerin idame edilebilirliği ve birlikte çalışabilme yeteneklerine (Ortak ülkelerin kuvvetleri ile birlikte çalışabilme dahil) özel önem verildiği vurgulandı. Konsept, İttifakın nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar ve bunları atma vasıtalarının yayılması ile ilgili riskleri ele almakta oynadığı önemli rolün de altını çizdi. Stratejik Konsept, İttifak'ın öngörülebilir gelecekte Avrupa'da

üslenmiş, uygun oranlarda nükleer ve konvansiyonel kuvvet düzeyini koruması şartını getirmektedir. Bu kuvvetlerin gerekli olduğunda en düşük ama yeterli düzeyde güncelleştirilmesi öngörüldü (NATO El Kitabı, 2001:46).

Öte yandan, İttifak'ın, küresel güvenlik ortamını da dikkate alması gerektiği, İttifak'ın güvenliğinin terörizm, sabotaj, organize suçlar ve yaşam kaynaklarının tahrip edilmesi gibi daha geniş kapsamlı tehditlerle de etkilenebileceği teyit edildi (Bennet, 2003). Washington zirvesinde liderler, tıpkı Roma zirvesinde olduğu gibi, İttifak'ın "geniş güvenlik yaklaşımı" nı ilke edindiğini vurguladılar.

2002 Prag Zirvesi ise, bu kararlardan hareketle terörizme karşı savunma amaçlı yeni bir askeri konsept üzerinde anlaşmaya varılmasıyla sonuçlandı. Askeri konsept, NATO kuvvetlerinin teröristleri caydırabilecek, eylemlerini durdurabilecek ve karşı savunma yapabilecek nitelikte olmasını ve bunu NATO'nun çıkarlarının gerektirdiği her yerde uygulanmasını içermektedir (Robertson, 2003). Konsept, İttifak için dört olası askeri faaliyet kategorisi belirledi: Anti-terör, sonuç yönetimi, karşı terörizm ve askeri işbirliği.

4. NATO'NUN YENİ STRATEJİLERİ

NATO'nun 1991 Roma stratejisi, birbirini tamamlayan siyasi ve askeri yöntemleri bünyesinde barındıran ve İttifak'ın hedeflerini paylaşan diğer devletlerle işbirliğini vurgulayan geniş kapsamlı bir güvenlik yaklaşımına sahipti. 1991 Stratejisinin ilkeleri özetle şu unsurları içermektedir (The Alliance's Strategic Concept:1991):

- İttifakın sadece savunma amaçlı olması,
- Tüm müttefiklerin güvenliği bölünmez nitelik taşıması,
- İttifakın müşterek savunmasının pratik düzenlemelerle somutlaşması,
- Barışı korumak ve savaşı ya da herhangi tür zorlamayı önlemek üzere, miktarı önemli ölçüde azaltılmakla birlikte, İttifakın, Avrupa'da yakın gelecekte de nükleer ve stratejik güçlerini idame ettirmesi.

Roma'da belirlenen geniş kapsamlı yaklaşım Washington'da kabul edilen Stratejik Konsept'in başlıca özelliklerinden birini oluştururken aşağıdaki temel unsurları içeriyordu:

Atlantik ötesi bağın korunması: Avrupa ve Kuzey Amerika'nın güvenliği bölünemez, dolayısıyla Avrupa ve Kuzey Amerika arasında dinamik ve güçlü bir ortaklık bulunmaktadır.

Etkili askeri yeteneklerin devamlılığı: Strateji, caydırıcılık ve toplu savunmadan kriz mukabele operasyonlarına kadar tüm öngörülebilir durumlarda etkili olabilecek askeri yeteneklere ihtiyaç duymaktadır. Bu yetenekler için neler gerektiği Konsept'te yansıtılmaktadır.

İttifak içerisinde bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin oluşturulması: İttifak içerisinde bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği geliştirme çabaları sürdürülecek olup, bu süreç NATO ve Batı Avrupa Birliği ile birlikte yürütülecektir. İhtiyaç duyulması ve uygun görülmesi halinde Avrupa Birliği ile yakın işbirliği yapılacaktır.

Çatışma önleme ve kriz yönetimi: Bosna ve Kosova'daki gibi kriz mukabele operasyonları NATO'nun Avrupa-Atlantik barışı ve güvenliğine katkının temel unsurlarından biri olduğundan, çatışma önleme ve kriz yönetimi konusunda İttifak'ın rolü önemlidir.

Ortaklık, işbirliği ve diyalog: Konsept'te, İttifak'ın barışı korumak, demokrasiyi geliştirmek ve ilerlemek ve refaha katkıda bulunmak amacıyla Avrupa-Atlantik bölgesindeki bütün demokratik ölkelerle işbirliği ve diyalogu sürdürme kararlılığı vurgulanmaktadır. Söz konusu yaklaşım hiçbir tarafı dışlamadan, tüm tarafların güvenliğini güçlendirmeyi amaçlarken çatışmaya yol açabilecek bölünmelerin aşılmasına yardımcı olmaktadır.

Genişleme: Konsept, Washington Antlaşması'nın 10. Maddesi gereğince, NATO'nun yeni üyelere kapısının açık olduğunu vurgulamaktadır.

Silahların Kontrolü, Silahsızlanma ve Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme: Konsept, İttifak'ın "Silahların Kontrolü", "Silahsızlanma" ve "Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme" konularındaki destek politikasını belirtmektedir. İttifak'ın, bu yöndeki güvenlik ve savunma yaklaşımlarını uyumlaştırma iradesini vurgulamakta, güvenlik ve istikrarı geniş bir yelpaze oluşturan misyonlarını gerçekleştirecek yetenekte ve asgari kuvvetle yetenekleri güçlendirme amacıyla olduğunu teyit etmektedir (NATO El Kitabı, 2001:44-46).

1990'larda NATO'nun gündemi örgütün lideri konumundaki ABD'nin küresel hedefleri ve algıladığı tehditler ile uyumlu hale getirilmişti. Bu doğrultuda yeni işbirliği alanları oluşturuldu. Genişleme, Barış için Ortaklık (BiO), Akdeniz Diyalogu gibi işbirliği faktörleri örgütün gündeminde yerini aldı. NATO kuvvetleri yapısal ve konuşlandırma açılarından yeni şartlarla uyumlu hale getirildi. 11 Eylül 2001'de ABD'de meydana gelen terör saldırıları sonrasında ise ABD'nin İttifak'tan beklentilerine adım adım yaklaşılmaya başlandı.

1990'ların başında NATO Savunma Planlama ve Askeri Komite toplantılarında, ittifakı ayakta tutacak ve eski tehdidin yerini alabilecek yeni bir gerekçenin bulunması ihtiyacı üzerinde duruldu (Torumtay, 1997:21). 7 Kasım 1991 Roma Zirvesi'nde, NATO'nun stratejisinde değişiklik yapılması ile yetinildi (Eker ve Kılınç, 1998:1330). Zirvede, klasik tehdit algılamaları yerine, risk kavramı çevresinde bir anlayış benimsendi. Terörizm, bölgesel çatışmalar, köktendincilik, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar karşısında NATO alan dışı görevlerle donatıldı.

Roma Zirvesi'nde, NATO'nun karşı karşıya olduğu güvenlik riskleri ve tehditlerinin doğası itibariyle geçmiştekilerden farklı olduğunun altı çiziliyor; müttefiklere karşı risklerin, üyelerin topraklarına yönelik tahmin edilebilen saldırganlıklardan ziyade, ciddi ekonomik, sosyal ve siyasal güçlüklerden kaynaklanacak istikrarsızlıkların şiddetli sonuçları olabileceği vurgulanıyordu (The Alliance's Strategic Concept:1991). NATO'nun, Varşova Pakti'nin ardından lağvedilmemesinin İttifak'a yeni uluslararası ortamda ihtiyaç duyulabileceği öngörüsü kadar, üye ölkeler arasındaki askeri, siyasi ve sistem içi ilişkileri koruma, geliştirme ve düzenleme işlevlerini yerine getirme gayretleri gerekçe gösterilmektedir (Türkeş, 2000:194).

NATO, 1990-1993 arasında Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'nin kurulmasıyla eski Varşova ölkeleriyle düzenli görüş alışverişinde bulunacak kurumsal yapıyı oluşturdu. İttifak 1994-1996 yılları arasında eski Varşova Pakti ölkeleriyle diyalog mekanizmalarını sürdürürken, ABD'nin girişimiyle BiO platformu oluşturuldu. Mayıs 1997'de RF ile diyalog mekanizması kuruldu (Türkeş, 2000:195-197).

Muhtemel krizlere etkin ve hızlı müdahale edebilmek için yeteneklerin geliştirilmesi, NATO içindeki dönüşüm çabalarının esasını oluşturmaktadır. İttifak, konuşlandırılabilir ve kullanılabilir kuvvetlere ihtiyaç duymaktadır. Savunma yeteneklerinin geliştirilmesi amacıyla NATO-AB işbirliği

giderek derinleşirken, bu husus iki kuruluş arasındaki işbirliğinin önemli bir vechesi olarak oluşturmaya doğru ilerledi.

NATO, 11 Eylül 2001 terör eylemlerinden bir gün sonra, tarihinde ilk kez Washington Antlaşması'nın 5. maddesini yürürlüğe koydu. Bu kararıyla devlet dışı unsurların yapacağı terörist saldırıların NATO'nun toplu savunma yükümlülüğünü harekete geçirmesi gerektiğini kabul eden İttifak, terörle mücadeleyi NATO'nun daimî görevlerinden biri haline getirmiş oldu. İttifak, 11 Eylül olaylarından önce de terörizm tehdidinin varlığını kabul etmekteydi. NATO liderlerinin 1999'daki Washington Zirvesi'nde kabul ettikleri Stratejik Konsept'te, İttifak'ın, küresel güvenlik ortamını göz önüne alması gerektiği, İttifak'ın güvenliğinin terörizm, sabotaj, organize suçlar ve yaşam kaynaklarının tahrip edilmesi gibi daha geniş kapsamlı tehditlere maruz kalabileceği vurgulanmıştı (Benneth, 2003).

NATO Dışişleri Bakanları, 2002 yılında Reykjavik'te yaptıkları toplantılarda, İttifak'ın görevini yerine getirebilmesi için kuvvetlerini ihtiyaç duyduğu yerlere süratle göndermesi, uzak yerlerde uzun süreli operasyonlar yürütmesi ve operasyonel hedeflerine ulaşması yönünde mutabakata vardılar (Benneth, 2003). Bu kararlar bir anlamda NATO'nun Afganistan'da göreve başlamasının teorik çerçevesini oluşturuyordu.

Prag Zirvesi ise, bu kararlardan hareketle terörizme karşı savunma amaçlı yeni bir askeri konsept üzerinde anlaşmaya varılmasıyla sonuçlandı. Askeri konsept, NATO kuvvetlerinin teröristleri caydırabilecek, eylemlerini durdurabilecek ve karşı savunma yapabilecek nitelikte olmasını ve bunu NATO'nun çıkarlarının gerektirdiği her yerde uygulanmasını içermektedir (Robertson, 2003). Konsept, İttifak için dört muhtemel askeri faaliyet kategorisi belirlemiştir. Bunlar terörle mücadele, sonuç yönetimi, terörizmle mücadele ve askeri işbirliğidir.

Prag'da onaylanan Terörizm Konusunda Ortaklık Eylem Planı, terörle mücadelede somut işbirliği imkanları sağlıyordu (Robertson, 2003). Ortaklık Eylem Planı özetle; Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) Devletleri'nin, müşterek demokratik değerlerine dayalı, terörizmin gelişmesi ve yayılması için elverişli olmayan bir ortam oluşturmak ve bu amaçla birbirlerine ve üçüncü taraflara yardım etmek; terörizme karşı mücadele etmek, terörist saldırıları önlemek, karşı koymak ve sonuçları üzerinde işbirliği yapmak; ilgili Ortaklara savunma ve güvenlik politikalarının özel durumlarına ve NATO'nun terörizme karşı savaş çabalarına uyumlu destek vermek; AAOK ve BiO kapsamında siyasi danışma, pratik uygulama yoluyla AAOK Devletleri arasında terörizme karşı savaşta işbirliğini geliştirip harekete geçirmek; ekonomik ve diğer kritik altyapıları dahil terörist saldırıların riskleri ve sonuçları ile baş etmede AAOK Devletleri'ne yardım sağlamak şeklindedir (Partnership Action Plan: 2002).

Zirve'de, İttifak'ın terörizm konusundaki yeteneklerini geliştirmek ve genel olarak Avrupa silahlı kuvvetlerinin süratle hareket edebilmelerini, daha etkili kuvvet uygulayabilmelerini ve mevcudiyetlerini sürdürmeyi garantilemek amacıyla Prag Yetenekler Taahhüdü (PYT/PCC) düzenlendi (Bennett: 2003). Robertson (2003)'un ifadesiyle, bu taahhütler, Örgütün 11 Eylül sonrası algılanan tehdit ortamında atılmış önemli bir adım olarak kabul edilebilir. Söz konusu taahhütler üyelerin bireysel ya da grup halinde yapacakları girişimlerle ilişkilendirildi. Prag Yetenekler Taahhüdü Avrupa kuvvetlerinin 21. yüzyılın gereklerine uygun olarak uyarlanmasında bir dönüm noktası olmuştur."

Prag girişimlerinden biri de Ekim 2004'e kadar faaliyete geçmesi beklenen NATO Mukabele Gücü (NMG)'dür. Bu güç, İttifak'a, acil bir olaya hızla karşılık verebilme, ihtiyaç duyulan yere gidebilme ve etkili vuruş gücü yeteneğini kazandırmak üzere tasarlanmıştır. Zirve'de NATO'nun Askeri Komuta Yapısı'nın dönüşümü planlaması çerçevesinde ABD'de İttifak'ın askeri yeteneklerinin dönüşümünden sorumlu olacak bir stratejik komutanlık kurulması öngörülmektedir (Partnership Action Plan: 2002).

Prag Zirvesi'nde kabul edilen Sivil Olağanüstü Hal Eylem Planı ise, ulusal makamlara sivil olağanüstü hallere hazırlık olma; istihbarat paylaşımı ve değerlendirme çalışmalarına yardım, gereken yerlerde AWACS uçaklarını konuşlandırmaya yönelik düzenlemelerin iyileştirilmesi ve bir Ortaklık Eylem Planı vasıtasıyla Ortaklarla işbirliğinin artırılması amacına yöneliktir. Yine Prag Zirvesi'nde, İttifak liderleri, kitle imha silahlarına karşı İttifak'ın yeteneklerini güçlendirmek amacıyla nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlara karşı beş savunma girişiminin uygulanmasını onayladılar. Bu arada NATO bir siber saldırıya karşı savunma yeteneklerini geliştirmektedir ve İttifak toprakları, kuvvetleri ve halklarını her tür füze saldırısına karşı korumaya yönelik seçeneklerini inceleyecek bir füze savunması fizibilite çalışması başlatmıştır (Partnership Action Plan: 2002).

Bennett (2003)'e göre, İttifak'ın önemi giderek terörizme karşı savaşa verdiği katkılarla ölçülmeye başladığından bu önlemler uzun vadede İttifak'ın çıkarına hizmet etmektedir. Nitekim, İttifak terörizmin getirdiği tehlikeleri ele almakta isteksiz olsaydı veya elinden bir şey gelmeseydi, kendisini ABD'nin güvenlik gündeminden koparma ve dolayısıyla etkisiz bir örgüt haline gelme riskine girmiş olacaktı.

Prag bildirisinde, AOK Devletleri'nin terörizme karşı savaş için gerekli olan geniş alanda işbirliği yapmakta oldukları, bunların; siyasal danışmaları; operasyonları; askeri operasyon konularını; savunma ve kuvvet planlama ve savunma reformunu; sivil acil durum planlaması dahil olmak üzere sonuç yönetimini; hava savunma ve hava sahası yönetimini; silahsızlanma alanında işbirliğini; sınır kontrol ve güvenliğini; terörizmin finansmanının engellenmesini; silah ve patlayıcı kaçakçılığının önlenmesini; bilimi; silahların kontrolü ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesini içerdiği belirtildi (Partnership Action Plan: 2002).

Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun belirsizliğe dayalı olarak oluşturduğu geniş çaplı tehdit algılamalarının merkezine 11 Eylül saldırılarıyla birlikte terörizm yerleştirildi. NATO makamları, İttifak'ın terörizmle mücadele edebilmesi için gerekli temel taşları yerleştirmeye başladılar. Bu uzun vadede de İttifak'ın işleyişini politik ve askerî açıdan etkileyecektir. Prag Zirvesi, Bush Doktrini'nin NATO'ya atıfta bulunulan 4. ve 5. maddelerinin karşılanması, 2. ve 3. maddelerinin de alt yapılarının hazırlanması doğrultusunda çok önemli adımdı.

5. 2010 VE 2022 KONSEPTLERİ: STRATEJİK REKABET VE RUSYA TEHDİDİ

NATO 2000'li yıllarda bir taraftan yeni üyelikler yoluyla genişlerken, öte yandan derinleşme yönünde de adımlar attı. Küreselleşen ve yeni sorunların ortaya çıktığı dünyada operasyonel yeteneklerini güçlendirmeyi hedefledi. Bu kapsamda NATO liderleri Kasım 2006'da Riga zirvesinde planlama disiplinleri, istihbarı işbirliği çerçevesi ve öncelikleri belirleyen politika belgesi olan "Kapsamlı Siyasi Yönergeyi" onayladılar. Yönerge gelecek güvenlik ortamını tanımlarken, ittifaka yönelik başlıca tehditleri terörizm ve nükleer silahların yayılması, başarısız

devletler, bölgesel krizler, yeni teknolojilerin kötüye kullanımı ve yaşamsal kaynakların ulaştırılmasının önlenmesi olarak tanımladı. (Riga Summit, 2006) Ardından Nisan 2009'da yapılan Strasbourg zirvesinde yeni bir stratejik konsept hazırlanmasını gerektiren "İttifak Güvenliği Deklarasyonu"nu onayladılar .

Kasım 2010'da Lizbon zirvesinde onaylanan "Aktif Angajman, Modern Savunma" temalı 2010 Stratejik Konseptini Mart 2012'de yayınlanan Askeri Komite Rehberi MC 400/3 takip etti. Konsept; toplu savunma, kriz yönetimi ve ortaklaşa (işbirliğine dayalı) güvenliği esas almaktaydı. Balistik füzelerin ve nükleer silahların yayılması, terörizm, siber saldırılar ve temel çevre sorunları gibi tehditleri belirleyerek, o zamanki güvenlik ortamının toplu bir değerlendirmesini sağladı. Aynı zamanda NATO'nun stratejik uyumunu hızlandırdı ve kısa ve orta vadede siyasi ve askeri gelişimine rehberlik etti. Stratejik Konsept, NATO'nun tüm Avrupa ülkeleri için Açık Kapı politikasını vurgulayarak ve terimin geniş anlamıyla ortaklıkları güçlendirerek, silah kontrolü, silahsızlanma ve silahların yayılmasını önleme çabalarını güçlendirerek işbirliği yoluyla uluslararası güvenliği geliştirme amacını doğrulamıştır. Ayrıca İttifak dayanışması, transatlantik istişarenin önemi ve sürekli bir reform ve dönüşüm sürecine girme gereği vurgulandı (NATO Strategic Concepts).

NATO'nun stratejik konseptini yenilediği 2010 yılından itibaren güvenlik ortamında önemli değişiklikler meydana geldi. Bunların başında stratejik rekabetin artması, dinci terör örgütlerinin güçlenmesi, Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'nın doğusunu işgal etmesi, son olarak 2022 yılında Ukrayna'ya yönelik savaş başlatması gelmektedir. (NATO Strategic Concepts). Bu gelişmeler üzerine NATO liderleri 2021'de düzenlenen zirvede, ertesi yıl yürürlüğe girecek yeni stratejik konseptin hazırlanması için NATO 2030 Gündemi'ni kabul ettiler. NATO Genel Sekreteri'nden süreci yürütmesini istediler. 2022 Stratejik Konsepti aynı yılın Haziran ayında Madrid zirvesinde onaylandı Yeni Stratejik Konsept, İttifak'ın karşı karşıya olduğu yeni güvenlik gerçekliğini anlatmakta, NATO'nun değerlerini yeniden teyit etmekte ve NATO'nun müttefiklerin toplu savunmasını sağlama şeklindeki temel amacını vurgulamaktadır(NATO 2022 Strategic Concept).

NATO'yu öngörülemez ve rekabetçi bir dünyaya hazırlamayı hedefleyen ve Antlaşma'nın 5. Maddesinde somutlaşan toplu savunmayı merkezine yerleştiren yeni stratejik konsept NATO'nun üç önemli görevi olarak (1) caydırıcılık ve savunma; (2) kriz önleme ve yönetimi; (3) işbirliğine dayalı (ortaklaşa) güvenliğini tanımladı. Yeni konseptte stratejik rekabetin ve yaygın istikrarsızlıkların zayıflattığı Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğine yönelik başlıca tehdidin Çin'in zorlayıcı politikalarından ve Rusya Federasyonu'ndan kaynaklandığı ileri sürüldü (NATO 2022 Strategic Concept). NATO'nun son iki güvenlik konseptine ağırlığı Rusya'nın Sovyet sonrası coğrafyada yeniden nüfuz sahibi olmak için sürdürdüğü politikalara karşı alınacak tedbirler önemli yer tutmuş, bu konu Londra zirvesinde gündem maddelerinden birini oluşturmuştur (Yılmaz, 2019). Dolayısıyla yeni stratejik konseptin üç ana görevi doğrudan ve dolaylı olarak bu tehditle bağlantı olarak geliştirilmiştir.

6. SONUÇ

NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında varlığını sürdürüp sürdürmeyeceği üyeleri tarafından sorgulanırken, Rusya Federasyonu İttifak'ın devamına gerek olmadığını ileri sürmekteydi. Zira

NATO'nun kurulmasını gerektiren koşullar ortadan kalkmıştı. Ancak Orta ve Doğu Avrupa'da, Balkanlar'da, Kafkasya, Baltıklar ve Orta Asya'da hızlı değişimlerin, çatışmaların ve savaşların yaşandığı, Kórfez Savaşı'nın sonuçlarının henüz kestirilemediği bir dönemde İttifak'ın devamına karar verildi.

Her ne kadar bu karar tehditlerin niteliğinin değişmesine karşın devam ettiği góruřlerinden kaynaklansa da temelde geniş güvenlik yaklaşımı ile ABD'nin ulusal güvenlik politikalarında somutlaşan çıkarları gereği İttifak'ın devam etmesinden sağlamayı beklediği yararlar yatmaktaydı. Zira SSCB ve Doğu Blok'unun oluşturduğu g boşluğu NATO ile dolduruluyor, eski Varşova Paktı lkeleri NATO'ya dahil ediliyor, Akdeniz diyalog ile kimi Akdeniz lkeleri bu geniş güvenlik sistemine ekleniyor, Kafkasya ve Orta Asya lkeleri BiO programına alınıyor, RF ve Ukrayna ile özel ortaklıklar ve ilişkiler geliştiriliyordu. 11 Eylül eylemlerinden sonra NATO yeleri ve ortaklarla geliştirilen terórizm alanındaki işbirliği de NATO için yeni dönemin farklı stratejilerine bir örnek oluyordu.

1990'lı yıllarda İttifakın sürdürülmesinde, yeni uluslararası ortamda kendisine ihtiyaç duyulabileceği beklentisinin yanı sıra, yeleri arasındaki başta askeri ve siyasi olmak üzere sistemsel ilişkileri koruma, geliştirme ve düzenleme işlevleri ön planda yer almaktaydı. NATO, 1990'larda iki kez Bosna ve Kosova müdahaleleriyle savunma nitelikli yapısında gerçekleştirilen değişiklikleri uygulamaya taşıymıştı. Müdahale sonrası bölgede gerçekleştirdiği "barış koruma" ve "kriz yönetimi" gibi operasyonları da NATO'nun yeni yapısının ürünleriydi. NATO'nun 2003 yılında Afganistan'da ISAF Komutanlığını devralmasıyla İttifak'ın "alandışılık" konseptine ilişkin tartışmaların son bulması gerektiği ne sürülmüş, söz konusu tez önemli oranda kabul görmüştü.

Stratejik konseptte yapılan değişikliklerle güvenliğin daha geniş bir boyutta ele alınması, İttifak'ı kitlesel bir saldırıya karşı savunma örgütünden, saldırganı caydırma, saldırıyı ileride durdurma, işgali sona erdirme gibi daha kapsamlı görevlerle, çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi gibi yumuşak güvenlik aktiviteleriyle donanımlı hale getirdi. İttifak caydırıcılığını ve gerektiğinde müdahalede bulunma yeteneğini askeri yapılanması, küresel konuşlandırılması ve komuta yapısının değiştirilmesi gibi dönüşümlerle elde etti. Genişleme stratejisi İttifak'ı gelecek görevlere hazırlayacak Şekilde coğrafı ve işlevsel faydalar sağlamaktaydı. Öte yandan Avrupa dışına taşan geniş güvenlik bölgesindeki lkelerle diyalog, işbirliği, ortaklık gibi programlar başlatarak ye ülkeler arasındaki askeri, siyasi ve sistem içi ilişkileri koruma, geliştirme ve düzenleme işlevlerinin boyutunu bu alanlara da taşıdı. 11 Eylül 2001'de terörle mücadele alanında başlattığı yoğun işbirliği de bu amaca hizmet etti.

NATO, 2010 ve 2022 yıllarında yenilediği stratejik konseptleriyle dünyada güvenlik ortamında stratejik rekabet, dinci terör tehditleri ve Rusya ve Çin'in politikalarına karşı pozisyon belirledi. Her iki konseptte de toplu savunma, kriz yönetimi ortaklaşa güvenlik temel ilkeler olarak muhafaza edildi.

KAYNAKLAR

Bennett, Christopher, "Terórizmle Savaş", <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/turkish/art2.html> (Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2005).

akmak, Haydar, Avrupa Güvenliği: NATO, AGİT, AGSP, Ankara, Akçağ, 2003.

"Declaration on a transformed North Atlantic Alliance issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council (The London Declaration)" <http://www.nato.int/docu/basicxt/b900706a.htm> (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2022).

Eker, Aytaç ve Uğur Kılınç, "Dış Politikada Gelişmeler ve Türk Dış Politika Perspektifleri" Yeni Türkiye, Cumhuriyet Özel Sayısı, Cilt 2, Sayı 23-24 (1998).

Gözen, Ramazan, Turkey's Delicate Position Between NATO and ESDP, Ankara, Center for Strategic Research (SAM Papers), 2003.

John Anderson (Ret'd Admiral), The New NATO, The Defence Associations National Network, Kuzey Atlantik Antlaşması, Washington DC, 4 Nisan 1949, https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022)

Lord Robertson, "NATO'nun Dönüşümü", <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/turkish/art1.html> (Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2005).

"Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation Issued by the Heads of State and Government", <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-081e.htm> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2022).

National Network News, Volume 5 No.1, Spring 1998, www.dann.ca/Backissues/nn5-1_4.html (Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2005).

NATO 2022 Strategic Concept, <https://www.nato.int/strategic-concept/> (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2022)

NATO Office of Information and Press, NATO El Kitabı, <http://www.nato.int/docu/other/tr/handbook.pdf> (Erişim Tarihi 17 Mayıs 2005).

NATO Sets Priorities For New Capabilities For Next 15 Years, 29 November 2006, <https://www.nato.int/docu/update/2006/11-november/e1129b.htm> (Erişim Tarihi: 16 Ekim 2022)

Partnership Action Plan against Terrorism", Prague, 22 November 2002, <http://www.nato.int/docu/basicxt/b021122e.htm> (Erişim Tarihi: 8 Ekim 2022).

"Prague Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002", <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm> (Erişim Tarihi: 2 Ekim 2022).

Strategic Concepts, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2022).

"The Alliance's Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, "Rome, 8 November 1991, <http://www.nato.int/docu/basicxt/b911108a.htm> (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2022).

“The Alliance's Strategic Concept Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999”, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm> (Erişim Tarihi 30: Eylöl 2022).

Torumtay, Necip, Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye, 2.Baskı, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1997.

“Washington Summit Communique Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, D.C. on 24th April 1999”, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm> (Erişim Tarihi: 28 Eylöl 2022).

Yılmaz, Sait, “Ne NATO ile Ne de NATO’suz”, <https://www.tarihistan.org/ne-nato-ile-ne-de-natosuz-yazar-prof-dr-sait-yilmaz/16110/> (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2022).

BÖLGESEL KALKINMADA ÜNİVERSİTELERİN ROLÜ: TRC3 BÖLGE ÖRNEĞİ**THE ROLE OF UNIVERSITIES IN REGIONAL DEVELOPMENT: EXAMPLE OF TRC3 REGION**Kadir ÇİFTÇİ Batman Üniversitesi, SBE Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi kadir_c_@hotmail.comSerhat GENÇ Batman Üniversitesi, Tarih Ana Bilim Dalı Tezsiz
Yüksek Lisans Öğrencisi behempa72@gmail.com**Öz**

Ülkenin mevcut gelirin dağılımında bölgeler arasında eşitliğin sağlanması amacıyla yapılan çalışmaların ürünü olarak ortaya çıkan bölgesel kalkınma, gelişen ve değişen sosyal, politik etkenlerle bütüncül kalkınma anlayışına dönüşmüştür. Bütüncül kalkınmadaki en önemli unsurlardan biri de eğitim ve eğitim kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumlarda büyük bir öneme sahip nüfus kavramı, nitelikli ve bilgili kişilerden oluştuğunda kalkınmada pozitif etki yaratabilmektedir. Bir toplumun oluşmasında en önemli bilgi kaynağı, kültürün ve ekonomik gelişmenin en hızlı yaşandığı eğitim kurumu da üniversitelerdir. Üniversiteler bölgesel açıdan ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alanda birçok gelişmeye zemin hazırlamakla birlikte son dönemde bölgesel kalkınmanın da lokomotifidir.

Bu çalışma ile üniversitelerin bölgesel kalkınmada ne derece etkili olduğunun TRC3 bölgesinde mevcut bulunan üniversiteler üzerinden tahlil edilmesi amaçlanmıştır. TRC3 bölgesindeki Batman, Siirt, Mardin, Şırnak illerinde bulunan üniversitelerin bölgesel kalkınmaya etkilerine, eğitimci kadroları, öğrenci sayıları, eğitim alanlarının sayısal verileri ve yaptıkları çalışmalar analiz edilerek ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda; bölgesel kalkınmaya en fazla katkısı Mardin Üniversitesinin yaptığı, Siirt Üniversitesinin gelişimsel potansiyel barındırdığı ve hızla geliştiği, Şırnak Üniversitesinin en az öğrenci sayısına sahip olmakla beraber çok başarılı eğitim organizasyonları gerçekleştirdiği ve gelişmiş yapısına rağmen Batman Üniversitesinin bölgesel kalkınmaya en az katkı sunan üniversite olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bölgesel Kalkınma, TRC3 Bölgesi, Üniversite.

ABSTRACT

Regional Development that emerged as a product of studies with the aim of providing equality between regions in terms of the distribution of income has turned into an integrative development mentality via political and changing social factors. One of the most important fact in integrative development is education and educational organisations. The word 'population' which has a great important in societies can make an positive effect in progress when it has quality and informed citizen. The most important source of information in a society is universities where cultural and economical development has experienced rapidly. In terms of the regions, universities pave the way for economical, cultural, social and political progress, and has also been a locomotif in regional development recently.

The purpose of this study is to analyze how much universities where located on TRC3 region are effective in regional development. The affect of universities, in Batman, Siirt, Mardin, and Şırnak, to the regional development has been reached by analyzing the number of academical staff, student and numerical data of educational area and studies. As a result, it has been found that Mardin University has the most effect in regional progress and Siirt University has the potential of development. Moreover, it has conducted very successfull educational activities although Şırnak University has the least students. As a consequence it has also founded that Batman University has the lowest contribution in regional development in spite of having well-developed structure.

Keywords: Regional Development, TRC3 Region, University.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 16.12.2022

Makale Kabul Tarihi/ Acceptance Date 29.12.2022

Araştırma Makale/Research Paper

1. GİRİŞ

Az gelişmiş olan bölgelerin gelişmiş olan bölgelere ekonomik anlamda yaklaştırma çalışmaları sürekli olarak yapılmaya çalışılmaktadır. Fakat dağılımı yapılan doğal ve sosyal kaynakların mekâna dağılımında gerçek bir eşitlik oluşmadığından, bölgeler arasında dengeli bir gelişim, ekonomik ve sosyal bir eşitlikten de söz etmek mümkün olmamaktadır. Böyle bir dağılımda ise gelişimi gerçekleştirmiş bölgelerin daha fazla ilerlemesine olanak tanırken diğer bölgelerde ise eşitsizlik ile birlikte daha fazla sorunun gün yüzüne çıkmasına sebep olmaktadır. Yaşanan bu tür sorunlar ülkeler arasında da olabileceği gibi, bir ülkenin sınırları içerisindeki bölgelerde de kendini gösterebilmekte ve bu sorun mevcut yönetimler tarafından çözülmesi için çok fazla çaba sarf etmesi gereken bir probleme dönüşmüş olmaktadır (Aydın ve Yıldırım, 2013: 28-42)

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT, 2003) ise mevcut yönetimler tarafından yapılan bu çalışmaları, bir ülke sınırları içerisinde yer almış olan çevre bölgeler ve diğer ülkeler ile karşılıklı etkileşim dahilinde olan bölge vizyonunu da göz önüne alan toplumsal katılımçılık ve sürdürülebilirliği temel yapı taşı olarak gören, insana dair kaynaklara yatırımlar yaparak bölgesel refahı yükselten ve eşit toplumsal normlar oluşturan çalışmalar bütünü olarak ifade etmektedir.

Türkiye’de bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkları en aza indirme amaçlı yapılan bölgesel kalkınma çalışmalarında en önemli unsurlardan biri olan eğitim sisteminin önemi bilinmekle birlikte, bu çalışmada TRC3 bölgesinde yer alan Batman, Siirt, Şırnak ve Mardin Üniversitelerinin bölgesel kalkınma üzerinde ekonomik, toplumsal, kültürel politik katkılarını yer verilecektir. TRC3 bölgesindeki üniversitelerin mevcut verileri ve bölgesel kalkınmaya yapmış oldukları katkılar istatistiksel verilerle ifade edilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde kalkınmanın kavramsal çerçevesi, ikinci bölümünde bölgesel kalkınmanın kavramsal çerçevesi incelenecek olup, üçüncü bölümde bölgesel kalkınma-üniversite ilişkisi ele alınmakta ve üniversitelerin evrensel misyonu ile kuruluş perspektiflerine değinilmektedir. Dördüncü bölümde TRC3 bölgesinde bulunan Batman, Siirt, Şırnak ve Mardin Üniversitelerinin yapılarına ve yeterliliklerine ilişkin bilgiler verilmekte olup, son bölümde ise bölgesel kalkınmada üniversitelerin rolü incelemesi kapsamında bu bölgedeki üniversiteler özelinde açıklanmaya çalışılmış ve bu üniversitelere ait verilerle bu kurumların kapasiteleri değerlendirilmektedir. Son bölümde ise diğer bölgelerdeki üniversitelerin bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri göz önüne alınarak mevcut üniversitelerin kalkınma üzerindeki katkılarının artırılmasına dönük olarak önerilere yer verilmektedir.

2. KALKINMA VE BÖLGESEL KALKINMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Kalkınma, ülke sınırları içerisinde yaşayan tüm bireylerin eğitim ve sağlık hizmetleri, istihdam ve adalet gibi temel haklar ile her türlü bilgi ve teknolojik veriye rahatça ulaşım sağladığı, ülkenin maddi imkanlarından adil şekilde yarar gördüğü, katılıma açık, cinsiyet ayrımının olmadığı, kültürel gelişimi ön planda tutan, ekonomik şeffaflık yapısına sahip, dezavantajlı grupların oluşmasına engel politikalar üreten, mevcut doğal yapıyı ve kaynakları koruma idealini benimseyen, karşılaşılan sorunlara ilişkin çözüm üretebilen, toplumdaki bireylerin iyi bir gelecek kurma eylemidir (Açıkalin ve Saltık, 2007: 5-27).

Kalkınma, ülke ekonomisinde ortaya çıkan artış ve büyüme ile ülkede yaşayan tüm bireylerin yaşam kalitesinde ve üretilen ürünlerin yapısında oluşan veya ülke sınırları içerisindeki üretim

alanında yaşanan ekonomik değişkeni ifade etmektedir. Ülke sınırları içerisinde yaşanan nitel (Sosyal ve kültürel refah, gelir adaleti, demografik yapı) ve nicel (Gayri Safi Milli Hasıla) anlamda her türlü pozitif ilerlemenin beraber olması durumudur (Sevinç, 2011: 40).

Kalkınma gelişimsel olarak geride kalmış bölgelerde kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamakla birlikte, bilimsel ve teknolojik yapının kurulması, üretim kalitesinin artırılması, sanayi yapısının geliştirilmesi gibi ekonomik alanlar dışında o bölgede yaşayan insanların eğitim, sağlık, beslenme, barınma ve alt yapı gibi temel sorunlarının giderilmesi içinde mevcut olmalıdır (Çeken, 2008: 296).

Günümüzdeki ekonomik büyüme odaklı kalkınma bakış açısı, değişen dünya sürecinde ve buna paralel olarak değişim gösteren yerel ve uluslararası politikardan dolayı yerini tüm toplumu etkileyen kalkınma anlayışına bırakmıştır. Bu amaçla da yerelde faaliyet gösteren yerel yönetimler, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi, yerel dinamiklerin kalkınma akışına dahil edilmesi gibi kavramlar gelişmiştir (Er vd., 2014: 269).

Türkiye’de yapılan beş yıllık kalkınma planları ile hedeflenen, ekonomik kalkınmanın yerelleşmesi, az gelişen bölgelerin gelişimine daha fazla katkı sunulması, bölgeler arasında mevcut bulunan adaletsizliklerin giderilmesi, kalkınmanın hızlanması gibi konulara daha fazla odaklanılmış ancak kurumsal yapı eksikliği, gelir dağıtımında yaşanan siyasi müdahaleler, bölgesel perspektifte yaşanan sıkıntılar bu sorunların giderilmesinde engelleyici faktörler olmuştur (Dulupçu ve Gövdere, 2005).

Bölgesel kalkınma kavramının iyi bir şekilde ifade edilmesi açısından bölge kavramının tanımlanması gerekmektedir. Bölge kavramı sosyal, politik, coğrafi ve iktisadi olarak değerlendirilmekle birlikte açık bir tanımlama olarak görüş birliği bulunmamaktadır. Bölge kavramı iktisadi olarak değerlendirildiğinde, ülkeden küçük ve kentten büyük alan olarak görülme iken, coğrafi açıdan bakıldığında ise, fiziksel ve coğrafi özellikler göz önüne alınarak yapılan faaliyet bütünlüğünü ifade etmektedir. Ortak özellikler açısı ve süreklilik arz eden ilişkilere bakıldığında bölge kavramı dünya yüzeyinin belirli bir bölümü olarak kabul görmektedir. Bölgeler saha planlaması olarak değerlendirildiğinde; Metropolitan, koridor ve kırsal bölge olarak ayrılmaktadır. Bölgenin kapsamı, büyüklüğü ve özellikleri bölgesel kalkınma açısından önemli olmakla birlikte, başarılı bir kalkınma içinde ele alınacak bölgenin içeriğinin ve hedef bölge türünün iyi bilinmesi gerekmektedir (Enright, 1998: 2)

Geleneksel anlayışa göre bölge, ulus devlet haricine kapalı iken küreselleşme ile birlikte bölge, ilişki ağına göre konumlandırılmış ve bu konumlanma mekânsal bir şart aranmaksızın uluslararası ilişkilere doğrudan ulaşabilen yereller tarafından oluşturulmuştur (DPT, 2000: 7).

Yeni bölgeselcilik yaklaşımında bölgeler, öğrenme yaratan ve refahlık sunan alanlar olmanın dışında, mevcut yapıların incelenmesi ve en yüksek düzeyde sergilenecek performansın bulunması amacı taşımaktadır. Bu yaklaşım ile birlikte geleneksel farklı olarak sadece ekonomik değişkenler değil tüm değişkenlerin bütünsel olarak değerlendirilmesi sağlamıştır (Okçu vd. 2005: 2-4). Geleneksel kalkınmada az gelişen bölgelere yatırım tekrarlanırken, yeni bölgesel kalkınma ile mevcut kaynakların harekete geçirilmesi hedeflenmiştir. Başka bir deyişle, yerel ve bölgesel yapıların varlıklarını kullanmalarını sağlamak, kendi potansiyellerini ortaya çıkararak büyümelerine kendileri tarafından zemin oluşturulması hedeflenmiştir(OECD, 2009: 1).

İnsan kaynaklarının ekonomik, sosyal ve toplumsal potansiyellerini ortaya çıkarıp harekete geçiren ve bu sayede mevcut bölge refahının artırılmasını amaçlayan tüm çalışmalar bölgesel kalkınma olarak ifade edilmektedir (Kılınç ve Işık, 2011: 13). Bölgesel kalkınmada amaç, bölgenin coğrafi yakınlığının bulunduğu diğer bölgeler ve dünya ile etkileşim sağlamasıdır. Bu etkileşim sağlanması açısından özellikle 1990'lardan sonra merkezi yönetim yerine yerel ve bölgesel ile ulusal ve uluslararası unsurların da katılımı sağlanarak bölgede mevcut bulunan kaynakların en iyi şekilde kullanılması ve güçlendirilmesi sağlanmıştır (Korkmaz ve Taşlıyan, 2012: 366).

3. BÖLGESEL KALKINMA-ÜNİVERSİTE İLİŞKİSİ

XX. yüzyılın son çeyreğinde bazı bölgelerde yapılan yenilikçi çalışmaların başarılı olması ve iktisatçıların bu başarı unsurlarını araştırma çabası içerisinde girmesiyle birlikte, ekonomik çalışmaların koordine edilmesinde bölgelerin önemli bir odak olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Bunun yanında yeniliğe dönük çalışmalar ile teknolojik gelişmelerin mekânsal boyut ile ele alınması "bölge" kavramına daha da önem kazandırmıştır (Nelson ve Winter, 1982).

Değişen ve küreselleşen yeni dünya düzeninde bölgeler yenilik odaklı ekonomik büyümenin merkezi haline gelmiştir. Bölgesel kalkınmada bilginin yaratıldığı, öğrenmenin gerçekleştiği ve yeniliğin temel noktası bölge olarak görülmüştür (Florida 1995: 528). Küreselleşmeyle birlikte ulus devlet anlayışı yerini bölge odaklı bir yapıya bırakmıştır (Ohmae, 1995: 88-100). Coğrafi açıdan büyük ülkeler, mevcut sistemlerinin altında ve merkezi bağlamda bağımsız olan (decentralized) alt-sistemler kurarak daha başarılı olmuştur (Yılmaz 2001: 26-27).

Bölgeler ekonomik bağlamda farklılık gösteren performanslar sergileyebilirler. Bölgenin coğrafik yapısı, nüfus yapısı, fiziki ve beşerî sermayesi, verimliliği, uzmanlaşma oranı altyapı çalışmaları, yenilik üretilebilirliği gibi birçok faktör bunun tetikleyici unsurudur. Bu unsurlar bazı durumlarda olumlu yönde etkileşim sergilerken bazı durumlarda ise negatif etkileşime sebep olabilmektedir. Ulusal çapta büyüme için de kurumlar, mevcut politikalar ve makro düzeyde ekonomik faaliyetler temel belirleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni bölgesel kalkınma ile bilgi kaynaklarının etkin kullanımı, yenilikçi yaklaşımların artırılması ve bilgi üretiminin sağlanması da ön plana çıkmaktadır (OECD, 2009: 2-3). Söz konusu yenilikçi yaklaşımla hedeflenen eğitilmiş nüfus oluşturma ve bilginin üretiminin artırılmasında şüphesiz en aktif alan olarak üniversiteler ön planda yer almaktadır.

Üniversite kelimesinin Latince "universitas" olarak batı dillerine ve Fransızca "université" şeklinde dilimize geçtiği ifade edilmiştir. Kelime kökeni olarak bağımsız, ortak çıkarlar amacıyla birleşen kişiler topluluğu ve tüzel bir yapıyı içermektedir. Günümüzde ise bu tanım, bilgiyi arayan, üreten ve yayan, araştırma ve eğitim çalışmalarını en üst düzeyde yürüten yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır (Adivar, 1969: 133; Foulquié, 1994: 519). Kortan'a (1981) göre ise; üniversiteler ilk olarak öğrenci ve öğretmenlerin birliğini ifade etmişse de sanayi devrimi ve endüstrinin gelişimi ile önemini arttırmış ve kalkınmayı sürekli kılmak için teknoloji ve bilgi arama, geliştirme ve aktarım yeri olmuştur. Günümüzde ise; üniversiteler bilimlerin birliği anlamını ifade etmektedir. Sönmez (1972: 41-43); nicel olarak personel yetiştiren ve nitel olarak topluma yeni değerler aşıl原因an, toplum ve topluma yön veren kurumlar için kültür ve bilgi ortamı hazırlayan yapılar olarak üniversiteleri değerlendirmiştir.

Üniversiteler işlevleri bakımından eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve toplum hizmetleri olarak 3 geleneksel misyon altında toplanmıştır (Doğramacı, 2000; Gürüz ve diğerleri, 1994).

Ülkemizde de 1982 Anayasasının 130. ve 2547 sayısı yasanın 4. Maddesinde üniversitelerin bu kapsamda kurulduğu görülmekle birlikte eğitim-öğretim ile bilimsel araştırma işlevlerinin iç içe girmiş olduğu gözlemlenmektedir. Üniversiteler işlevsellikleri arasından biri üzerinde yoğunlaşmış bu alandaki işlevlere göre örgütlenmektedir. Ülkemizde de bu işlevler çerçevesinde araştırma ve kitlesel eğitim üniversiteleri kurulmuştur (Gürüz, 2001).

Türkiye’de mevcut bulunan üniversitelerde toplumun gelişimi ve kalkınması amaçlı misyonların olduğu görülmektedir. Bu ifade devlet üniversitelerinde bölge ve ülke kalkınması ile gelişimine odaklanmışken vakıf üniversitelerinde ise bölgesel gelişme eksenlidir. Özellikle Anadolu coğrafyasında kurulu üniversitelerin bölgesel gelişim ve kalkınma eksenli misyon oluşturdukları ve sanayi alanda gelişmeyi, üniversite-toplum arasında işbirliği sağlayarak bölgesel kalkınmayı hedeflemiştir (Emekçi, 2019: 65). Üniversitelerin bölgesel gelişim ve kalkınma odaklı perspektiflerinin gelişmesi sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın canlanmasında da et etkin unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. TRC BÖLGESİ VE ÜNİVERSİTELER

Türkiye, idari yapılanma olarak 81 ile ayrılmış ve demografik araştırmalar içinde 5 bölge olarak belirlenmiştir. Bu ayrımlar ülkenin farklı yöreleri arasındaki demografik, ekonomik, kültürel ve toplumsal farklılık incelenmesinde çokça kullanılmıştır. Bu beş bölge birbirine komşu olan ve Batı, Orta, Kuzey, Güney ve Doğu bölgeleri olarak tanımlanmıştır.7 coğrafi bölgeden oluşan Türkiye 22 Eylül 2002 tarih ve 2002/4720 no’lu kanun gereğince, Avrupa Birliği için daha detaylı veri akışı sağlamak amacıyla Eurostat (Avrupa Birliği İstatistik Ofisi) tarafından 1970’li yıllarında kurulan ve bölgesel istatistik toplayan, bölgesel politika geliştiren ve sosyal-ekonomik analizler yapan İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına dahil olmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye İstatistik Enstitüsü tarafından bu kapsamda 3 farklı düzeyde İBBS bölgesi oluşturulmuştur (Yılmaz vd., 2007; DPT, 2006). İBB sınıflandırması ile “Düzyey 3” olarak iller belirlenmişken; sosyal, ekonomik ve coğrafi olarak benzer olan komşu iller ise nüfus büyüklükleri ve bölgesel kalkınma planları göz önüne alınarak “Düzyey 1” ve “Düzyey 2” olarak sınıflandırılmıştır.

Şekil 1: Düzyey 1 Grubu Verileri

Kaynak: (www.dpt.gov.tr)

Şekil 1’de Düzyey 1 grubunda olan 12 İBB’nin Türkiye haritası üzerinde dağılımı verilmiştir. Özellikle coğrafi ve ekonomik bakımdan benzerlik gösteren komşu illerin oluşturduğu düzeyi ifade etmektedir.

Şekil 2: Düzey 2 Grubu Verileri

Kaynak: (www.dpt.gov.tr)

Şekil 2’de Düzey 2 grubunda olan 26 İBB’nin Türkiye haritası üzerinde dağılımı verilmiştir. Türkiye’de sosyal, ekonomik ve coğrafi bakımdan benzer özellik taşıyan iller beraber değerlendirilmiş olup, 26 kalkınma ajansı kurularak benzer özellikli illerin aynı çatı altında toplanması ve bu illerde kalkınma politikaları oluşturulması sağlanmıştır.

Şekil 3: Düzey 3 Grubu Verileri

Kaynak: (www.dpt.gov.tr)

Şekil 3’te Düzey 3 grubunda olan 81 İBB’nin Türkiye haritası üzerinde dağılımı verilmiştir. Bu düzeyde her ilin temel istatistikî göstergeleri ve sosyo-ekonomik gelişim düzeyinin bağımsız değerlendirilmesi amaçlandığından her il ayrı ayrı gösterilmiştir.

İstatistikî bölge tanımlaması için kullanılan nüfus, coğrafya, bölgesel kalkınma, temel istatistikî göstergeler ve sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması bakımında Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak illeri TRC kodu altında bulunan Güneydoğu Anadolu düzeyinde (düzey 1) ve Mardin alt bölgesinde (Düzey 2) bulunmaktadır.

Batman, nüfusu hızla artan; inşaat, sanayi, petrol ve tarım sektörüyle gelişimi artıran ve bu sayede bölgede güçlü konuma gelen bir ildir (TÜİK, 2006). Şehir merkezinde kurulu Batman Üniversitesi, 5662 Sayılı "Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanununda ve Yükseköğretim Kurumları Öğretim Elemanlarının Kadroları Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Genel

Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye Ekli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ve 28 Mayıs 2007 tarihinde kurulmuştur (www.batman.edu.tr).

Mardin, son zamanlarda göçlerle artan ve Türkiye'nin en farklılaşmış nüfusuna sahip; tarım, hayvancılık ve bunlarla ilgili ticarete dayalı bir ildir (TÜİK, 2006). Batman Üniversitesi ile aynı tarih ve karar ile kurulmuş Mardin Artuklu Üniversitesini bünyesinde barındırır (www.artuklu.edu.tr).

Siirt, nüfusun az yükseliş gösterdiği; tarım, hayvancılık ve buna bağlı ticarete dayalı ekonomisiyle gelişim gösteren bir ildir (TÜİK, 2006). Bünyesinde bulunan Siirt Üniversitesi 29.05.2017 tarih ve 26536 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 2809 sayılı kanun ile kurulmuş ve temelleri 1976 yılında kurulmuş Dicle Üniversitesine dayanmaktadır (www.siirt.edu.tr).

Şırnak, nüfus bakımından diğer illere oranla az gelişmişlik gösteren; madencilik, hayvancılık, tarım ve buna dayalı ticaret üzerine yaşam koşullarının şekillendiği ildir (TÜİK, 2006). Mardin ili gibi geçmişi ve tarihi çok eskiye dayanan ilde üniversite ise Mardin ve Batman Üniversiteleri ile aynı tarihte kurulmuştur (www.sirnak.edu.tr).

5. BÖLGESEL KALKINMADA ÜNİVERSİTELERİN ROLÜ: TRC 3 ÖRNEĞİ

Bölgesel kalkınma kapsamında TRC3 bölgesinde yer alan Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak Üniversitelerinin büyüme ve sosyo-kültürel kapsamda değerlendirmesi yapılacağı bu bölümde büyüme kapsamında; üniversitelerin öğrenci, akademik personel sayıları ile bünyelerinde bulunan birimlere ilişkin veriler verilecekken sosyal ve kültürel kapsamda ise; öğrenci topluluk sayıları, yayımlanan dergi sayısı, bünyelerindeki yayınevi sayısı, yapmış oldukları etkinlik sayısı ile üniversite bünyesinde yapılan çalıştay, sempozyum, konferans, kongre sayılarına ilişkin veriler paylaşılacaktır.

Tablo 1: TRC3 Bölgesindeki Üniversitelerin Öğretim Üyesi ve Öğretim Elamanı Verileri, 2019

Üniversite	Öğrenci Sayısı	Prof. Sayısı	Doçent Sayısı	Dr. Öğr. Üyesi Sayısı	Okt., Öğrt. Gör., Uzm., Araş. Gör. Sayısı	Toplam Akademik Personel Sayısı
BATMAN	12273	24	18	143	4-110-3-108	410
ŞIRNAK	3260	7	3	61	7-61-7-152	298
MARDİN ARTUKLU	12647	20	50	164	0-165-0-140	509
ŞİİRT	16686	36	56	194	1-158-0-135	580

Kaynak: (www.batman.edu.tr; www.artuklu.edu.tr; www.siirt.edu.tr; www.sirnak.edu.tr sitelerinden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

Tablo 1’de; Batman Üniversitesinin 12273 öğrenci barındırdığı ve bünyesinde çalışan 24 profesör, 18 doçent, 143 Dr. öğretim üyesi, 4 okutman, 110 öğretim görevlisi, 3 uzman ve 108 araştırma görevlisiyle birlikte toplam 410 akademik personelle hizmet verdiği söylenebilir. Şırnak Üniversitesinin, 3260 öğrenci barındırdığı ve bünyesinde çalışan 7 profesör, 3 doçent, 61 Dr. öğretim üyesi, 7 okutman, 61 öğretim görevlisi, 7 uzman ve 152 araştırma görevlisiyle birlikte toplam 298 akademik personelle hizmet verdiği söylenebilir. Mardin Artuklu Üniversitesinin, 12647 öğrenci barındırdığı ve bünyesinde çalışan 20 profesör, 50 doçent, 164 Dr. öğretim üyesi, 165 öğretim görevlisi, 140 araştırma görevlisiyle birlikte toplam 509 akademik personelle hizmet

verdiği ifade edilebilir. Siirt Üniversitesinin, 16686 öğrenci barındırdığı ve bünyesinde çalışan 36 profesör, 56 doçent, 194 Dr. öğretim üyesi, 1 okutman, 158 öğretim görevlisi ve 135 araştırma görevlisiyle birlikte toplam 580 akademik personelle hizmet verdiği söylenebilir.

Tablo 2: TRC3 Bölgesindeki Üniversitelerin Birim Verileri, 2019

Üniversite	Fakülte Sayısı	Enstitü Sayısı	Yüksekokul Sayısı	Meslek Yüksekokulu Sayısı	Araş. Ve Uyg. Merkezi Sayısı	Konservatuar Sayısı
BATMAN	7	3	4	5	10	0
ŞIRNAK	5	2	2	4	0	0
MARDİN ARTUKLU	8	3	2	8	11	1
ŞİİRT	9	4	4	6	16	0

Kaynak: www.batman.edu.tr, www.artuklu.edu.tr, www.siirt.edu.tr, www.sirnak.edu.tr sitelerinden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2’de; Batman Üniversitesi bünyesinde 7 fakülte, 3 enstitü, 4 yüksekokul, 5 meslek yüksekokulu, 10 araştırma ve uygulama merkezi olmakla birlikte konservatuar olmadığı ifade edilebilir. Şırnak Üniversitesi bünyesinde 5 fakülte, 2 enstitü, 2 yüksekokul, 4 meslek yüksekokulu, olmakla birlikte araştırma ve uygulama merkezi ile konservatuar olmadığı söylenebilir. Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde 8 fakülte, 3 enstitü, 2 yüksekokul, 8 meslek yüksekokulu, 11 araştırma ve uygulama merkezi ve 1 konservatuar olduğu ifade edilebilir. Siirt Üniversitesi bünyesinde 9 fakülte, 4 enstitü, 4 yüksekokul, 6 meslek yüksekokulu, 16 araştırma ve uygulama merkezi olmakla birlikte konservatuar olmadığı söylenebilir.

Tablo 3: TRC3 Bölgesindeki Üniversitelerin Sosyal ve Kültürel Etkinlik Verileri, 2019

Üniversite	Öğrenci Topluluğu Sayısı	Dergi/Gazete Sayısı	Yayınevi Sayısı	Etkinlik Sayısı	Çalıştay, Sempozyum, Konferans, Kongre Sayısı
BATMAN	27	0	0	30	9
ŞIRNAK	38	3	0	49	10
MARDİN ARTUKLU	38	5	1	73	28
ŞİİRT	43	1	0	66	9

Kaynak: www.batman.edu.tr, www.artuklu.edu.tr, www.siirt.edu.tr, www.sirnak.edu.tr sitelerinden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3’te; Batman Üniversitesi bünyesinde 27 öğrenci topluluğunun bulunduğu, 2019 yılında 9 konferans yapıldığı, farklı alanlarda 30 etkinlik düzenlendiği ve yayınevi ile herhangi bir dergi veya gazete basımını bünyesinde bulundurmadığı görülmektedir. Şırnak Üniversitesi bünyesinde 38 öğrenci topluluğu ve 3 dergi bulunmakla birlikte, kongre, sempozyum ve konferans olmak üzere 10 çalışma ile 2019 yılında farklı alanlarda 49 etkinlik yapıldığı söylenebilir. Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde 38 öğrenci topluluğu, 5 dergi ve 1 yayınevi bulunmakla birlikte, kongre,

sempozyum, konferans olarak 28 çalışma ve 2019 yılın 73 etkinlik yapıldığı ifade edilebilir. Siirt Üniversitesi bünyesinde 43 topluluğu ve 1 gazete olmakla birlikte 2019 yılı için 9 konferans ve sempozyum ile 66 etkinlik yapıldığı söylenebilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan çalışmada TRC3 bölgesinde bulunan Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak Üniversitesinin kapasiteleri ile birlikte yapmış oldukları çalışmalara ilişkin veriler ifade edilmekte ve bu üniversitelerin bölgesel kalkınmaya olan etkilerine ilişkin değerlendirme yapılması hedeflenmektedir. Elde edilen bulgular ışığında 4 üniversitenin olanakları ve kapasiteleri değerlendirildiğinde bölgesel kalkınma konusunda bazı üniversitelerin daha başarılı olduğu görülmektedir. TRC3 bölgesinde bulunan üniversitelerin kapasite konularında gelişime açık olduğu görülmekle birlikte bölgesel kalkınma konusunda katkıda bazı sorunların yaşandığı görülmüş olmakla birlikte konuya ilişkin bazı çözüm önerileri aşağıda belirtilmiştir.

Şırnak Üniversitesi ulaşım ağı, personel ve öğrenci sayısı bakımından en az kapasiteye sahip olmasına rağmen bölgesel kalkınmaya çok fazla etki ettiği görülmektedir. Üniversite bünyesi yapılan kongreler, sempozyum ve konferansların hem il merkezi hem de ilçelerin ulusal ve uluslararası tanınırlığı açısından önemli katkılar sunduğu söylenebilir. Diğer üniversitelere oranla daha az öğrenci kapasitesine sahip olmasına rağmen yapmış olduğu çalışmalarla öğrencilerin daha aktif olmasına zemin hazırladığı yapılan etkinlikler ve oluşturulan öğrenci topluluğu sayısından anlaşılabilir. Bölgesel açıdan zorlu coğrafyada bulunan üniversite uluslararası çalışmalar yaparak ve özellikle Cizre gibi köklü bir medeniyete sahip ilçede eğitim ve gelişim çalışmalarını yaparak bölgeye daha fazla katkı sunacağı düşünülmektedir. Irakla sınır komşu olan Silopi ilçesinde yapılacak Ortadoğu kongreleri bölgenin tanınırlığını kalkınmasını artıracak etkenler arasında gösterilebilir.

Mardin Artuklu Üniversitesi, kadim geçmişi ve geniş perspektifli kapasitesi ile bölgesel kalkınmaya en fazla katkı sağlayan üniversite olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Bölgenin en fazla yayın yapan, dergi çıkaran ve etkinlikler düzenleyerek katılımı arttıran üniversite yapmış olduğu sempozyum, konferans ve kongrelerle bulunduğu ilin ulusal ve uluslararası tanınırlığına çok önemli katkılar sunduğu sonucuna varılabilir. Bölgenin tek konservatuarına sahip üniversitesi olmakla birlikte bölgenin turizmine de önemli katkılar sunduğu ifade edilebilir. Bölgenin en tanınan üniversitesinin, en eski medeniyetlerin yaşadığı topraklar üzerinde kurulu olması ve ilçe nüfus potansiyelleri en fazla olan ilimizde kurulu olması bu üniversitesin bölgesel kalkınmaya etkisini arttırmakla birlikte üniversite bünyesinde uluslararası kongre sayılarının arttırılması kalkınmaya daha da etki edecektir. Özellikle tarih üzerine yapılan çalışmalar ve etkinlikler ile bölgeye daha fazla yoğunlaşmanın oluşmasında katkı sunacağı söylenebilir.

Siirt Üniversitesi özellikle son yıllarda yeni oluşumu ile bölgesel kalkınma açısından önemli potansiyel oluşturabilecek bir yapıya kavuştuğu söylenebilir. Bölgenin tek tıp fakültesine sahip üniversite, öğrencilerin teşvik edilmesi noktasında gerekli çalışmaları yaptığını en fazla öğrenci topluluğuna sahip üniversite olmakla açıklamış bulunmaktadır. Bünyesinde faaliyet gösteren gazete ile tanıtımı sağlamakla birlikte en fazla öğrenci ve kapasite sahip olmasına rağmen etkinlik ve faaliyet kapsamında (kongre, sempozyum, konferans) çok gelişim göstermediği söylenebilir. Yeni yerleşkesi ulaşım ağı üzerinde olan üniversite bölgenin tek tıp fakültesine ev sahipliği yapmakla birlikte bu alanda yapılacak gelişimsel çalışmalar ilin bölgesel katkısına çok etki

sağlayacaktır. Özellikle sağlık ve tarım alanında önemli çalışmaların sergilenmesi amacıyla yenilikçi teknolojilerin mevcut potansiyellerle harmanlanması bu bölgenin gelişimine katkı sunacak ve ulaşım ağındaki dezavantajını ortadan kaldıracaktır.

Batman Üniversitesi gelişmiş ulaşım ağı, personel ve öğrenci kapasitesi mevcut okul kapasitesine oranla en iyi olan üniversite olmasına rağmen bölgesel kalkınmaya en az etki eden üniversite olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölge üniversiteleri arasında en az etkinlik ve faaliyet (konferans) göstergesine sahip üniversite en az öğrenci topluluğuna da sahip olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Bölge üniversitelerinde yayın organı olmayan (gazete-dergi) tek üniversite olduğu ifade edilebilir. Yeni oluşturulan kampüs alanının şehirden kopukluğu, il merkezi ile iletişimin mevcut yer altı kaynakları sahasından dolayı olamayışı, ayrıca ulaşım ağı üzerinde kurulmayışı bu üniversitesinin en dezavantajlı olduğu konum olarak görülebilir. En gelişmiş ulaşım ağına sahip bu üniversitede bölgesel kalkınmaya etki ve toplumsal yapının gelişimine katkı için çok fazla etkinlik, deneyimli ve tecrübeli personel, uluslararası çalışma gerekliliği görülmektedir. Diğer üniversiteler ile aynı tarihte kurulmuş olmasına rağmen bölgesel kalkınmaya en az etki eden üniversite olmanın yanında yeni yerleşke öğrenci ve toplum birlikteliğini örselemekte ve bu da oluşabilecek potansiyellerin kaybolmasına sebebiyet vermektedir. Dicle havzası kenarına kurulmakla birlikte bu alanda hiçbir eğitim faaliyet olmaması, bölge hastanesine sahip ilde kurulmasına rağmen sağlık alanında gelişim göstermemesi, tarımsal alanda iyi bir coğrafyaya sahip olmasına karşın yeni tarım teknolojilerinin bu yöreye kazandırılmaması bölgesel kalkınmaya olan etkisinin düşüklüğünün diğer nedenleri arasında gösterilebilir.

KAYNAKÇA

- Açıklan, O., Saltık, A. (2007). Kalkınmada Yeni Kavram ve Stratejiler. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1, 5-27.
- Adivar, A. A. (1970). *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydın, H. İ., Yıldırım H. (2013). Kırsal Kalkınmanın Yeniden Yapılanması Sürecinde Yerel Aktörler: Bölgesel Kalkınma Ajansları – Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu. *Global Journal of Economics and Business Studies*, Cilt:2, Sayı:4, 28-42.
- Batman Üniversitesi (2020). <https://www.batman.edu.tr/Sayfalar/Universite-Hakkinda/Tarihce/2>. (Erişim Tarihi: 08.05.2020)
- Çeken, H. (2008). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:10, Sayı:2, 296.
- Doğramacı, İ. (2000). *Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi (Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bakış)*, Ankara.
- DPT, (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu (ss.7). Ankara.
- DPT (2003). Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006). T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Bölgesel Gelişme Politikaları ve AB’ye Ekonomik Sosyal Uyum Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.

- DPT (2006). Devlet Planlama Teşkilatı. <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/ibbs.html>. (Erişim Tarihi: 08.05.2020)
- Dulupçu, M. ve Gövdere, B. (2005). "Bölgesel Gelişme Stratejileri için Bir Perspektif: Yerel Bilgi Ağbağları Yaklaşımı". Erat, H. (ed) *Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi*. Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Emekçi, M. (2019). Türkiye'deki Üniversitelerin Misyon ve Vizyon İfadelerinin Tematik Olarak İncelenmesi. Marmara Üniversitesi-İstanbul Selahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ortak Lisans Programı, İstanbul.
- Enright, M.J. (1998). The Globalization of Competition And The Localization of Competitive Advantage: Policies Toward Regional Clustering. Paper Presented at the Workshop on the Globalization of Multinational Enterprise Activity and Economic Development University of Strathclyde Glasgow (May 15-16).
- Er, S., Metin, T., Kalanlar, Ş., Uçum, İ. (2014). Kalkınma Ajanslarının kalkınmadaki Rolü. XI. Ulusal Tarım Ekonomi Kongresi. Samsun.
- Florida, R. (1995). Towards the Learning Region. *Futures* 27(5), 528.
- Foulquié, P., (1994). *Pedagoji Sözlüğü*. Çeviren: Cenap Karakaya. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gürüz, K. (2001). *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim (Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri)*. Ankara: ÖSYM Yayınları 4.
- Gürüz, K. (Koordinatör) & Şuhubi, E. A. M. & Şengör, C. & Türker, K. & Yurtsever, E. (1994). Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim. İstanbul: Bilim ve Teknoloji.
- Kılınç, E.C., Işık N. (2011). Bölgesel Kalkınma'da Ar-Ge ve İnovasyonun Önemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı.6, Cilt.2, 13.
- Korkmaz, H. ve Taşlıyan, M. (2012). Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Sorunların Çözümünde ve Kalkınmadaki Önemi ve Katkıları: DOĞAKA, İKA ve ZEKA Örneği, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, ss.366. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Kortan, E. (1981). *Çağdaş Üniversite Kampüsleri Tasarımı*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.
- Mardin Artuklu Üniversitesi (2020). <http://www.artuklu.edu.tr/mardin-artuklu-universitesi-tarihcesi>. (Erişim Tarihi: 08.05.2020)
- Nelson, R.R. ve S.G. Winter (1982). *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Harvard University Press.
- Sevinç, H. (2011). Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (6: 2).
- Siirt Üniversitesi (2020). <http://www.siirt.edu.tr/detay/tarihce/599433.html>. (Erişim Tarihi: 08.05.2020)
- Sönmez, A. (1972). Üniversitelerin Toplumdaki Rolü. *Mimarlık Dergisi*, 12.
- Şırnak Üniversitesi (2020). https://www.sirnak.edu.tr/yeni/KD189_genel-bilgiler.html. (Erişim Tarihi: 08.05.2020)

TÜİK (2006). Türkiye İstatistik Kurumu. Bölgesel Göstergeler.

OECD (2009). How Regions Grow? *Policy Brief*, Mart.

Ohmae, K. (1995). The End of the Nation-State: The Rise of Regional Economies. New York: Free Press.

Okçu, M., Dulupçu, M.A. ve H. Gül (2005). Türkiye’de Bölgeselleşme mi Bölgeselcilik mi? Ayrımlar ve Açılımlar. KEAS'05: Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu-II (13-16 Haziran) (ss.2-4). Denizli.

Yılmaz, A. (2001). Regional Innovation Systems: Literature Review and the Picture for Turkey. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, S., Dericioğlu, T., Elliott, I.A. ve Özden, M.S. (2007). Kalkınma Birliklerinden Kalkınma Ajanlarına Yönelirken. 12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi (25-26 Ekim) (ss. 157-163). İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

1982 Anayasası. Ankara: Seçkin Yayınları.

İHRACAT BEDELİNİN YURDA GETİRİLMESİNDE TÜRK KAMBIYO MEVZUATINDA Kİ DEĞİŞİKLİKLERİN DIŞ TİCARET İŞLETMELERİNE ETKİLERİ

EFFECTS OF THE MODIFICATIONS IN THE TURKISH EXCHANGE LEGISLATION ON FOREIGN TRADE TRANSACTIONS IN BRINGING THE EXPORT VALUE TO TURKEY

Muharrem SAMUR

Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi

Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

 muharrem.samur@marmara.edu.tr

ÖZ

2018 yılında gerçekleşen döviz kuru yükselişinin etkilerini azaltmak ve Türk lirasının değerini korumak ve yükseltmek için alınan en önemli tedbirlerden biri de ihracat bedelinin yurda getirme süresidir.

Türk Kambiyo Mevzuatında yapılan değişiklik ile ihracat satış bedelinin % 80' inin 180 günde Türkiye ye getirilmesi ve Türk Lirasına çevrilmesi zorunlu hale getirilmiştir.

Yurda döviz getirme zorunluluğu, ödeme yöntemlerini ve bankadaki döviz bozdurma sürecini olumsuz etkileyecektir. Bu çalışmada söz konusu olan değişikliğin dış ticaret işletmelerine etkisi incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kambiyo Mevzuatı, İhracat, Döviz, Dış Ticaret, Muhasebe.

ABSTRACT

One of the most important measures taken to reduce the effects of the exchange rate rise in 2018 and to protect and increase the value of the Turkish Lira is time it takes to bring the export value to the country.

With amendment made in the Turkish foreign exchange legislation, it become mandatory to bring % 80 of export sales price to Turkey in 180 days and convert it into Turkish Lira.

The obligation to bring foreign currency into the country will negatively effect the payment methods and the currency exchange process at the bank.

In this study, the effects of amendment on foreign trade firms was analyzed.

Keywords: Foreign Exchange Legislation, Export, Foreign Exchange, Foreign Trade, Accounting.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 4.12.2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 27.12.2022

Araştırma Makale/Research Paper

1. GİRİŞ

Türkiye’de 2018 yılı yaz aylarında ekonomik konjonktürün ve dış etkenlerin etkisiyle yaşanan döviz dalgalanmalarının etkisini azaltmak için Eylül 2018’da ihracat dövizlerinin yurtiçine belli bir sürede getirmeyi zorunlu hale getiren 2018-32/48 sayılı Tebliğ yayınlanmıştır. Daha önce ihracatçıların serbest kullanımına bırakılan ihracat dövizlerinin fiili ihracattan sonra en geç 180 gün içinde %80’nin yurtiçine getirilmesi bu tebliğ ile zorunlu hale getirilmişti. Bu süre kısıtlaması ve döviz getirme mecburiyeti ihracatta firmaların rekabet gücünü olumsuz etkileyecek ve muhasebe / finansman açısından yeni kayıtlar ve takip zorunluluğu getirmiştir.

32 sayılı kararda yapılan bu değişiklik Türkiye’yi kambiyo mevzuatı açısından bir anlamda tam on yıl öncesine götürmüştür. 2008 yılında alınan kararlarla ihracatçıya ihraç bedeli döviz dilediği gibi kullanma olanağı tanınmışken, aradan on yıl geçtikten sonra böyle bir kısıtlamaya gidilmiştir (Aktaş, 2018, 1).

2. İHRACAT DÖVİZLERİNİN YURTIÇİNE GETİRİLMESİNDEKİ SON DEĞİŞİKLİĞİN ÖNEMLİ MADDELERİ

İhraç edilen malların bedelinin ihracatçıları tarafından yurda getirilerek bankalara, Türk parası olması halinde tevsiki, döviz ise satılması zorunluluğu kaldırılarak, 8 Şubat 2008 tarihinden itibaren ihracat bedellerinin tasarrufu serbest bırakılmıştır (Apak, 2018, 1).

8 Şubat 2008 tarihine kadar 100.000 ABD doları veya eşitini aşan İhracat Dövizlerinin yurtiçine getirilmesi zorunlu iken yapılan değişiklik ile (8 Şubat 2008 tarihli RG) döviz getirme mecburiyeti kaldırılmıştı. 4 Eylül 2018 Tarihinde Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu Hakkındaki 32 Sayılı Karara ilişkin Tebliğ’de yapılan değişiklik (04/09/2018 tarih ve 30525 tarihli RG) ile bu tarihe kadar İhracat bedellerinin yurtiçine getirilmesi zorunlu değilken bu değişiklik ile aşağıdaki yenilikler gelmiştir (TCMB, 2019, 5-6);

-İhracat bedelleri fiili ihracat tarihinden itibaren 180 gün içinde yurtiçine getirilmesi ve bir bankada İhracat Bedeli Kabul Belgesi (İBKB) alınması gerekir. Bankalar 180 gün içinde getirilen ihracat bedellerinin %40’nı TCMB’ne satmak zorundadırlar. Bu durumda ihracatçı firma 180 gün bitmeden ihracat bedelini getirip kullanmak isterse %40’nı bozdurarak ancak kullanabilir. 180 gün hesaplanırken ihracatın yapıldığı günden sonraki ilk günden süre başlarken, son gün tatile denk geliyorsa ilk iş günü süre dolmaktadır. İhracat bedellerinin Yurtiçine getirilme süresi en fazla 180 gündür. Bu süre içinde İhracat bedelinin %40’nın süre sonuna kadar bankada bozdurulması mümkündür. İhracat bedeli fiili ihracattan hemen sonra gelmişse 180.güne kadar bekletilerek avantajlı kurlardan faydalanılabilir.

Şekil 1: İhracat Bedeli Kabul Belgesi (İBKB)

İhracat Bedeli Kabul Belgesi	
Seri No:	
Tarih:	
Banka Adı-Şubesi:	
İhracat Bedelini Yurda Getiren Kişinin/Firmanın	
Unvanı/Adı Soyadı:	
T.C. Kimlik Numarası/ Vergi Kimlik Numarası:	
Gümrük Beyannamesinin	
Numarası:	
Tarihi:	
İhracatçı Unvanı:	
28 inci Hanesinde Kayıtlı Banka:	
22 nci Hanesinde Kayıtlı Tutar- Para Birimi:	
46 ncı Hanesinde Kayıtlı Tutar:	
Fiili İhraç Tarihi:	
Bedel Getirme Süresi Sonu:	
Yurda Getirilen Bedelin	
Yurda Getiriliş Şekli (Banka Transferi /Efektif):	
Tutarı-Para Birimi:	
Hesaba Geçiş Tarihi:	
Geldiği Ülke:	
Varsa SWIFT Referans Numarası/ Nakit Beyan Formu Sayısı:	
Banka Referans Numarası:	
Varsa Mahsup Edilen Tutar:	
Mahsup Tarihi:	
Mahsup Sebebi:	

-İhracat işlemlerine ait sözleşmelerde bedellerin tahsili için fiili ihraç tarihinden itibaren 180 günden fazla vade öngörülmesi durumunda, bedellerin yurda getirilme süresi vade bitiminden itibaren 90 günü geçemez. Öngörülen vadenin tespiti için ihracatçının yazılı beyanı ile birlikte vade içeren sözleşmenin ya da vadeyi tevsik niteliğini haiz proforma fatura veya poliçenin aracı bankaya ibrazı zorunludur.

-İhracat bedelleri TL veya diğer döviz cinslerinden biri ile yurtiçine nakit veya banka kanalı ile getirilebilir. Nakit getirilmesi durumunda gümrükte Nakit Beyan Formu (NBF) ile beyan edilmesi şarttır. İhracat bedeli peşin gelmişse 24 ay içinde ihracatın gerçekleştirilmesi gerekir.

-İhracat bedellerinin tahsili, satış sözleşmesinde belirlenen kurallar ve uluslararası ticari uygulamalar çerçevesinde firmaların yazılı beyanına istinaden Akreditifli Ödeme, Vesaik Mukabili Ödeme, Mal Mukabili Ödeme, Kabul Kredili Akreditifli Ödeme, Kabul Kredili Vesaik Mukabili Ödeme, Kabul Kredili Mal Mukabili Ödeme ve Peşin Ödeme şekillerine göre gerçekleştirilir.

- Yurtdışına müteahhitlik firmaları tarafından yapılan ihracatlarda ise döviz getirme süresi 365 gün olup 365 günün sonuna kadar bedelinin İhracat Bedeli Kabul Belgesine bağlatılarak %40'nın DAB (Döviz Alım Belgesi)'a bozdurulması gerekir. Konsinye satışta ise satıştan sonra, fuar ve sergilerde satılan malları için fuar bitiminden itibaren 180 gün içinde bedelin yurtiçine getirilmesi zorunludur.

-CFR ve CIF teslim şekline göre gerçekleştirilen ihracatta, navlun ve sigorta bedeli ile kiracının satın alma hakkı bulunmayan finansal ve ticari kiralama sözleşmesi çerçevesinde elde edilen kira bedelleri hizmet bedeli döviz olarak kabul edilir.

-Getirilen İhracat dövizleri 180 gün içinde bozdurulmadan ithalat işlemi için kullanılabilir. Bu işlem için bankanın herhangi bir kur farkı talep etmesi söz konusu değildir. Bu yeni düzenleme transit ticareti kapsamamaktadır. Dövizlerin Yurtiçine getirilmesi zorunluluğu sadece mal ihracatı için söz konusu olup hizmet ihracatında bu mevzuatın uygulanması zorunlu değildir (Demirel, 2019, 4).

-İhracat alacağının Türkiye'deki bankalara iskonto ettirilmesi halinde; gayri kabili rücu iskonto işleminde İBKB iskonto tarihinde, kabili rücu iskonto işleminde İBKB bankanın muhabetleri nezdindeki hesaplarının alacaklandırıldığı tarihte iskonto edilen bedelin tamamı üzerinden düzenlenir.

İhracat alacağının yurt dışındaki bankalara iskonto ettirilmesi halinde İBKB, en erken senet bedelinin Türkiye'deki bankanın muhabetleri nezdindeki hesaplarına alacak kaydedildiği tarihte, gelen bedel kadar düzenlenir. İBKB üzerine iskonto tutarına ilişkin not konulur.

-İhracat bedelinin kredi kartıyla tahsil edildiği işlemlerde, kredi kartının yurt dışından verilmiş olduğunun tespiti şarttır. Bu işlemlerde, fiş (slip) bedelinin ihracatçıya ödendiği tarih itibarıyla talebe göre her bir fiş için ayrı ayrı ya da fiş bedellerinin tamamı için tek bir İBKB düzenlenebilir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne yapılan ihracata ilişkin bedellerin, ithalatçıya ait ve Türkiye'deki bankaların Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki şubelerinden alınan kredi kartları ile tahsil edilmesi mümkündür. Fiş bedellerinin tamamı üzerinden tek bir İBKB düzenlendiği işlemlerde, peşin bedel hesabı diğer firmalara gerçekleştirilen ihracatla kapatılabilir.

-Dövizin yurt dışından geldiğinin tespiti kaydıyla dışarıda yerleşik ger-çek veya tüzel kişiler adına açılan döviz tevdiat hesaplarından ihracatçının hesabına transfer edilen bedellerin bankalarca ihracat bedeli olarak kabulü mümkündür. Yurt dışında yerleşik kişiler adına açılan döviz tevdiat hesaplarına, Türkiye'deki ithalatçı firmaca ödenen ithalat bedelinin, hesap sahibince verilen vekâletname çerçevesinde Türkiye'deki ithalatçı firma veya üçüncü kişilerce ihracat bedelinin kabulünde kullanılması mümkün bulunmamaktadır.

-Serbest Bölgelere yapılan ihracatlar bu yeni düzenleme kapsamında iken İran, Libya ve Suriye'ye yapılan ihracatlar bu tebliğin kapsamı dışındadır. Mikro İhracatlara (Elektronik Gümrük Beyannameli-ETGB'li ihracatlar) bu düzenlemenin kuralları uygulanmayacaktır.

-Aşağıdaki ülkelere yapılan ihracatların bedelleri yurtiçine getirilmek zorunda değildir. Ancak ihracatçı firma yine de gelen bedelleri isterse İBKB'ne bağlatabilir.

İhracat Bedelinin Yurda Getirilmesinden İstisna Edilen Ülkeler:

1- Afganistan 2- Angola 3- Belarus 4- Benin 5- Cibuti 6- Etiyopya 7- Fildişi Sahili

8- Filistin 9- Gabon 10- Gana 11- Gine 12- İnan 13- Kamerun 14- Kenya
 15- Kırgızistan 16- Kuzey Kore 17- Küba 18- Liberya 19- Lübnan 20- Mısır 21-Moldova
 22- Nijerya 23- Senegal 24- Somali 25- Sudan 26- Suriye 27- Suudi Arabistan 28- Tacikistan
 29- Tanzanya 30- Venezuela 31- Yemen

-İhracat alacağıın Türkiye'deki bankalara iskonto ettirilmesi halinde; gayri kabili rücu iskonto işleminde İBKB iskonto tarihinde, kabili rücu iskonto işleminde İBKB bankanın muhahirleri nezdindeki hesaplarının alacaklandırıldığı tarihte iskonto edilen bedelin tamamı üzerinden düzenlenir. İhracat alacağıın yurt dışındaki bankalara iskonto ettirilmesi halinde İBKB, en erken senet bedelinin Türkiye'deki bankanın muhahirleri nezdindeki hesaplarına alacak kaydedildiği tarihte, gelen bedel kadar düzenlenir. İBKB üzerine iskonto tutarına ilişkin not konulur.

-Yurt dışına geçici ihracı yapılan malların verilen süre veya ek süre içinde yurda getirilmemesi veya bu süreler içerisinde satılması halinde satış bedelinin süre bitiminden veya kesin satış tarihinden itibaren 90 gün içinde yurda getirilmesi zorunludur. Yurt dışı fuarlarda teşhir edilmek üzere ATA karnesi ile geçici ihracı yapılan ancak fuarda kesin satışı gerçekleştirilen mallara ilişkin fatura tutarının, ihracat bedeli olarak kabulünün yapılması mümkündür.

Tebliğde, ithalatçı veya ihracatçı firmanın infisahi, iflasi, konkordato ilan etmesi; grev, lokavt ve avarya hali; tabii afet, harp ve abluka hali; ihtilaf nedeniyle dava açılması veya tahkime başvurulması hallerinden birinin olması ve bu durumu tevsik eden belgelerle müracaat edilmesi vb. halleri ihracat bedellerinin süresi içinde tahsil edilerek bankalara satılmasına engel olan mücbir sebep halleri olarak belirtilmiştir (Akbiyıklı & Baysal, 2018,1). Mücbir Sebep hali varsa Vergi Daireleri bankalar tarafından kendilerine intikal ettirilen dosyalar için 6'şar aylık ek süreler verebilir.

3. İHRACAT DÖVİZLERİNİN YURTIÇİNE GETİRİLMESİNİN DIŞ TİCARETE GETİRDİĞİ İŞLEM YÜKÜ

NATO'nun 2008 yılından 2018 yılının eylül ayına kadar İhracat bedellerini serbest kullanan ve İhracat dosyalarının kapanması için herhangi bir zaman ayırmayan İhracat firmaları bu değişiklikte beraber bu konuda ya bankasından ya da bünyesinde istihdam ettiği ihracat elemanından destek alacaktır. Bu değişikliğin İhracat firmaları için getirdiği ek yükümlülükleri aşağıdaki gibi maddelemek mümkündür;

a) Öncelikle İhracat Dövizlerinin Yurtiçine getirilmesinin ve belgeye bağlatılmasının sorumluluğu tamamen ihracatçı firmaya aittir. Daha önce serbestçe kullandığı ihracat dövizleri için ayrı ayrı dosya takibi yapacak, fiili İhracat tarihinden itibaren ne kadar döviz gelmişse %40'nın ve 180 günü göz önüne alarak işlem yapacaktır. Çalıştığı banka kendisine dövizleri TL'ye çevirme işlemi ve takipte ne kadar yardımcı olsa da dosya takibi ve yeterli dövizin bozdurulma zorunluluğu ihracatı yapan (adına gümrük beyannamesi açılan) firmadadır.

İhracatçı firma eğer İhracat dövizleri ihracattan hemen sonra gelirse döviz kuru avantajını gördüğü kurdan İhracat dövizlerini bozdurabilir. Eğer istemezse süre sonuna kadar

dövizlerini tutabilir ve %80'lik kısmı bozdurabilir. İhracat bedeli parça parça gelmişse geldiği zamanda veya süre sonunda bir defada bozdurabilir.

b) İhracat dövizleri en fazla 180.güne kadar bankada tutulacağından %40'ını karşılamak için Türk Lirasına çevrildiğinde bankanın verdiği kur rekabetçi olmayabilir. 180.günden sonraki günlerde kur avantajlıda olsa ihracatçı firmanın dövizleri daha fazla bekletmesi mümkün olmadığından belki de daha düşük kurdan işleme alınacaktır. İhracatın bedelinin serbest kullanıma bırakıldığı dönemde ihracatçı firma dövizleri istediği kadar bekletip istediği bankada veya kurdan bozdurabilirken yeni değişiklik ile ancak 180. güne kadar olan kurlardan ve dövizin geldiği bankada bozdurma zorunluğu ortaya çıkmıştır.

c) TL olarak yapılan İhracat bedellerinin karşılığında TL veya Döviz getirilmesine bu tebliğ kapsamında da izin verilirken döviz olarak faturası kesilen ve beyannamesi açılan ihracatlar için TL olarak tahsilata hala izin verilip verilmediği açık değildir.

d) Süresi içinde kapatılmayan ihracat hesapları aracı bankalarca 5 iş günü içinde muamelenin safhalarını belirtecek şekilde yazılı olarak ilgili Vergi Dairesi Başkanlığına veya Vergi Dairesi Müdürlüğüne ihbar edilir. İlgili Vergi Dairesi Başkanlığınca veya Vergi Dairesi Müdürlüğünce, ihbarı müteakip 10 iş günü içinde ilgililere hesapların kapatılmasını teminen 90 gün süreli ihtarname gönderilir. Bu süre içinde hesapların kapatılması veya mücbir sebep hallerinin ya da haklı durumun belgelenmesi gereklidir. Bu değişiklik ile hem bankalara hem de vergi dairelerine ilave dosya yükü gelmiş olmakta, diğer işlerin takibi için daha az zaman ayrılmasına sebep olabilmektedir.

e) Mücbir sebeplerin varlığı halinde, mücbir sebebin devamı müddetince altışar aylık dönemler itibarıyla ilgili Vergi Dairesi Başkanlığınca veya Vergi Dairesi Müdürlüğünce ek süre verilir. Mücbir sebep halleri dışında kalan haklı durumların varlığı halinde, hesapların kapatılmasına ilişkin altı aya kadar olan ek süre talepleri, firmaların haklı durumu belirten yazılı beyanına istinaden üçer aylık devreler halinde ilgili Vergi Dairesi Başkanlığınca veya Vergi Dairesi Müdürlüğünce, altı aylık süreden sonraki ek süre talepleri Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından incelenip sonuçlandırılır.

f) İhracatçı firma müşterisine /ithalatçıya 180 günden daha fazla vade tanıyacaksa bunu mutlaka bir sözleşme ile tespit etmelidir. Alıcı sözleşme yapmak istemezse 180 günden daha uzun vadeli satışlar oldukça zor olacaktır. Alıcının vadeye uymayıp ödeme yapmaması durumunda (mücbir sebep sayılmaz) ihracatçı müeyyide ile karşılaşacaktır. Bu düzenlemenin getirdiği en belirgin yükümlülük veya ihracatta rekabeti zayıflatan etkisi ise vadenin otomatik olarak 180 gün ile sınırlandırıldığı, ilave süre için mutlaka sözleşme şartı getirildiği, sözleşme bitiminde en geç 90 gün içinde alıcının bedeli ödemek zorunda kalmasıdır.

g) Türkiye ihracatında kullanılan ödeme şekillerinin yapısına bakıldığında vade yapısı çoğu zaman belli ve kesin belgeye bağlanmış olmayan, alıcının ödeme şartlarını belirlediği ödeme şekli olan Mal Mukabilinin ilk sırada geldiği aşağıdaki grafikten anlaşılabilir. Mal mukabili ödeme şeklinde ödeme parçalar halinde yapılırken zaman zaman 180 günü bile geçmesi mümkündür. İhracattaki yoğun rekabetten dolayı bazı güçlü alıcılar vadeyi belgeli veya belgesiz bazen oldukça uzun belirlemede, bunu kabul eden imalatçı veya ihracatçı ile çalışmayı seçmektedir. Türkiye'nin ürettiği ürünlerin yapısı itibarıyla kolay ikame edilebilir

ürünler olmasından dolayı ödeme şekli belirlenirken oldukça taviz verilmesi söz konusu olmaktadır.

Tablo 1: Türkiye İhracatında Kullanılan Ödeme Şekillerinin Dağılımı 2014-2018

Ödeme Şekilleri	2014	2015	2016	2017	2018
Mal Mukabili	102.834	94.970	94.866	99.707	111.965
Genel İçindeki Payı	% 65.3	% 66.0	% 66.6	% 63.5	% 66.7
Vesaik Mukabili	24.229	21.415	20.611	21.508	22.460
Genel İçindeki Payı	% 15.4	% 14.9	% 14.5	% 13.7	% 13.4
Peşin Ödeme	14.929	13.947	15.531	21.207	17.536
Genel İçindeki Payı	% 9.5	% 9.7	% 10.9	% 13.5	% 10.4
Akreditif	11.240	9.694	8.156	9.551	10.407
Genel İçindeki Payı	% 7.1	% 6.7	% 5.7	% 6.1	% 6.2
Vadeli Akreditif	2.449	2.104	1.648	1.838	2.530
Genel İçindeki Payı	% 1.6	% 1.5	% 1.2	% 1.2	% 1.5
Bedelsiz	1.601	1.414	1.424	2.330	1.644
Genel İçindeki Payı	% 1.0	% 1.0	% 1.0	% 1.5	% 1.0
Özel Takas	19	7	4	1	4
Genel İçindeki Payı	% 0.0	% 0.0	% 0.0	% 0.0	% 0.0
Diğer	287	288	293	851	1.374
Genel İçindeki Payı	% 0.2	% 0.2	% 0.2	% 0.5	% 0.8
Genel Toplam	157.610	143.839	142.532	156.993	167.921

Kaynak: Ödeme Şekillerine Göre Dış Ticaret (2018), <http://risk.gtb.gov.tr/data/572b3a8a1a79f50cd8a22b1a/15ödeme%20Sekillerine%20Gore%20Dis%20Ticaret.pdf>

Söz konusu olan 32 sayılı kararla ilgili düzenleme ihracatçının ihraç bedeli döviz serbestçe kullanma olanağını elinden almakta ve bu dövizin yurda getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Verilen mesaj çok açıktır . Ülke olarak dövize çok ihtiyacımız var, bu nedenle kambiyo mevzuatında on yıl önceye dönmeyi kabullendik , hatta buna mecbur kalmış olduk (Aktaş, 2018, 1).

4. ZAMANINDA YURTIÇİNE GETİRİLMİYEN DÖVİZLER İÇİN UYGULANACAK MÜEYYİDE

Bu yeni düzenlemede çok açık olmasa da işlemlerin sonucuna giden aşamalar takip edildiğinde ceza veya müeyyide uygulanmasına kaynaklık edecek tek düzenlemenin Türk Parasını Kıymetini Koruma Kanunu (TPKK) olduğu görülmektedir.

1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Kanununun 3 üncü maddesine göre, her türlü mal, kıymet, hizmet ve sermaye ithal ve ihraç edenler veya bu işlere aracılık edenlerden bu işlemlerinden doğan alacaklarını tayin edilen süreler içinde yurda getirmeyenler, yurda getirmekle yükümlü oldukları kıymetlerin rayiç bedelinin % 5'i kadar idarî para cezasıyla cezalandırılırlar. İdarî para cezasına ilişkin karar kesinleşinceye kadar alacaklarını yurda getirenlere, anılan Kanun'un birinci fıkra hükmüne göre (3.000 TL'den 25.000 TL'ye kadar idarî para cezası) idarî para cezası verilir. Ancak, verilecek idarî para cezası yurda getirilmesi gereken

paranın %2,5'undan fazla olamaz. Diğer taraftan, ithalat, ihracat ve diğer kambiyo işlemlerinde döviz veya Türk Parası kaçırmak kastıyla muvazaalı işlemlerde bulunanlar, yurda getirmekle yükümlü oldukları veya kaçırdıkları kıymetlerin rayiç bedeli kadar idarî para cezasıyla cezalandırılırlar. Bu fiilin teşebbüs aşamasında kalması halinde verilecek ceza yarı oranında indirilir (TPKK Kanunu, 2019,5).

-İhracat bedellerin süresi içinde yurtiçine getirilmesinden ihracatçı sorumlu olup aracı bankalar izlemekle ve ilgili mercilere bildirmekle yükümlüdür. 180 günde sonunda ihracat bedelleri aracı bankaya getirilememişse bankaların 5 günlük ihbar süresi içinde getirilmesi durumunda ihbar yapılmayıp yine ihracat dosyası bankada kapatılır, ihbardan sonra döviz gelirse ihbarın yapıldığı ilgili vergi dairesi ihracat dosyasını kapatır. Döviz getirme süresini, 180 gün normal süre + 5 gün aracı bankanın ihbar süresi + 10 gün vergi dairesi firmayı uyarması - gerekirse 90 günlük ek süre vermesi, bakanlığa bildirmesi süresi şeklinde özetlemek mümkündür. Mücbir sebep veya haklı durumların olması durumunda vergi dairesi 6 şar aylık ek süre verebilir. Mücbir sebep halleri devam ederse bakanlı dosyayı ele alıp kapatabilir.

Kambiyo Mevzuatı açısından Mücbir Sebep Halleri olarak kabul edilen durumlar;

a) İthalatçı veya ihracatçı firmanın infisahı (sona ermesi), iflası, konkordato ilan etmesi veya faaliyetlerini daimî olarak tatil etmesi, firma hakkında iflasın ertelenmesi kararı verilmesi, şahıs firmalarında firma sahibinin ölümü,

b) Grev, lokavt ve avarya hali,

c) İhracatçı veya ithalatçı memleket resmi makamlarının karar ve işlemleri ya da muhabir bankaların muameleleri dolayısıyla hesapların kapatılmasının imkânsız hale gelmesi,

ç) Tabii afet, harp ve abluka hali,

d) Malların kaybı, hasara uğraması veya imha edilmesi,

e) İhtilaf nedeniyle dava açılması veya tahkime başvurulması,

Mücbir sebep hallerinin belgelendirilmesi;

(a) ve (e) halinin yetkili mercilerden, (b) ve (ç) halinin, ithalatçının bulunduğu memleketin resmi makamlarından veya mahalli odaca tasdik edilmiş olmak kaydıyla alıcı veya ithalatçı firmadan (harp ve abluka hali hariç), (c) halinin resmi makamlarımızdan, ithalatçının bulunduğu memleketin resmi makamlarından veya muhabir bankalardan, (d) halinin ise sigorta şirketlerinden, uluslararası gözetim şirketlerinden veya ilgili ülke resmi makamlarından alınmış belgelerle tevsik edilmesi şarttır.

Mücbir sebep halleri ile ilgili olarak yurtdışından temin edilecek belgelerin dış temsilciliklerimizce veya Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı çerçevesinde hazırlanan Yabancı Resmî Belgelerin Tasdik Mecburiyetinin Kaldırılması Sözleşmesi hükümlerine göre onaylanmış olması gerekir.

Mücbir sebep halleri dışında kalan, ancak bedel getirme süreleri içerisinde ihracat bedelinin yurda getirilmesine engel olan ve resmi kayıtlarla tevsik edilebilen durumlar Vergi Dairesi Başkanlıkları veya Vergi Dairesi Müdürlüklerince haklı durum olarak değerlendirilebilir.

-15.000 U ABD dolarına kadar aracı banka, 15.000 - 100.000 ABD doları arası (toplam ihracatın %10'nunu aşmayacak) ise aracı banka veya 90 günlük ek sürelerde vergi dairesi tarafından, 200.000 ABD doları ve eşiti dövizde mücbir sebep hali olması durumunda ilgili vergi dairesi tarafından terkin (silme) yoluyla ihracat dosyası kapatılır.

Hizmet ihracatı, transit ticaret, Türkiye'de ikamet etmeyenlere özel fatura ile yapılan satış, Türkiye'de ikamet etmeyenlere KDV hesaplanarak yapılan satış, mikro ihracat (ETGB'li ihracat) ve serbest bölge işlem formu kapsamında gerçekleştirilen 5.000,- ABD doları veya karşılığı döviz ya da Türk lirasını geçmeyen tutardaki ihracat işlemlerinde bedellerin tamamı; yukarıdaki madde A.1.'de yer alan ülkelere yapılan ihracat işlemlerinde ise bedellerin yüzde ellisinin tasarrufu serbesttir.

İhracat bedelleri 180 günlük döviz getirme süresi içerisinde kalmak şartıyla ithalat bedeli için mahsup işlemi kullanılabilir. Gemi ve Uçak alımında yurtdışı kredi ödemelerinde kullanılan ihracat bedelleri için kredi ödemesini alan bankadan bir yazı alınması gerekir. İhracatçı firmanın da yurtdışı iştiraklerinin sermaye artırımını için ihracat bedelleri kullanılabilir.

İhracat bedeli zamanında yurtiçine getirilen ihracatların kambiyo dosyası ilgili aracı bankaya yapılan ihracatın Gümrük Beyanname bilgisi verilerek, havale başka bir bankaya gelmişse düzenlenen İBKB ile aracı bankaya başvuru olarak kapama işlemi yapılır. Talep edilmesi durumunda satış faturası ile indirim ve mahsup konusu belgeler de aracı bankaya ibraz edilir.

5. DÖVİZ GETİRME ZORUNLULUĞUNUN MUHASEBE İŞLEMLERİ VE KAYITLARI AÇISINDAN GETİRDİĞİ FARKLILIKLAR VE FİNANSAL BİLGİ ÜRETİLEREK İŞLETME YÖNETİMİNE SUNULMASI

1- Yabancı Para cinsinden İhracat Bedelinin en geç 180 gün içinde banka kanalı ile Yurtiçine getirilmesi ve TL.'ye çevrilmesi

----- / / -----

102- BANKALAR HS

102.02 Yabancı Para Mevduat Hs.

120- ALICILAR HS

120.02 Yurt dışı Alıcılar

----- / / -----

----- / / -----

100- KASA HS.

100.01 TL Kasası

102- BANKALAR HS.

102.01 TL. Mevduat

102- BANKALAR HS

102.02 Yabancı Para Mevduat Hs.

----- / / -----

2- İhracat Bedelinin tamamının TL olarak ya da yabancı para olarak yurt içine getirilmesi ve serbestçe döviz olarak ya da TL olarak kullanılabilir olması

----- / / -----

100- KASA HS.

100.01 TL Kasası

100.02 Yabancı Paralar Kasası

102- BANKALAR HS

102.01 TL Mevduat

102.02 Yabancı Para Mevduat Hs.

120- ALICILAR HS

120.02 Yurt dışı Alıcılar

----- / / -----

3- İhracat bedelinin tamamının ithalat bedeli olarak kullanılarak mahsup işlemi yapılması

----- / / -----

320-SATICILAR HS

320.02 Yurtdışı Satıcılar

120- ALICILAR HS

120.02 Yurtdışı Alıcılar

----- / / -----

4- Zamanında Yurtiçine getirilmeyen İhracat Dövizleri için Müeyyide-Ceza uygulandığı takdirde nakden ya da banka hesaplarından ödemede , aşağıdaki muhasebe kayıtları yapılabilir.

4.1- İhracatın yapıldığı Hesap dönemi içinde Müeyyide uygulandığı durumda;

4.1.1- İhraç edilen , üretilmiş mamul ise;

----- / / -----

620- SATILAN MAMULLER MALİYETİ HS

100- KASA HS

102-BANKALAR HS

----- / / -----

4.1.2-İhraç edilen ürün , herhangi bir değişikliğe tabi olmadan hazır olarak ihraç edilmek amacıyla alınan ve ihraç edilen ürün ise;

----- / / -----

621- SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ HS

100- KASA HS

102-BANKALAR HS

----- / / -----

4.1.3 - İhraç edilen, hizmet ise;

----- / / -----

622- SATILAN HİZMET MALİYETİ HS

100- KASA HS

102-BANKALAR HS

----- / / -----

4.2 - İhracatın yapıldığı Hesap dönemi dışında Müeyyide uygulandığı durumda;

----- / / -----

689- DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR HS

100- KASA HS

102-BANKALAR HS

----- / / -----

5- Zamanında Yurtiçine getirilmeyen İhracat Dövizleri için Müeyyide uygulanarak ihracatçı işletmenin karşı karşıya kaldığı müeyyide tutarları , İşletmecilik bilimi açısından gider olarak kabul edilir fakat Türk Vergi Kanunları açısından ise, Vergi Matrahlarının tespitinde gider olarak kabul edilmeyip Kanunen Kabul Edilmeyen Gider olarak dikkate alınması gerektirir.

İhracatçı işletmeler söz konusu müeyyide tutarlarını muhasebe kayıtlarında Gider hesaplarında izleyerek Dönem Kar Zararının tespitinde gider unsuru olarak kabul ederek Ticari Karlarını hesaplarlar.

Vergi Matrahlarının tespitinde ise söz konusu müeyyide tutarlarını Kanunen kabul edilmeyen gider olarak Vergi Matrahlarına ilave ederek Mali Karlarını hesaplayarak vergiye tabi tutarlar.

6- İhracatçı işletmenin yönetiminin, yönetim kararlarında kullanacağı bilgilerin; ihtiyaca uygun, gerçeğe uygun sunum olarak temel niteliksel özelliklere sahip ve destekleyici niteliksel özellikler olan karşılaştırılabilir, doğrulanabilir, zamanında, anlaşılabilir, olması için ayrı ayrı yaptığı her ihracatının karlılık analizi, maliyet analizi, finans analizi, pazarlama stratejisi, rekabet gücü, hukuki ve politik konular vb. nedenlerle hem muhasebe kayıtları ve hem de işletmenin diğer departmanlarının faaliyet etkinliğinin ölçülebilmesi açısından her ihracat dosyasının ayrı ayrı detaylı takibi yapılmalıdır. Çünkü her ihracat dosyasının fiili ihracat tarihleri ve sözleşmelerinin birbirinden farklı olabilmesi nedeniyle ihracat bedellerinin % 80'nin 180 gün içinde yurt içine getirilmesinin takibi ihracatçı işletmenin müeyyide ile karşı karşıya kalmaması için çok önemli olmaktadır.

6. SONUÇ

İhracat Bedellerinin yurtiçine getirilmesi için 32 sayılı kararda 2018 yılında yapılan değişiklik ülkemizde yaşanan döviz krizine katkı sağlamış olmasının yanında ihracatçılara kambiyo dosyası takibi zorunluluğu getirmiştir. 32 sayılı kararda ilk yapılan değişiklikte getirilen dövizlerin %80'nin bozdurulmak zorunda iken son değişiklik ile getirilen ihracat bedellerinin önce İhracat Bedeli Kabul Belgesi (İBKB)'ne bağlatılması eğer bedeller bankadan çekilecekse %40'nin bozdurulması gerekmektedir. Aracı bankalar ihracat bedellerinin %40'nü TCMB'ne satmak zorunda olduğunda ihracatçı firmanın da dövizleri kullanmak istemesi durumunda ancak %60'nü döviz olarak %40'nü ise TL'ye çevirerek kullanabilecektir. 2008 yılında ihracat ve transit ticaret bedelleri firmalarına serbest kullanıma bırakılması ise kambiyo işlemlerinde bürokrasiden kurtulan ihracatçı veya aracı firmalar yeniden kambiyo dosyası takibine başlamışlar. Bu durum ihracat bedellerinin yakından takip edilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akbiyıklı, Cansu. & Baysal, Pelin.(2018), <https://gun.av.tr/tr/ihracat-bedellerini-turkiyeye-getirme-yukumlulugu/>
- Apak, Talha. (2018) İhracat Bedellerinin Yurda Getirilmesi Serbest Bırakıldı, <http://www.alomaliye.com/author/talha-apak/>.
- Aktaş, Alaattin.(2018), <https://www.dunya.com/kose-yazisi/ihracatta-doviz-getirme-zorunlulugu-ise-yarar-mi/426821>.
- Demirel, Barış. (2019), İhracat Bedellerinin Türkiye'ye Getirilmesi Zorunluluğuna İlişkin Sorular – Cevaplar, <https://www.verginet.net/dtt/1/ihracat-Bedellerinin-Turkiyeye-Getirilmesi-Zorunlulugu.aspx>.
- Ödeme Şekillerine Göre Dış Ticaret (2018), <http://risk.gtb.gov.tr/data/572b3a8a1a79f50cd8a22b1a/15ödeme%20Sekillerine%20Gore%20Dis%20Ticaret.pdf>
- İhracat Genelgesi (2018), <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e90670f7-fc2e-453c-acd3-88098334b484/%C4%B0hracat+Genelgesi.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPAC E-e90670f7-fc2e-453c-acd3-88098334b484-mGMoV9Z>.
- Türk Parasını Kıymetini Koruma hakkında 32 sayılı Karara İlişkin Tebliğ (İhracat Bedelleri hakkında), Tebliğ No : 2018-32 / 48.
- 04/09/2018 Tarihli ve 30525 sayılı Resmî Gazete'de Yayımlanan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karara İlişkin Tebliğ
- 31.12.2019 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan "Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karara İlişkin Tebliğ'de Değişiklik Yapılmasına Dair 2019-32/56 Sayılı Tebliğ

İSTANBUL'DA ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ SINIF DÜZEYLERİ BAKIMINDAN ÖĞRENME STİLLERİ

LEARNING STYLES OF MIDDLE SCHOOL STUDENTS IN ISTANBUL IN TERMS OF GRADE LEVELS

Özlem YEŞİL

Öğretmen

Mustafa Mihriban Boysan Ortaokulu

 ozlemyesilova@hotmail.com

Nurettin AYDIN

Öğretmen

Mustafa Mihriban Boysan Ortaokulu

 nurettinaydin7@hotmail.com

ÖZ

Öğrencilerin bireysel özelliklerini ve öğrenme stillerini bilmek, öğrenme becerilerinin geliştirilmesi ve öğrenme güçlüklerinin giderilmesi açısından önemlidir. Her öğrenci birbirinden farklı öğrenme stillerine sahiptir. Etkili bir öğrenme planlanırken öğrenen bireylerin kişisel öğrenme niteliklerinin göz önünde bulundurulması gerekir. Öğrenenlerin öğrenme stillerinin belirlenmesi, öğrenme sürecindeki farklılıklarının bilinmesine, öğrencilerin güçlü ve güçsüz oldukları taraflarının belirlenerek güçsüz oldukları taraflarının güçlendirilmesi için tedbirler alınmasına, karşılaştıkları problemlerde daha hızlı çözüm üretmelerine, öğrencilerin başarılarını olumlu yönde etkileyecek farklı öğrenme metotlarının geliştirilmesine ve öğrenme ortamlarının hazırlanmasına yardımcı olarak öğrenmelerini kolaylaştırır. Bu araştırma ortaokul öğrencilerinin öğrenme stillerini öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri bakımından belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada veriler toplanırken öğrenme stillerini; yerleştiren, değiştiren, ayrıştıran ve özümseyen olmak üzere dört türde açıklayan Kolb Öğrenme Stili Envanteri (ÖSE) kullanılmıştır. Envanter, 2021-2022 eğitim öğretim yılında İstanbul ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir ortaokulda öğrenim gören 247 öğrenciye uygulanmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular öğrencilerin öğrenme stillerinin sırasıyla 5., 6. ve 8. sınıflarda "Özümseyen", 7. sınıflarda ise "Değiştiren" stile sahip olduğunu göstermiştir. Araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlara göre, öğrencilerin daha çok "Özümseyen" öğrenme stiline sahip olduklarını tespit edilmiş ve öğretmenlerin öğrenme ortamlarını hazırlarken farklı öğrenme stillerini göz önüne alarak farklı metotlar geliştirmeleri gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Öğrenme, Öğrenme Stilleri, Kolb Öğrenme Stili.

ABSTRACT

It is of great importance to know the learning styles and the characteristics of the students, in terms of developing their learning skills and eliminating the learning difficulties. Every student has different learning styles apart from each other. While planning an efficient learning, taking the individual learning characteristics of the students into consideration is required. Defining the learning styles of the students facilitates their learning by helping to know the differences in the process of learning, taking precautions in order to improve the weaknesses of the students by identifying their strengths and weaknesses, finding faster solutions on the problems encountered, developing different learning methods which will affect the students' learning in a positive way and preparing different learning settings. This research was done to identify the learning styles of the middle school students in terms of grade levels. Kolb Learning Style Inventory (ÖSE / LSI), which defines learning styles in four different categories; as accommodator, converger, diverger and assimilator was used as a data collection tool. The inventory, has been applied to 247 students studying in a state middle school of the Ministry of Education in the province of İstanbul during 2021-2022 academic year. The findings obtained as a result of the study have shown that the students in 5th, 6th and 8th grades to have "Assimilator" and in 7th grades "Converger" learning styles respectively. According to the conclusion reached at the end of the research, it was identified that the students have "Assimilator" learning style the most and it was concluded that the teachers should develop different methods by considering different learning styles while they are preparing the learning settings.

Keywords: Learning, Learning Styles, Kolb's learning styles.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 4.12.2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 27.12.2022

Araştırma Makale/Research Paper

1. GİRİŞ

Türkiye’de Öğrenme süreci hayat boyu sürer. Bu süreçte her birey birbirine benzer öğrenme çabası içinde olsa da öğrenme tercihleri onları birbirlerinden ayırır. Çünkü her bireyin hayatı algılama yöntemi ve öğrenme tarzı birbirinden farklıdır. Her öğrenci aynı bilgiyi öğrenebilir ama aynı şekilde öğrenmez. Her öğrencinin öğrenme sürecinde farklılıkların olması her öğrencinin aynı şekilde öğrenmesine uyan bir öğrenme stiline olmamasından kaynaklanır. Eğer eğitim öğretim faaliyetleri planlanırken öğrenciler arasındaki bu bireysel farklılıklar dikkate alınmazsa tüm öğrenciler bu faaliyetlerden aynı ölçüde yararlanamaz. Bu noktada eğitimcilerin öğrencilerin öğrenme tarzlarına uygun yöntemleri bulup kullanmaları gerekir. Öğrencilerin sahip oldukları öğrenme stillerinin bilinmesi ve eğitim ortamlarının öğrencilerin bireysel özelliklerini dikkate alarak tasarlanması öğrencilerin akademik başarıları açısından önem arz etmektedir. Her öğrencinin başarılı olacağı öğrenme yöntemi birbirinden farklıdır. Bu farklılıklar öğrenenlerin öğrenme stillerini tespit etmeye yardımcı olur. Bu sebeple öğrencilerin öğrenme stillerinin bilinmesi tasarlanacak eğitim öğretim faaliyetleri açısından önemlidir.

Günümüzde eğitim-öğretim programları, öğrenen merkezli yeni öğrenme yaklaşımları ışığında gelişmeye ve değişmeye başlamıştır. Yaşanan değişimler eğitsel açıdan bazı değişimleri de beraberinde getirmiştir. Öğrencilerin merkezde olduğu bu yaklaşımlarla beraber öğrenenlerin sahip oldukları bireysel özellikler ve farklılıklar yeni araştırmaların merkez odağı olmuştur. Yapılandırmacı yaklaşımlar, öğrenmenin bireysel bir aktivite olduğuna ve bilginin elde edilmesi ve işlenmesi sürecinde bireysel farklılıklarının olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca yapılan araştırmalar ve çalışmalar sonucunda ortaya çıkan gelişmeler öğrenme süreçlerinde öğrencilerin daha aktif rol oynamalarının önemini vurgulamıştır.

Öğrenenlerin kendi öğrenmelerini kendilerinin yönetebilmeleri ve farklı öğrenme-yenilenme becerilerine sahip olmaları, yaşanan değişikliklere uyum sağlayabilmeleri açısından önemlidir. Öğrenme sürecinde öğrencilerin kendi öğrenme biçim ve yöntemlerinin farkında olmaları gerekir. Öğrenciler bireysel özelliklerini ve kendi öğrenme biçimlerini iyi bilirse, öğrenme sürecindeki zorlukların üstesinden gelebilir, zayıf oldukları yönleri geliştirebilir ve öğrenme güçlüklerini yenebilir. Çünkü kendi öğrenme biçiminin farkında olan bir öğrenci, bilgiyi nasıl öğrendiğini, bilgiyi öğrenirken, hatırlarken ve kullanırken nasıl bir yol tercih edeceğini, öğrenme sürecindeki ihtiyaçlarını ve yeni bilgiyi nasıl öğrenmekten hoşlandığını bilir.

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin temel amacı, önceden planlanmış bir program çerçevesinde kazandırılacak davranışlara uygun hedefler koyarak öğrencilerde istenilen yönde davranış değişikliği oluşturmak olduğundan, planlanacak bu öğrenme ortamlarında ve gerçekleştirilecek faaliyetlerde öğrenen bireylerin öğrenme stillerinin dikkate alınarak hazırlanması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Öğrencilerin öğrenme stilleri doğru tespit edilir ve bu stiller dikkate alınarak eğitim-öğretim faaliyetleri tasarlanır ve doğru adımlar uygulanırsa öğrencilerin öğrenmeleri kalıcı ve etkili olur. Bununla beraber öğrenme süreci öğrenciler bakımından yeni bilgileri keyif alarak öğrendikleri, öğrenmeye karşı istekli ve yüksek seviyede motive oldukları bir süreç haline gelir.

Öğrenciler yeni bilgileri öğrenirken, daha önceden sahip oldukları bilgi ve becerilerden, hazır bulunuşluklarından, öğrenme motivasyonlarından, kişisel özelliklerinden, yaşadıkları çevrelerinden, kültürlerinden, duygu ve düşüncelerinden etkilenirler. Bu değişkenler öğrencilerin yeni bilgiyi öğrenme yöntemlerinin, bilgiyi algılama ve adapte olma süreçlerinin çeşitlenmesine sebep olarak her öğrenciye has olan öğrenme tarzlarının oluşmasını sağlamaktadır (Erden & Altun, 2006).

Öğrenme stili, öğrenenlerin yeni bilgiyi daha aktif ve kalıcı şekilde öğrenebilmeleri için kendilerine ilişkin özelliklerle bağlantılı olarak oluşturdukları, kişisel olarak tercih ettikleri yollar

olarak tanımlanabilir. Öğrenme stilini ilk açıklayan Rita Dunn, öğrenme stillerini “Öğrenen bireyin sıradan olmayan ve güç bilgileri öğrenmeleri esnasında ve öğrendikten sonra anımsarken değişik ve öğrenene has yöntemler tercih etmesi” olarak ifade etmiştir (Boydak, 2001). Yaşantı temelli öğrenme modelini geliştirerek kendinden sonraki çalışmalara dayanak olan Kolb, öğrenme sürecinin yaşantı ve deneyimlere bağlı gerçekleştiğini, öğrenme stillerinin bilgiyi öğrenirken seçilen yollar olduğunu belirtmiştir (Jonassen & Grobowski, 1993).

Öğrenme biçimleri hususunda model ortaya koyan Dunn ve Dunn (1993) ise öğrenme stilini öğrenenlere göre değişen, yeni bilgiyi algılama ve bu bilgileri özümseyerek hafızaya aktarma süreci olarak açıklamaktadır (Bilgin & Bahar, 2008). Felder ve Henrique (1995) ise öğrenme stillerini, öğrenen bireyin bilgiyi kazandığı, hafızaya yerleştirdiği ve anımsadığı yöntemler olarak ifade eder. Her öğrencinin kendine özgü bir öğrenme yolu vardır ve bu yol onun yeni ve zor bilgiyi öğrenirken kullandığı en iyi yoldur. Öğrencilerin en iyi öğrendiği yol onların öğrenme stillerini gösterir.

Öğrenme stilleri, genellikle öğrenenin, öğrendiklerini nasıl fark ettiğini, öğrenme ortamı ile nasıl iletişimde bulunduğunu ve nasıl reaksiyon verdiğini açıklayan kişisel nitelikler ve seçimler topluluğu olarak ifade edilir (Şimşek, 2002).

Öğrenme stillerinin belirlenmesi öğrenme sürecini olumlu yönde etkilemektedir. Öğrencilerin öğrenme stillerinin bilinmesi;

- Öğrenmeyi kolaylaştırır.
- Öğrenme sürecinde öğrenenlerin zayıf yönlerinin güçlendirilmesi için imkân verir.
- Günlük hayatta karşılaştıkları problemlerde daha hızlı çözüm üretmelerini sağlar.
- Öğrencilerin derslerdeki akademik başarısını artırır.
- Öğrencilerin derslere karşı olumlu tutum geliştirmelerini sağlar, öğrenmeyi kalıcı hale getirir.
- Öğrenme sürecinde çeşitliliği artırır.
- Öğrencilerin performanslarını, isteklerini, güdülenmelerini ve başarılarını pozitif yönde etkileyecek farklı öğrenme metotlarının geliştirilmesini ve farklılıkların dikkate alınmasını sağlar.

Öğrenenlerin yeni bilgileri öğrenme sürecinde seçtikleri yol ve stratejiler farklılık göstermektedir. Farklı bir ifadeyle öğrenen her birey birbirinden bağımsız öğrenme biçimlerine sahiptir. Öğrenenlerin bir kısmı yaparak hissederek, bir kısmı düşünerek izleyerek öğrenir. Öğrenme sürecinde kimi öğrenciler soyut kavramlarla ve yeni fikirlerle daha ilgilidir, kimi öğrenciler ise somut yaşantılarla aktif olarak çalışmayı tercih eder. Öğrenme ortamlarında öğrencilerin bir kısmı resim, tablo, diyagram, şekil çizme gibi görsel anlatımlarla zenginleştirilen derslerde daha başarılı iken diğer kısmı ise düz anlatım, okuma, araştırma gibi sözel anlatımlarla planlanan derslerde daha başarılıdır. Öğrenenler arasındaki bu bireysel farklılıkların öğrenme üzerindeki etkisinin fark edilmesiyle beraber öğrenme stilleri ve modelleri ortaya çıkmıştır.

2. LİTERATÜR

Literatürdeki araştırmalar incelendiğinde öğrenme hakkında yapılmış olan birçok çalışmanın olduğu ve bunların sonucunda geliştirilmiş olan çeşitli öğrenme stil modelleri görülmektedir. Kolb’un Öğrenme Stili Modeli, McCarthy’nin Öğrenme Stili Modeli, Jung’un Öğrenme Stili Modeli, Dunn ve Dunn’un Öğrenme Stili Modeli, Myers-Briggs’in Öğrenme Stili Modeli, Gregor’un Öğrenme Stili Modeli, Lawrance Öğrenme Stili Modeli, Felder & Silverman Öğrenme Stili Modeli ve Grasha-Riechmann Öğrenme Stili Modeli bu modellerin başlıca örneklerindedir.

Bu çalışmada Kolb’un Öğrenme Stili Modeli seçilmiştir. Kolb, öğrenme stilleri hakkında en çok çalışma yapan ve birçok çalışmaya da kaynak olan kuramcılardandır. Öğrenme stili kavramı,

Kolb tarafından geliştirilen model ile birlikte oldukça önem kazanmıştır. Bu modelin, diğer bilişsel öğrenme modellerinden farkı öğrenmede yaşantıların ve deneyimlerin önemini vurgulaması ve öğrenenlerin kendi yaşantılarından ve tecrübelerinden öğrendiklerini ifade eden yaşantı-deneyim temelli öğrenme modeline dayanmasıdır. Yaşantı temelli öğrenme modelinin öğrenme sürecine yaklaşımı bilişsel ve davranışçı modellerin yaklaşımlarına göre oldukça farklıdır. Yaşantı temelli öğrenme modelinde öğrenme, eylem ve diğer yaşamsal faaliyetler ile bilginin yapılandırılması arasındaki ilişki önemlidir. Öğrenme sürecinde öğrencinin etkin olması gerekir ve öğrenme öğrencinin fiziki ve sosyal çevreye uyumu ile gerçekleşir.

Öğrenme stilleri öğrencilerin yeni bilgileri öğrenmelerini etkileyen en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Her öğrencinin kendine has öğrenme stiline olması, öğretmenlerin karşılaştığı en önemli problemlerinden biridir. Öğrencilerin öğrenme süreçlerini başarıyla gerçekleştirmek ve derslerdeki akademik başarılarını artırmak için her okulda öğrenim gören öğrencilerin sahip oldukları öğrenme stillerinin tespit edilmesi ve o stillere uygun olarak eğitim öğretim ortamlarının düzenlenmesi ve farklı öğrenme özelliklerine göre öğretim yöntem-tekniklerinden yararlanılması önemlidir. Ayrıca öğrenme stilleri ile ilgili yapılan çalışmaların büyük bir kısmının yükseköğretim alanında yapıldığı, diğer bir kısmının ise ortaöğretim ve yaygın eğitim alanlarında yapıldığı görülmektedir. İlköğretim ve okulöncesi alanlarında yapılmış olan çalışmalara ise daha az rastlanmaktadır (Aşkın, 2006). Hâlbuki öğrencilerin kendilerine en uygun olan öğrenme stillerini belirlemeye ilkokul ve ortaokul çağında başlanmalıdır. Bu yüzden çalışmamızda ortaokul öğrencilerinin öğrenme stillerini öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri bakımından belirlemek amaçlanmıştır. Bu çalışmanın, öğretmenlerin öğrencilerinin öğrenme stillerini belirleyerek ona uygun olarak eğitim faaliyetlerini planlanmalarına rehberlik etmesi, eğitimin kalitesinin yükseltilmesi, öğrenmelerin kolaylaşarak daha kalıcı hale gelmesi, öğrencilerin ileride seçecekleri meslekleri belirlemelerine ışık tutması ve diğer araştırmacıların çalışmalarına kaynak oluşturması bakımından önemli olacağı düşünülmektedir.

2.1. KOLB ÖĞRENME STİLİ MODELİ

Kolb öğrenme stili modeli, bilimsel olarak John Dewey, Kurt Lewin ve Jean Piaget'nin çalışmalarına dayanmaktadır. Bu modelde yaşantı ve deneyimlerin öğrenme üzerindeki etkisinin önemi vurgulanmaktadır. Yaşantı Temelli Öğrenme Modelinde öğrenmenin yaşantı ve tecrübelerle dayanan bir süreç olduğu belirtilmektedir (Kurbanoglu & Akkoyunlu, 2008).

Kolb'un öğrenme stili modelinin yapısı iki boyutludur. Birinci boyut, algılama ve kavramayı içeren somut ve soyut düşünmeyi, ikinci boyut ise bilgiyi işleme ve dönüştürme faaliyeti olarak aktif ya da yansıtıcı biçimde işlemeyi içermektedir.

Kolb'un öğrenme modelinde öğrenenlerin öğrenme stilleri bir çember biçiminde olup Öğrenme Stili Envanteri aracılığıyla öğrenenlerin bu çemberin hangi kısmında oldukları tespit edilir. Bu çember içinde 4 değişik öğrenme biçimi yer almaktadır. Bunlar Somut Yaşantı (SY), Yansıtıcı Gözlem (YG), Soyut Kavramsallaştırma (SK), ve Aktif Yaşantı (AY)'dir. Bu 4 değişik öğrenme biçimine sahip olan bireylerin öğrenme sürecinde izledikleri yöntemler de çeşitlilik göstermektedir. Bunlar sırayla, Somut Yaşantı için "Hissederek", Yansıtıcı Gözlem için "İzleyerek" Soyut Kavramsallaştırma için "Düşünerek", Aktif Yaşantı için "Yaparak" öğrenmedir. Fakat öğrenenin stilini belirlemek için yalnızca bir yol yoktur. Her öğrenenin kendine özgü olan öğrenme stili bu 4 esas öğenin birleşimi ile oluşur. Bu sebeple, yeni bilgiyi öğrenme sürecinde farklı hususlar birleştirilir. Öğrenenlerin envanterden alacakları puanlarının toplanarak birleştirilmesi ve diyagramda gösterilmesi ile o öğrenene özgü olan öğrenme stili tespit edilir. Öğrenenlere özgü olan 4 ayrı öğrenme stilleri "Özümseyen", "Yerleştiren", "Değiştiren" ve "Ayrıştıran"dır. Kolb'un öğrenme modeli Şekil 1'de gösterilmiştir (Aşkar & Akkoyunlu, 1993).

Şekil 1: Kolb'un Öğrenme Modeli

Bireyin bu dört farklı öğrenme stilinden hangisinin kendisine en yakın olduğunu bilmesi, öğrenmenin kolaylaşmasını ve kalıcı hale gelmesini sağlayacaktır. Kolb'un öğrenme modelindeki bu dört farklı öğrenme stilinin özellikleri aşağıda açıklanmıştır:

2.2. DEĞİŞTİREN ÖĞRENME STİLİ

Değiştiren öğrenme stili, somut yaşantı (hissederek) ve yansıtıcı gözlem (izleyerek) öğrenme biçimlerinin bileşiminden oluşur. Bu öğrenme stilini taşıyan bireylerin en belirgin özellikleri düşünme yeteneklerinin gelişmiş olması, değer ve anlamların bilincinde olmalarıdır. Ayrıca bu bireyler somut durumları birçok farklı bakış açısından gözden geçirir, düşüncelere odaklanır ve düşünceler arasındaki bağlantıları anlamlı bir biçimde düzenlerler. Öğrenme sürecinde sabırlı, objektif ve dikkatlidirler. Olaylar karşısında gözlem yaparak yargılarda bulunurlar fakat harekete geçmezler. Tarafsız yargılarda bulunmada ve farklı fikirler üretmede başarılıdırlar. Kendi duygular ve fikirlerini göz önünde bulundurarak düşüncelerini şekillendirirler. Değerlere ve duygulara karşı duyarlı, yeni fikirlere açıktırlar. Öğrenme sürecinde bireysel çalışmaktan hoşlanırlar. (Kolb, 1984; Riding & Rayner, 1998; Hasırcı, 2006). Daha çok sanat, tiyatro, edebiyat, psikoloji, sosyoloji, gazetecilik mesleklerini tercih ederler. Problem çözme, deneme yanılma, gösteri, deney, gezi ve örnek olay yöntemleri değiştiren öğrenme stiline sahip öğrencilerin derse aktif katılımını sağlayacak yöntemlerdendir.

2.3. ÖZÜMSEYEN ÖĞRENME STİLİ

Özümseyen öğrenme stili, soyut kavramsallaştırma (düşünerek) ve yansıtıcı gözlem (izleyerek) öğrenme biçimlerinin bileşiminden oluşur. Bu öğrenme stilinde bireyler düşünerek ve izleyerek öğrenirler. En belirgin özellikleri kavramsal modeller yaratmalarıdır. Yeni bilgileri öğrenme aşamasında soyut kavramlar ve düşünceler üzerinde odaklanırlar. Bu bireyler, geniş ve çok yönlü bilgileri anlamada, mantıksal bir bütün oluşturmada başarılıdırlar. Özümseyen öğrenme stilini taşıyan bireylere öğretilen bilginin sırayla, mantıklı, yapılandırılmış ve sistematik olarak sunulması önemlidir. Genellikle matematik ve temel bilimlerde uzmandırlar. Bu bireyler biyoloji, eğitim, öğretmenlik, matematik, sosyoloji, hukuk, kütüphanecilik mesleklerini daha çok seçerler. Problem çözme, gösteri, okuma, araştırma yöntemleri ile işitsel, görsel sunular ve geleneksel ders anlatımlarından yararlanılarak planlanan öğrenme ortamlarında daha başarılı olurlar. (Kolb, 1984; Felder, 1996; Ekici, 2003).

2.4. AYRIŞTIRAN ÖĞRENME STİLİ

Ayrıştırıcı öğrenme stili, soyut kavramsallaştırma (düşünerek) ve aktif yaşantı (yaparak) öğrenme biçimlerinin bileşiminden oluşur. Bu öğrenme stilini taşıyan bireyler aktif, yaparak yaşayarak ve düşünerek öğrenirler. En belirgin özellikleri problem çözme, karar verme, fikirlerin mantıksal analizi, tümdengelimci akıl yürütme ve sistematik planlamadır (Kolb, 1984; Aşkar & Akkoyunlu, 1993; Ekici, 2003; Karademir ve Tezel, 2010). Bu bireyler problem çözmede ve mantıksal çözümlemede başarılıdır. Problem çözerken sistematik planlama yapar, sosyal ve kişiler arası ilişkiler yerine teknik problemlerle uğraşır, ayrıntıya ve sıraya önem verir, parçalardan hareket ederek geneli anlamaya çalışır. Bu öğrenme stilinde sahip olan bireyler ekonomi, tıp, fizik, mühendislik, bilgisayar bilimleri gibi teknoloji kullanımına dayalı meslekleri daha fazla tercih ederler. Problem çözme, gözlem, beyin fırtınası, tartışma, grup projesi, örnek olay, rol oynama, deney gibi uygulamaya dönük yöntemlerin kullanıldığı eğitim faaliyetleri daha çok ilgilerini çeker.

2.5. YERLEŞTİREN ÖĞRENME STİLİ

Yerleştiren öğrenme stili, somut yaşantı (hissederek) ve aktif yaşantı (yaparak) öğrenme biçimlerinin bileşiminden oluşur. Yerleştiren öğrenme stilini taşıyan kişiler bilgiyi algılayarak somut yaşantı, işlerken aktif yaşantı biçimlerini kullanırlar. En başlıca özellikleri planlama yapma, kararları organize etme ve yeni tecrübeler içinde yer almadır. Öğrenirken yeni fikirlere açıktırlar ve değişimlere kolay adapte olurlar. Yaparak ve hissederek öğrenme gerçekleşir (Kolb, 1984). Araştırma yaparak, yeni şeyler keşfederek, uygulayarak öğrenmekten hoşlanırlar. İnsan ve duygular odaklıdır. Öğrenme aşamasında teknik analizler yerine, bireyler arasındaki bağlantılardan yararlanarak bilgi edinirler ve başka kişilerin de fikirlerine başvururlar. Bu öğrenme stiline sahip olan bireyler meraklı, araştırmacı, lider, girişken, esnek ve açık görüşlüdür. Yönetim, Eğitim yönetimi, kamu yönetimi, pazarlamacılık, bankacılık gibi meslekleri daha çok seçerler. Tartışma, beyin fırtınası, grup çalışması, grup projesi, deneme yanılma, araştırma yöntemleri kullanılarak planlanan öğrenme ortamlarında daha başarılı olurlar.

3. YÖNTEM

Bu araştırma ortaokulda öğrenim gören beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf düzeyindeki öğrencilerin hangi öğrenme stiline sahip olduklarını tespit etmek için tarama modelinde yapılmış betimsel bir çalışmadır. Betimsel araştırmalar; olayların, olguların, konuların, nesnelerin, varlıkların, toplulukların ve farklı sahaları betimlemeyi, tasvirini elde etmeyi amaçlayan araştırmalardır. Betimleme çalışmaları, daha önceden var olan olguların kendinden önceki olgu ve şartlarla bağlantılarını göz önünde bulundurarak, olaylar ve durumların birbiri üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlar (Kaptan,1989).

Çalışmada veri toplama aracı olarak öğrenme stillerini; yerleştiren, değiştiren, ayrıştırıcı ve özümseyen olmak üzere dört değişik grupta tasvir eden Kolb Öğrenme Stili Envanteri (ÖSE) kullanılmıştır. Bu envanterin kullanılmasının amacı öğrenenler için en uygun olan öğrenme stilinin belirlenmesine olanak sağlaması, bu stillerin tespit edilmesi ile öğrencilerin öğrenmelerinin kolaylaşması, zayıf ve güçlü oldukları yönlerinin tespit edilmesi ve ileride seçecekleri meslekleri belirlemeye yol göstermesidir. Öğrencilerin kendilerine özgü öğrenme stillerine en uygun olan dört öğrenme biçimini sıraya koymaları amaçlanan her biri dört alternatifli toplam on iki maddeyi içeren öğrenme stili envanteri Aşkar ve Akkoyunlu (1993) tarafından Türkçeye çevrilmiş ve güvenilirlik araştırması yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği 0,72 olarak tespit edilmiştir.

Bu çalışmada envanter ortaokul düzeyindeki 247 öğrenciye uygulanmıştır. Öğrencilerin 90'ı (%36,4) beşinci sınıf, 35'i (%14,2) altıncı sınıf, 72'si (%29,1) yedinci sınıf ve 50'si (%20,2) sekizinci

sınıf öğrencileridir. Bu araştırmadan elde edilen veriler ışığında ölçeğin güvenilirliğine bakılmış ve güvenilirlik 0,69 olarak bulunmuştur.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Kolb'un Öğrenme Stili Envanteri (1985) aracılığı ile öğrenenlerin için en uygun olan öğrenme stili belirlenmektedir. Bu stillerin tespit edilmesi öğrencilerin ileride seçecekleri meslekleri belirlemeye, karşılaşacakları problemlere daha kolay çözüm üretmelerine ve hedeflerini ortaya koymalarına yardımcı olur. Ayrıca, öğrencilerin zayıf ve güçlü oldukları yönlerini de tespit etmeye olanak sağlar (Aşkar & Akkoyunlu, 1993).

Öğrencilerin envanterdeki her bir maddede verdiği cevap seçeneğine verilen puanların sonucunda en az 12 en fazla 48 olmak üzere bir puan elde edilir. Puanlamada seçenekler sırasıyla SY, YG, SK, AY olmak üzere 4 öğrenme biçimini yansıtmaktadır. Daha sonraki adımda birleştirilmiş puanların hesaplanır. Bu puanlar hesaplanırken,

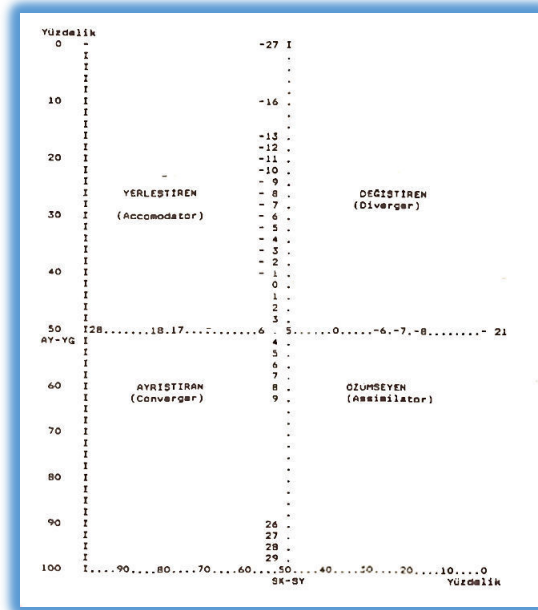
- SK - SY :Soyut Kavramsallaştırma - Somut Yaşantı
- AY-YG :Aktif Yaşantı - Yansıtıcı Gözlem

işlemleri yapılır.

Bu işlemler sonucunda bulunan puanlar -36 ile + 36 arasında bir değer almaktadır. SK - SY işlemi sonucunda elde edilen puan pozitif ise; öğrenmenin soyut olduğunu, negatif ise öğrenmenin somut olduğunu göstermektedir. Benzer biçimde, AY - YG işlemi sonucunda elde edilen puan pozitif ise; öğrenmenin aktif, negatif ise öğrenmenin yansıtıcı olduğunu göstermektedir. Birleştirilmiş puanların (SK – SY, AY - YG) belirlenmesiyle birlikte Şekil 2'de verilen grafik üzerinde iki puanın kesiştiği noktaların bulunduğu bölgelere bakılarak öğrenciler için en uygun olan öğrenme stilini tespit edilir (Kolb, 1985).

Bu araştırmada da ortaokul öğrencilerinin envanterin her bir maddesine verdikleri cevaplardan elde edilen puanlar ile SK – SY ve AY – YG birleştirilmiş puanları hesaplanmıştır. Daha sonra bu puanlar Şekil 2'deki grafik üzerinde birleştirilmiştir. (SK - SY, AY - YG) puanlarının grafik üzerinde kesiştiği noktalar belirlenerek, her sınıf düzeyindeki öğrenciler için en uygun olan öğrenme stili bulunmuştur.

Şekil 2: Öğrenme Stilleri (Aşkar & Akkoyunlu, 1993)

Araştırma 115'i (%46,5) erkek, 132'si (53,4) kız olmak üzere toplam 247 öğrenciye uygulanmıştır. 247 öğrencinin 90'ı (%36,4) beşinci sınıf, 35'i (%14,2) altıncı sınıf, 72'si (%29,1) yedinci sınıf ve 50'si (%20,2) sekizinci sınıf öğrencileridir. Aşağıdaki tabloda bu öğrencilerin dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 1: Sınıf Düzeylerine Ait Öğrenci Sayıları Ve Yüzdeleri

SINIFLAR	Erkek (N:155)		Kız (N:132)		Toplam (N:247)	
	S	%	S	%	S	%
5. SINIF	34	21,9	56	42,2	90	36,4
6. SINIF	20	12,9	15	11,4	35	14,2
7. SINIF	35	22,6	37	28,1	72	29,1
8. SINIF	26	16,8	24	18,2	50	20,2

Çalışmadan elde edilen bulgular analiz edilirken yüzde analizi yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilerin envantere verdikleri cevaplardan elde edilen puanların grafik üzerinde gösterilmesi ile her sınıf için en uygun olan öğrenme stilleri belirlenmiş ve yüzde analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde 247 öğrencinin büyük bir çoğunluğu olan beşinci, altıncı ve sekizinci sınıf öğrencilerinin öğrenme stillerinin özümseyen (%70,9), yedinci sınıf öğrencilerinin öğrenme stillerinin değiştiren (%29,1) olduğu görülmektedir. Sınıflara göre öğrenme stilleri sonuç oranları tek tek incelendiğinde de en çok seçilen öğrenme stillerinin özümseyen ve değiştiren olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Ortaokul Öğrencilerinin Öğrenme Stilleri

SINIF	SK PUANI	SY PUANI	AY PUANI	YG PUANI	ÖĞRENME STİLİ
5.SINIF	40,06	35,76	40,83	39,18	ÖZÜMSEYEN
6.SINIF	39,61	34,66	40,83	37,07	ÖZÜMSEYEN
7.SINIF	37,41	34,17	38,34	37,52	DEĞİŞTİREN
8.SINIF	39,86	33,22	38,18	37,03	ÖZÜMSEYEN

Tablo 2'ye baktığımızda beşinci, altıncı ve sekizinci sınıf öğrencilerin öğrenme stilinin özümseyen olduğu anlaşılmaktadır. Bu öğrencilerin en belirgin özelliği kavramsal modelleri yaratmalarıdır. Yeni bilgiler öğrenirken soyut kavramlar ve düşünceler üzerine yoğunlaşırlar. Özümseyen öğrenme stiline sahip olan bireyler düşünerek ve izleyerek öğrenirler. Öğrenecekleri bilginin sıralı, mantıklı, yapılandırılmış ve sistematik olarak sunulması önemlidir. Problem çözme, gösteri, araştırma, işitsel, görsel sunum yöntemleri kullanılarak planlanan derslerde başarılı olurlar. Yedinci sınıf öğrencilerinin öğrenme stili ise değiştiren çıkmıştır. Bu öğrencilerin en belirgin özelliği düşünme yeteneklerinin, değer ve anlamların bilincinde olmalarıdır. Değiştiren öğrenme stiline sahip olan öğrenciler hissederek ve izleyerek öğrenirler, somut durumları çok taraflı olarak incelerler ve aralarındaki bağlantıları anlamlı bir şekilde düzenlerler. Düşünceleri biçimlendirirken kendi fikirlerini ve duygularını dikkate alırlar. Değerlere ve diğer kişilerin

duygularına daha fazla duyarlı, yeni fikirlere karşı açıktırlar. Problem çözme, deneme yanılma, gösteri, deney, gezi ve örnek olay yöntemleri kullanılan derslerde başarılı olurlar.

Çalışmada elde edilen bulguların, literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırıldığında Kurbanoğlu ve Akkoyunlu'nun (2008) Bilgi ve Belge Yönetimi bölümünde okuyan üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmanın bulguları ve Choi'nin (1989) üniversite kütüphanecileri üzerinde yürüttüğü araştırmanın bulgularıyla örtüştüğü görülmektedir. Söz konusu çalışmalarda da Kolb Öğrenme Stili Envanteri kullanılmış ve öğrenciler arasında en yaygın olan öğrenme stilinin özümseyen olduğu belirlenmiştir. Bu iki çalışmada elde edilen bulgulara göre özümseyen öğrenme stilinden sonra en çok tercih edilen öğrenme stili ayrıştırandır. Eldeki bulgularımız ise bu çalışmaların sonuçlardan farklı olarak yaygın olan ikinci öğrenme stilinin değiştiren olduğunu göstermiştir. Çelik ve Şahin'in (2011) Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği öğretmen adayları ile gerçekleştirdikleri çalışmada yine bu çalışmada olduğu gibi öğretmen adaylarının en çok özümseyen öğrenme stiline sahip oldukları tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Öğrenme sürecinde eğitimcilerin, derslerinde öğrencilerinin farklı kişisel özelliklerini gözlemleyip tespit ederek çeşitli öğretim yöntem ve tekniklerini bir arada kullanmaları ve değişik eğitim öğretim metotlardan yararlanmaları, eğitimin niteliğinin artmasını ve öğrenmenin daha kalıcı hale gelmesini sağlar. Etkili bir eğitim faaliyeti planlanırken, öğrencilerin bireysel öğrenme özelliklerinin ve öğrenme stillerinin dikkate alınması gerekir. Çünkü öğrenciler birbirinden farklı öğrenme stillerine sahiptirler ve yeni bilgileri öğrenme sürecinde seçtikleri ve başarılı oldukları yol ve stratejiler de farklılık göstermektedir. Bu yüzden öğretim sürecine geçmeden önce öğrencilerin özelliklerinin tespit edilmesi öğrenilecek olan yeni ve zor bilginin öğrenciler tarafından daha kolay ve kalıcı şekilde öğrenilmesini sağlayacaktır. Öğretmenler derslerinde genellikle kendilerinin yatkın oldukları öğretim yöntem ve teknikler ile öğretme stillerini kullanma eğilimi gösterirler. Bu da öğrencilerin bireysel öğrenme stillerinin öğretmenin kendine özgü öğretim stili ile uyumunu zorlaştırır. Ancak öğrencilerinin öğrenme stillerini belirleyen ve derslerini bunu dikkate alarak planlayan bir öğretmenin öğretim sürecinde görsel anlatımla sözel anlatımı, somut kavramlarla soyut kavramları, aktif yaşantısal katılımı fikirsel katılımı birlikte kullanarak öğrencilerinin akademik başarılarını arttıracığı düşünülmektedir.

Öğrencilerin öğrenme stillerinin bilinmesi, öğrenme sürecindeki farklılıklarının belirlenmesine, öğrencilerin güçlü ve zayıf oldukları yönlerinin tespit edilmesine, zayıf yönlerinin güçlendirilmesi için tedbirler alınmasına, öğrenme güçlüklerinin yenilmesine, öğrencilerin karşılaştıkları problemlerde daha hızlı çözüm üretmelerine, beraber çalışmaya en uygun olanların bir araya getirilmesine, öğrencilerin akademik başarılarını olumlu yönde etkileyecek farklı öğrenme metotlarının geliştirilmesine ve öğrenme ortamlarının hazırlanmasına olanak sağlayarak öğrenmelerini kolaylaştıracaktır.

Sonuç olarak öğretmenlerin derslerini planlarken farklı öğretim yöntem ve teknikleri geliştirmeleri, çeşitli öğretim materyallerini ve araçlarını birlikte kullanmaları, farklı öğrenme stil ve özelliklerine sahip öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve başarılarını artırmak açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

- Aşkar, P. & Akkoyunlu, B. (1993). Kolb Öğrenme Stili Envanteri. *Eğitim ve Bilim*, (87), s. 37-47.
- Aşkın, Ö. (2006) Öğrenme Stilleri ile İlgili Elektronik Ortamda Yayımlanan Çalışmaların İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı: Ankara, 173.
- Bilgin, İ. & Bahar, M. (2008). Sınıf öğretmenlerinin öğretme ve öğrenme stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 19-38.
- Boydak, H. A. (2001). Öğrenme stilleri. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Choi, J.M. (1989). Learning styles of academic librarians. *College & Research Libraries*, 50, 691-699.
- Çelik, F. & Şahin, H. (2011). Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Öğretmen Adaylarının Cinsiyet ve Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyleri Bakımından Öğrenme Stillерinin İncelenmesi (MAKÜ Örneği). *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2011(31): 23-38.
- Erden, M. ve Altun, S. (2006). Öğrenme stilleri. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Ekici, G. (2003). Öğrenme stiline dayalı öğretim ve biyoloji dersi öğretimine yönelik ders planı örnekleri. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Felder, R. M. & Henriques E. R. (1995). Learning and Teaching Styles in Foreign and Second Language Education. *Foreign Language Annals*, 28, 1, 21-31.
- Felder, R.M. (1996). Matters of style. *ASEE Prism*, 6(4), 18-23.
- Hasırcı, Ö.K. (2006). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin öğrenme stilleri: Çukurova Üniversitesi örneği. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 2(1), 15-25.
- Jonassen, D. H. & Grabowski, B. L. (1993) Handbook of individual differences, learning, and instruction, Hillsdale, N. J. : L. Erlbaum Associates.
- Kaptan, S. (1989). Bilimsel Araştırma ve Gözlem Teknikleri. Ankara: Tekişik A. Ş. Veb Ofset Tesisleri.
- Karademir, E. ve Tezel, Ö. (2010). Sınıf öğretmeni adaylarının öğrenme stillerinin demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2), 129-145.
- Kolb, D.A. (1984). Experiential Learning, Experience as the Source of the Learning Development. New Jersey: Prentice Hall.
- Kolb, D.A (1985). Learning Style inventory: Self Scoring Inventory and Interpretation Booklet. Boston: McBer and Company.
- Kurbanoğlu, S. & Akkoyunlu, B. (2008). Bilgi Yönetimi Bölümü öğrencilerinin öğrenme stilleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 22 (3), 296-307.
- Riding, R. ve Rayner, S. (1998). Cognitive styles and learning strategies: Understanding style differences in learning and behaviour. London: David Fulton.
- Şimşek, N. (2002) "BDG16 Öğrenme Biçimleri Envanteri", *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, c.1, s. 1, ss. 33-47.

A COMPARISON OF THE IMPACT OF COVID-19 PANDEMIC REMOTE WORKING CONDITIONS ON ACADEMICS' FAMILY- WORK BALANCE AND PERSONAL PERFORMANCE: A CASE STUDY

COVID-19 SALGINI UZAKTAN ÇALIŞMA KOŞULLARININ AKADEMİSYENLERİN AİLE -İŞ DENGESİ VE KİŞİSEL PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI: BİR ÖRNEK İNCELEMESİ

Yasemin SARICI

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi

UBYO, Lojistik Yönetimi

 yaseminsarici@esenyurt.edu.tr

ABSTRACT

This study aimed empirically to examine the effects of Covid-19 pandemic remote working conditions of academics work-family balance and personal performance. Distance working has been implied by multinational companies through the mid-2000s on behalf of flexible working conditions. However, universities in advance implement distance learning performances since early 1900s with letters. Nowadays, Covid 19 brought obligatory conditions for the education system all over the world. This Survey was conducted on academics (n = 800) at private and public universities in Türkiye working in various positions in 2021. Only, 230 of the questionnaires are accepted by the survey program. According to the findings of the study, during the Covid-19 pandemic, the most difficult area was the lack of face-to-face meeting with students, job performance was lower with the married and there was significant negative Impact of Work on Family and Work Family Balance.

Keywords: Remote Working, Covid19, Work-Family Balance, Employee Performance.

ÖZ

Bu çalışma, Covid-19 pandemisi uzaktan çalışma koşullarının akademisyenlerin iş-aile dengesi ve kişisel performansı üzerindeki etkilerini ampirik olarak incelemeyi amaçlamıştır. 2000'li yılların ortalarından itibaren çok uluslu şirketler tarafından uzaktan çalışma esnek çalışma koşullarını sağlamak üzere kullanılırken, üniversiteler 1900'lerin başından itibaren uzaktan eğitim performanslarını uygulamaktadır. Ancak Covid 19 tüm dünyada eğitim sistemi için zorunlu şartları beraberinde getirdi. Bu Anket, 2021 yılında Türkiye'deki özel ve devlet üniversitelerinde çeşitli pozisyonlarda çalışan akademisyenlerle (n = 800) paylaşılmıştır. Sadece 230 anket SPSS programı tarafından işlenebilir olarak kabul edilmektedir. Araştırmanın bulgularına göre, Covid-19 pandemisi sürecinde en çok zorlanılan alan öğrencilerle yüz yüze görüşülmemesi, evlilerde iş performansının düşük olması ve çalışma hayatının iş-aile dengesi üzerinde önemli olumsuz etkisinin olması olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan Çalışma, Covid19, İş-Aile Dengesi, Çalışan Performansı.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 4.12.2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 27.12.2022

Araştırma Makale/Research Paper

1. INTRODUCTION

World Health Organization (WHO) announced Covid-19 as pandemic on the same date as the first positive coronavirus case determined by the Ministry of Health on March 11, 2020 in Türkiye. With Covid 19, working methods have variate in addition to the changes in social, psychological and the economic world. The transition to the remote work model, which was not very common in the 90s, has been observed in almost all sectors.

As per the law "Working remotely; the work organization of the worker created by the employer working at home or with technological communication tools, the work established in writing and on the basis of fulfilment outside the workplace relationship", who work in accordance with the relevant regulation, work at home or workplace with technological communication tools allows him to perform elsewhere (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4857.pdf>). Since the early 1990s, studies have sought to explore the benefits of working remotely for companies and the first common answer behind this problem, was the possibility to decrease costs, secondly to increase productivity and third, to provide government incentives and avoid expensive investments (Apgar, 1999). Although remote working provides significant opportunities for organizations, the main concern is its compatibility with every organization.

Adoption of technology brought a concept named NWW (New Ways of Working), by Demerouti et al (2014), a work design in which employees can control the timing and place of their work while being supported by electronic communications. Remote working is also considered as an alternative work arrangement to improve motivation at the work place beside flexitime and job sharing especially for parents working as couples, single parents, and employees caring for a sick or aging relative (Robbins,2017). During the Covid-19 pandemic period, remote working has become a compulsory rather than a preference. The remote working model, which has been effective in almost every sector all over the world with the Covid-19 pandemic, has been an applied model for many years, especially in multinational companies. They have been providing their employees the opportunity to work remotely since the mid-2000s, and this working model has its own organizational culture. Remote working model has been one of the most emphasized topics in order to ensure the sustainability of the business (Göktepe, 2020) and models. Flexible working aims to make the best use of human capital and is a model of adapting to changing demands with changing conditions (Tuna & Türkmenoğlu, 2020). Due to insufficient infrastructure; technology and trained personnel, the remote working model could not an effective working model in the world as well as in our country until the pandemic. Some disadvantages of the remote working system on employees have been listed in the International Labour Organization (ILO,2016) report as follows, work and life boundaries loss, family and work conflict, lack of leisure time, social and professional life isolation. Another study (Sheehy,2008) stated the advantages and disadvantages of remote working for employers and employees as follows; Benefits for the Organization are reduced office overheads, productivity gains, lower absenteeism, increased employee flexibility, management by objectives, increased work flexibility, while increased autonomy, promoted autonomy, reduced commuting costs, fewer interruptions from colleagues counted as the benefits for the employees. On the other hand, Disadvantages of Remote workings for the Organization are increased ICT costs, need to restructure business process, increases in errors linked to lower supervision, motivating and retaining employees, maintaining teamwork ethos. Disadvantages for the Employee are difficulties managing work-home interface, increased social

isolation, and diminished career prospects, propensity to become a “workaholic”, problems with work-home boundary.

According to a survey, individuals' anxiety and fear of losing their job is more than the rate of concern about the virus. Physical and psychological health is the most important element that creates the well-being of individuals (The Covid-19 Agenda Research of 2020).

This study aims to determine the effects of remote working conditions on the work-family balance and personal performance of academics.

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

In the study, brief information about relevant concepts has been given for a good understanding of the impact of Covid-19 pandemic remote working conditions on academics' family-work balance and personal performance.

With industrialization, social life, the family concept and relations have also changed in quality. While in the traditional understanding, an employee works full-time and works in the same workplace throughout the lifetime, today increasing demands of the business world creates some transformations in the working order and form (Cullen, Kordey, & Schmidt, 2003). According to McCulley, during the Covid-19 pandemic working hours were beyond the normal conditions, approximately %38 and more (McCulley, 2020). Furthermore, 27% of the home office workers claimed that they were working through their leisure times (Eurofound, 2020). Studies show that mobbing and intolerable circumstances have increased (Türkmenoğlu, 2020). According to World Health Organization, occupational or work-related stress is what people tend to have when their knowledge and abilities do not match with work demand. In the present society women have serious problems with integrating work and family responsibilities. Conflict is expressed as an imbalance which occurs when the demand from one domain interfaces with the other (Abendroth, Reimann, 2018). Most of the studies on the dual role conflict present that working women experience more work-family conflict than men (Lian & Tam, 2014).

Work/life balance refers to one's orientation between different life roles and phenomena between roles. When the role in one area does not match the role demands of the other area, work-life balance destroys and work-family conflicts occurs (Vithanage & Arachehige, 2017). Individual are able to give equal importance to different life roles (Greenhouse vd., 2003). Work and life balance plays an important role in remote working. Work and life balance is the fulfilment of personal responsibilities and can become continuous when it considers the personal and social life interests. (Chandra, 2012). Clark (2000) stated that work and family are psychologically separate places and strength of physical, temporal and psychological boundaries determine their interactions. Work-related anxieties, psychological, physical and emotional negativities mostly occur as a result of work and life imbalances (Kıdır, 2017). Greenhouse and Beutell (1985) elucidate that work-family conflict occurs in three methods; Time-based conflict, where the time spent to fulfil one of the roles interferes with the other, Tension-based conflict, where the tensions occurring in one role prevent a person from performing the tasks in the other role, Behaviour-based conflict, where the behaviour model specific to one role cannot adapt to the other role.

Universities are known to be flexible workplaces (Kosseck, 2012). Academician is a profession where the education and workload is very heavy and therefore burnout and overload problems are frequent (Doyle & Hind, 1998; Ardiç & Polatçı, 2008; Rothmann & Barkhuizen, 2008). Considering the research, article preparation processes and other responsibilities academics' have as well as teaching responsibilities, academics have compelling difficulty to clarify the boundaries between work and private life. This profession has experienced some work-family conflicts with the remote working system which has been activated during the pandemic period.

According to Kranhenbuhl (1998), what academics achieve is more important than how they direct their efforts. He also noticed that the lecturers have invisible workloads such as preparing the articles, analysing and interpreting the data obtained, criticizing and reviewing the work of other academics.

Çelik and Kahraman's (2018) research on the relationship between academics' perceptions of workload and work and family conflicts determined that academics experience conflicts between work- family burdens and work- family. Workload and work/ family conflict have direct interaction. Burnout and overload are caused by the fact that the work-family, work-life boundary theory does not take place effectively in the individual's life. The work-family boundary theory explains how the individual manages and reconciles the work and family sphere, and how to maintain a balance between them. While work provides income and a sense of achievement for individuals, home life achieves the purpose of establishing personal happiness and simple relationships (Clark, 2000).

It has been found that there is almost little studies comparing the effect of remote working conditions on the work-family balance and personal performance of academics' during the Covid-19 pandemic period. In this context, the problem sentence of this research is the remote working conditions during the Covid-19 pandemic period have an effect on the work-family balance and personal performance of the academics.

3. METHOD

3.1. STATISTICAL TECHNIQUES USED IN DATA ANALYSIS

The survey answers collected in the research were analysed using SPSS for Windows 22.00 and AMOS 24.0 program. Confirmatory factor analysis was performed for the scales used in the study, the Work Family Balance (WFB) Scale and the Job Performance (JP) scale. The variation of the sub-dimensions of the scale according to the demographic characteristics was examined by the Independent Sample T-Test and the One-Way Analysis of Variance test.

3.2. POPULATION AND SAMPLE

The demographic characteristics of the 230 participants in the study are given in Table 1.

Table 1: Distribution of demographic characteristics of the sample

		N	%
Gender	Female	112	48,7
	Male	118	51,3
Age	21-34	57	24,8
	35-49	103	44,8
	50-64	59	25,7
	65-69	2	0,9
	70+	9	3,9
Marital Status	Married	144	62,6
	Engaged	5	2,2
	Single	81	35,2
Work Experience	2 years and less	26	11,3
	2-4 btw years	33	14,3
	4-6 btw years	33	14,3
	6 years and more	138	60,0

The male and female ratios of the 230 participants in our sample were found to be extremely close. In age groups, 21-34 years were recorded as 24.8%, 35-49 years old 44.8%, 50-64 years old 25.7%, and over 65 years old 4.8%. In marital status distribution, married participants are 62.6% and single participants are 35.2%. In professional experience, it is seen that it is 11.3% for 2 years and below, 14.3% for 2-4 years, 14.3% for 4-6 years, 60% for 6 years and above.

Table 2: Distribution of areas where difficulties are experienced in the process of working from home

	n	%
Choosing the most difficult area during the remote working period	183	35,0
Lack of face-to-face meeting with students	125	23,9
Inability to establish work-life balance	88	16,8
Team Coordination	76	14,5
Ergonomics	51	9,8
Technology	523	100
Total		

A total of 523 answers were given in the distribution of the areas where difficulties are experienced in the process of working from home. Since our participants could mark multiple times, each participant marked more than one option. The most difficult area was the lack of face-to-face meeting with students by 35.0%, being unable to establish a work-life balance 23.9%, team coordination 16.8%, Ergonomics 14.5%, and Technology 9.8%.

3.3. DATA COLLECTION TOOLS

3.3.1. CONFIRMATORY FACTOR ANALYSIS OF THE SCALES USED IN THE STUDY

Demographic characteristics of the second sample are given in Table 1. In this sample of participants, CFA was applied for the validity of the dimension structure obtained from the first sample through explanatory factor analysis.

Since the Skewness and Kurtosis values calculated from the size averages in DFA were in the range of (-3; +3), the distribution was considered normal in the sample and the Maximum likelihood method was used. As the sample size increases, the Chi-Square (χ^2) value is high, especially in samples larger than 200, and the statistical significance level of the Chi-Square (χ^2) test is low (Bollen, 1989: 256; Fornell and Larcker, 1981: 40; Bagozzi et al. , 1999: 396). In the CFA evaluation of the scale; The Chi-Square value corrected with degrees of freedom (χ^2/df), other goodness-of-fit indices, and the values in the standardized residual covariance matrix were determined (Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007).

3.3.2. JOB PERFORMANCE (JP) SCALE CONFIRMATORY FACTOR ANALYSIS

The 6-item JP scale is in the range of standard factor load values (.69; .80). There were no items eliminated from the analysis. Below is the visual structure of the CFA for the Job Performance (JP) scale.

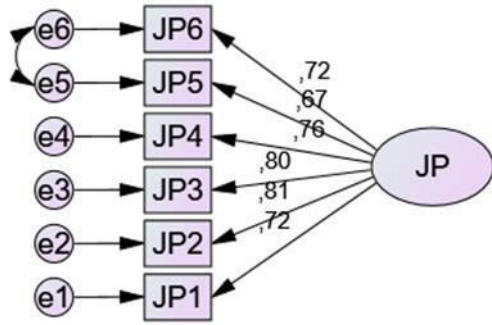

Figure 1: CFA visual structure for Job Performance (JP) scale

It is understood that CFA is significant since χ^2 (15.989) and χ^2/df (2.284) were found in CFA ($P < 0.05$). The fit index values of the model GFI (.978) and CFI (.987), SRMR (.0522), RMSEA (.0750) are within acceptable limits. Therefore, it is seen that the construct validity of the scale has been ensured.

3.3.3. WORK FAMILY BALANCE (WFB) SCALE CONFIRMATORY FACTOR ANALYSIS

The WFB scale, which was analysed in 3 dimensions as in the literature, is in the range of standard factor load values (.55; .88). The visual structure of the DFA for the Work Family Balance (WFB) scale is given below.

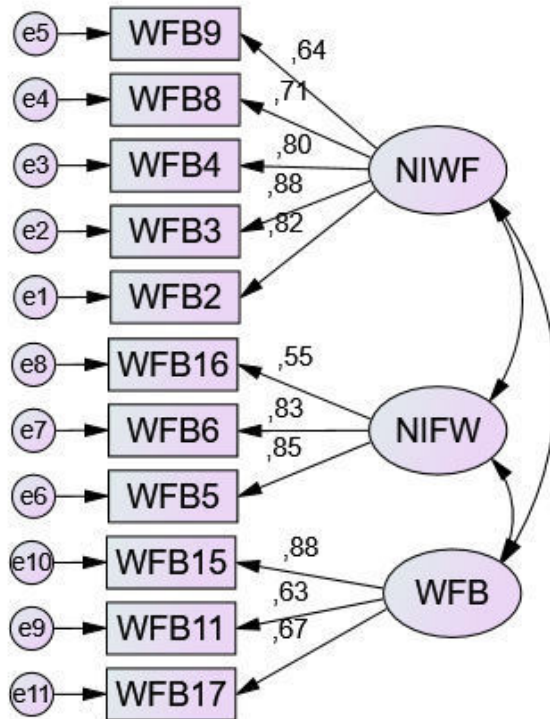

Figure 2: CFA visual structure for Work Family Balance (WFB) scale

It is understood that CFA is significant since χ^2 (47.431) and χ^2/df (1.186) were found in CFA ($P < 0.05$). The fit index values of the model are within acceptable limits for GFI (.964) and CFI

(.994), SRMR (.0413), RMSEA (.0280). Therefore, it is seen that the construct validity of the scale has been ensured.

4. RELIABILITY AND INTERNAL CONSISTENCY

CR-composite reliability values are calculated from factor loadings calculated from confirmatory factor analysis. When the combined reliability value is ($CR \geq 0.70$), it can be said that the combined reliability condition is met. (Raykov, 1997). The indicator of the convergence validity is the (AVE- Average Variance Extracted) value. $AVE \geq 0.50$ is sufficient to confirm convergent validity.

Table 3: Reliability and validity values of the scales used in the research

	Gender	N	Mean	SD	t	p
Negative Impact of Work on Family	Female	112	2,7554	,91305	,009	,993
	Male	118	2,7542	,94910		
Negative Impact of Family on Work	Female	112	2,0804	,73282	-,232	,817
	Male	118	2,1045	,83910		
Work Family Balance	Female	112	4,1429	,63705	,743	,458
	Male	118	4,0734	,76873		
Work Family Balance Scale total	Female	112	2,9929	,44958	,239	,811
	Male	118	2,9774	,52435		
Job Performance	Female	112	4,2411	,57467	,506	,613
	Male	118	4,1963	,74905		

*** $p < 0.001$ ** $p < 0.01$ * $p < 0.05$ Comp:Component Alpha : Cronbach's Alpha, CR: Composite Reliability, SD: Standart Deviation, WFB: Work Family Balance NIWF: Negative Impact of Work on Family, NIFW: Negative Impact of Family on Work, JP: Job Performance

Cronbach's Alpha values of the scales applied to the participants for the research, reliability values in the sub-dimensions of the Work Family Balance (WFB) scale, "high reliability" level (.887) for Negative Impact of Work on Family (NIWF), and (.775) and Work Family Balance (WFB) (.756), it is seen to be at a "highly reliable" level. For Job Performance (JP) (.856) it is at the "high confidence" level. In the combined reliability values, since CR values ($CR > 0.70$) were found for all variables, the combined reliability condition was met. Convergence validity was also fulfilled as the mean explained variance values ($AVE > 0.50$) were found for all variables.

5. DIFFERENCE TESTS ACCORDING TO DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

Table 4: Comparison of Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions by gender

	Gender	N	Mean	SD	t	p
Negative Impact of Work on Family	Female	112	2,7554	,91305	,009	,993
	Male	118	2,7542	,94910		
Negative Impact of Family on Work	Female	112	2,0804	,73282	-,232	,817
	Male	118	2,1045	,83910		
Work Family Balance	Female	112	4,1429	,63705	,743	,458
	Male	118	4,0734	,76873		
Work Family Balance Scale total	Female	112	2,9929	,44958	,239	,811
	Male	118	2,9774	,52435		
Job Performance	Female	112	4,2411	,57467	,506	,613
	Male	118	4,1963	,74905		

In the comparison of Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions according to gender, no significant difference was found in all variables ($p>0.05$). Accordingly, the mean scores of the Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions in male and female participants can be considered the same.

Table 5: Comparison of Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions by marital status

	Marital Status	N	Mean	SD	t	p
Negative Impact of Work on Family	Married	144	2,6597	,92912	-2,020	,045*
	Single	86	2,9140	,91397		
Negative Impact of Family on Work	Married	144	2,1505	,84808	1,441	,151
	Single	86	1,9961	,66763		
Work Family Balance	Married	144	4,1389	,69798	,878	,381
	Single	86	4,0543	,72285		
Work Family Balance Scale total	Married	144	2,9830	,51263	-,076	,939
	Single	86	2,9881	,44770		
Job Performance	Married	144	4,1319	,68047	-2,559	,011*
	Single	86	4,3624	,62632		

* $p<0,05$

In the comparison of Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions according to marital status, no significant difference was found as Negative Impact of Family on Work, Work Family Balance and Work Family Balance Scale total variables ($p>0.05$). There is a significant difference as there is Negative Impact of Work on Family and Job Performance variables ($p<0.05$). In the Negative Impact of Work on Family dimension, the average of married people (2,659) was lower than the average of singles (2,914). In the Job Performance dimension, the average of married people (4,131) was lower than the average of singles (4,362).

Table 6: Comparison of Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions according to professional experience

	N	Mean	SD	F	p	
Negative Impact of Work on Family	2 yrs. and less	26	3,0692	,76303	2,336	,075
	2-4 btw yrs.	33	2,7152	,94078		
	4-6 btw yrs.	33	2,9879	,90545		
	6 yrs. and more	138	2,6493	,94701		
	Total	230	2,7548	,92969		
Negative Impact of Family on Work	2 yrs. and less	26	1,9872	,73322	,530	,662
	2-4 btw yrs.	33	2,2323	,82279		
	4-6 btw yrs.	33	2,0505	,78670		
	6 years and more	138	2,0894	,79285		
	Total	230	2,0928	,78752		
Work Family Balance	2 yrs. and less	26	4,3462	,53732	1,756	,156
	2-4 btw yrs.	33	4,1717	,72227		
	4-6 btw yrs.	33	3,9394	,64256		
	6 yrs. and more	138	4,0870	,73858		
	Total	230	4,1072	,70700		
Work Family Balance Scale total	2 yrs. and less	26	3,1342	,33862	1,314	,271
	2-4 btw yrs.	33	3,0397	,43955		
	4-6 btw yrs.	33	2,9926	,54071		
	6 yrs. and more	138	2,9419	,50744		
	Total	230	2,9849	,48837		
Job Performance	2 yrs. and less	26	4,4103	,46003	1,033	,379
	2-4 btw yrs.	33	4,1515	,71730		
	4-6 btw yrs.	33	4,1263	,90334		
	6 yrs. and more	138	4,2198	,62295		
	Total	230	4,2181	,66876		

In the comparison of Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions according to professional experience groups, no significant difference was found in all variables ($p>0.05$). Accordingly, when comparing the Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions according to the years of experience, the average score of the participants can be considered the same.

Table 7: Comparison of Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions by academic title

		N	Mean	SD	F	p
Negative Impact of Work on Family	Professor	34	2,6471	1,00672	5,936	,000**
	Assoc Professor	22	3,0545	1,02201		
	PhD	70	2,3829	,74425		
	Academician	44	2,8273	,91965		
	Research Assistant	60	3,0867	,91197		
	Total	230	2,7548	,92969		
Negative Impact of Family on Work	Professor	34	2,0196	,65103	2,031	,091
	Assoc Professor	22	2,3939	,76730		
	PhD	70	1,9667	,81876		
	Academician	44	2,0000	,81333		
	Research Assistant	60	2,2389	,78135		
	Total	230	2,0928	,78752		
Work Family Balance	Professor	34	3,9608	,70000	1,223	,302
	Assoc Professor	22	3,8939	,78603		
	PhD	70	4,1333	,76854		
	Academician	44	4,2121	,51885		
	Research Assistant	60	4,1611	,71962		
	Total	230	4,1072	,70700		
Work Family Balance Scale total	Professor	34	2,8758	,47750	4,959	,001**
	Assoc Professor	22	3,1141	,45965		
	PhD	70	2,8276	,45227		
	Academician	44	3,0131	,48180		
	Research Assistant	60	3,1622	,48948		
	Total	230	2,9849	,48837		
Job Performance	Professor	34	4,2696	,63830	,289	,885
	Assoc Professor	22	4,2197	,62018		
	PhD	70	4,2571	,68259		
	Academician	44	4,2159	,57012		
	Research Assistant	60	4,1444	,76189		
	Total	230	4,2181	,66876		

**p<0,01 *p<0,05

In the comparison of Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions according to academic title, no significant difference was found as Negative Impact of Family on Work, Work Family Balance and Job Performance variables ($p>0.05$). There is a significant difference as there is negative Impact of Work on Family and Work Family Balance Scale total variables ($p<0.05$). The source of the difference was examined with Boferroni, one of the multiple comparison tests. According to this;

- In the Negative Impact of Work on Family dimension, the average of Research Assistants (3,0867), and Associate Professors (3,0545), Professors (2,647) and PhD. It was found to be higher than the average of the faculty members (2,382).
- In the Negative Impact of Work on Family dimension, the average of Research Assistants (3,162) and Associate Professors (3,114), Professors (2,875) and PhD. It was found to be higher than the average of the faculty members (2,827).

6. DISCUSSION

When the effect of remote working conditions on work-family balance and personal performance is compared, the results are explained as follows;

Although the overflows caused by the excessive densities created by the thesis, and etc. in certain periods can be tolerated, if it becomes continuous in the long term, it deteriorate the balance between work and family and increases the work-family conflict (Bayramoğlu, 2018). If an employee spends too much time on one of the family or work areas, the other system is negatively affected (Noor, 2002). These findings give us the result that workload and work-family conflict have interaction.

Greenhaus et al. (2003) stated that the work-family relationship is not mechanical; the individual's adaptation to different life roles creates a hierarchical order and it is necessary to provide work-family balance and satisfaction from the work and family role at the same level. Three important elements of this balance are; time balance, inclusion balance, and satisfaction balance.

Role conflict has been defined as the simultaneous emergence of two or more roles that will make it difficult to adapt to one of them when adapting to the other (Greenhouse & Beutell, 1985). Clark (2000) defined work-family balance as being functional in a paid job and at home and achieving satisfaction in these areas with minimum conflict.

Grzywacz and Carlson (2007) define the work-family balance as the expectations about the agreed and shared role between the individual and the individual's partner in the field of work and family, and that the work-family balance supports the human resources development process as well as its contribution to the organizations. As organizational pressure affects an individual's personal life, job demands dominate the individual's time and energy, family relationships deteriorate, and increasing dissatisfaction creates a negative effect (Kofodimos, 1990). During the Covid-19 pandemic period, the motivation decreased due to the increase in the workload at home, the supervisors wanted more reporting due to insecurity and excessive controls, and the concern that the employee would not work at home has led to different behaviours. Scott et al. (1997) stated that work-dependent individuals do not give enough importance to family, social activities and private life because they spend more time working. A good balance between work, family and life can increase morale as an important factor affecting the entire working life of the employee (Tuna& Türkmenoğlu, 2020).

Çelik and Kahraman's (2018) study on the relationship between academics' perceptions of workload and family conflicts found that there is a moderately positive relationship between workload and work-family conflict of academics in Türkiye. Gutek, Searle & Klepa (1991) found a moderately positive relationship between work-family conflicts in their studies. Remote working academics allow work-related role demands to divide family responsibilities; on the other hand, family roles are relatively more controlled in terms of overflowing into the work

area (Bayramoğlu, 2018). The studies of Mustafayeva and Bayraktaroğlu (2014) show that work-family conflicts affect the life satisfaction of academics negatively and moderately. During the Covid-19 pandemic, gender, marital status, income, having a child have affected remote working, thereby performance. Individuals who conflict with their superiors have adapted remote work more easily (Naktiyok & İşcan, 2003). However, it has also been observed that when remote work is mismanaged it causes more workload at home (Karaca and Esen, 2019).

The measures to be taken should not only ensure business sustainability, but also ensure that the employee adapts to these new working conditions. For this reason, managers should design business models compatible with the pandemic, meet variable individual demands, anticipate possible risks, and provide job security (Göktepe, 2020). Work and family roles, which occupy a large place in peoples' lives, are not always compatible and this creates conflict (Netemeyer, Boles & McMurrian, 1996). Interrole conflict is the mismatch of increasing pressures in one's roles.

7. CONCLUSION

In the comparison of Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions according to gender, no significant difference was found in all variables ($p>0.05$). Accordingly, the mean scores of the Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions in male and female participants can be considered the same.

Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions according to marital status, no significant difference was found as Negative Impact of Family on Work, Work Family Balance and Work Family Balance Scale total variables ($p>0.05$). There is a significant difference as there is Negative Impact of Work on Family and Job Performance variables ($p<0.05$). In the Negative Impact of Work on Family dimension, the average of married people (2,659) was lower than the average of singles (2,914). In the Job Performance dimension, the average of married people (4,131) was lower than the average of singles (4,362).

In the comparison of Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions according to professional experience groups, no significant difference was found in all variables ($p>0.05$). Accordingly, when comparing the Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions according to the years of experience, the average score of the participants can be considered the same.

Work Family Balance (WFB) and Job Performance (JP) scale dimensions according to academic title, no significant difference was found as Negative Impact of Family on Work, Work Family Balance and Job Performance variables ($p>0.05$). There is a significant difference as there is negative Impact of Work on Family and Work Family Balance Scale total variables ($p<0.05$). The source of the difference was examined with Boferroni, one of the multiple comparison tests. According to this;

- In the Negative Impact of Work on Family dimension, the average of Research Assistants (3,0867), and Associate Professors (3,0545), Professors (2,647) and PhD. It was found to be higher than the average of the faculty members (2,382).
- In the Negative Impact of Work on Family dimension, the average of Research Assistants (3,162) and Associate Professors (3,114), Professors (2,875) and PhD. It was found to be higher than the average of the faculty members (2,827).

To conclude, the demographic characteristics of the study sample indicate that the male and female ratios are extremely close. Majority of the survey participants are in the age group of 35-49 years old (44.8%) of which 62.6% are married and mostly have 6 years and above professional experience (60%). Study mark that the most difficult area was the lack of face-to-face meeting

with students by 35.0%. According to gender, WFB and JP show no significant difference. In the comparison of job performance dimension according to marital status, married people (4,131) was lower than the average of singles (4,362). In the comparison of WFB and JP scale dimensions according to academic title, no significant difference was found as Negative Impact of Family on Work, Work Family Balance and Job Performance variables. There is a significant difference as there is negative Impact of Work on Family and Work Family Balance Scale total variables.

REFERENCES

- Abendroth, A., Reimann M. (2018), Telework and Work–Family Conflict across Workplaces: Investigating the Implications of Work–Family-Supportive and High-Demand Workplace Cultures
- Apgar, Mahlon. (1999). Alternatif İşyeri, İnsanları Yönetmek. Harvard Business Review. İstanbul. (p.153-190)
- Ardıç, K., & Polatçı, S. (2008). Tükenmişlik Sendromu: Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama (GOÜ). Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), s.69-96
(<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4857.pdf>)
- Bayramoğlu, Gökben. (2018) İş/ Aile Sınırı Teorisi Bağlamında Kadın Akademisyenlerin İş/Yaşam Dengesinin Sağlanmasına Yönelik Bir Araştırma, s. 1737
- Chandra, V. (2012). Work life balance: eastern and western perspectives, The International Journal of Human Resource Management, 23:5, 1040-1056
- Clark, S.C. (2000). Work-family border theory: A new theory of work-family balance, Human Relations, 53 (6), 747-770
- Cullen,K., Kordey,N. & Schmidt L. (2003). Work and Family in the E-work Era
- Çelik, K & Kahraman, Ü. (2018). Akademisyenlerin İşyükü Algıları ve Aile Çatışmaları Arasındaki İlişki s. 96-102
- Demerouti,E., Derks,D., Brummelhuis T. and Bakker A. (2014). New Ways of Working: Impact on Working Conditions, Work–Family Balance, and Well-Being
- Doyle, C., & Hind, P. (1998). Occupational Stress, Burnout and Job Status in Female Academics Gender, Work & Organization(2), s. 67-83
- Eurofound. 2020. Living, working and COVID-19: First findings – April 2020. Dublin
- Göktepe, Esra Aydın. (2020). Kriz Döneminde İş Sürdürülebilirliğine Yönelik Yönetim Uygulamaları Covid-19 Pandemi Araştırması
- Greenhaus, J. H., Collins, K. M. and Shaw, J. D. (2003). The relation between work-family balance and quality of life. Journal of Vocational Behavior, 63, 510–531
- Greenhouse, J. H., & Beutell, N. J. (1985). Sources of Conflict between work and family roles. Academy of Management Review, 10, 76-88.
- Greenhouse, J. H., Collins, K. M., & Shaw, J.D. (2003). The Relationship Between Work-Family Balance and Quality of Life. Journal of Vocational Behavior, 63, s. 510-513
- Grzywacz, J. G. and Carlson, D. S. (2007). Conceptualizing: work-family balance: implications for practice and research. Advances in Developing Human Resources, 9(4), 455- 471
- Guttek, B.A., Searle, S., & Klepa, L. (1991). Rational versus gender role explanations for work-family conflict. Journal of Applied Psychology, 76(4), 56

- International Labour Office (2016). Challenges and opportunities of teleworking for workers and employers in the ICTS and financial services sectors: Issues paper for the Global Dialogue Forum on the Challenges and Opportunities of Teleworking for Workers and Employers in the ICTS and Financial Services Sectors (Geneva, 24-26 October 2016)
- Karaca, S. Be Esen, E. (2019). İş yeri Inovasyonunun Bir Örneği Olarak Uzaktan Çalışmanın İş- Yaşam Dengesine Etkisi: Çalışan Anneler Üzerine Bir Araştırma. International Social Innovation Congress, 16-17 October 2019, 11-22
- Kırcı B. (2017). Evden Çalışanlarda İş- Yaşam Dengesi: Çevirmenler Üzerine Bir Araştırma. Is, Guc: The Journal of Industrial Relations & Human Resources, 19(4), 133-157
- Kofodimos, J. R. (1990). Why executives lose their balance. Organizational Dynamics, 19(1), 58–73
- Koronavirüs Gündem Araştırması, (2020). https://stratejico.com/_uplpad/pdf/StratejiCo.Z-ZKoronavirüsZGundemZArastirmasiZ19-21ZMartZRaporu.pdf Erisim tarihi 30.03.2020
- Kossek, E.E. (2012). Learn to Manage Work-Life Boundaries, for Your Own Sanity. Women in Higher Education, 21(9).
- Krahenbuhl, G. (1998). Faculty Work: Integrating Responsibilities and Institutional Needs. Change, 30(6), 18–25.
- McCulley, L. 2020. Lockdown: Homeworkers putting in extra hours - instant messaging up 1900%. 27 Nisan
- Mustafayeva, L., & Bayraktaroğlu, S. (2014). İş-Aile Çatışmaları ve Yaşam Tatmini Arasındaki İlişki: Türkiye ve İngiltere'deki Akademisyenlerin Karşılaştırılması. İşletme Bilimi Dergisi, 2(1), s. 127-146
- Naktiyok, A. ve Işcan, Ö.F. (2003). İş görenlerin Evden Çalışmaya İlişkin Tutumları: Bireysel Özellikler ve İş Sürükleyicileri Açısından Bir Uygulama. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 6, 53-72
- Netemeyer, R. G., Boles, J.S. & McMurrian, R, (1996). Development and validation of work-family conflict and family-work conflict scales. Journal of Applied Psychology, 81, 400-409
- Noor, N. (2002). Work-Family Conflict, Locus of Control, and Women's Well-Being: Tests of Alternative. The Journal of Social Psychology 142(5), s 645-662
- Rothmann, S., & Barkhuizen, N. (2008). Burnout of Academic Staff in South Africa Higher Education Institution. SAJHE, s. 439-456
- Scott, K. S., Moore, K. S. and Miceli, M. P. (1997). An exploration of the meaning and consequences of workaholism. Human Relations, 50, 287- 4,314
- Sheehy, Noel. (2008). Work and Organizational Psychology: Telework. Blackwell Publishing, Australia. (p.190-208)
- Tam, C. L., Lian, S. (2014). Work Stress, Coping Strategies and Resilience: A Study among Working Females
- Tuna A. Akbaş, Türkmenoğlu, Z. , (2020). Covid-19 Pandemi Döneminde Uzaktan Çalışma Uygulamaları ve Çalışma Motivasyonunu Etkileyen Faktörler
- Robbins, Stephen P., Judge, Timothy A. (2017). Organizational Behavior. Pearson, Essex. (p.288-294)
- Vithanage, V., & Arachchige, B. J. (2017). A Study on the Work- Family Balance and Job Performance of Academics in Sri Lanka. IUP Journal of Management, 16(2), 7-28.

SEZAI KARAKOÇ'TA KRİZ YAKLAŞIMI VE NOSTALJİ CRISIS APPROACH AND NOSTALGIA IN SEZAI KARAKOÇ

Nesim ASLAN

Batman Üniversitesi,
Yüksek Lisans Öğrencisi
Tarih Bölümü

 nesimaslan0813@gmail.com

Sami YAVUZ

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
Yüksek Lisans Öğrencisi
Eğitim Yönetimi ve Teftişi Bölümü

 y.s477201@gmail.com

Tekin TEKİN

Batman Üniversitesi,
Yüksek Lisans Öğrencisi
Tarih Bölümü

 vekefabllahivekila@gmail.com

İlyas EKİN

Batman Üniversitesi,
Yüksek Lisans Öğrencisi
Tarih Bölümü

 ilyasekin722436@gmail.com

ÖZ

Günümüz Türk şiirinin en önemli isimlerinden olan ve edebiyat tarihinde İkinci Yeni Şairleri arasında ismi zikredilen Sezai Karakoç şiirine bir de kriz ve nostalji bağlamında bakılabilir. 'Şiirlerim genel dünya görüşümün dışında değildir' diyen Sezai Karakoç'un düşüncelerinden de hareketle Anadolu ve İslam dünyası, bütün insanlığın içine düştüğü ve modern bir bunalım sorunu haline gelen kriz konusunda şairin tavrının şiirlerine ne denli yansıdığı tespit etmek önem arz etmektedir. Bu yazının amacı ülke tarihimizde siyasi, sosyal, ekonomik ve edebi yönden önemli olayların yaşandığı 1950 sonrası değişimlerin Edebiyatımızın önemli isimlerinden Sezai Karakoç'un şiirlerine nasıl yansıdığını kriz ve nostalji ana başlığı etrafında tespit etmeye çalışmaktır. Bu çalışma da aynı zamanda yaşanan toplumsal değişimlerin şairlerin ruh dünyasına etkisi ve bu etkinin sanata yansımaları ortaya çıkararak, eserlerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmak amaçlanmıştır. Araştırmada kullanılan yöntem metinler arası yapısal çözümlemelere dayanmaktadır. Çok katlı olan anlatının aranan başlıklar etrafında alt katmanlarına ulaşılarak kesitler alma yoluyla bir bütün oluşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: İkinci Yeni, Sezai Karakoç, kriz, nostalji.

ABSTRACT

The poem of Sezai Karakoç, one of the most important names of today's Turkish poetry and mentioned among the Second New Poets in the history of literature, can also be looked at in the context of crisis and nostalgia. Based on the thoughts of Sezai Karakoç, who said, 'My poems are not outside of my general world view', it is important to determine how much the poet's attitude is reflected in his poems regarding the crisis in which Anatolia and the Islamic world, and even the whole humanity, has fallen into and has become a modern crisis problem. The aim of this article is to try to determine how the changes after 1950, when important political, social, economic and literary events took place in our country's history, were reflected in the poems of Sezai Karakoç, one of the important names of our literature, around the main title of crisis and nostalgia. The article is important from the following point of view: revealing the effects of the social changes on the spirit world of the poets and the reflection of this effect on art will help to better understand their works. The method used is mostly based on intertextual structural analysis. By reaching the lower layers of the multi-layered narrative around the sought-after titles, a whole was tried to be formed by taking sections.

Keywords: Second New, Sezai Karakoç, Crisis, Nostalgia.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 2.12.2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 27.12.2022

Derleme/Digest

1. GİRİŞ

Her edebi hareket biraz da kendi siyasal döneminin ürünüdür. Sanat, toplumsal olaylardan, siyasal ve ekonomik gelişmelerden uzak değildir. Atatürk'ün ölümünden sonra iktidara gelen ve 1950 yıllarına kadar devam eden döneme Milli Şef dönemi denir. Atatürk döneminde temeli atılan birçok uygulama bu dönemde sürdürülmeye çalışılır. Bununla birlikte demokrasi hamlesi bu dönemde büyük oranda kesintiye uğramıştır.

Milli Şef döneminden sonra halkın büyük teveccühü ile iktidara gelen Demokrat Parti döneminde de benzer bir durum görülür. Menderes hükümeti halkta büyük bir hayal kırıklığı yaratır. Baskılar daha şiddetli şekilde devam eder. Bu dönemde köyden kentlere göç, kentleşme ve beraberinde getirdiği sorunlar, ekonomideki gelişmeler, işçi sınıfının doğuşu gibi bir takım toplumsal değişimler de görülür. Değişen toplumla beraber değişen bir sanat anlayışı da yavaş yavaş belirmeye başlar. İkinci Yeni şairleri de böyle bir ortamda yetişir.

Kırsaldan büyük kentlere göç ile birlikte tarım toplumundan sanayi toplumuna geçmenin de ilk adımları atılmış olur. Bununla beraber üretim biçimi değişir, sermaye sınıfı oluşur, kolektif üretimi ve kolektif yaşam biçimini benimseyen köylü insan tipi yerine bireysel yaşamı öncelikli gören kent soylu insan tipi belirmeye başlar. Ancak bu kısmi rahatlık ortamı çok uzun sürmez çünkü büyük umutlarla iktidara getirilen DP'nin bazı icraatları İnönü dönemini aratmayacak niteliktedir. Özellikle şairler ve yazarlar üzerindeki baskı aynen devam eder. Çünkü her ne kadar milli şef baskısına karşı çıkmış olsa da yıllarca CHP vekilliği yapmış olan Adnan Menderes, dine karşı biraz daha saygılı olmanın dışında Halk Partisi ile aynı ideolojik görüştedir.

1930-1940'lı yıllarda şiirimizde birbirinden farklı sanat anlayışlarına sürdüren şairler vardır. Birbirinden farklı şiir anlayışına sahip birçok şairimizin olduğunu görebiliriz. Bir yanda lirik şiirleriyle Necip Fazıl şiirde biçim ve içeriğin iç içe geçmesi gerektiğini savunurken diğer yandan beş hececiler, milli edebiyat anlayışını savunanlar şiir örneklerini yayımlarlar. Diğer taraftan Nazım Hikmet, Rus edebiyatından etkilenecek yeni biçimler denemeye çalışır. Bir diğer akım diyebileceğimiz anlayış da Toplumcu Gerçekçi şairler ve yazarlardır. Türk şiirinde, bu dönemde en büyük gürlüğü koparan ise 'Garip' şiiri olmuştur.

Öte taraftan İkinci Yeni'nin ortaya çıkışı toplumsal ve siyasal etkilerle beraber biraz da kendi doğal seyri içerisinde gerçekleşir. Yine de her sanatsal hareketin toplumsal bir gerekçesi vardır.

2. GARİP ŞİİRİ VE İKİNCİ YENİ POLİTİKASI

Klasik Türk şiirine bir tepki olarak ortaya çıkan Garip şiirini sevdiren Orhan Veli'dir. Bu hareket üç şairin etrafında gelişmiş olmakla beraber bu anlayışın temsilcisi olarak daha çok Orhan Veli zikredilir.

Bu hareketi savunan şairler, söz oyunlarına, sanatlı söyleyişe, kapalı manaya, anlam karmaşasına karşı çıkarak şiirde sadeliği, anlaşılır olmayı, kolaylığı, biçimsizliği, sıradanlığın güzelliğini, günlük hayatta karşımıza çıkan insanı şiire sokmaya çalışmışlardır. Sanatlı üslup yerine konuşma diline yönelmişlerdir.

Orhan Veli 1945'te yazdığı önsözde eski düşüncelerinin değiştiğini söyler. Orhan Veli'ye en büyük tepkiyi gösterenler de İkinci Yeni şairleri olmuştur. İkinci Yeni de Garip şiirinde olduğu gibi Türk yazınında ikinci bir şok etkisi yaratır. İkinci Yeni şairleri şiiri yeniden layık olduğu yüksek makama çıkarmak istediklerini söylerler. Açıklık yerine kapalılığı savunurlar mana yerine biçimi

ön planda tutarlar hatta bunda öyle ileri giderler ki anlamsız şiirler bile yazılır. Tabii bu dönemde bu şairler de çağdaşları tarafından çokça eleştirilir.

Formalist, konusuz, kavgasız, saçma, anlamsız, toplumdan kopuk olmak gibi eleştiriler yöneltilir. Onlara göre bu yeni şiir toplumda karşılığı olmayan bir şiirdir ve toplum hafızasında asla yer etmeyecek, yıllar sonra kimsenin hatırlamayacağı şiirlerdir. Gülten Akın, Atilla İlhan, Zühtü Bayar, Mehmet, Doğan Asım Bezirci ve daha bir çok şair ve yazar İkinci Yeniye eleştiren yazılar yazarlar. Bununla beraber bu yeni şiire en büyük tepki toplumcu şairlerden gelir. Çünkü onlara göre bu hareket sistem tarafından bilinçli desteklenen ve sanatı toplumdan koparmaya çalışan bir harekettir.

Sonuç olarak her sanatsal hareket kendi siyasi, sosyal ve ekonomik kuralları içerisinde içinde yetiştiği toplum ile birlikte değerlendirilmelidir. Çünkü sanatçı toplumun bir ferdidir ve her sanatçı kendi kuşağının çocuğudur. İkinci Yeni de suni bir hareket yani kendi toprağından kopuk bir hareket değildir. İkinci Dünya Savaşından sonra değişen dünyanın ve değişen Türkiye'nin ortaya çıkardığı hareketlerden biridir. Bir değişimin sonucudur.

3. KRİZ KAVRAMI

Sanatta kriz kavrama, Nietzsche ile başlatmak mümkündür. Her türlü yaratıcıyı dışlayan Nietzsche düşüncesinde "Kriz" Tanrı'nın ölümüyle başlar. Dünya vardır, dünya bir sanat yapıtıdır ama Tanrı'nın sanatı değil. Tam tersine Tanrı'yı ortadan kaldıran insanın krizinin sonucu olan bir yapıttır. Yani kendi kendini doğuran bir yapıttır.

Nietzsche'ye göre varlık kendi varlığı içerisinde estetik güzelliğini barındırır. Bunun için bir tanrıya gerek yoktur. Tanrının ölümü, her türlü yaratıcının dışlanması; insanın sahipsiz kalmasına-çünkü mevcut kuralların çoğu dine dayanıyordu- hükümsüz, temelsiz kalmasına neden olur. Bunun karşılığı Nihilizm'dir. Bu Nihilizm'in sonucunda varlığın temeli de kayar, verilen hükümler boşluğa girer, önemsizleşir. Nihilizm'de reel dünya yoktur çünkü her şeyin kökeni insandır. Dolayısı ile bakış açısına göre değişen bir dünya vardır. Böyle bir dünyada insan ilk olarak bir kriz hali içine düşer. Bu hal karşısında insanın takınacağı bazı tavırlar vardır.

Örneğin hiçbir şey olmamış gibi davranıp, kendi kendini kandırıp, her şeyin doğal seyrinde cereyan ettiğini düşünebilir. Ya da daha aktif bir tepki ile yalnızlaşan, sahipsiz kalan insan oturup sızlanmak yerine varoluşsal bir anlayışla yeni bir dünya kurmaya, varlığa yeniden anlam vermeye girişebilir. Nietzsche ikincisinden yanadır.

Bu bağlamda 'Varoluşçuluk'a da değinmek gerekir. Tanrıyı, her türlü kurulu düzeni, aileyi klasik manada edebiyatçıyı, filozofları, dostlukları, kalıplaşmış düşünceleri dışlar varoluşçuluk.

Will'e göre varoluşçuluk bir bunalımdır. Mounierly'e göre ise bir umutsuzluk. Lukacs'a göre ise idealizm yani düşüncülük. Bütün bunlar genel bir tanımlamadan çok varoluşçuluğu bir yönünden açıklamaktan ibaret. Belli bir özelliğini abartarak ortaya koyma eğilimi. Sartre'a göre genel bir tanımlama çok kolay. Her nesnenin bir özü, bir de varlığı vardır. Öz sürekli nitelikler topluluğu demektir. (yani varlığın içindeki doğal istidat) Mesela bir portakal ağacının çekirdeğinde portakal ağacı olma kabiliyeti saklıdır. Bu düşüncelerin kökeni dindir. Bu düşünceye göre tanrı insanı kendi istediği bir şekilde, bir yeteneğe göre yaratmıştır. Nitekim 18.yüzyıl hep şuna inanır: Bütün insanlara has bir ortak öz vardır. Buna da insan doğası denir. İşte varoluşçuluk bunun tam tersini ileri sürer. İnsan diğer canlılardan farklıdır. Bir çam ağacında öz onun varlığından önce gelir. Ama insanda var olmak öz'den önce gelir. İnsan önce var olur ama daha sonra söyle veya böyle olur. Yani insan özünü kendi yaratır. Bu öz kötü de şekillenebilir. Oysa İslam öğretilerinde insanın özü, yani cevheri doğrudur ve temizdir. Sartre'ın düşüncesi Hıristiyanlığın insan algısı için geçerli olabilir. Hıristiyanlık'ta insan suçlu olarak yani kirli olarak dünyaya gelir. Sartre'nin yaptığı bu tanımlama da tümel değil. Öyle olsaydı "varlık özden önce

gelir” cümlesine bu kadar itiraz olmazdı. Önde gelen varoluşçular bu konuda aynı düşünürler. Varoluşçuluk isminde bile ortak bir kanaatleri yoktur. Heineman varoluşçuluk tanımlanamaz diyor çünkü onu kuşatacak bir kavram yoktur. Farklı düşünceleri olsa bile genel anlamda varoluşçuların, Nietzsche de dahil, yönleri aynıdır. Bu ortak noktaları şöyle sıralamak mümkündür.

- Bireyciliğe aşırı yer vermek.
- Kişinin varoluş sorununa aşırı ilgi göstermek.
- İnançlar kümesini yetersiz görmek.
- Sistemleri yetersiz görmek.

Köklerinden kopmuş, temelini yitirmiş, topluma yabancılaşmış, güvenini kaybetmiş insanların özellikle savaş sonrası dönemlerde meylettikleri bir düşüncedir varoluşçuluk. Savaş sadece maddeye dönük bir yıkım değildir. Asıl yıkım ruhta, manada yani iç'tedir.

Tillich Kriz'in bunalımın kaynağı olarak makineleşmeyi görür, çünkü makineyi icat eden insan gittikçe makinenin kölesi olur ve nesneleşmeye başlar.

Modern dünyada insan artık makinenin dişlerinden farksızdır. Üstlendiği ekonomik vazife insanlığından daha öncelikli bir hal alır. İnsan özünü kaybeder. Ruhunu kaybeden insan artık sadece bedeninden yani maddeden ibarettir. Böylece insan gittikçe kendine yabancı, güvensiz bir varlık olur. Kişi önce kendine sonra da topluma yabancılaşmaya başlar. Şairin “Kan İçinde Güneş” şiirinde de aynı durumu görebiliriz.

Ölüm yayılıyordu gece bile

İşleyen makineler kalmıştı yalnız

Ve onların kolları insanlar

İnsan değil alet

Aletin aleti (77)*

Geçmişsiz, köksüz, tarihsiz, özsüz kalan insanın sonu bunalım'dır. Sartre'nin dediği gibi tarih denen arabaya hayvanca koşulmuş, savaşı ve ölümü bekleyen varlıktır o artık.

Tanrı ölünce kendisinin ve toplumun yükünü yüklenen insan bu yükün altından çoğu kez kalkamaz. Bazen her koyun kendi bacağından asılır deyip entelektüel duyarlılığa yakışmayan bir tavırla sorumluluktan kaçsa da çoğu zaman ruhunda, özünde bir rahatsızlık hisseder.

“Ya herkes de benim gibi düşünürse” cümlesi bireyi ilk ateşleyecek cümle olabilir. Tanrı öldüğüne göre Tanrı'nın değerleri de ölmüştür. Öyle ise iyi ve kötü değerleri yeniden belirlenmelidir. Toplumun ve bireyin zihnine yeni bir iyi ve kötü kavramı yerleştirilmelidir çünkü bir otokontrol mekanizması şarttır. Önceki iyiler Tanrı'nın iyileriydi. 'Tanrı ölünce her şey mubah olur' der Dostoyevski.

“İyinin var olduğu ve kişinin dürüst olması, yalan söylememesi gerektiği hiçbir yerde yazılı değildir artık; çünkü, biz, ancak insanların var olduğu bir ortamda yaşarız artık.” (Sartre, 2012: 46). Kısacası Tanrı yoksa artık, insanın geleceği yine insan'dır.

Belki Nietzsche Tanrı'yı öldürdü ama yeni tanrı insan oldu. Yani 'insan insanın kurdu' iken 'insan insanın tanrısı' olmaya başladı. Budistlerin dinlerini bırakıp Buda'ya tapmaya başlamaları gibi, Zerdüştilerin tevhidi bırakıp Zerdüş'te tapmaya başlamaları gibi, ya da Hıristiyanların dinlerini tahrif edip İsa'ya ilahlık atfetmeleri gibi...

Varoluşçular eylemsizliğe karşı çıkarlar ve insanın korkaklığından, tembelliğinden sorumlu olduğunu söylerler. “İnsan fiillerinin toplamı' dır. Tanrı yoksa artık kişi mutlak hakikattir. Öyle ise

şairin “Ötesini Söylemeyeceğim” şiirinde geçen ve doğruyu bilen ama söylemeyen “Ali” sorumludur.

Sizin defolup gitmenizi istiyorum işte o kadar

Ali de istiyor ama söylemekten çekiniyor

Halbuki siz insanı öldürmezsiniz değil mi? (47)

Sezai Karakoç'un Diriliş Felsefesi'ndeki bazı düşünceler varoluşçuluğu çağırırsa da varoluşçuluk ile bu diriliş felsefesi arasında daha temelden büyük farklılıklar vardır. Çünkü, şaire göre mutlak hakikat “insan” değil “Allah”tır. Yani cüz'i akıl değil külli akıldır. Oysa varoluşçular şuna inanır: Bir gerçeği bulabilmek için mutlak hakikat olmamalıdır. Sezai Karakoç ise mutlak hakikat'i bilmeden hiçbir gerçeğin kavranamayacağına inanır. Esas olan mutlak hakikattir. Sartre ise varoluşçuluğu tutarlı bir tanrı tanımazlık olarak tarif eder.

Sezai Karakoç modern insanın içine düştüğü bu bunalım ve kriz halini sadece tespit etmekle ve bunu şiirine yansıtmakla kalmaz gerek düşünceleriyle gerekse düşüncelerinin sanatsal ifadesi olan şiiriyle insana çıkış yolunu, kendi ifadesi ile 'diriliş yolu'nu gösterir. Çare öze 'temiz olan öze' dönmektir. Bize tümünden yabancı olan Batı'nın izm'lerine ihtiyaç yok.

Ellerime bakıyorum ve ellerimin benden bilgili

Bir hayli bilgili olduğunu biliyorum

...

Sizin defolup gitmenizi istiyorum işte o kadar

(46-47)

Çare tasavvufi manada bedeni inceltip ruhu kalınlaştırmaktır. Çare düşünceyi ruha bağlamaktadır. Kendini bulan insan problemin nereden kaynaklandığını da bulacak ve çözümünü üretecektir.

Modern dünya insanının içinde bulunduğu bunalımın kaynağı olarak son yüzyılda yaşanan iki büyük savaş, bilim ve teknolojiye gelişme ve bu gelişmenin doğurduğu ruhsal yalnızlık, Tanrısal anlayışın zayıflaması gösterilebilir.

Sezai Karakoç şiirlerinde ve düşüncelerinde varoluşçu düşünceden de kısmen faydalanmıştır ama yine kendi inancı doğrultusunda. Çünkü Hıristiyanlığın insan algısı ile İslam'ın insan ve Tanrı algısı çok farklıdır. Hıristiyanlıkta insan dünyaya kirlenmiş ve günahkâr olarak gözünü açar. Dolayısı ile insan mayası itibarıyla kötülüğe meyillidir. İslam inancında ise insan İslam fitratı üzerine yaratılır yani tertemiz bir masum olarak gözlerini açar. Sonra diğer insanlar, yetişme şartları ve kendi kişisel tercihleri doğrultusunda kötülüğe meyleder. Belki insanın özüne ulaşma noktasında kısmen varoluşçuluktan faydalanmış olsa da bu çok önemli farkın da altını çizmek gerekir. İkinci fark ise bu özü ortaya çıkarmada kullanılacak araçtır. Varoluşçuların bu konuda kendi aralarında bile hem fikir olduklarını söylemek güçtür. Oysa Sezai Karakoç'un bu özü ancak vahyin en doğru şekilde ortaya çıkartabileceği konusundaki görüşü şüphe götürmeyecek kadar nettir. Madem varlığı, insanı bir yaratan, bir yaratıcı var, o halde en iyi yaratan bilir. Madem en iyi o bilir öyleyse önce o konuşacaktır. Nietzsche Tanrı'yı öldürürken belki de Hıristiyanlıktaki bu Tanrı anlayışını ortadan kaldırmak istiyordu. Çünkü Hıristiyanlıkta kadercilik önemli bir öğretiler. Hilmi Yavuz'un deyişiyle Hıristiyanlıkta Jansenizm tam bir kaderciliktir. Oysa İslam tarihinde Kadercilik -her ne kadar Batı'da tersi gösterilmeye çalışılsa da Emeviler zamanında kısa bir dönemin dışında rağbet görmemiştir. Dolayısı ile insana gereken önemi vermeyen diğer dinlerle veya ideolojilerle İslam inancını bir tutmak doğru değildir. Tabi ki İslam'da kader inancı vardır ama bu insanın iradesine bağlanmıştır. İnsanın baktığı noktadan bakıldığında bir şey ancak olup

bittikten sonra, onun kader olup olmadığı anlaşılır. Aristoteles insanın kendi fikirlerinden (tercihlerinden) sorumlu olduğunu söyler. İslam inancında da tercihlerinde sınırsız özgürdür insan. "Müslüman insan özgürdür; oryantalist safsatanın iddia ettiği gibi cebri değil..." (Yavuz, 1999a: 22)

Bu durum klasik Yunan'daki Tanrı algısından da çok farklıdır. Sürekli insanı kıskanan ve onunla mücadele eden, insanın karşısında duran Tanrı anlayışı yerine İslam'da Allah sürekli insanın yanındadır, ona doğru yolu gösterir ve onu bu yolda tutmak için uğraşır. Kuran insanın önce özüne, kendisine bakması gerektiğini öğütleyen birçok ifade ile doludur. Eşyaya, varlığa sadece zati itibarıyla bakmak demek olan mana-ı ismi ile değil, arkasındaki kudreti, sanatı görebilmek demek olan mana-ı harfiyle bakabilmek istiyorsa insan, vahiy gözlüğünü takmalıdır. Ancak bu külli aklın sanatını görebilmek için insan yine de cüz'i aklına muhtaçtır. Tanrı tanımaz varoluşçularda ise tek gerçek vardır ve bu gerçek insandır. Bu var olma sorumluluğu insanın omzuna yüklenir. Ve bu var olma onun özünden önce gelir. Daha önceki dönemleri bir tarafa bırakıp Nietzsche'den bile alacak olursak Tanrı ortadan kalktığında insanın içine düşeceği öncelikli durum 'Kriz'dir.

Kriz, şu ya da bu versiyonuyla yirminci yüzyıl düşüncesinin en yaygın olarak dile getirilmiş varsayımdır. Kriz kavramının kaynağı elbette ki Nietzsche değildir. Ama Nietzsche ile birlikte Heidegger ve Foucault'da en uç noktalara ulaşır. Kriz geçmişsizlikse, çizgisel olarak düşünen insan zihninin kesintiye uğramasıysa, geçmişten kopmanın ve yeniyi de kuramamanın ürünü ise, kriz karşıtı kavram da bir anlamda "nostalji" olacaktır.

4. NOSTALJİ

Nostalji kelimesi Grekçe'de kinostas (eve dönüş) ve algas (acı-sıla acısı) kelimelerinin birleşiminden oluşur.

Nostalji, Heidegger'de "dönüş" ya da "eve-dönüş" metaforu olarak görünür. Bu dönüş kavramı ile birlikte tekrar varlık, varlığın kökeni, var olmanın ne demek olduğu konularına dönülür. Belki de beşerin bütün insanlık tarihi boyunca verdiği mücadele anne karnındaki huzuruna erme mücadelesidir. Bu huzura geri dönüş mücadelesindeki yolu bulma gayesi Sezai Karakoç'un şiirlerine de yansımıştır.

Savaşlar toplumsal Kriz'in ve Kriz kavramının da yaygınlaşmasına ve genişlemesine neden olmakla birlikte bunun sanata ve estetik alana etkileri, psikolojik etkileri, sosyolojik, ekonomik ve kültürel etkileri ayrı ayrı incelenmesi gereken geniş konulardır. Çünkü savaşlar sadece maddi yıkımlara neden olmaz. Savaş sonrası toparlanmalar yıllar alabilir ve her toplum kendi çözümünü kendisi üretmek zorundadır.

Örneğin Amerika'da İkinci Dünya Savaşı sonrası toplumda özellikle de gençler arasında görülen umutsuzluk, yılgınlık, yalnızlık, bıkkınlık, içe kapanma gibi Krizsel davranışlara karşı geliştirilen çözümler Yaratıcı Yazarlık adı verilen ayrı bir sektörün gelişmesine neden olmuştur. Yaratıcı yazarlık daha eskilere dayansa da bu projeler üniversitelerde ve liselerde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra okul müfredatlarına uygulanmış ve başarılı sonuçlar alınmıştır. Bazı üniversitelerde şairlerin ve yazarların sınıflara girdiği yaratıcı yazarlık dersleri günümüzde de birçok okulda zorunlu olarak verilmektedir. Yaratıcı yazarlığın ortaya çıkışı, uygulanışı ve sonuçları ayrı bir yazı konusu olduğundan burada ayrıntıya girmeyeceğiz.

İnsanı saran, kuşatan bu kötü şartları Sartre veba'ya benzetir, Camus ise ahtapotun kollarına. Yaşanan sıkıntılar, hissedilen boşluk ve mutsuzluk ümidini kaybeden bireyin geçmişin mutlu ve huzurlu günlerine özlem duymasına neden olur. Örneğin günümüz Müslümanlarında az ya da çok Asr-ı Saadet dönemine hep bir özlem vardır oysa aynı İslam inancına göre varlık alemi kıyamete doğru yani daha kötüye doğru hızla yol almaktadır.

Simmel Modern Kültürde Çatışma adlı eserinde büyük kent insanların ruhsal uzaklıklarını “Mesafelik” olarak adlandırır. Büyük kent insanı kasaba insanı gibi değildir. Diğer insanlarla olan ilişkileri çıkarıcı, üstünlükçü ve geçicidir. Bu da haklı olarak insanlar arasında bir güvensizlik hissi yaratır. İnsan artık kapı komşusunu bile tanımaz, tanımadığı için de ona güvenmez, kendisinden başka hiç kimseyi düşünmez olur. Kötü ve karmaşık bir dışsal hayata sahip olan metropol insanının içsel dünyası da tabiidir ki son derece kötü ve sağlıksız olacaktır. Bunun bilincine varan, bu hastalıklı durumu fark eden insan ise geçmişin güzel günlerine duyduğu özlemle yaşayacaktır.

Beni onun gözleri çağırıyor, duramam, duramam

(29)

Arkadaşı, ahbabı, akrabası, olmadığı için çareyi sosyal kulüplerde, derneklerde, çeşitli aktivitelerde arayan metropol insanı hiçbir yerde uzun süre duramaz, ruhsal açlığını geçmişi yad ederek giderir. Bireyin asıl kaybettiği şey ise modern dünyada özgürlüğüdür. Çünkü birey artık sistem içerisinde bir çarktır ve ondan beklenen şey mutlak riayettir. Aksi takdirde kendi hayatına bile yön veremeyen bu insan tutunamayacaktır. İç ve dış düşmanlarıyla böylesine kuşatılan insan artık gerilimli (Krizsel) bir atmosfer içerisinde yaşamını, belki de sadece fizyolojik yaşamını sürdürmek zorunda bırakılır. Metropolün görünürde sunduğu fiziksel özgürlük beraberinde büyük bir ruhsal esareti getirir.

Günümüz Türk şiirinin en önemli isimlerinden olan ve edebiyat tarihinde İkinci Yeni şairleri arasında ismi zikredilen Sezai Karakoç şiirine bir de bu bağlamda yani Kriz ve Nostalji bağlamında bakılabilir.

5. SEZAI KARAKOÇ'UN SİİRLERİNDE KRİZ VE NOSTALJİ

İnsanlık tarihi açısından 20.yüzyıl iki büyük değişikliğe, aslında iki büyük yıkıma şahitlik eder. Einstein'ın parçacık fiziği ile birçok şeyin kökünden değiştiği olaylara sahne olunmuştur. Çünkü Einstein bu sayede benzer sebeplerin sürekli benzer sonuçları doğurmadığını kanıtlamış olur. Sosyal açıdan bunun karşılığı şu olur. İnsan öngörüldüğü gibi benzer durumlarda benzer tepkileri sergileyen bir varlık değildir. Dolayısı ile Marksizm'in üzerine inşa edildiği 'Bütün alt yapılar üst yapıları doğurur' mantığı çökmüş olur. Artık önemli olan bütün (toplum) değil, parça (birey) dir. Tabii buna karşılık Lukacs gibi modern kuramcılar da Post-Marksizm'i geliştirirler. Bu yeni çağa aydınlanma çağı ya da Modernizm denir. Bunu reddeden anlayışa da Post-Modernizm denir. Aslında bir açıdan da bunlar insanlığın içine düştüğü Kriz'lerin ifadeleridir. Modernizm denilen şey aslında bencilleşen insanın kapitalizmi her alana uygulamasından başka bir şey değildir.

İkinci büyük değişim (yıkım) ise inanç alanında olur. Geleneksel inanç anlayışı ile bu kapitalist düzende mücadele edilemeyeceği düşüncesinin giderek hâkim olmasıdır. Bu düzende inançlı bir insanın ayakta kalması artık çok zordur. Hayat şartlarını inancına göre ayarlamayı başaramadığı için insan, inancını hayat şartlarına uydurmaya çalışsa da her halükârda bir yıkım dönemine girilmiştir. Tanzimatla birlikte bu yıkım Anadolu'ya da ulaşır. Cumhuriyetle birlikte de uygulamaya daha çok aktarılır.

Modernizm'in tam karşılığı çağdaşlaşma mıdır? Tabii bu konuda da farklı fikirler vardır. Örneğin Hilmi Yavuz'un Prof. Altan Gökalp'ten naklettiği cümle şöyledir: “Modernizasyonla çağdaşlaşma aynı şey değildir! Türkiye Kemalizm aracılığı ile modernleşti ama çağdaşlaşamadı (Yavuz,1999: 11). Dolayısı ile Hilmi Yavuz çağdaşlaşmayı sekülerleşme (dünyevileşme) olarak tarif eder.

“Anlaşılan odur ki Türkiye'de 'modern' devlet kamusal alanı modern ya da Batılı ölçütlere göre yeniden yapılandırabilmiş, gel gelelim kişi ya da birey alanında çağdaş değerleri taşıyacak özneler üretememiştir. Kısaca Türkiye Modernleşmiş ama çağdaşlaşmamıştır! Aile geleneksel

değerleri taşıyan özneler üretmeyi sürdürmüştür (Yavuz,1999a: 13). Fesi çıkarıp yerine şapkayı koyduğunuz zaman insanların sadece kafasının dışı değil, içi değil.

Sezai Karakoç'un bu duruma karşı söyleyecekleri vardır. Ona göre Kapitalizm olsun, Marksizm, Komünizm ya da diğer izm'ler olsun üzerlerindeki örtü çekilip alındığında hepsinin altında tanrının, maneviyatın, ruhun, metafizik olanın inkârı yatar. İşte gerek düşüncelerinde gerekse şiirlerinde onun yapmak istediği asıl şey bu inkara bir karşı duruş sergilemektir. Bizim inancımızda araç olarak görülen madde diğer bütün ideolojilerde amaçtır ve insan giderek bu aracın aracı olmaya başlar. Şairin dediği gibi "aletin aleti" olur. Öyle ise bu fikirlerin hepsi hakikatte birdir çünkü insanın sadece bedenine hitap eden ve onu asıl varlığı olan ruhun dışında bırakan fikirlerdir. Temel gaye edinilen ama aslında sadece çamurdan ibaret olan bedenün üstünlüğünü bir tarafa bırakıp o çamura üflenen tanrının ruhunu yeniden üstün kılma mücadeledir şairinki.

"Bugün, İslam'ın dirilişi diyorsak, bu medeniyetin tozlarından arınıp silkinip uyanacağını ve tüm insanlığa ışığını yeniden saçacağını söylemek istiyoruz (...) İslam medeniyetinin yeniden doğuş yolunu arama denemesidir bu tez. Bir çağrıdır aramaya ve bulmaya ve araştırmaya. Bir duadır, ilhamı lütfetmesi için ulu Tanrı'ya" (Karakoç, 2005a, s.18).

Nasıl günümüzde teknolojiye meydana gelen gelişmeler sayesinde bir yenilik dünyanın öbür ucuna hemen ulaşıyorsa bunun gibi insanlığın bunalımı da dünyanın öbür yerlerine hemen bulaşabiliyor. Tanzimat'la birlikte belirginleşmeye başlayan Birinci Dünya Savaşı, Cumhuriyetin kuruluşu ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bir değerler karmaşasının hüküm sürdüğü Türk toplumunda şair hedefini büyük tutar ve sonsuz olanı, ebedi ışığı gaye olarak seçer. Çünkü beşerin özünün mayası ordadır (tanrının nefesi) ve insanlığı yeniden diriltmek için o nefesi yeniden bulmak gerekir.

Şairin bir röportajında dile getirdiği gibi şehirlerin karanlık, puslu havasına (bunalımlı) köyünden, kasabasından yeni bir dağ havası getirmektir onun yapmak istediği. Topluma, aydına, bireye yeniden bir nefes aldirmek ister.

Sezai Karakoç'un şiirlerinin yayımlanmaya başladığı dönem edebiyatımızda Orhan Veli şiiri olarak anılan Garip şiirinin gündemde olduğu bir döneme denk düşer. Komik hatta bazen fıkra gibi bu şiir örneklerini, Rasim Özden ören, Cumhuriyetin götürdükleri, getirmek isteyip ama getirmeyi başaramadıklarıyla ortaya çıkan toplumsal bunalımla açıklamaya çalışır. Ona göre iki büyük savaştan çıkan toplumun ve onun bir meyvesi olan şairin işi şakaya vurmaktan başka çaresi kalmamıştır.

"İlkel bir karşı koyma şiiri. (...) Sevgili yerine vesikalı yarı getirmek, ruhun acıları yerine ayak nasırının acısını söylemek, yüreğin ve kafaların erdemlerini alaya almak. Üstelik bütün bunları ne için ne adına yaptığını bilmemek"(Özden ören,1999:168).

İlhamını İkinci Yeni şairlerinden farklı bir kaynaktan alan Sezai Karakoç'un şiiri böyle bir ortamda edebiyat dünyasının üzerinde adeta bir güneş gibi doğar. Kaynağını geçmişten alan ve fizikötesine kadar uzanan şiirler daha ilk yıllardan itibaren farklılığını ortaya koyar. "Şahdamar", Avrupalı bay yabancıya hesap soran küçük bir kız çocuğunun ağzından yazılan "Ötesini Söylemeyeceğim", harcanan büyük bir mirasın şiiri olan "Kapalı Çarşı", farklılığını hemen hissettiren şiirlerdir. Aşk, ölüm yalnızlık ve metafizik yeniden hayat bulur Sezai Karakoç'un şiirlerinde. Şiir adeta fıkradan kurtulup yeniden bir sanat kutbuna yükselir.

İlk şiirlerinin yayımlandığı dönemler İkinci Yeni şiirinin de tartışıldığı dönemlerdir. Sezai Karakoç'un da İkinci Yeni şairi sayılıp sayılmayacağı konusunda farklı görüşler vardır. İkinci Yeni, şiiri Orhan Veli'nin durduğu noktanın tam karşı tarafından ele alır. Şiirdeki basitlik tekrar yerini karmaşıklığa bırakır. İkinci Yeni şiirinin birçok özelliğini Sezai Karakoç'un şiirlerinde de görüyor olsak da onu İkinci Yeni'nin içine katmaya çalışmaktan ziyade ayrı duran yönlerini ön plana

çıkarmak belki de daha doğrudur. Şiirleri ne sınıf arkadaşı Cemal Süreyya'nın ne ilhan Berk'in ne de Turgut Uyar'ın ne de Ece Ayhan'ın şiirlerine benzeyen Sezai Karakoç İkinci Yeni ile çağdaş olmanın dışında hiçbir münasebetinin olmadığını da zaten söyler. İsmail Kılıçaslan'ın dediği gibi kendi nesli adamlar meyhaneye giderlerken o yatsı namazına gitmeyi tercih etmiştir. Elbette ki çağrısı da o yöndedir.

Edebiyatta Kriz konusu doğal olarak birçok sanatçının temalarına da yansır. Bazı şiirlere yalnızlık, bazılarında bunalım, bazılarında kaçış olarak yansır. İkinci Yeni Şiiri bu var olandan kaçış serbest çağrışımla, sözcüklere alışılmışın dışında anlamlar yükleyerek adeta kapalı bir şiir vücuda getirir. Tersinden bir okumayla şunu da söyleyebiliriz eğer şiirde, sanatta bir bunalım bir bıkkınlık varsa bu toplumda da benzer bir durum olduğuna delalet eder. Derrida buna “kapanım” kelimesini uygun bulur. Boşluk, kopuş, süreksizlik, ayrılma gibi kavramların da kullanılacağı bu durum karşısında çağdaşları olan ikinci yeni şairlerinden farklı olarak Sezai Karakoç bir diriliş felsefesi ortaya koymaya çalışır.

Sezai Karakoç tarihsel bağların yeniden kurulması gerektiğine günümüz insanının içinde bulunduğu ruhsal sıkıntıdan, bunalımdan ancak bu boşluk ve süreksizlik duygusunun aşılması ile mümkün olacağına inanır. Vahiy medeniyetinin yeniden inşa edilmesi gerektiğine, bir diriliş cephesi olduğuna ve kendisinin de o cepheye bir savaş eri olduğuna inanır. Ancak bu savaş topun tüfeğin değil yeni bir ruh inşasının savaşındır. Bu düşünce savaşındır, zihniyet savaşındır. Medeniyeti yeniden fikir temeline oturtma savaşındır.

“Allah'a inanıyorum. Ben bir diriliş işçisiyim. Allah kentinin işçisiyim (...) Allah'a inanan insanın özgür olduğuna inanıyorum. İnsan boynuna zincir atan, takan eşyadan ve öteki insanlardan, insanın tanılaştırdığı kişi ve eşyadan insanı ancak Allah kurtarır. Yani insanı ancak Allah özgür kılar. İnkâr tutsaklık, inanç özgürlüktür” (Karakoç, 2005b:8).

Tasavvufi manada bakacak olursak insan çift yönlü bir varlıktır. Bir beden yönü vardır ki bu onun muvakkat, kötü ve balçık yönüdür. Bir de ruh yönü vardır bu da onun baki, ulvi yönüdür. Tasavvufta bu ikisi zıt yönlüdür yani beden kalınlaştıkça, beden önemsendikçe ruh incelir. Öyleyse ruhu balçığa hâkim kılmak gerekir. Madem yapan odur öyleyse yapan bilir. Madem yapan bilir öyleyse bilen konuşur. Ruh çamura hâkim kılmanın tek yolu vardır o da konuşanın söylediklerine kulak vermek. Ancak ruhunu çamurdan kurtaran insan özgürdür.

Şairin düşüncelerinden ve şiirlerinden sezdiğimiz kadarıyla bunalımın sebeplerinden, belki de en önemli sebeplerinden biri de tutsaklıktır. Ona göre asıl tutsaklık inkardadır. Çünkü insanda tapınma isteği fitridir. Eğer tek bir Allah'a yönelmezse masivaya (eşya, sonradan yaratılmış her şey) yönelir. Bir Tanrı'ya kul olmayan sayısız yaratılmış kul olur. Bu ise nihayetsiz derece akıldan uzak ve zahmetli bir yoldur. İşte asıl kölelik o zaman başlar. İnsanı özgürleştirdiklerini söylemeler de Tanrı'nın inkârı üzerine kurulduğu için bütün izm'lerin gayesi insani köle yapmaktır. Şair sesini sadece bu mücadele için yükseltir. “Sesimi yükseltirsem bunun için yükseltirim yoksa bunun dışında hiçbir şey ses yükseltmeye değmez” (Karakoç, 2005b: 9). Şairin düşüncelerinde ve şiirinde hedef bu aşk'tır, yol'dur, ses'tir, mana'dır, varıştır. Estetik ancak ona ait olmalıdır çünkü hakiki güzelliğin kaynağı o'dur. “Şiir ruh pencerelerini Allah'a açtıkça şiirdir. Yoksa balmumundan peteklerdir, bal değil” (Karakoç, 2005b: 10).

Tanrının ölümüyle varlık temelinden kaydığına göre, şairin yapmaya çalıştığını 'bu temeli yeniden kurmaktır' diyebiliriz. Bunun için Kriz'in asıl kaynağı olan dayatılanı, sunulanı reddederek başlamak gerekir.

Noel ağaçları ve manolyalar kahrolsun.

Şu şapka'yı çıkartıp atıyorum ırmağa;

Her şeyim sizin olsun, hep sizin kesik başlar.

(30-31)

Kur'an varlığı Allah'ın ayetleri olarak tarif eder. Ay, güneş, ağaç, koyun, dağlar kısacası yaratılan her şey lisan-ı haliyle Allah'ı teşbih eder. Ancak onların üzerindeki Allah'ın mührünü görebilecek göz, tembihatlarını duyabilecek kulak olmalıdır. Kurandaki 'gözleri var ama görmezler' uyarısı biraz da bunun içindir. Varlıktaki mesajı alabilmek ancak erdemle mümkündür. Said Nursi bunu şöyle izah eder: Varlığa, eşyaya mana-ı ismiyle değil yani zatı itibari ile değil, mana-1 harbiye yani sanatkârı cihetiyle bakılırsa varlığın arkasındaki güzellik ve kudret görülebilir. Oysa bütün Batı kaynaklı izm'ler insanı ve tüm varlığı zahiri görüntüsünden yani maddi boyutundan ibaret zanneder. Bu hastalıklı bakış özellikle de Tanzimat'tan sonra bize de sirayet eder. Şairin 'Tanzimat'tan sonra mesajsız' sözüyle belki de dikkat çekmeye çalıştığı nokta budur. Her şeyden önce milli bir mesaja, milli bir şuura muhtacız. Şairin milli kavramından anladığı kesinlikle bir ırk değildir.

Kapalı çarşılar içinde fikre ve gerçeğe

Neler neler etti anlarsın onlar

(61)

Madem Kriz Tanrı'nın ölümüyle başladı öyle ise Kriz'den çıkmak için Tanrı doğru bir anlayışla -deyim yerindeyse- diriltilmelidir. Zaman gösterdi ki, insanı hayvan derecesine düşüren, ezen, sömüren, bir makine parçası ile eşdeğer gören Batı düşünceleri, bırakın dünyayı, daha kendi insanlarına bile mutluluğu götürememiştir.

Bir şiiri değerlendirirken klasik anlamda "Şair şunu söylemek istiyor." gibi niyet okumaya dönük cümleler bir problematiği de beraberinde getirir. Bundan ziyade "Ben şöyle bir anlam çıkarıyorum." demek daha isabetli bir yaklaşım olacaktır. Şiir insana bir şey öğretmez belki ama insana birçok şeyi hissettirebilir. Hakikat her zaman akılla, bilgiyle bulunacak diye bir kaide yoktur bazen sadece hissedilir o.

'Ötesini Söylemeyeceğim' adlı şiirinde insanlığı krize, bunalıma, yalnızlığa, içe kapanmaya mahkûm eden bu Batı'nın karşısına şair küçük bir kız çocuğu olarak dikilir. Antikapitalist bir karşı duruş sergileyen bu kız çocuğu Tunus'u işgal eden Fransızları ve onların nezdinde Batı'yı adeta bir Filistinli gibi taşlar. Kiremit, tahta ev, tahta döşeme gibi nostaljik motifler de içeren bu şiirde Doğu'nun ve Batı'nın kadınlarını kıyas ederek bay yabancıнын şahsında batıya olan öfkelerini dile getirir.

Kırmızı kiremitler üzerine yağmur yağıyor

Evimizin tahtadan olduğunu biliyorsunuz (46)

...

Ben yağmuru çok seviyorum Bay Yabancı

Sizin ıslak saçlarınızı hiç sevmiyorum

...

Sizin o kadını sevmiyorum Süleyman (48)

Bütün gücünü göksel inançlardan (Yağmur figürü) alan çocuğun cesareti haklı olmanın verdiği cesarettir. Ali de biliyor ama Ali söylemiyor.

Şair birey olmayı istatistiksel olarak değil bir şahsiyet olma meselesi olarak algılar. Tarih içerisinde, toplum içerisinde kendini bir şahsiyet olarak görme. Bu şahsiyet ancak Müslüman bir şahsiyet olabilir. Yoksa ferdiyetçilik, enaniyet atına binip dalalet vadilerinde at koşturmak demek değildir. Bu şahsiyet ne ilkel insanlar gibi doğal ne de günün Batılı insanı gibi suni'dir. Fizikötesinin

izinde, toplumla uyumlu, tabiatla işleyen kurallara (adetullah) riayet eden bir şahsiyet. Ne tamamen dünyadan kopup metafiziğe kapılmak ne de metafiziği görmezden gelip doğa-pereseliğe kaptırmak kendini.

Burada metafizik konusuna da değinmek gerekir. İlkel insanın metafiziği tabiatın tasvir edilmesinden ibarettir. Bu metafizik insanı şahsiyetleştirmez. İslam inancında ise biraz farklıdır. Kolektif bir mirastır. Yani kişi bilinç kılıcını kuşanıp kendi metafiziğini kendisi fark ettikten sonra bütün zihinlerin aynı yöne dönmesinden doğan bir anonimlik meydana gelecektir. Şaire göre inançsız insan paslıdır. İnançsız insanlardan oluşan bir medeniyet, her şeyi tam olsa da utancını yitirmiş bir medeniyet sağlıksızdır. Utançsız adam mutsuzdur.

İnsanlar gibi toplumların hatta medeniyetlerin de içine düştüğü Kriz'ler olabilir. Şaire göre Asya'nın gelecekte düşeceği Kriz'ler korku Krizi olmaktan çok önüne çıkacak fırsatları değerlendirirken göstereceği tereddütlerin, kararsızlığın doğuracağı süreksizlik, şaşırma gibi şahsiyet kurma çevresinde dönen krizler olacaktır. Şair Asya'nın metafizik krizini artık geride bıraktığını bundan sonraki Kriz'lerin hep ileriye, gelişime dönük olacağını düşünür. Gelecek Asya için değil otuz yılda iki cihan harbi çıkaran Avrupa için siyahtır ve Nietzsche bunu çok önceden sezmiştir.

Her şeye rağmen en büyük savaş insanın kendi içinde vereceği iç savaştır. Bu savaşın kazanılması vahiy ışığının bu asırda yeniden yansıtılmasıyla mümkündür. Müslüman çağdaş olmalı ama nasıl bir çağdaşlık. Zamana ayak uydurma gibi ifadelerle anlamı daraltılmamalı bunun. Zaten geçmişi övmekle de bir yere varılamaz. Asr-ı Saadete gidecek halimiz yok elbette ama kısmen de olsa onların ruhunu yakalayabiliriz. Elimizde parlak, süslü bir cam parçasına değişmeyeceğimiz üzeri tozlanmış vahiy denilen değerli bir cevher var. Hakikat eskimez, en fazla üstü tozlanmış. Bunu başaramasa bile insan en azından o yola girmelidir. Maddenin, sermayenin, cehaletin, taassubun kölesi olmaktan kurtulmanın başka da yolu yoktur. Diriliş ülkesi ancak bu yolla kurulabilir. Musa Sina'dan döndüğünde metafizik olanı nasıl toplumsal olana dönüştürdüyse kişi de ulaştığı bilinçle tekrar toplumuna hizmet edecektir bu diriliş ülkesinde.

Şairin diriliş sitesi dediği o ülkede, en büyük görev yine entelektüel kesime düşer. Bunu ilk yapması gereken onlardır çünkü. Diriliş ülkesinde şunlar olacaktır: "Entelektüellerin etkisine saygılı, had bilir bir halk, sorumlulukla yüklü basın, onurunu sokağa atmamış bilim adamları, birbirini denetleyen kadrolar, parlamento, ordu ve devlet memurlarının arasında birbirinin gereğine inanmadan gelen denge, günlüğe, geçiciliğe, dünya-taparlığa savaş açmış insanların sürekli arayışla ulaştıkları, daima içten yenilenen kurumlar kompozisyonu" (Karakoç, 2005b: 45).

Yeni bir insan ve toplumunun örölüşü olan şairin 'diriliş sitesi' dediği bu yeni yapının kalbini, yani estetik boyutunu da şiir besleyecektir. Şair şiirlerini iste bu doğrultuda yazar. Belki de bireyin ve toplumun kalbini besleyen bu gıda yetersiz kaldığı için toplum çürümeye, yozlaşmaya başlamış, bu boşluğu doldurmaya çalışan teknoloji bir bunalım halinin doğmasına neden olmuştur. İlginçtir ki iletişimi kolaylaştırmak maksadıyla icat olunan internet veya telefon günümüzde insanları daha çok birbirinden uzaklaştırmaktadır. Günümüzde aynı masada karşı karşıya oturan sevgililerin bile birbirleriyle konuşamadıklarına, herkesin kendi önündeki telefonla meşgul olduğuna hepimiz şahit olmuşuzdur. Hz. Ayşe'den şöyle bir söz rivayet edilir: "Çocuklarınıza şiir okuyun, okuyun ki ruhları incelsin. "Belki de krizin, bunalımın, içe kapanmanın (olumsuz anlamda) yalnızlaşmanın bir nedenini de burada aramak gerekir. Kabalaşan ruhlar ve şiirden kopuş. Hilmi Yavuz bir röportajında Amerika'daki bir şair arkadaşından naklederek, nüfusu 300 milyonu geçen ülkede tanınmış bir şairin bir şiir kitabının 2000-2500 adet satışı ancak yakalayabildiğini söyler. Ülkemizde ise bu rakam binlere zor ulaşıyor.

Şair bütün bu Kriz ve bunalım ortamına rağmen yine de ümit vardır. Bu durumun geçici olduğuna inanır. Diriliş bütün cephelerde olduğu gibi estetik alanda da bir gün gerçekleşecektir. Eski şiiri taklit etmekten bahsetmez, sadece yeni nesil de aynı ilhamla kendi şiirini yazmalıdır.

Kriz kavramını şairin şiirlerinde bir çok başlık altında alt dallara ayırabiliriz. Örneğin kentleşme karşısında kriz ki köy, taşra, kasaba gibi küçük yerlerin dışında bıkkınlığın, tükenmişliğin, belirsizleşmenin mekânı olan İstanbul, Londra, Paris gibi büyük metropoller şairin şiirlerinde sıkça zikredilir. Ya da adaletsizlik karşısında kriz, yaratılıştaki kriz, sürgün, göç karşısında kriz, metafiziksel kriz, savaş sonrası kriz gibi. Ancak teferruatını başka bir çalışmaya bırakarak Sezai Karakoç'un şiirlerindeki Kriz ve nostaljiyi insan toplum ve medeniyet olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirebiliriz.

6. SONUÇ

İnsan aç olduğu müddetçe, kadınlar çocuklar aç olduğu müddetçe, birileri geniş balkonlu gökdelenler yapmış olsa dahi dört unsur (hava, toprak, su, ateş) onların üzerine yürüyecek ve savaş açacak onlara. Gömüleceği toprağı bile değerlendirmek isteyen insanın görünürde sağlam olan yapıları toprak tarafından yerle bir edilecek. Ruhundaki, toplumdaki çatlakları görmüyor bile insanoğlu. Bir şeyler yapılmazsa insanlık medeniyeti yine insanın eliyle yerle bir edilecek. Mesnevi'de şöyle bir ev hikayesi anlatılır:

Adamın biri bir ev yapar ve eve şöyle der: “Eğer bir gün yıkılacaksan haber ver ki çocuk altında kalmayalım.” Aradan yıllar geçer ve ev yıkılır. Ev halkının hepsi altında kalır. Adam eve sitem eder: “Hani haber verecektin?” der. Ev dile gelir ve der ki: “Ben mi haber vermedim? Duvarlarımda gördüğün çatlaklar neydi? Her ağzımı açtığımda onu bir parça çamur ile kapadın.”

İnsanın ruhundaki, toplumun ruhundaki çatlaklar iyice derinleşti modern zamanlarla birlikte. Her yeni izm'le o çatlağın üzerini sıvamaya çalışan insanın asıl yapması gereken şey onu temelinden, inanç temelinden kuvvetlendirmektir.

İnsanı maddeye, nesneye indirgeyen, toplumu da sabit makinelerin işlediği bir fabrika gibi gören Batılı anlayışlar; tabiatı putlaştıran, ona yaratıcılık atfeden, maddeyi merkeze alan düşünceler arasında sıkışıp kalan ve adeta kendi Kriz'i ile boğuşan insan bir çıkış yolu bulmak için çırpınıp durmakta. Tanrı'dan kaçarken nesnenin kulu olmaya başlayan günümüz insanların yeniden Doğru dinlerini, Hint mistisizmini araştırmaya başlaması tesadüf değildir.

Yapılacak şey yeni bir anlayışla insanın yönünü dinin değişmeyen özüne, vahye çevirmek olmalıdır. Bu diriliş için eserler vermek gerekir. Tüm insanlığın canlanması ise ancak İslam dünyasının canlanmasına bağlıdır.

İlhamını vahiyde bulan, Mevlâna'dan, Yunus'tan, Hafız'dan, Muhyiddin-i Arabi'den, Gazali'den, Sadi'den, güç alan bir edebiyat başlangıç olabilir. Kriz asıl içte olan, ruhta olan krizdir. Öyleyse değişime de içten başlanmalıdır.

Sezai Karakoç'un şiirleri savunduğu düşüncelerim, geliştirdiği teorilerin en güzel sanatsal ifadeleridir. Kendisinden sonraki birçok şaire de ilham kaynağı olan bir özgünlüğe sahip olan ender şairlerimizden biridir. Konumuz açısından bakacak olursak beşerin içine düştüğü Kriz'e karşı yeni bir kalem oynatıştır.

İnsanı semavi olana götürecek bir kaçış duygusu, masumluk susayışı, somut olandan soyut olana oradan da metafiziğe sıçrayış, eşyayı ve ötesini keşfetmeye çalışan bilinç, ezeli ve ebedi olana yapılan dua, meçhulün cazibesi ve keşfi, yalnızlık Sezai Karakoç'un şiirlerinde belirgin temalar ve duygular olarak karşımıza çıkar. Bunların yanına vahiy medeniyetini canlandırma arzusunu, modern insanın içine düştüğü Kriz ve bunalıma karşı duyduğu nostaljik özlemi, krizden

çıkış yolu olarak insanın önce ruhunu sonra da tüm toplumu ebedi olana yönlendirme arzusunu saymak mümkündür.

En önemlisi ise aşktır. Sezai Karakoç'un şiirlerinde insan her zaman âşıktır çünkü. Bu aşk hakiki olana yönelmezse mecazi olana yönelir. Onun da yüzünü hakikate döndürmeli. İç güzelliğe ulaşma aşkına, o güzelliğin kaynağını bulma aşkına...

Zaman ise her zaman olduğu gibi insanın aleyhine işlemeye devam ediyor.

Çocuklar gözünüzü açın

Gün gelip is isten geçer

Çember çevirmeyi unutmayın (106)

KAYNAKÇA

- AKIN, Gülten (2001) Şiiri Düzde Kuşatmak, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- BEZİRCİ, Asım (2013) ikinci Yeni Olayı, Evrensel Basım Yay. İstanbul
- KARACA, Alaattin (2013) İkinci Yeni Politikası, Hece yay., Ankara
- KARAKOÇ Sezai (1997) Günlük Yazılar 1-Farklar, Diriliş Yayınları, 5.Baskı, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (1995) Makamda, Diriliş Yayınları, 3.Baskı, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (1996) Çağ ve İlham 4, Diriliş Yayınları, 2.Baskı, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (1996) Tarihin Yol Ağzında, Diriliş Yayınları, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (1998) Çağ ve İlham 3-Yazgı Seçşi, Diriliş Yayınları,3.Baskı, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (1998) Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi 1-Perde Devrildiği An, Diriliş Yayınları, 2.Baskı, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (1998) Unutuş ve Hatırlayış, Diriliş Yayınları, 2.Baskı,İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (1999) Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı, Diriliş Yayınları, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (2000) Edebiyat Yazıları3-Eğik Ehramlar, Diriliş Yayınları, 2.Baskı, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (2000) İslam'ın Şiir Anıtlarından, Diriliş Yayınları, 5.Baskı,İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (2001) Gün Doğmadan, Diriliş Yayınları, 2.Baskı, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (2002) Çıkış Yolu 2- Medeniyetimizin Dirilişi, Diriliş Yayınları, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (2003) Var olma Savaşı, Diriliş Yayınları, 2.Baskı, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (2003) Yunus Emre,Diriliş Yayınları, 2.Baskı,İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (2005) Çıkış Yolu 3- Kutlu Millet Gerçeği, Diriliş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (2005a) Düşünceler Kavramlar 1, Diriliş Yayınları, 3.Baskı, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (2005b) Diriliş Neslinin Amentüsü, Diriliş Yayınları, 9.Baskı, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (2007) Çağ ve İham 2-Sevgi Devrimi, Diriliş Yayınları, 6.Baskı, İstanbul
- KARAKOÇ, Sezai (2007) Edebiyat Yazıları 2- Dişimizin Zarı, Diriliş Yayınlan, 3.Baskı, İstanbul

KARAKOÇ, Sezai (2009) Çağ ve İham 1-Metafizik Gerilim Şartı, Diriliş Yayınları, 7.Baskı, İstanbul

KARAKOÇ, Sezai (2009) Kıyamet Aşısı, Diriliş Yayınları, 9.Baskı, İstanbul

KARAKOÇ, Sezai(2003) Çıkış Yolu 1- Ülkemizin Geleceği, Diriliş Yayınları, 2.Baskı,Istanbul

LUKACS, Georg (2011) Roman Kuramı, Metis Eleştiri, İstanbul

MEGİLL, Allan (2008) Aşırılığın Peygamberleri, Ayraç Yayınları, Ankara

NURSI, Said (2004) Muhakemat, Zehra Neşriyat, İstanbul

NURSI, Said (2004) İctimai Dersler, Zehra Neşriyat, İstanbul

ÖZDENÖREN, Rasim (1999) Ruhun Malzemeleri, İz Yayıncılık, İstanbul

SARTRE, Jean Paul; Çev.,Asim Bezirci,(2012) Varoluşçuluk, Fay Yayınları, İstanbul

SIMMEL, Georg; Sunus Frisby, David (2012) Modern Kültürde Çatışma, İletişim Yayınları,8.Baskı, İstanbul

Varlık Dergisi (2013), Şubat Sayısı

YAVUZ, Hilmi (1999a) İslam ve Sivil Toplum Üzerine Yazılar, Boyut Kitapları, 2.Baskı, İstanbul.

YAVUZ, Hilmi (1999b) Modernleşme Oryantalizm ve İslam, Boyut Kitaplar, 2.Baskı, İstanbul

INTERCULTURAL COMMUNICATION – BRIDGES IN UNDERSTANDING CULTURAL DIFFERENCES KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİM – KÜLTÜREL FARKLILIKLARI ANLAMA KÖPRÜLERİ

Wolfgang GIELER

Prof. Dr., Friedrich-Schiller-Universität Jena

 wolfgang.gieler@uni-jena.de

ABSTRACT

Intercultural communication is firmly linked to interculturality, with relationships between cultures, wherever they take place and which one kind of they may be. In human history, there have always been contacts and encounters of people. Wars, conquests, discoveries, or those developments of political structures between human communities were always accompanied by the need to look one way or another to communicate (which did not necessarily mean tolerance and acceptance of the other). But how did this communication work?

Wherever people from unfamiliar communities met, they had to find forms of understanding in order to express their interests. In some cases, there were local intermediaries. Cultural contact in history was never global, but rather limited to certain regions (e.g., Areas of discovery and conquest), often limited in time or to individual related to social groups, e.g., traders, travelling journeymen, clergymen, researchers, warriors, students. For a long time, there were areas that never entered a stranger came or the stranger was just from the neighbouring town, so that understanding wasn't too difficult. There was mutual understanding wherever certain groups could communicate in a common language, even if they came to other areas.

Keywords: *Intercultural, communication, processualism, cultural contact, cultural differences.*

ÖZ

Kültürlerarası iletişim, nerede ve ne olurlarsa olsun, kültürlerarasılıkla sıkı sıkıya bağlantılıdır. İnsanlık tarihinde her zaman temaslar ve karşılaşmalar olmuştur. Savaşlara, fetihlere, keşiflere veya insan toplulukları arasındaki siyasi yapıların gelişimine her zaman bir şekilde iletişim kurma ihtiyacı eşlik etti (ki bu mutlaka hoşgörü ve koşulsuz kabul anlamına gelmiyordu). Peki bu iletişim nasıl gerçekleşti?

Birbirine yabancı topluluklardan insanlar nerede karşılaşırlarsa karşılaşırlar, çıkarlarını ifade etmek için anlama biçimleri bulmak zorundaydılar. Bazı durumlarda, yerel araçlar vardı. Tarihte kültürel temas hiçbir zaman küresel olmadı, bunun yerine belirli bölgelerle (örneğin keşif ve fetih alanları) sınırlıydı; genellikle de zamanla veya sosyal gruplarla ilgili bireylerle. Örneğin; tüccarlar, gezici kalfalar, din adamları, araştırmacılar, savaşçılar, öğrenciler. Uzun bir süre boyunca, yabancıların gelmediği yahut yalnızca yakın çevreden yabancıların geldiği bölgeler mevcuttu. Başka bölgelere gidilse bile ortak bir dilde iletişim kurabildikleri her yerde karşılıklı anlayış vardı.

Anahtar Kelimeler: *Kültürlerarası, iletişim, süreçsellik, kültürel temas, kültürel farklılıklar.*

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 30.7.2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 23.12.2022

1. INDIVIDUAL AND CULTURAL DIFFERENCES AS A SOURCE OF POSSIBLE MISUNDERSTANDINGS

Social role models in a society are usually solidified by cultural and religious traditions. A particularly sensitive point in intercultural encounters with immigrants is the role of women. Immigrants often express their amazement at the fact that Women in Germany make independent decisions and important jobs and take positions. Equality as a cultural value is one new experience. In the cultures of many migrants, the family, for its part, has a high priority. It is taken for granted to old or needy family members to support and take in orphans. Similarities despite cultural differentiation? The elder of the family in Arab , Asean or African cultures has highly respect. In general, courtesy and respect for the elderly are behaviours acquired in socialization.¹

Encounter and coexistence with the migrants take place under difficult conditions: there are mutual "images in the head" of each other who have long been passed down as prejudices. The image of the Germans is partly coloured negatively, partly by the emotional one shown positive change in welcoming culture. However, the prejudices in Germany against "foreigners" have been handed down over centuries and in part filled with fears. Above all, it is violent fantasies that are being driven by the IS atrocities flare up again. But also, general racist unfortunately, prejudices against strangers are still alive and well.

I see two approaches to reduce prejudice. You have to take history as it was and you cannot rewrite it, but one can draw conclusions from this, how one can overcome traditional prejudices can discuss and gradually reduce in common coexistence. There are of course prejudices between the individual cultural and religious groups of immigrants, so that a discussion about this topic generally seems necessary.

Experience of violence is present in all immigrant cultures worldwide. Very fast also break old prejudices or current conflicts among each other again. Violence is also observed in the new culture, discussions and arguments can occur arise everywhere. Experiences in everyday integration are not all positive either. It is therefore an urgent task in the context of integration to address the issue of "violence" in the discussions. This also includes verbal violence.² There are many points that need to be discussed together, including between People with different experiences of conflict in their cultures. An intercultural culture of debate could be discussed on many forums! In connection with this, the subject of "tolerance" is extremely topical. The orientation courses offered, which are designed to impart knowledge for Legal system, history and culture of Germany developed and offered can be the first point of contact here.

The term "intercultural communication" contains factors that interlink in practice: Communication as understanding between people in general and second Intercultural as an encounter and understanding between people who belong to different cultures. It is therefore a good idea to have a brief description of communication and filter out the specifics of intercultural communication. The process of communication and intercultural communication should be shown in their entanglement. The general ground rules of communication also apply to intercultural communication.

¹ Münz, R.: Migration im 21. Jahrhundert-Herausforderungen für Deutschland und Europa. In: Migration gerecht gestalten. Weltweite Impulse für einen fairen Wettbewerb um Fachkräfte. Bertelsmann-Stiftung Gütersloh 2015, S. 12-24. Rienzer, M.: Interkulturelle Kommunikation im Asylverfahren. Frankfurt 2011. Samovar, L, A.; Porter, R.; Jain, N.: Understanding Intercultural Communication, Belmont 1981.

² El Difraoui, A.; Richer, C.: Arabische Medien, Köln 2015, S. 9-24. Deringer, V.: Interkulturelle Kommunikation vor Gericht, München 2012, 38-51.

2. WHAT ACTUALLY IS INTERCULTURAL COMMUNICATION?

In an intercultural communication, (at least) two people face each other, each with their own identity. This unique identity is through the characteristics of the person formed and their membership in different groups. When working with people from other cultures, we are often inclined to ascribe certain recurring difficulties to cultural differences.³ We then speak of “typically Turkish” or “typically German”. Our observations are confirmed by exchanging experiences with colleagues. They made similar observations, found similar explanations.⁴ At the latest when you realize that the others perceive you as “typically German” and that they see their pattern of interpretation confirmed again and again in the fact that we are “Turks or Germans”, we are in the middle of a mutual perception of others. The behaviour of others - or one's own behaviour for others - can quickly be found subsumed under a handful of categories that are viewed as “typical”.

Stereotyping works in the same way. And it has consequences: We make attributions, create border categories such as “normal” and “abnormal”, which ultimately correspond to “we” versus the “others”. Such processes are known from many intercultural studies. Almost everything can be described to the opposite from a once established perspective of being different. Sometimes the other accent, which is regarded as 'unfriendly', 'penetrating' or 'demanding' - just as "typical" for the others - is enough for the encounter to be full of misunderstandings.⁵ Intercultural communication deals with this problem from very different perspectives. Stereotypes, prejudices and misunderstandings, for example due to different ways of communication, are part of it. Intercultural communication research shows how and why these misunderstandings arise, but it also leads to findings that are reflected in the practice of intercultural awareness training and make it clear to us that both sides are always involved in the process of external perception.⁶

In the following I would like to address some of these theoretical and practical questions and familiarize you with the topic of intercultural communication and at the same time sensitize you to the topic. Is it already a matter of intercultural communication when we meet as Germans and Turks? Or is there something that turns communication into intercultural communication, provided there are cultural differences? But how? What are "cultural differences". I would like to give a small example:

³ Broszinsky-Schwabe, E.: *Interkulturelle Kommunikation: Missverständnisse und Verständigung*, Wiesbaden 2017, S. 107-132. Samovar, L.A.; Porter E.: *Communication between Cultures*. 4th edition, Wadsworth. Thomson Learning. Australia, Canada, Mexico, Singapore, Spain, United Kingdom, United States, 2001, 69-79. Baker, W.: *Intercultural awareness: Modeling an understanding of cultures in intercultural communication through English as a lingua franca*. In: *Language and Intercultural Communication*, 11, 2011, 197-214.

⁴ Naguschewski, D.; Trabant, J. (Hrsg.): *Was heißt hier „fremd“? Studien zu Sprache und Fremdheit*. In: *Studien und Materialien der Interdisziplinären Arbeitsgruppe „Die Herausforderung durch das Fremde“ der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften*, Berlin 1997, S. 66-81. Beck-Gernsheim, E.: *Wir und die Anderen. Kopftuch, Zwangsheirat und andere Mißverständnisse*, Frankfurt 2007, S. 141-167.

⁵ Heringer, H.J.: *Interkulturelle Kommunikation Grundlagen und Konzepte*, 5., durchgesehene Auflage, Tübingen 2017, S. 203-212. Apeltauer, E. (Hrsg.): *Interkulturelle Kommunikation: Deutschland – Skandinavien – Großbritannien*, Tübingen 2002, S. 97-102. Beniers, C.: *Managerwissen kompakt: Interkulturelle Kommunikation*, München 2006, 99. Thomas, A.; Kammhuber, S.; Scholl-Machl, S. (Hrsg.): *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation. Bd. 2: Länder, Kulturen und interkulturelle Berufstätigkeit*. Göttingen 2003.

⁶ Sorrells, K.; Sekimoto, S. (Ed.): *Globalizing Intercultural Communication: A Reader*. Los Angeles 2016. Chen, L. (Ed.): *Intercultural Communication*. In: *Handbooks of Communication Science [HoCS]*, 9. Berlin; Boston 2017. Lüsebrink, H.-J.: *Interkulturelle Kommunikation. Interaktion – Fremderfahrung – Kulturtransfer*. Stuttgart Weimar 2005.

Example: an invitation to have a coffee

Anna from Spain attends a language school in Germany. She gets along very well with her German teacher Brigitte. One day B. invites her student over for coffee. "Let's say four o'clock," Brigitte makes the appointment. A. is happy. She comes at four thirty. B. thinks she has been waiting a long time. A. is puzzled. The coffee table is set, the coffee is ready. A. is amazed. She brought home-baked Spanish cake. "Uih, what does that look like", notes B. A. thinks B. is rude. After drinking coffee, A. lights a cigarette. B. asks her to smoke on the balcony. A. feels hurt. At 6 o'clock, B. noticed that she was very busy and asked A. to leave. A. feels thrown out. Your first German coffee drink - a complete disappointment.

To be honest: which side are you on? Do you share Brigitte's "culture" or Anna's? From both we get views, understandings, certain understandings of values and preferences. We learn how differently both assess the same situation. Both have good intentions and follow their normal expectations. Nevertheless, it seems to be a failed invitation to have a coffee. Anna thinks Brigitte is rude, Brigitte thinks Anna is impolite. But both did their best. Such a big misunderstanding! The two do not understand each other on many small points.⁷ They have very different views on the following points:

1. What does it mean to be invited to have a coffee?
2. What does it mean to be invited at a certain time?
3. What does an invitation to someone's home include?
4. What does a private invitation between teacher and student mean?
5. What is a guest?
6. How do you receive a guest?
7. How do you respond to the needs of a guest?
8. How do you prepare for an invitation?
9. Whether and what do you bring with you to an invitation?
10. How do you deal with gifts?
11. Whether and to what extent can you as a guest or host meet your own needs?
12. Whether and to what extent can you react to inconvenience or annoyance?
13. What do you consider to be inconvenience or annoyance?
14. To what extent can you refuse a guest?
15. Whether and to what extent may the guest or host express criticism?
16. In what form can you criticize yourself?
17. What is perceived as criticism and what is not?
18. Whether and to what extent can one express one's opinion openly?
19. How do you formulate something?
20. How do you arrange a farewell?

⁷ Guttenbrunner, M.: Griechenland. Eine Landesstreifung, Wien 2001, S.20-24. Hofstede, G.: Lokales Denken, globales Handeln: Interkulturelle Zusammenarbeit und globales Management, München 2011, 9-36. Lloyd-Jones, H.: Ehre und Schande in der griechischen Kultur. Antike und Abendland, 1987, 33. Jg., Nr. 1, Hamburg, 1-8.

The list of questions about this little "invitation to have a coffee" should not make you afraid of intercultural encounters. But I just want to use this example to show how things go without saying that we are subjects to routines and expectations. "Isn't that always the case, for every communication?" you could ask. Other questions follow: Where is "culture" anyway? Let me make a second attempt to intercultural communication, a more theoretical introduction, in order to link the two strands, the discussion of the example of drinking coffee with Anna and Brigitte, with the theory.

Intercultural communication has nominally three components: 1. inter 2. cultural 3. Communication. In "cultural" there is the noun "culture". That arouses curiosity about what "culture" is supposed to mean. It is not a question of using the word in the sense of "having culture", i.e., having a high cultural level. No, what is meant is primarily "everyday culture" as it is examined by cultural anthropologists.⁸

But "everyday culture" must also be explained. It affects our everyday actions, our perception as we learn it from an early age, our standards of values that we apply when making judgments, our forms of communication that we choose, that we consider appropriate. The term culture in cultural anthropology describes the living modes of a social group: their way of feeling, acting, thinking; their relationship to nature, to people, to technology, to art and to music. Culture includes both actual behaviour, social beliefs and the models they are based on. The term can be applied to social groups whose nature and size can be very diverse: ethnic groups, social classes, nations, civilizations, etc.

Nevertheless, a certain framework for the definition of a cultural identity can appear particularly suitable for each individual society and in each individual historical situation. In industrial societies, it is the national level that tends to turn out to be the most important for a differential structuring of culture. Because identity presupposes difference: The awareness of belonging to a collective only emerges in relation to other collectives who are perceived as "foreign". It is interesting to note that we can explain culture with actions. Actions we do or do not do. "Culture is a verb", a do-word.

So, culture means acting. But grammatically it is a noun or a name word. We cannot derive a simple verb from this, as in communication and communicate, action and action, language and speaking, evaluation and evaluate and so on. This means that only by speaking, acting, interacting, evaluating and communicating are culturally active in this sense. This is exactly what one of the founders of intercultural communication research, the cultural anthropologist Edward Hall, meant when he emphasized "culture is communication and communication is culture". In fact, most cultural differences are somehow communicated; interculturality takes place in and through communication.⁹

⁸ Heringer, H.-J.: a.a.O., Tübingen, 190-197. Ferraro, Gary: Cultural Anthropology. An Applied Perspective, 6th Edition, Wadsworth 2006. Hepp, Andreas: Transkulturelle Kommunikation, Konstanz 2006. Busche, Hubertus: „Kultur“: ein Wort, viele Begriffe. In: Kultur – transdisziplinäre Zugänge, hrsg. Hubertus Busche et al., Wiesbaden 2019, 3-41. Eagleton, T.: Was ist Kultur?. Berlin, S. 17-29. Varner, I.; Valentine, D.: Teaching Intercultural Management Communication: Where Are We? Where Do We Go?. In: Business Communication Quarterly. Vol. 64 Issue 1, 2001, 99-111.

⁹ Hinnenkamp, V.: Linguaging in the Global Contact Zone: Polylingual Performances als Transcultural Interface. In: Kazzazi, K.; Treiber, T.; Wätzold, T. (eds.): Migration- Religion- Identität. Aspekte transkultureller Prozesse. Wiesbaden 2015, 137-163. Savoy, B.: Die Provenienz der Kultur. Von der Trauer des Verlusts zum universalen Menschheitserbe, Berlin 2018. Reckwitz, A.: Die Gesellschaft der Singularitäten. In: Kultur – transdisziplinäre Zugänge, hrsg. Hubertus Busche et al. Wiesbaden 2019, S. 45–61. Kotthoff, H.; Spencer-Oatey, H.: Handbook of Intercultural Communication. Handbooks of Applied Linguistics. Volume 7. Berlin/New York 2007. Hall, E. T.: Beyond Culture, New York 1976.

3. WHAT IS "COMMUNICATION" IN INTERCULTURAL COMMUNICATION?

That brings me to the second point. What is "communication" in intercultural communication? Communication primarily comprises language, verbal language, but also non-verbal communication, the accompanying gestures, body language and more; then paraverbal communication, how we speak: loud, quiet, fast, emphasis, rhythm, flow and more; finally, characteristics in the conversation. In addition, other aspects also count, such as politeness or relationship signals. The entire interaction structure of our actions is in our sights - in other words, what we say, How we say something, When and With What Intention, For What Purpose we say something, Whom we can say What When; and not only say, also in the sense of doing, acting, mediating.

An example: At one point, for example, we mainly want to say something substantive, but then unintentionally communicate on the relationship level, which is then suddenly in the foreground. By asking Anna to smoke on the balcony, Brigitte defines for Anna at the same time that interference from smoke seems more important to her than friendship. Content stands here against relationship, is covered by it. By simply taking: a cigarette and starting to smoke, Anna confronts Brigitte with the conflict of having to decide whether to tolerate it or not, even though she may hate cigarette smoke.¹⁰ Can she expect her guest to smoke on the balcony? - Because of this Brigitte interrupts the previous conversation and suddenly puts another action in the foreground of having coffee together. It creates a new, different framework for action. We see that Content and Relationship always go hand in hand - often even when we don't intend to. We can summarize: What begins with simple words, speech acts, can turn to a multitude of layers below.

It is amazing on how many levels the relationship between Content and Relationship comes into conflict. If we consider the complexity of the interaction structure, there is much more to it than that, also about what we say first and what after; How long our speeches are, how often we interrupt, correct the conversation partner, how we synchronize with him/her in the rhythm of the conversation. How we connect the one thing with the other, the verbal, nonverbal, paraverbal with the structural interaction. After all, it is also about what we don't say and do, what is noticeably missing - whether it's just the right break in the right place or the right intonation of a sentence.¹¹

Here is a small example: Yes, the credit card.

The other day a friend of mine wanted to buy something in a Danish furniture store and wanted to pay by credit card. When he opened his wallet, he realizes: "Oh, I don't have my credit card with me!" Then the Danish salesman, who served him courteously, only said "yes, yes". But he said it so funny, with a falling emphasis, as if he wanted to say: "Yeah, well, I can see, first you choose the costliest things, and when it comes to paying ...". My friend was a little embarrassed. "I'm really sorry. I still had it in my wallet yesterday. But I'll go home straight away, get the credit card and be right back," he tried to justify himself. Again, the same "yes yes"! Now he was getting

¹⁰ Guttenbrunner, M.: a.a.O., Wien 2001, S.28-33. The Hofstede Centre: What about Greece? <http://geert-hofstede.com/greece.html>. [abgerufen am 19. März 2021]. DAAD. Griechenland – Interkulturelle Einordnung. <https://www.daad.de/laenderinformationen/griechenland/de/>. [abgerufen am 20. März 2021]. Agar, M.: Language Shock. Understanding the Culture of Conservation. New York 1994.

¹¹ Varner, I.: The Theoretical Foundation for Intercultural Business Communication: A Conceptual Model. In: Journal of Business Communication. Vol. 37 Issue 1, 2000, S. 39-57. Hess-Lüttich, E.B.; Müller, U.; Schmidt, S.; Zelewitz, K.: Differenzen? Interkulturelle Probleme und Möglichkeiten in Sprache, Literatur und Kultur. In: Cross Cultural Communication, Vol.14, Publikationen der Gesellschaft für Interkulturelle Germanistik (GIG), Vol. 9, Frankfurt 2009, S. 82-98. Galli, J.: Interkulturelle Kommunikation und Körpersprache. Freiburg 2000.

a bite upset. Should he really be such an unbelievable customer? And why does the salesman behave so arrogantly? In any case, my friend had lost the desire to buy something in this shop.

Well, although the Danish furniture salesman certainly spoke German very well, he used the Danish accent pattern when stressing "yes". In Danish, that would have been the polite form of confirmation. The small "yes yes" spoken in falling accentuation initiates the assumption among the buyer that the furniture seller does not take him seriously. He does not interpret it in the light of the fact that the seller does not speak perfect German, he does not use the seller's overall behaviour as a yardstick, but the small accentuation faux pas. There are many examples of this kind. Of course, from cultural anthropology, these small communication signals are of particular interest. The said "yes yes" is a paraverbal sign, the emphasis on what accompanies a word. A break, i.e., not speaking, can also have such a meaning.¹²

It has been proven that even the fraction of a second it takes for someone to follow up on the speaker's speech can prevent that person from saying what they want to say. So far, we have exhausted a communication concept that is interactive, that is based on face-to-face communication. Of course, there are also many other signs that we interpret, interpret one-sidedly, about which we do not exchange, which we do not negotiate, i.e. ("What do you mean?"). I have not yet spoken about those signs that are communicated one-sidedly, that do not find their confirmation or their contradiction in dialogue, but that have meaning - starting with architecture, through clothing, jewelry and smells - and of course through to ours Dealing with time, as we could see very nicely with Brigitte and Anna, with their different understandings of punctuality, the course of the afternoon, when the coffee table has to be set and when it is time to say goodbye.

Also, a story that shows how easily such externals are misunderstood: Communication, number 2 in a trio of "inter", "culture" and "communication" seems inexhaustible. If we now look again at all the questions raised by the "invitation to drink coffee" between Brigitte and Anna, then we come closer to the brief equation of "culture equals communication and communication equals culture". We can understand that all these sources actual and potential misunderstandings have to do with culture.¹³

Now for the third part:

The "inter" in "intercultural communication" wants to express that it not only occurs between communication and culture, but also in a figurative sense that it is about processes in which people, as subjects, as participants of Culture and communication act. "Inter-" addresses movement, processualism and dynamism. It shows something very fundamental and perhaps crucial: If we all act in the web of our culture, Anna acts in Spanish, Brigitte in German, to put it simply, then we first bring the knowledge and actions of our own culture with us into new constellations. We make transfers, right and wrong transfers. The Danish furniture salesman translates his Danish accent into German. Anna transfers - among other things - her Spanish notions of time into German. But still, this transferring to inappropriate situations is only one aspect.

¹² Gieler, W.; Bellers, J.: Fremdes Verstehen. Entwicklungspolitische und Ethnologische Beiträge. Baden-Baden 2009, 69-87. Collett, P.: Ich sehe was, was du nicht sagst. So deuten Sie die Gesten der anderen – und wissen, was diese wirklich denken. Bergisch Gladbach 2006.

¹³ Broszinsky-Schwabe, E., a.a.O., Wiesbaden 2017, S. 79-101. Heringer, H.J.: a.a.O., Tübingen 2017, 219-252. Hinner, Michael B.: Intercultural Misunderstandings. Causes and Solutions. In: Russian journal of linguistics: Vestnik RUDN, Vol. 21, Iss. 4, 2007, 885-909. Thomas, A.; Kammhuber, S.; Scholl-Machl, S. (Hrsg.): Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation. Bd. 2: Länder, Kulturen und interkulturelle Berufstätigkeit, Göttingen 2003.

Just as a foreign language learner develops completely new strategies and solutions in the language learning situation, which often have nothing to do with his mother tongue or the target language, in intercultural communication situations, solutions are developed that are entirely due to the situation, improvising, to move towards one another, who are neither Spanish nor German, which means that they have nothing to do with one or the other culture of those involved in communication.¹⁴ Out of this situation, for example, in many regions of the world where speakers with very different languages have come together, new languages have emerged, so-called Creole languages. Something new, third, is created, is brought according to the situation. And just as creole forms of language may arise, in cultural contact, hybrid cultural forms and even new cultures can arise beyond the situation. But at least constant contact is required.

However, when making such a comparison, it is essential to note that there are no homogeneous cultures, no so-called national cultures of the kind in which we speak of national languages, which in the course of historical development become standard and are recorded in the form of dictionaries and grammars. We cannot produce a book of culture that serves as a reference work for intercultural communication. Culture, as it is reflected in intercultural encounters, always includes different aspects: What is mistakenly transmitted, our habits, mostly unconsciously; then what we spontaneously develop as a solution in the situation and which often represents something third, original; and finally what we think is already the behavior adapted to my foreign cultural partner: I act in a certain way because I think that is how it is expected of me in the foreign cultural environment - we call this "adaptation".

Some further basic aspects to be considered:

What is intercultural communication good for? Why are very different branches of science suddenly interested in it? Why should we concern ourselves with considering them in our behavior? Most of the time we get the answer that we understand each other better with more intercultural expertise; above all, we could avoid misunderstandings. Others want to become better communication partners, for example for international relations, they even want to secure peace. Still others think that you can do better business if you understand your foreign partner better. In times of globalization this is really important. Of course, there are also academic interests to simply broaden our knowledge of previously neglected conditions of communication in a world of global and international action, also under academic-practical considerations, such as when learning a foreign language, for example, communicative competence can be expanded to include intercultural competence. What is decisive, however, is that in a world that is becoming more international, in an immigrant society like Germany, cultural differences and diversity play an increasingly important role in interpersonal and professional practice.

We have to learn to understand what it means to live in a society and culture that is perceived as different and foreign, to grow up between different cultural demands; must understand the search for cultural identity, also the fundamentalist-oriented longings; must know how to combine all of this with generation conflict, relationship between the sexes; we must understand that under this immense internal and external mobility, old cultural habits are being eroded, new ones being sought and emerging; and finally that we are all affected by it -

¹⁴ Hanisch, H.: Der interkulturelle Kompetenz-Knigge. Kultur, Kompetenz, Eindrücke, Gesten, Rituale, Zeitempfinden, Berichte, Tipps, Erlebnisse, Do's and don'ts im Ausland, Bonn 2013, 12-17. Klein, H.-M.: Business-Etikette International: Das Deutschlandbild im Ausland. Kulturelle Gemeinsamkeiten und Unterschiede. Praktische Verhaltenstipps für 26 Länder, 2. Aufl., Berlin 2009.

the term “globalization” also wants to make this clear: Nobody can escape the process of cultural diversification.¹⁵

A first important step is certainly that a sensitization for intercultural communication is developed. This not only feeds on insights gained from factual knowledge and analyzes, but above all requires interactive-confrontational training under the guidance of interculturally trained trainers in cooperation with employees of the various help systems, especially mixed-ethnic and mixed-functional composition. What I mean by this is that in the training itself, the different behaviour and different ideas, for example the German and Turkish culture, must be compared. Specialists from the respective linguistic environment must provide support. Using cultural resources also means using the “cultural competence” of all participants. Methods of such awareness training range from guided work with “critical incidents” (as in the examples) to crisis experiments and self-observation in video feedback. Such a sensitization is a building block for the development and operationalization of intercultural competence.¹⁶

Becoming sensitive to one's own and foreign cultural behaviour, to the processes and possible consequences of an intercultural encounter can be related to a specific culture - for example the German or Turkish - or can also be culturally general. Foreign culture cannot be viewed as uniform and unchangeable. Rather, the aim is to develop a "third eye" that we can practice a look and the ability to reflect, with which we can not only understand and analyse the communication methods of the "foreign" interlocutors, but also learn to observe and analyse ourselves; above all to keep an eye on what is happening between the communication partners. The “third eye” therefore not only has the partner in its sights, but rather hovers over the intercultural communication situation and has the entire interaction in view, as it is constituted depending on the conversation partner and the development of the communication situation.¹⁷

Intercultural communication will not only make it easier. Intercultural communication also becomes exhausting and being uncomfortable requires learning and grappling. And intercultural communication also has disadvantages: the more we become sensitive to intercultural communication, the more likely we are to feel our own bias; if we recognize that all sides are involved in the alien process, we learn something about the mechanisms - perhaps also our own - of discrimination and inequality in the relationships between cultures.¹⁸

In Germany, for example, I have done a lot of research on this topic, how the communication between German and Turkish migrants works, in the US and in Great Britain there is a number of studies on racism in this regard, on interethnic communication between black, white and Hispanic Americans or through communication between white British and British originating

¹⁵ Glahn, R.: Kommunikation im globalen Geschäftsleben. Selbst- und Fremdbilder als Quellen interkultureller Missverhältnisse, als Basis für die Ermittlung von Handlungsbedarf und als Chancen für Wettbewerbsvorteile. Reihe: Angewandte Sprachwissenschaft. Hoberg, R. (Hrsg.) Band 14, Frankfurt 2005. Thieme, W. M.: Interkulturelle Kommunikation und Internationales Marketing. Theoretische Grundlagen als Anknüpfungspunkt für ein Management kultureller Unterschiede, Frankfurt 2000. Zakaria, N.: Culture Matters: Decision-Making in Global Virtual Teams, Boca Raton 2017.

¹⁶ Hinner, M. B. (Hrsg.): The Influence of Culture in the World of Business. In: Freiburger Beiträge zur Interkulturellen und Wirtschaftskommunikation, Bd. 4, Frankfurt 2007, 42-61. Bolten, J.: Interkulturelle Kompetenz. Landeszentrale für Politische Bildung Thüringen (Hrsg.), Erfurt 2007.

¹⁷ Bochner, S. (Hrsg.): Cultures in Contact. Studies in Cross-cultural Interaction. Oxford, New York 1982. Daftari, S.: Fremde Wirklichkeiten: Verstehen und Mißverstehen im Fokus bikultureller Partnerschaften. Fremde Nähe – Beiträge zur interkulturellen Diskussion. Bd. 13, Münster 2000.

¹⁸ Beck, U.: Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globismus – Antworten auf Globalisierung. Frankfurt 2007. Bitterli, U.: Cultures in Conflict: Encounters Between European and Non-European Cultures, Stanford University Press 1993. Jullien, F.: Es gibt keine kulturelle Identität. Wir verteidigen die Ressourcen der Kultur, Berlin 2017. Gieler, W.: Regulated chaos. An epistemological discourse on Western ethnocentrism. Bonn 2022.

from the Caribbean and the Indian subcontinent. From this it ultimately follows that intercultural communication has the task of developing a strategy against racism. To come back to the beginning: Intercultural communication is always a mirror for all those involved in communication. Only when I am reflected by the culturally foreign behaviour of my communication partner I am thrown back on my own self-evident facts, I have to question myself. Those who do not deal with foreign cultures cannot know their own culture either.¹⁹

Finally, we can learn something else in intercultural communication, namely, to accept the foreign, the other without understanding him/her. That can be a commandment: to understand, to understand that one cannot understand, but has to tolerate. Prejudices and misunderstandings in contact with strangers often arise from the fact that each side views the other through the lens of their own culture. Opinions and judgments about the behaviour of strangers are restricted, distorted or simply wrong.

Such ethnocentric thinking exists in almost all societies, and it demonstrates power: "Power is the ability, another person's story not just to tell, but to turn them into an authoritative story to make that person. The Palestinian poet Mourid Barghouti writes that the easiest way to expropriate a people is to tell his story and start with "second". To begin the story of the North American Native Americans with the arrows and not with the arrival of the British, they say a completely different story. You start the story with the failure of the African state and not with the establishment of the African state through colonization, you tell a completely different story."²⁰ Even if we can assume that through global networks more and more people adjust to other cultures, that is how they become at the same time Frames of reference for the identity of the individual remain important, be it that Region, nation, social group or subculture. The resulting conditions for intercultural communication therefore remain in place and are necessary the development of intercultural competence. Intercultural communication can open up different perspectives. Breaking down stereotypes, prejudices and racism and thus making a fundamental contribution to understanding between different peoples and cultures.

Intercultural communication opens our hearts - and we all have one!

¹⁹ Gieler, W.: Ethnozentrismus. In: Kirloskar-Steinbach, M.; Dharampal-Frick, G.; Friele, M. (Hrsg.), Die Interkulturalitätsdebatte – Leit- und Streitbegriffe, Freiburg/München 2012, 227-231. Datta, A. (Hrsg.): Transkulturalität und Identität. Bildungsprozesse zwischen Exklusion und Inklusion, Frankfurt/London 2005. Böttcher, S.: Kulturelle Unterschiede Grenzen der Globalisierung. Ein Vergleich zwischen dem Westen und Ostasien. In: Schriftenreihe des ifo Instituts für Wirtschaftsforschung. Nr. 147, Berlin/München 1999.

MAHFI EĞİLMEZ'İN KOLAY EKONOMİ KİTABININ İNCELEMESİ

BOOK REVIEW OF "EASY ECONOMY" WRITTEN BY MAHFI EĞİLMEZ

Yunus Emre GENÇ

Dr. Öğr. Gör., Iğdır Üniversitesi

 yemre.genc@igdir.edu.tr

Öz

Mahfi Eğilmez Türkiye’de tanınan bir yazardır. Kolay Ekonomi kitabı kendisinin diliyle ilk okunması gereken kitaptır. Kanaatimce de bu böyledir. Özellikle ekonomi bilimiyle ilgilenenler hem pratik temel ve akademik bilgilerini bu kitaptan öğrenebilecekleri terimler üzerine inşa edebilirler ve okudukları metinleri, gördükleri tabloları bu şekilde yorumlayabilme kabiliyetine erişirler. Yazarın öncelikle bu kitabının okunmasını özetini çıkarmış ve çalışmada sunmuş olan birisi olarak tavsiyemdir. Yazar hakkında bendeki imajı hakkında birkaç söz etmek isterim. Kendisi televizyon programlarına konuk olmaz, sadece NTV Radyo’da yorumları yer alıyor. Konferanslara katılır ve ilgili lisansüstü öğrencileri ile fotoğrafları vardır. Bir web sitesi üzerinden güncel ekonomik gelişmelerin bloggerıdır. Burada yazılarına gelen yorumları yanıtlar. Samimi kişiliği ile halkın teveccühüne layıktır. Başarılarının devamı biz genç akademisyenlere yol açıcudur. Kendisine teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın akademisyen ve adaylarına yardımcı olmasını isterim.

Anahtar kelimeler: Ekonomi, Türkiye, Finansal Krizler, Twitter.

ABSTRACT

Mahfi Eğilmez is a writer who lives in Turkey. The Book of titled in Turkish language “Easy Economy” is the first book to be read in his literature. This is how it is in my opinion, especially those who are interested in economy science can build both practical and basic economics and academic knowledge on the operation they can learn from this book. And they can gain the ability to interpret the texts they have been read and related charts in economy in this way. I recommend the author as someone who summarized and presented the reading of his book. I would like to say a few words about the author's image in my eyes. He is not a guest on television programs, only his comments are on NTV Radio channel of Türkiye. There are conference attendees, academic presentations and their related photographs. He is a blogger of current economic developments through a website. Here are the answers to the comments to public posts. With author’s sincere foundations, he is worthy of people’s trust. The continuation of these successes pave the way for young academicians in Türkiye. I give my thanks to hime. I would like it to help those who teach and candidates in the scientific field of economy.

Keywords: Economy, Türkiye, Financial Crises, Twitter.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 4.12.2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 27.12.2022

Kitap İncelemesi /Book Review

Eğilmez, Mahfi. (2012). *Kolay ekonomi*. Remzi Kitabevi.

1. GİRİŞ

Metinde tarafımca hazırlanmış geniş özetinin bulunduğu Mahfi Eğilmez'in Kolay Ekonomi kitabının 2012 yılı Nisan ayı baskılı bu kitabı ülkemizde ekonomi ile ilgili bir bölüm okuyan üniversite öğrencilerinin mutlaka okuması gereken bir kaynaktır. Tarafımca analiz edilmiş ve kitabın bence önemli yanları aşağıda özetlenmiştir. Kitabın günümüze uyarlanması özellikle son dönemde COVID-19 sonrası ekonomik gelişmeler nedeniyle gerekli görülmektedir. Onun dışında ekonomik kavramlara getirdiği kolay, anlaşılır ve güncel tanımlamalarıyla kitap ekonomi ile ilgilenenler veya ilgilenmek isteyenler için temel ve başucu kaynağıdır. Yazarın diğer kitaplarını okumadan önce bu kitabını okumalısınız. Zira yazar Mahfi Eğilmez'in de telkini bu yödedir.

2. KOLAY EKONOMİ KİTABININ ÖZETİ

Birinci Bölüm

“Kısa Kısa Önemli Konular”:

1) En Basit Anlamıyla Ekonomi:

Ekonomi, özünde iktisat sözcüğü; tasarruf anlamına gelir ve ayrıca bir bilim dalıdır. Ekonomi sınırsız ihtiyaçlarla sınırlı imkanları uyarlamadır.

Ekonomide bir çok ilişki arz ve taleple ilgilidir. Arz satışa sunulan mal miktarı, talep bu mali almaya talepli olanların arzusudur. Arz talepten fazlaysa malın fiyatı düşer, talep arzdan fazlaysa malın fiyatı yükselir.

Ekonomi içerisinde yaşanan toplumdaki etkilenmektedir. Örneğin kamu harcamalarının artması sonucu eline para geçen Türk halkının harcamaları artarken, aynı koşuldaki Japon halkının tasarrufları artacaktır.

Ekonomi bilgisiyle doğru yatırımlara yönelinebilir, kazanç artırılabilir. Japon yeni veya İsviçre frangıyla borçlanıp ev aldıktan sonra bu para birimleri değer kazanınca zarara uğramaktan ekonomi bilgisiyle kurtulabiliriz.

Ev geçindirip, çocuklarını okutan bir anne baba da parasına kattığı borç parayla fabrika kuran bir sanayici de ekonomik eylem gerçekleştirmiş olur.

2) Kısaca GSYH

Bir ülkede belirli bir dönemde (1 yıl, 3 ay) üretilen malların fiyat cinsinden toplamına gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) denmektedir.

Örneğin bir yılda 1000 adet ekmek, 25 kg şeker ve 500 şişe su üretilmiş olsun. Üretilen malların tüketiciye nihai satış fiyatları; ekmek için 1 TL, şeker için 10 TL, su için 0,50 TL olsun. Bu durumda GSYH: $(1000 \times 1) + (25 \times 10) + (500 \times 0,50) = 1.500$ TL'dir.

Bir ülkede toplam üretim değeri, toplam harcamalar ve toplam gelirlere eşittir. Dolayısıyla toplam harcamalar ve toplam gelirler üzerinden giderek de GSYH hesaplanabilir.

Türkiye'de GSYH 3'er aylık dönemler halinde açıklanır ve sonunda yıllık GSYH ortaya çıkar.

GSYH'yi nüfusa böldüğümüzde kişi başına düşen yıllık geliri hesaplamış oluruz. GSYH ve kişi başına düşen yıllık gelir uluslararası karşılaştırma yapabilmek için dolar cinsine çevrilir.

3) İşsizlik Hakkında

Türkiye İstatistik Enstitüsü (TÜİK), işsizlik oranını hesaplarken Uluslararası Emek Örgütü'nün (UIL) hesaplama yöntemlerini kullanıyor.

15 yaşından büyük olup son 3 ay içerisinde iş arayan ve iş bulsa 15 gün içerisinde işbaşı yapmaya hazır olduğunu bildirenlerin toplam işgücüne oranı işsizlik oranını oluşturuyor. Toplam işgücü ise; 15 yaşından büyük, bir işte çalışan ve son 3 ay içerisinde iş arayan ve 15 gün içerisinde işe başlayabilecek durumda olanların toplamından oluşmaktadır.

Bu sistem gelişmiş ülkelerde daha iyi çalışıyor çünkü o ülkelerde yaşayanlar iş başvurularını sürekli yeniliyorlar, ülkemizde ise işsiz olduğu halde başvurusunu yenilemeyenler, işsiz sayısının olduğundan az görünmesine neden oluyor.

4) Bütçe Nedir?

Bütçe bir dönem içerisindeki gelir ve giderlerin yer aldığı tahmini tablodur. Kamu bütçesinin farkı vergidir. Karşılıksız gelir olan vergiyi sadece kamu kesimi tahsil edebilmektedir. Kamu kesimi bütçesinin özel bütçeden farkı yasanın olmasıdır.

Kamu kesimi için borçlanmalar bütçeye gelir veya gider olarak yazılmayıp ayrı bir borç hesabında izlenmektedir. Fakat borçların faiz giderleri bütçenin gelirinden ödendiği için bütçeye gider yazılır.

5) Türk Vergi Sistemi

Dolaysız ve dolaylı vergiden bahsetmek mümkündür. Dolaysız vergiler; gelir, kurumlar vergisi ve sermaye kazançları üzerinden alınan vergiler ile mülkiyet üzerinden alınan vergilerin toplamıdır. Dolaylı vergiler ise; harcamalar üzerinden alınan KDV, ÖTV gibi vergiler ile işlemler üzerinden alınan damga vergilerinden oluşmaktadır. Türk vergi sisteminde dolaylı vergiler fazladır yani sistem harcamalar üzerine kuruludur. Fakat bu sistemde gelirin oranla yüksek gelirliye göre daha fazla harcama yapan düşük gelirli aleyhine bir adaletsizlik söz konusudur. Çünkü gelir arttıkça tasarruflar da artmaktadır. Gelişmiş ekonomilerde ise dolaysız ve dolaylı vergilerin oranı yarı yarıyadır.

6) Maliye Politikası

Maliye politikasının dört temel alt başlığı vardır. (1) Vergi politikası, ekonominin gidişatına göre vergilerin artırılması veya azaltılmasıdır. (2) Harcamalar politikası, kamu harcamalarının artırılması veya azaltılmasının ekonomi üzerinde yaratacağı etki ile ilgili politikadır. Piyasada talep azaldığında kamu harcamaları ile piyasaya harcanabilir para verilir ve talep artışı sağlanmış olur. Ters durumda talep fazlayken kamu harcamaları azaltılarak kişilerin elinde daha az harcanabilir gelir bırakılır ve talep düşürülür. (3) Borçlanma politikası, kamu borçlanma mekanizmasının işleyişine dayalı politikadır. (4) Diğer politikalar; teşvik politikasından dış ticaret politikasına uzanan çeşitli alt politikalardan oluşmaktadır.

Maliye politikasına göre toplum tarafından daha az kesimce anlaşılan "para politikası"nın kullanımına son zamanlarda başlanmıştır. Bu şekilde ekonomide yapılan sıkıştırmalar halkın gözünden daha kolay kaçırılabilir. Bütçe açığını azaltmak için yetmeyen vergi gelirlerine; bedelli askerlik ve özelleştirme uygulamaları yardımcı olabilir. Buna "şapkadan tavşan çıkarma" denilebilir. Fakat bu uygulamaların yapısal reformlarca da desteklenmesi gerekir çünkü şapkadan tavşan kalmayabilir.

7) Para Politikası

Merkez Bankası ve para politikası denildiğinde akla gelen üç politika bileşeni şunlardır: (1) Faiz politikası: Bankaların gün sonunda fazla kalan paralarını merkez bankasına yatırması veya hesaplarda açık olduğunda merkez bankasından borç alması işlemlerine uygulanan Merkez Bankasınca belirlenmiş faiz vardır. Mahfi Eğilmez'e göre Merkez Bankasının piyasaları etkilemekte kullandığı asıl faiz budur. Ayrıca Merkez Bankası bankaların likidite akımı sorununun çözümü için onlarla repo işlemleri yapmakta ve bu işleme faiz uygulamaktadır. (2) Açık piyasa işlemleri (APİ)yle Merkez Bankaları, ellerinde tahvil bulunduranlardan tahvil satın alarak ya da kendi elindeki tahvilleri piyasaya satarak piyasadaki likiditeyi denetler ve bu yolla ekonomiyi etkiler. (3) Karşılıklar politikası: Bankaların açtıkları kredinin bir süre için geri dönüp mevduat olması ve bu yeni mevduat ile yeniden kredi açılması şeklinde özetlenebilecek kredi-mevduat-kredi ilişkisinin ortaya çıkardığı kaydi para miktarını denetlemenin bir yolu karşılıklar politikası aracılığıyla yapılmaktadır. Merkez Bankaları, bankaların kabul ettiği mevduatın bir bölümünü kendisine yatırımlarını istemektedir. Ekonomi aşırı canlıyken karşılık oranı artırılır, tersi halde düşürülür.

İşte para politikası bu üç enstrümanı kullanarak para miktarını etkilemek ve bu yolla da genel olarak ekonominin gidişatını etkilemek özel olarak da fiyat istikrarını sağlamaya çalışmaktadır.

8) Cari Açık

Dış ticaret dengesi mal ihracatı gelirleri ile mal ithalatı giderleri arasındaki farktır. Cari işlemler dengesi, bir ülkenin toplam mal ve hizmet ihracatı ve transferleri ile aynı kalemlere yönelik ithalatı arasındaki farktır. Mal ihracatı gelirleri mal ithalatı giderlerinden çıkarılınca eksi değer elde edilirse, dış ticaret açığından söz edilir. (Mal ihracatı gelirleri+satılan hizmetlerden sağlanan gelirler+diğer gelirler) – (Mal ithalatı giderleri+satın alınan hizmetlere ödenen giderler+diğer giderler) +/- cari transferler: bu denklemin sonucu eksi bir değer ise cari açık söz konusu olur.

9) Döviz, Kambiyo, Kur, Parite

Döviz yabancı paralara verilen ortak addır. Kambiyo da aynı anlamdadır. Kur bir ülkenin para biriminin yabancı paralara karşı olan değeridir. Parite de aynı anlamdadır.

Bir ülkenin yabancı paralara karşı değerini belirlerken iki yöntem kullanılır: (1) Sabit döviz kuru yöntemi: Bu yöntemde ülke parasının yabancı paralara karşı değeri bir kamu otoritesi (genellikle Merkez Bankası) tarafından belirlenir. Türkiye 1980'lerin ortalarına kadar bu yöntemi uygulamıştır. (2) Dalgalı döviz kuru yöntemi: Kur; tıpkı malların değerinin belirlenmesi gibi piyasada arz ve talep koşulları tarafından belirlenir. Örneğin dolara talep artmışsa dolar kuru yükselir, ülkeye euro girişi yani arzı artmışsa o zaman da euro kuru düşer. Ancak dalgalı döviz kuru bu kadar serbest uygulanmamakta Merkez Bankası zaman zaman müdahale etmektedir. Örneğin dolar değer kaybettiğinde artan ithalatın sebep olacağı cari açığı önlemek için Merkez Bankası piyasaya dolar karşılığında TL verecek ve TL değer kaybedecektir. Bir yerde nasıl mal bollaşırsa fiyatı düşüyorsa bu durum para için de geçerlidir.

10) Kamu Borcu Nedir ve Nasıl Hesaplanır?

Kamu kesiminde bütçe açığını kapatmak için üç yola başvurulur.

- (1) Gelirleri artırmak,
- (2) Giderleri azaltmak,
- (3) Borçlanmak.

Eğer açık geçici nedenlerle ortaya çıkıyorsa borçlanma mantıklı bir çözümdür çünkü ileride durum düzelince borç ödenecek ve açık kapanacak demektir. Öte yandan sorunun çözümünden önce borcun vadesi gelirse borç ödemek sorunu daha da ağırlaştırır.

Eğer yurtiçi kaynaklardan borçlanma söz konusu ise iç, yurtdışı kaynaklardan borçlanma söz konusu ise dış borçlanma ortaya çıkar. Burada önemli olan hangi para birimiyle borçlanıldığıdır. Eğer döviz cinsinden borçlanılıyorsa iç veya dış kaynak ayrımı önemini kaybeder. Çünkü sonunda alınan borç ya dövizle ödenecek ya da ödeme tarihindeki döviz karşılığı TL ile.

Borçlanmanın temel aracı tahvil ya da bonodur. Tahvil 1 yıldan uzun, bono 1 yıldan kısa vadeli borçlanma senedine verilen addır.

11) Ekonomik Büyüme Nedir?

Büyüme bir ülkenin reel GSYH'nin yıldan yıla artmasıdır. Ekonomik büyüme fiyat artışlarından arındırılmış büyüme yani reel büyüme demektir. Bir ekonomide ekme üretimi 100 adet artmışsa, bu refah getirdiğinden, gerçek büyüme budur. Oysa fiyat artışının meydana getirdiği nominal büyüme yalnızca görüntüyü değiştirir, refah artışına katkı yapmaz.

12) Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı bir ekonomide belirli bir dönemde (genellikle bir yıl içinde) yaratılan gelirin ne ölçüde bölüştüğünü gösteren bir yaklaşımdır.

Bir ülkede gelir dağılımı ne kadar adilse yani düzgünse o ülke o kadar gelişmiştir. Türkiye'de gelir dağılımı bozuktur. Bu bozukluğu düzeltmenin yolu, kayıt dışılığı kaldırarak, dolaylı ve dolaysız vergilerin oranlarını eşitlemekten geçiyor.

13) Enflasyon ile Fiyat Artışı Aynı Mıdır?

Enflasyon fiyatların genel ve sürekli olarak yükselme eğiliminde olması, fiyat artışı ise bir fiyatın sürekli artması ya da genel olarak fiyatların bir kez artmasıdır.

Bir veya iki malın enflasyonu belirleyen endeksi artırması önemli değildir. Enflasyon oranını belirlemede kullanılan sepetin tamamının artması önemlidir. Bu sepetteki malların veya hizmetlerin bir bölümü artmış bir bölümü azalmış olabilir, bizi ilgilendiren toplam durumdur.

Enflasyon hesaplamalarında son zamanlarda yıl sonu enflasyonu daha çok kullanılmaktadır. Bu da bir yıl sonunda gelinen 12 aylık birikimli enflasyonu ifade eder.

14) Yapısal Reformlar

Ağır çalışan adalet sistemini hızlandırmak için mahkeme sayısını artırmak hukuk alanında bir reformdur. İstanbul'u olası depreme dayanıklı hale getirmek için binaları yıkıp yeniden yapmak para ve zaman gerektirecektir. Ama bunun sonucunda şehir güzel bir görünüme kavuşacak ve de binalar depreme dayanıklı hale gelecektir.

Türkiye'nin en öncelikli üç ekonomik yapısal reformları şunlardır.

- (1) Büyümeyle ithalata bağımlılıktan kurtarmak ve cari açığın düşürülmesi
- (2) Vergi sisteminin dolaylı vergilere dayalı olmaktan çıkarak dolaysız vergilere ağırlık verilen bir yapıya dönüştürülmesi
- (3) Enerji faturasını azaltmak için gerekli tasarruf önlemlerinin alınması

İkinci Bölüm

Kısa Anlatımlarla Ayrıntılar:

1) Ekonomi nedir ve ne işe yarar?

Ekonomi yaşamımızı devam ettirebilmemiz için gerekli ihtiyaçlarımızı karşılamamıza yarayan eylemler ve bu eylemleri inceleyen bilim dalıdır.

Ekonomideki en temel bilgi: bir yerde satışa sunulan malın miktarı çok ise o malın fiyatı düşer, satışa tutulan malın miktarı az ise o malın fiyatı artar. Bu basitleştirilmiş ifade bizi ekonomide birçok ilişkinin üzerine kurulmuş olduğu arz ve talep kanuna yönlendirir. Bu kanunun talep kısmının iki çeşidi vardır: nominal talep ve reel ya da efektif talep. Nominal talepte, talebi destekleyen maddiyat yoktur. Reel ya da efektif talepte, talep maddiyatla desteklenir.

Ekonomi bilmek kazancı artırmaya ya da harcama tercihleri arasından doğru seçimi yapmaya yardımcı olur. Yani birikiminiz ile paranızı fazla risk altına sokmadan gelirinizi artırıcı bir yatırım yapmanıza ya da elinizdeki parayla bilgisayar alma ve tatil yapma arasında tercih yapmanıza yardımcı olacaktır.

Birikimlerinizi koruyacak kadar ekonomi bilgisine sahip olmak karate bilerek dayak yemekten kurtulmak gibidir. Ama usta karateci gibi iktisatçı olmak da önemli bir şekilde farklıdır.

Evine maaş getiren bir babanın, harçlığıyla kitap alan bir öğrencinin, parasını Hazine bonosundan alıp borsada hisse senedine yatıran bir kişinin yaptıkları ekonomik birer eylemdir. Yani hepimiz iktisatçıyız; durumu bilenler diplomalı, bilmeyenler alaylı iktisatçı diyor Mahfi Eğilmez.

Portföy aslında cüzdandan anlamına gelmektedir. Elimizdeki tasarrufu nasıl değerlendireceğimiz portföy yönetim işidir. Portföy yatırımı yaparken beklentiler çok önemli yer tutar. Hepimiz bu tür kararlar verdiğimizde birer portföy yöneticisi gibi karar vermişiz demektir.

Fiyat değişiminden arındırılmış GSYH reeldir. Ve ekonomik büyümeden bahsedebilmek için reel GSYH dikkate alınır. Eğer reel GSYH bir yıldan diğerine büyümüşse ekonomik büyüme vardır. Çünkü refah artışı vardır. Eğer reel GSYH değişmezken nominal GSYH artmışsa fiyat artışı var demektir. Bir defaya mahsus fiyat artışı hayat pahalılığına, sürekli fiyat artışı enflasyona neden olur.

Bir ülkenin geliri, giderine o da üretimine denktir. O nedenle toplam gelir üç yolla bulunur; üretilen mal ve hizmetlerin değerlerini toplayarak, elde edilen gelirleri toplayarak ya da harcamaları toplayarak. Bir ülkede gelir elde eden dört unsur şunlardır:

Emek=Ücret,

Sermaye=Faiz,

Doğal Kaynaklar=Rant ve

Girişimcilik=Kâr.

Yukarıdaki anlatılanlara göre işi gelir yanından alırsak şöyle bir formül yazmak gerekir:

Milli Gelir= Ücret gelirleri+Faiz gelirleri+Rant gelirleri+Kârlar

GSYH=Toplam Üretim=Toplam Gelir=Toplam Harcama

2) Ekonominin Temelleri

İlk bakışta çok güçlü görünebilen bir ekonomi eğer sağlam temellere dayanmıyorsa yıkılmaya mahkumdur. Buna örnek olarak euro bölgesi verilebilir. Büyük ihtiyaç sergilemesine rağmen euro bölgesinin oturduğu temeller sağlam değildir. Euro bölgesinde yaşanan çöküşün nedeni budur.

Bir ekonominin temelleri arasında para da sayılmaktadır. Euro bölgesi biraz aceleyle kurulmuştur ve birbirine denk güçte olmayan ekonomiler ortak para sistemi olan euroya kabul edilmişlerdir. Sonunda bu kadar karmaşık bir temel sistemi taşıyamaz hale gelmiştir.

Tüketim bir ihtiyacı karşılamak için bir şeyi tüketme işidir. Ekonomi biliminde adeten tüketim başlıca iki dala ayrılır: (1) Dayanısız malların tüketimi; Acıkınca yediğiniz simidi hemen tüketirsiniz. (2) Dayanıklı malların tüketimi; aldığınız bir beyaz eşyanın tüketimi yıllar ister.

İnsan MÖ 10 binlere, yani tarım devrimi ya da neolitik devrime kadar tüketici olarak yaşamıştır. Bu ekonomik devrimler tarım yapmaya ve evcilleştirdiği hayvanları beslemeye başlamıştır. Yani üretimin tarihi 10 bin yıl kadardır. Bu açıdan insan gerçekte özünde tüketicidir, daha sonra üretici olmuştur.

Üretici üretip sattıktan sonra geliriyle tüketim yapacak ya da nihai amacı tüketim olan tasarruf yapacaktır. O halde asıl olan tüketimdir.

İnsan, bir şeyler ürettiği ve çevresine katkı yaptığında istisnaları olsa da daha mutlu olur. Bununla birlikte üretim fazla abartılmamalıdır. Çünkü tüketim talebi olmayacak kadar çok üretirseniz satamazsınız, elinizde kalır.

Piyasaya arz edilen 100 adet otomobilden birisini alan kişi tüketim yapmış olur. Bu aracı daha sonra satarsa bu sefer de ikinci el pazarı için arz olur. Fakat bu kez arz ile üretim birbirinden uzak olduğu bu satış GSYH hesaplarına girmez. Ekonomide arz denildiğinde piyasada satışa sunulmak üzere üretilen mal ve hizmetleri anlarız.

Bir şeyi satın alma arzusu taleptir. İktisatçıları ilgilendiren efektif talepte satın alma arzusunun arkasında maddi destek vardır.

Pazarda kirazın kilosu 5 TL'ye satılıyorsa ve de tüketici 5 TL'den o kirazı almaya razıysa fiyat oluşmuş demektir.

Fiyat arz ve taleple oluşurken yalnızca ihtiyaçların karşılanmasının ötesinde başka şeylerin yarattığı etkiye de açıktır. Örneğin reklamlarla talep artırılarak ürünün fiyatı da artırılabilir.

Piyasa ya da pazar mal veya hizmetlerin alım-satım yeri ya da ortamlarıdır. Kuruluş yeri ya da biçimine göre piyasalar ikiye ayrılmaktadır: (1) Mahalle pazarı veya alışveriş merkezi gibi belirli bir toplanma yeri olan ve alıcıyla satıcının fiilen karşılaştığı piyasalar, (2) Malların ilerideki fiyatlarıyla bugünden alınıp satılabildiği future piyasalar gibi belirli bir toplanma yeri olmayan ve alıcıyla satıcının fiilen karşılaşmasına gerek olmayan piyasalardır.

Piyanın 5 fonksiyonu vardır: (1) Mal ya da hizmetin fiyatı piyasada oluşur, (2) Üretim piyasada oluşan taleple şekillenir, (3) Talep neredeyse üretilen mal ve hizmetler oraya kayar, arz ve talep buluşur, (4) Talep fazlası sonucu piyasada yükselen fiyat talep fazlasını frenleyerek arz ve talep arasında dengeyi sağlar, (5) Ekonomi piyasada oluşan tasarruf ve ondan desteklenen yatırım sayesinde gelişir.

Kişiler, kurumlar, şirketler, devlet ve dış alem temsilcileri; aldıkları kararlarla ekonomiyi etkileyen ekonomik birim dediğimiz unsurlardır.

3) Gelir

Anne ve babanın ücretli bir işte çalıştığı iki çocuklu bir ailede, iki kişi gelir elde etmekte, dört kişi harcama yapmaktadır. Baba ve annenin gelirinden çocuklarına harçlık verilmesi durumunda ailenin geliri değişmez. Çünkü o para eve giren toplam gelirden verilmektedir. Fakat yaz tatilinde çalışıp para getiren çocuklar aile gelirine katkı yapmış olurlar.

Devletin gelirlerinin ise temel kaynağı vergilerdir. Vergiler ya vatandaşın, şirketlerin gelirinden pay olarak alınır, ya vatandaşın sahip olduğu varlıklardan alınır ya da vatandaşın günlük işlemlerinden alınır. Vatandaş vergi ödeyince kendisine bir hizmet sunulması gerekmez yani vergiler karşılıksız kamu gelirdir. (Bunun iki istisnası var: Damga vergisi ve harçlar. Bu ikisi

karşılığında bir hizmet sunulmalıdır.) Buna karşılık devlet topladığı vergilerle vatandaşlarına yönelik güvenlik, eğitim altyapı harcamaları yapar.

Devletin vergi dışındaki gelir kaynaklarının başında sahip olduğu mülklerin ve kurumların işletilmesinden ve satışından gelen gelirler yer alır.

Bu iki gelirin dışında devletler bazen bağış alırlar. Bu devletin bazı istisnai gelirlerindedir. Örneğin doğal afet sonucu bir ülkeye yapılan yardımlar bu niteliktedir.

Kişi başına düşen yıllık gelir ortalamadır. Yani GSYH'nin nüfusa bölümünden elde edilir . Bir ülkedeki bazı kişilerin geliri yüksek bazılarının ki düşük olabilir.

Bir ülkede GSYH yüksek olsa yani para çok olsa o ülke yaşam süresini uzatacak sağlık koşullarını henüz verememişse, insanları okulda tutacak bir eğitim ortamı oluşturamamışsa, kişi başına düşen milli gelirini yeteri kadar artıramamışsa yani insani gelişmişlik endeksi düşükse parayla saadet olmayacağı gerçektir.

4) Büyüme

Bir ekonominin gerçek anlamda büyüyüp büyümediğini o ekonominin ürettiği mal ve hizmetin fiziksel miktarında artış olup olmadığına bakarak anlayabiliriz.

Ekonomideki başarılarla siyasi başarı paralel gitmektedir. Yani eğer bir siyasi parti iktidarında ekonomi hızlı bir büyüme gösteriyorsa oy oranı artıyor, tersi olursa oy oranı düşüyor.

İmalat sanayisi kapasite kullanım oranı, imalat sanayisinde üretim yapan fabrika ve ekipmanların üretim kapasitesi oranlarıdır. Ekonomideki üretimi ve büyümeyi tahmin etmek için sanayi üretimindeki değişimin yanı sıra imalat sanayi kapasite kullanım oranına da bakılır. Ülkede kapasite kullanımı artarsa üretim dolayısıyla büyüme de artar.

“Yapısal reformlar yavaş gidiyor” cümlesini ekonomistler bir eleştiri yapmak ya da kendilerini ileride ortaya çıkabilecek bir sorunun neden olacağı yükümlülükten kurtarmak için kullanırlar. Bu cümle “her işe yarayan anahtar” işlevi görmektedir.

Bir ekonominin ideal düzeyde kaynaklarını kullanması sonucu ulaştığı denge seviyesinde gerçekleştireceği büyüme oranı o ekonominin potansiyel büyüme oranıdır. Genellikle potansiyel büyüme oranı dolayında bir büyüme sürekliliği yakalayan ekonomiler sağlıklı bir ekonomik denge içerisinde büyüebilirler. Bir ülke potansiyel büyüme hızının üzerindeki bir büyüme hızından tekrar potansiyel büyüme hızına düşerse buna yumuşak iniş, eğer büyüme hızındaki düşüş potansiyel büyüme hızının çok altında bir düzeye giderse sert iniş adı verilmektedir. Yumuşak iniş uçağın normal inişine, sert iniş uçağın tekerlekleri açılmadan gövdesi üzerine inişine benzetilebilir. Yani sert inişler ekonomide büyük zararlara yol açılabilir.

5) Enflasyon ve Diğerleri

Enflasyon fiyatların genel ve sürekli olarak yükselme eğiliminde olması demektir.

Stagflasyon durgunluk içerisinde enflasyon anlamına gelir. Yani reel ekonomik büyüme yokken fiyatların sürekli artması ya da GSYH'nin nominal olarak büyümesine rağmen reel olarak büyümemesini ifade ediyor.

Slumpflasyon, ekonomi küçüldüğü halde enflasyonun varlığıdır. Bu durum ekonomik dengenin (ya da dengesizliğin) en korkutucu halidir.

Türkiye kriz dönemleri dışında enflasyonlu büyüme durumu içerisinde. Enflasyonlu büyüme durumunda, ekonomik büyümeye enflasyonun eşlik eder.

Eğer pazarda bir meyvenin fiyatı geçen haftaya göre artar diğer şeylerin fiyatında değişim olmazsa bu bir fiyat artışıdır enflasyon değil.

Enflasyon iki şekilde ölçülüyor: Üretim aşamasında ve tüketim aşamasında. Eğer üretilen malların satış fiyatları üreticiler üzerinden toplanarak oluşturulan bir endekse enflasyon ölçülüyorsa, Üretici Fiyatları Enflasyonu (ÜFE); eğer malların tüketiciye satış fiyatlarını esas alıp oluşturulan bir endekse enflasyon ölçülüyorsa Tüketici Fiyatları Enflasyonu (TÜFE) söz konusu olur.

Bir ülkede fiyatların istikrarını sağlama görevi genel olarak Merkez Bankasıdır. Enflasyon ölçüm sepetinde yer alan, enflasyona neden olan bütün kalemler Merkez Bankasının etki alanına girmez (örn. Uluslararası piyasalarda belirlenen petrol ve altın fiyatları). Bundan dolayı etki alanı dışındaki mal ve hizmetler enflasyon ölçüm sepetinden (endeksten) çıkarılarak özel kapsamlı endeksler oluşturulur. Bu şekilde oluşturulan bir endeks işlevi ile Merkez Bankasının para politikası aracılığıyla fiyat değişimlerini kontrol edip edemediğine bakabiliriz. Eğer I endeksi (etki alanına girmeyen mal ve hizmetlerden en fazla arındırılmış endekstir) TÜFE genel endeksi kadar artıyorsa Merkez Bankasının para politikası etkisiz kalmış; I endeksi TÜFE'den düşükse Merkez Bankasının uyguladığı para politikası etkili olmuş; I endeksi TÜFE'den daha fazla artmışsa Merkez Bankasının para politikası enflasyonu azdırmış demektir.

Ekonomi üst üste iki çeyrekte de küçülmüşse buna resesyon denmektedir. Depresyon GSYH'nin önemli oranda küçülmesine sebep olan ekonomik faaliyetlerde gerileme yaratan ekonomik denge bozukluğu olarak tanımlanıyor. Deflasyon, fiyatlar genel düzeyinde gerileme halidir.

6) İşsizlik

İşsiz sayılmanın koşulları; işi olmamak, belirli bir süredir iş arıyor olmak ve bu durumunu kaydettirmiş olmaktır. Bu koşulları taşımayan kişi işsiz sayılmıyor.

Enflasyon ve işsizlik oranları en az inandırıcı oranlar olarak karşımıza çıkar.

İşsiz kalanların yeni bir iş buluncaya kadar belirli düzeyde gelir elde edebilmesi için birçok devlet işsizlik sigortası adı altında bir ödeme yapmaktadır. İşsizlik sigortasının amacı; işini kaybeden bireye ve ailesine destek olmak, bu tür ekonomik durumlarda ortaya çıkacak gelir kaybının ekonomide meydana getireceği çöküşleri önlemektir.

7) Maliye ya da Finans

Maliye ya da finans denildiğinde; bir devlet, şirket, aile ya da kişinin gelirleri, giderleri ve bunlar arasındaki farkın kapatılma yöntemleri söz konusu olur.

Kamu kesimi iktisadi işletmeleri hariç kâr amacı gütmeyen, özel kesim kâr amacıyla iş yapar. Bundan dolayı kamu kesimi finansmanında sosyal amaç öne çıkarken özel kesim finansmanında asıl hedef kâr ve bunu artırmaktır.

Kamu finansmanında en önemli tablo bütçedir. Özel kesim de işletme bütçesi hazırlar fakat en önemli finansman tablosu kâr zarar cetveli ve bilançodur.

En basit haliyle bütçede gelirler, giderler ve borçlanma miktarları yer alır. Bütçe dönem başında yapılır bundan dolayı içinde yer alan sayılar tahmindir.

Borçlanma; bütçe açığını kapatmak, bir yatırım ihtiyacının eksik kalan finansman bölümünü ya da herhangi bir ihtiyacı karşılamak üzere geçici olarak başka kaynaklardan alınan parasal destektir.

Talep artışı üretimin canlanmasına etki yapabilmektedir.

8) Para

İktisatçılar iki farklı malın değişimi için kullanılan üçüncü bir malı para olarak kabul etmektedirler.

Para üç temel amaçla kullanılır: (1) Bir mal veya hizmeti satın almak, (2) Değer biriktirmek, (3) Ölçü birimi olarak.

Bu üç temel işleve son zamanlarda iktisatçılar, paranın bir ekonomi politikası aracı olma işlevini de eklemeye başlamışlardır.

Paranın da diğer mallar gibi arz ve talebi vardır. Piyasada bulunan paranın toplam miktarı para arzıdır. Para talebi ise insanların çeşitli amaçlara parayı elde tutmak istemeleridir.

Son birkaç yüzyıl dışında yaşam parasız bir ekonomik düzene dayalı yürümüştür.

Rezerv para, "saklanmış para" demektir. Bir paranın uluslararası saklanmış para olabilmesi için, o paranın ticarete ve çeşitli ilişkilerde yaygın biçimde kullanılması gerekmektedir.

9) Faiz

Faiz, tasarruf sahibinin, tasarrufunu kullanmak yerine başkasına ödünç vermesi karşılığında aldığı vazgeçme ya da kullanımı erteleme bedelidir.

Nominal faiz görünürdeki faiz, reel faiz nominal faizden enflasyon oranının çıkarılması ile bulunur.

DİBS, Devlet İç Borçlanma Senetleri deyiminin baş harfleridir. Bu senetler hazine bonusu kısaca bono ve devlet tahvili kısaca tahvildir. Bu iki senedi kapsayıcı olarak DİBS yerine Hazine Kâğıdı ifadesi de kullanılabilir.

Merkez bankasının birden fazla faizi vardır. Asıl iki önemli faiz: gecelik borç verme faizi ve haftalık repo ihalesi faizidir. Bankaların gün sonunda fazla kalan paralarını merkez bankasına yatırması veya hesaplarda açık olduğunda merkez bankasından borç alması işlemlerine uygulanan Merkez Bankasınca belirlenmiş faiz vardır. Mahfi Eğilmez'e göre Merkez Bankasının piyasaları etkilemekte kullandığı asıl faiz budur. Ayrıca Merkez Bankası bankaların likidite akımı sorununun çözümü için onlarla repo işlemleri yapmakta ve bu işleme faiz uygulamaktadır.

10) Döviz, Altın ve Emlak Yatırımı

Dalgalı ya da serbest döviz kuru yönteminde, piyasada her an alınıp-satılan alınan dövizin değeri alış ve satışlara yani arz ve talebe göre belirlenir. Adı serbest ya da dalgalı döviz kuru rejimi olsa da bu sistemde Merkez Bankaları piyasada alıcı veya satıcı olarak bulunup fiyatı (döviz kurunu) etkileyici rol oynayabilir.

Reel ve nominal döviz kurundan bahsetmek mümkündür. Nominal döviz kuru görünürdeki döviz kurudur. Reel döviz kuru ise aynı malın bir diğer ülke ile Türkiye'deki fiyatlarının karşılaştırılmasından ortaya çıkar. The Economist dergisi yaklaşık 25 yıldır, Big Mac sandviçinin fiyatlarını karşılaştırarak basit bir reel kur hesabı yapmaktadır. Big Mac'in ülkesi ABD olduğu için, ABD'deki fiyatını sıfır kabul ediyorlar ve bunun altında bir fiyattan satılan ülkelerin parasının aşırı değersiz, bunun üzerinde bir fiyattan satılan ülkelerin parasının aşırı değerli olduğunu belirliyorlar.

TL'nin aşırı değerli olması, aşırı değersiz olmasından daha tehlikelidir.

Kriz beklentisini arttığı her dönemde nakit tutma arzusu da artar. Böyle durumlarda ekonomide resesyona girilmesi öngörüldüğü için yalnız altına değil bütün mallara olan talep düşmektedir.

ABD küresel krize gelinceye kadar son on yılda büyük ölçüde emlak fiyatlarına dayalı ekonomik büyüme modeli uygulamıştır. Geleceğe dönük sözleşmeleri yapılan gayrimenkule olan talep düşünce gayrimenkul piyasası çökmüştür. Bu tür sözleşmelerle gayrimenkulleri alanlar bunları daha pahalıya satarak ilk başlarda para kazanabiliyorlardı.

11) Devlet ve Şirket

Zaman zaman iş adamlarından duyulmaktadır: “Devleti şirket gibi yönetmek gerekir.” diye. Bu durumda “Adam haklı.” Diyen birçok kişi vardır. Çok az insan da Mahfi Eğilmez gibi “devletin şirket gibi yönetilemeyeceğini” söyler. Mahfi Eğilmez’e göre devlet ile şirket farklıdır çünkü; şirketin patronu belliyken devletin ki değildir, devlet şirketlerden farklı olarak vergi toplar, devletin borçlanmasıyla şirketin borçlanması farklıdır, şirketler sermayelerini halka açabilirken devletler sermayesi olmadığı için bu işlemi yapamazlar, şirketler malvarlıklarının değerini bilirken devletler bilemezler.

Şirketler içinde yaşadığımız piyasa ekonomisinin en önemli karar alıcılarıdır. Şirketler her biri birer ekonomik sonuç doğuran, işe adam almaktan üretilen malı yurtdışına ihraç etmeye kadar birçok faaliyeti yürütürler.

Şirket yönetiminin temelinde iki kural vardır: (1) kâr etmek, (2) kârının bir bölümünü hissedarlarına dağıtmak.

Devlet, toplum adına ortak kararları alan, uygulayan bürokratik ve siyasal birimler bütünüdür.

Kapitalist ekonomik sistemde üretim araçlarının mülkiyeti özel kesimde olduğu halde, sosyalist ekonomik sistemde devlettedir.

Piyasa ekonomisinde devlet ağırlığı fazla değildir. Planlı ekonomi devletin ağırlığının en fazla olduğu sistemdir. Karma ekonomi ise hem devletin hem de özel kesimin belirli ağırlıklara sahip olduğu sistemdir.

Devlet yönetimi şirket yönetimi gibi kâr etmek temeline dayanmaz. Tam tersine devlet, toplumdaki vergilerle gerektiğinde zarar etmeyi göze alarak iş yapar.

12) Dış Ekonomik İlişkiler

Ülkeler ellerinde olmayan malları diğer ülkelerden satın alırlar. Bu tür uluslararası ticaret ilişkileri kullanılması kabul gören para birimleriyle yürütülür. Bir paranın bu tür ticarete kullanılabilmesi yani uluslararası kullanım gücüne sahip olabilmesi ait olduğu ülkenin dünya ticaretinde belirli bir ağırlığa sahip olması ve dünya finans sisteminde yoğun ilişkileri olması gibi koşullar gerektirir.

Dış ticaret ilişkilerinde iki ülke birbirlerine karşılıklı olarak kendi ürettikleri malları satarlar. Bu alışveriş için birinde üretilen malın ötekinde üretilmiyor olması şartı aranmaz.

Emeğin getirisi ücret, toprak veya benzeri mülklerin mal sahipliğinin getirisi kira, sermayenin getirisi faiz, girişimciliğin getirisi kârdır.

Girişimci denilen kişi, emek, toprak ve sermayeyi bir araya getirip iş kurar ya da yatırım yapar.

Bir Amerikalı Antalya’da ev alıp kiraya verip getirisini ülkesine götürebiliyorsa veya tam tersi bir Türk için geçerliyse burada “sermaye hareketlerinin serbestliği” söz konusudur.

Cari açığın büyümesinin yarattığı sorun asıl olarak finansman kaynaklarının bulunmasında ve sürdürülmesinde yatmaktadır. Eğer bu finansman sürdürülebilir bir kaynaktan sağlanmıyorsa, potansiyeli aşan büyümenin de sürdürülebilirliğinden bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Yabancı yatırımcı iki yolla bir ülkeye gelir: (1) Doğrudan yabancı sermaye yatırımı; yani bir ülkeye fabrika yapmak, şirket almak gibi amaçlarla gelen yabancı sermayenin oluşturduğu yatırım. (2): Portföy yatırımları; hisse senedi almak, Devlet tahvili veya bonosu satın almak, doğrudan borç vermek yoluyla gelen yatırım çeşidi.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımında anapara veya ana değer ülkede kalır. Dışarı yalnızca kâr götürülür. Portföy yatırımında ise zamanı gelince hem anapara hem de kazanç yani faiz ülkeyi terk eder.

Portföy yatırımları kısa süreli para girişi sağladığı için buna sıcak para demek adet olmuştur. Buna güvenip işe girişenler bu paranın birden çıkmasıyla açıkta kalırlar, bu anlamda bu tür para el yakar.

Bir ülkenin cari açığının en iyi finansmanı doğrudan yabancı sermaye ile finansmandır.

13) Küresel Sistem

İçinde bulunduğumuz, piyasa sistemi ya da serbest piyasa ekonomisi gibi adlar da verilmeye çalışılan sistemin adı kapitalizmdir. Bu sisteme kapitalizm adını Karl Marx takmıştır. Kapitalizm sermayecilik olarak çevrilebilir. Kronolojik olarak ticaret, tarımsal ve sanayi kapitalizminden bahsetmek mümkündür.

Krizler ekonomik sistemde yaşanan büyük dönüşümlerin kurallar ve denetim belirlenmeksizin ilerlemesi sonucu oluşur.

Küresel sistem ya da küreselleşme kapitalizmin dünya çapında egemen olmasıdır. Küresel sistemde sermaye hareketleri serbesttir ve bu küresel sistemi ekonomik olaylar açısından kapitalizmin önceki aşamalarından farklı kılar. Küresel sistemde elinde parası bulunan bir kişi dünyanın hemen here tarafından hisse senetleri alabilir ve yatırım yapabilir. Bu sistemde kısıtlı kalan tek şey emeğin serbest dolaşımıdır.

14) Türkiye Ekonomisi

Türkiye uzun süredir sosyal, kültürel ve ekonomik olarak yapısal değişim içerisindedir. Nüfus açısından bakıldığında 80 yılın özeti Türkiye'nin köylülükten kentliliğe geçişinden ibarettir. GSYH içerisinde 1923'te tarımsal üretimin payı yüzde 40 iken günümüzde yüzde 10'a gerilemiştir.

1997'de tarımdaki istihdamın tüm istihdama oranı yüzde 42'iken 2010'da bu oran yüzde 20'lere düşmüştür.

Dünya tarihinde üç önemli devrim vardır: (1) Yaklaşık on bin yıl önce başlayan neolitik devrim, (2) Yaklaşık 150 yıl kadar önce başlayan sanayi devrimi, (3) Yaklaşık yirmi yıllık bir geçmişi olan elektronik iletişim devrimi yani internet kullanımının yaygınlaşması.

Geçmişten günümüze doğru göz attıkça, Türkiye'nin en parlak öğrencileri en çok para getiren işlere gitmeyi tercih ediyorlar. 1950'li 60'lı yılların en parlak gençleri mühendis oldular, 1970'li 80'li yıllarda en parlak lise mezunları tıbbi tercih ettiler. 1990 ve 2000'lerin en gözde mesleği elektronik mühendisliği oldu.

1980'lerde Türkiye ekonomisiyle başlayan ve hızla öteki alanlara yayılan bir dışa açılma eğilimine ve sistem değişikliğine girmiştir.

Mahfi Eğilmez'e göre 1980'lerin en önemli özelliği kapitalizmin ilk kez bu kadar Türkiye'nin yakınına gelmiş olmasıdır.

Türkiye'de 2001 krizi iki önemli sonuç yarattı: (1): İşini kaybeden birçok insanda para kazanmak en önemli değer haline geldi. (2): Krizin faturası geçmişin merkez sol ve merkez sağ iktidarlarına çıkarıldı.

Türk insanının ortalama eğitim süresi artmaktadır.

Türkiye artık bir tüketim toplumu haline geldi. Eskiden rıza gösterirken şimdi her şey talep ediliyor.

Son dönemde değişen Türkiye'nin yeni görünümü Şu Şekilde ortaya çıkıyor: Müslüman, Ortadoğulu ama aynı zamanda demokrasi gibi batı değerlerine bağlı, zenginleŐen ve daha da yükselmek isteyen, o nedenle de hırslı ve biręok riski alabilecek konumda bir ülke.

21. yüzyılda Avrupa ve Amerika'nın 20. yüzyıldaki hızlı gelişimini yakalayacak ekonomiler doğacak. Bu potansiyeldeki iki lke Çin ve Türkiye.

15) Kriz Ekonomisi

Ekonomide kriz denildiğinde anlaşılan dengelerin bozulması halidir. Ekonomideki denge bozuklukları pek çok Şekilde karşıımıza çıkar. (Bütçe açığı, cari açık gibi.)

Ekonomik krizler toplumun tümünün refahını ilgilendirir ve beklenmedik değişimlerdir. Örneğin bankacılık kesimi yükümlölüklerini karşılayamaz hale gelirse ya da devlet borçlarını ödeyemezse kriz söz konusu demektir. Bununla birlikte ekonomide kriz denilince deflasyon, resesyon, depresyon gibi çok özel haller kastedilir.

Ekonomide yaşıanan Őokların öteki Őoklardan pek farkı yoktur. Eğer ekonomi güçlü ise sağlam bir mali yapı ve dış denge söz konusuysa tıpkı depreme dayanıklı bina gibi Őoklar daha kolay geiştirilebilir. Ekonomik Őoklara örnek olarak yüzde 1'lik enflasyon tahminin yüzde 4 olarak gerçekleşmesi verilebilir.

Küresel krizin ilk aşamasında sorun ABD ekonomisindeydi. Kriz ABD'deki kredi piyasalarında başlamış küresel sistemi etkisi altına almıŐtı. İkinci aşamada ise AB de sıkıntıya girmiştir ve dünyanın yarısı bu iki gücü dengelemekte zorluk çektiğinden sorunlu duruma düşmüştür. ABD ile AB'nin ithalatı durdurması sonucu Çin ve biręok yeni yükselen piyasa ekonomisinin kıpırdayacak yeri kalmaz. ABD ve AB tekrar resesyona girse hatta bazı yorumcuların belirttiği üzere deflasyonla karşılaŐsa petrol ve doğalgaz tüketiminde düşüş yaşanır ve bu durumda da Rusya ve diğer petrol ihracatçıları sıkıntıya girer.

Küresel krizin üçüncü aşamasında kriz yeni yükselen piyasa ekonomilerini de vuracak. Ve bu noktada kriz gerçekten de küresel bir boyut alacak. Türkiye böyle bir aŐama için akılcı önlemler almakta, cari açığı düşürürken büyümeyi yüzde 5'ler seviyesinde tutmaktadır. Bu Şekilde krizin olası üçüncü aşamasında Türkiye biręok sıkıntıdan kendini koruyabilir.

Türkiye için bir felaket olan 2001 krizinden sonra alınan biręok yapısal önlemlerle 2008'deki küresel krizin neden olabileceği daha büyük krizler önlenmiŐ oluyor.

2005-2011 yılları arasındaki makroekonomik göstergelere bakıldığında, Türkiye; bu altı yıllık periyotta ekonomik büyüme noktasında Euro Bölgesinin oldukça üzerinde bir performans göstermiştir. AB'ye girilirse bile euroya geçmenin ekonomimizi disipline edeceği söylemleri de karşılıksız kalmıştır. Türkiye'nin AB'ye ve özellikle de euroya girmemiŐ olması iyi olmuş gibi durmaktadır.

16) Safsatalar ve Şehir Efsaneleri

Yastık altındaki altın ve döviz efsanesi, yurtdıŐındaki dövizler efsanesi, kayıt dışı ekonomi (Elde edilen gelirin GSYH hesapları dışında kalması sonucunda ortaya çıkan miktarı ifade etmek üzere kullanılan bir deyim.) efsanesi, bize bir Şey olmaz efsanesi (Siyasetçiler de "bize bir Şey olmaz" sözlerine inanmaya başlarsa, alınması gereken önlemler ihmal edilirse tehlike kapıyı çalar.) mevcuttur.

Ayrıca; rantiyeye (faiz geliri), gelirden en yüksek payı alıyor safsatası, finanse edildiği süreçte cari açık sorun yaratmaz safsatası (Cari açık finansmanında büyük ağırlık doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile karşılanıyorsa daha sınırlı, tersine sıcak parayla karşılanıyorsa çok daha büyük sorunlarla karşılaŐılır.), Osmanlı'dan devralınan borçlar abartılıyor safsatası (Osmanlıdan devralınan toplam borç günümüzdeki 750 milyar dolarlık GSYH'ye göre oranlanarak

hesaplandığında 500 milyar dolara denk gelmektedir, ve bu ölçüdeki bir borcun ödemesi 1989 yılında bitmiştir.) ve liberal politikalar izleseydik daha hızlı büyüdük safatası (Türkiye Lozan Antlaşmasıyla serbest dış ticaret politikası yürütmek zorunda bırakılmış, bu durumda mevcut borçlara artan cari açık eklenmiştir. Türkiye bu zor durumdan 1929 Büyük Depresyonunun sebep olduğu 1930'da yürürlüğe giren ithalat kısıtlamaları ve devletçi ekonomi politikası izleyerek çıkmıştır.) mevcuttur.

Üçüncü Bölüm

Twitter Üniversitesi:

Yazar Ekim 2011'den başlayarak kitabın basım tarihi olan Nisan 2012'ye kadar yazdığı ekonomi ile ilgili twitleri bu bölümde paylaşmaktadır.

Bu twitler kitabın içindeki bölümlerden bazı başlıkların altında gruplandırılmıştır. Ekonomi, enflasyon, kriz, euro-dolar paritesi, altın, dalgalı kur, kayıt dışılık ve kayıp kaçakla mücadele, makro dengeler, bütçe fazlası, Osmanlı'dan devreden borçlar, TCMB, cari denge, ithalat-ihracat/GSYH, özelleştirme, İMKB, kredi notu, büyüme tahmini, insani gelişmişlik endeksi, euro bölgesi, küresel sistem twitlerin satır başlarıdır.

3. SONUÇ

Geniş özetini bulduğunuz bu çalışmanın en büyük faydası kitabın İşletme doktoralı birisi tarafından incelenmiş olmasıdır. Sizin de fark edeceğiniz gibi yaklaşık 10 yıl önceki baskısı olan bu kitap incelemesinin özellikle 2012 yılına tekabül eden bu dönemden sonra tekrar Türkiye Ekonomisi ve Twitter Üniversitesi bölümlerinin ele alınması, siz okuyucuları tarafından bu bölümler ile ilgili yorumlamaların yapılması benim naçizane tavsiyem olacaktır.

PİSAGOR VE MARİN MERSENNE'İN MONCHORD'LARINA MÜZİK İLE MATEMATİK BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ

AN OVERVIEW OF PYTHAGORAS AND MARİN MERSENNE MONOCHORDS IN THE CONTEXT OF MUSIC AND MATHEMATICS

Ayşegül ACIL

Batman Üniversitesi, Müzikoloji Bölümü
Yüksek Lisans Öğrencisi

 aysegulacil.aa@gmail.com

Serhat GENÇ

Batman Üniversitesi, Tarih Ana Bilim Dalı Tezsiz
Yüksek Lisans Öğrencisi

 behempa72@gmail.com

ÖZ

Müzik yazı dilinin şekillenmesi yüzyıllar boyunca süregelen bir yolculuk yapmıştır. İlk medeniyetlerin müzik kültürleri incelediğinde yazılı kaynaklarda her toplum kendi yazı dilinde sesleri nitelendirmiştir Marin Mersenne (1588-1648) yaşamış olduğu dönem içerisinde din adamı, filozof, matematikçi ve müzik kuramcısı olarak tanınmıştır. Mersenne, Pisagor'dan kendi yaşadığı döneme kadar matematik ve müzik arasındaki ilişkiyi sayısal formüller ile tanımlamış, keşfettiği doğuşkan sesleri matematik formülleri ile ifade etmiştir. Bu çalışmada literatür taraması yapılmış, ilgili yazılı kaynaklara ulaşılarak Mersenne' nin çalışmalarında armonik seslerin, günümüzde karşılığı olan kuramsal aralık bilgilerinin araştırılması amaçlanmıştır. Bunun ile birlikte Mersenne hakkında yazılan yazılı kaynaklar üzerinde incelemeler yapılmış, ilgili kaynaklardan ulaşılan bilgiler karşılaştırılmıştır.

Bu çalışmada, matematik ve müziğin birbiri ile olan ilişkisi, ses aralıklarının niteliksel ve niceliksel önemi üzerinde durulmuştur. Bu çalışma konusu gelecekte çalışma yapacak araştırmacılara yardımcı olması bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Antik Dönem, Asal Sayılar, Marin Mersenne, Monochord.

ABSTRACT

The shaping of the written language of music has been a journey for centuries. If the music cultures of the first civilizations were examined, it can be seen that each society described the sounds in its own written language in written sources. Marin Mersenne (1588-1648) was known as a cleric, philosopher, mathematician, and music theorist during the period he lived. Mersenne defined the relationship between mathematics and music from Pythagoras to the period in which he lived, with numerical formulas, and expressed the natural sounds he discovered with mathematical formulas. In this study, a literature review was made, and it was aimed to search for harmonic sounds in Mersenne's works, and the theoretical interval information that is equivalent today. In addition, the written sources written about Mersenne were examined and the information obtained from the relevant sources was compared.

In this study, the relationship between mathematics and music, and the qualitative and quantitative importance of vocal intervals are emphasized. The subject of this study is important in terms of helping researchers who will work in the future.

Keywords: Antiquity, Prime Numbers, Marin Mersenne, Monochord.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 16.12.2022

Makale Kabul Tarihi/ Acceptance Date 29.12.2022

Derleme Makalesi/Review Paper

1. GİRİŞ

Müzik zaman içerisinde insanların duyabildikleri kadar sesleri taklit ederek, ritim tutarak eşlik ettikleri bir iletişim aracına dönüşmüştür. Geçmişte müziğin anlamlandırılabilmesi için eski zamanlardan günümüze ulaşan yazılı kaynaklara bakmak gerekmektedir.

Müzik yazı dilinin ilk yazılı örneklerinin 6.yüzyılda kullanılmaya başlayan Neuma işaretleri ile başladığı bilinmektedir. Sözler üzerine yazılan ezginin genel çizgisi üzerinde tahminler yapılmasını sağlayan bu işaretler kısıklık, uzunluk, incelik, kalınlık gibi özelliklerini belirtirken seslerin süre değerlerini belirleyememekteydi. Neuma, müzik yazı dili ile başlayan seslerin hikâyesi kültürel değişikliklere dikkat çekmiştir. Uygarlıkların çöküşü ve yeniden kuruluşlarıyla beraber müzik dili ilerlemiş olup tek seslilikten çok sesliliğe adımlar atılmıştır. Böylelikle kuram terim ve terminolojisinin keşfedilip işlenmesiyle günümüzdeki müzik dili şekillenmeye başlamıştır.

Antik çağdan günümüze dek birçok filozof, matematikçi, din adamı müzik kavramı ile ilgilenmiş olup, müzik kuramları üzerine çalışmalar yapmış, müziğin gelişimine katkı sağlamıştır. Eski çağlardan beri müzik ile ilgilenen filozoflar, seslerin oluşumları, seslerin birbiri ile olan uyum_uyumsuzlukları, matematiği ve aritmetiği üzerine kıyaslamalar yaparak kuramlar yazmışlardır.

“Ses ve müzik üzerine yapılan araştırmalar temel bilimler ile birlikte gelişme göstermiştir. Doğadaki düzenliliği ve ses düzenini açıklama çabası, müzik ile matematiğin birlikte gelişmesine ve birbirlerini desteklemesini sağlamıştır”(Kaya, 2009:2).

İnsanoğlunun yeryüzünde yaşamı ile başlayan hayat serüveni, duyduğu sesleri taklit etmesi, doğayı ve evreni anlama merakı ile başladığı bilinmektedir. Evrenin kendi içindeki uyumundan meydana gelen yapı taşlarını anlayabilme ve çözümlenebilme arzusu yeni ufuklara yelken açmıştır.

2. PİSAGOR (PYTHAGORAS)'UN MONOCHORD'UNUN MATEMATİK VE MÜZİK İLİŞKİSİ

Antik dönemde müzik kuramının oluşmasında sayıların etkisi fazlasıyla görülmekteydi. Antik dönemde eğitim ve öğretim kuramlarında bilimin veya sanatın birbiri ile bağlantılı olduğu kanıtlanmış olup, günümüzde de atılan bu temeller üzerinde çalışmalar devam etmektedir.

“Müzik; hem bir sanat, hem de bir bilimdir. Seslerin en güzel şekli müzik ile hayat bulmaktadır. Matematik ise, düşünsel bilginin yetkinliğini ve doğruluğuna paralel olarak, estetik olarak da duyuşsal bilginin doğruluğunu, yani güzelliği araştırmaktadır” (Demirbatır, 2019:32).

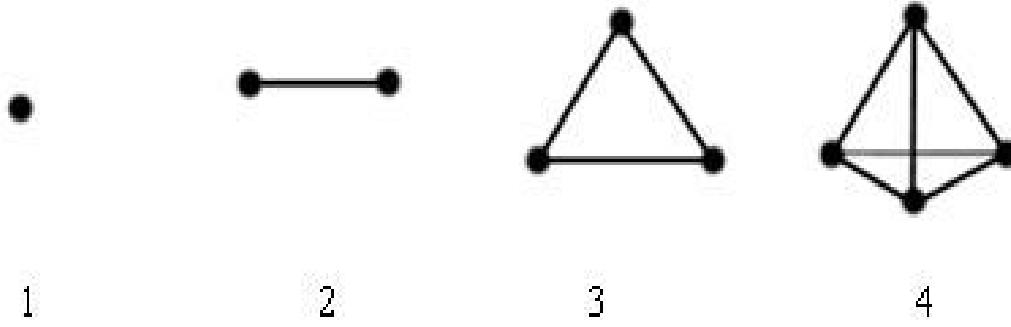
M.Ö. 580-500 arası Sisam doğumlu olduğu bilinen (Pythagoras) Pisagor, felsefe, matematik, müzik kuramlarının temellerini atan bilim adamlarının öncüsü olarak anılmaktadır. Pisagor yaşadığı dönemde doğayı, dünyayı ve evreni anlayabilmek adına köklü çalışmalar yapmıştır.

Pisagor, müzik alanında en büyük ve en etkili çalışmalarını ses aralıkları üzerine yapmıştır. Matematiksel formüller ile ses aralıklarını açıklayan bu çalışmada teller üzerinde çalışmalar yapmış olup, tellerin uzunluklarının tel uzunluk orantısı ile bağlantılı olduğunu keşfetmiştir. Pisagor ses sisteminde, ses aralıklarını ifade ederken sayma sayılarını kullanmış ve ilk dört ses aralığını bulmuştur.

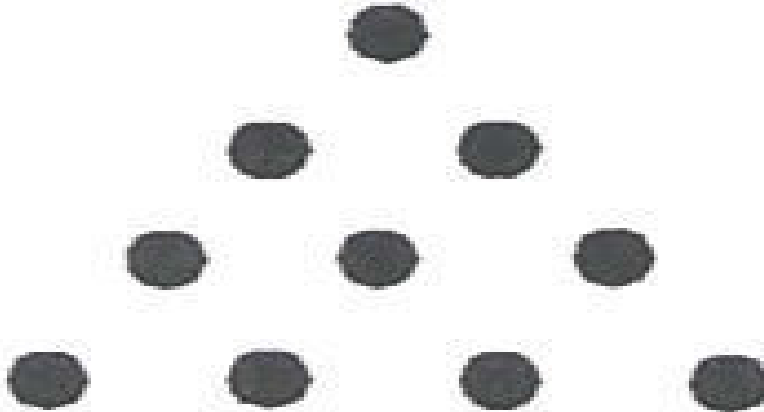
“Efsaneye göre, çekiçler ile çalışan bir demircinin örse vurduğu farklı çekiçlerin çıkardıkları seslerin birbirleriyle uyumlu tınladığını fark eden Pisagor, çekiçlerin ağırlıklarını inceleyerek birbirleriyle aralarında 1:1,1:2, 2:3 ve 3:4 oranları olduğunu saptamıştır. Yaptığı gözlemlerden yola çıkan Pisagor, müzikteki uyumlu aralıkların evrendeki her şeyin kaynağı olarak gördüğü

tetraktys (1, 2, 3, 4) sayılarının oranıyla temsil edilebileceği sonucuna ulaşmıştır”(Yerlikaya, 2019:42).

“Pythagoras, doğada gözlemediği geometrik şekilleri noktalarla göstermiştir. Tek nokta 1 rakamını simgeler. Pythagoras 2 rakamını çizgi, 3’ü üçgen ve 4’ü piramit olarak şekillendirmiştir. İlk dört sayma sayısının toplamı olarak bilinen ($1+ 2 + 3 + 4 = 10$) en büyük basit sayı decade diye adlandırılır. Bu dört sayının toplamından oluşan on nokta ile tetraktys sekli elde edilir”(Kaya, 2019:14-15).

Şekil 1: Noktalar Ve Sayılar

Şekil 2: Tetraktys

Pisagor’un (M.Ö. 530) duyduğu farklı büyüklük ve ağırlıklardaki çekiş sesleri ile başlayan bilimsel merakı, sesin tınısı, akustiği, uyumu sorunsalını matematik ve müzik arasındaki bağlantı olduğuna inanması ile başlamıştır. Antik Yunan’da Pisagor müzik kuramını matematiksel temellere dayandırmıştır.

“Antik Yunan döneminde yaşayan Pisagor müzikal aralıkları ve dizi kurulumları üzerine yapmış olduğu çalışmalar müziği anlama bilimsel olarak açıklamanın ilk örneklerindedir”(Kaya, 2017:637).

Pisagor ses aralıklarını ve tel uzunluklarını sayısal ifadeler ile açıklamaya çalışmıştır. Pisagor’a göre ses aralıklarının oranı tel uzunlukları ile ifade edilmiştir. Çekişler ile yapmış olduğu ses farklılıkları deneylerinde Pisagor farklı tel uzunlukları ile tel uzunluklarının gerilimi arasındaki ses farklılıklarını sayısal ifadeler ile birleştirmiştir. Pisagor yapmış olduğu çalışmalarda tetraktys

sayılarının tel uzunlukları ile aynı orantıda olduğunu Monochord adını verdiği çalgı üzerinde kanıtlanmaya çalışmıştır.

“Pythagoras çalışmaları seslerin birbiri içinde uyumunu konu edindiğinden, küçük olan sayı oranlarını en uyumlu aralıklar olarak görmüştür. Bu nedenle monochord tel bölünmeleri belli bir sınırdan tutulmuştur. Yapılan çalışmalar monochord prensipleri armoniklerin sıralı olarak ispatını ortaya koymaktadır. Pythagoras bir teli iki, üç ve dört eşit parçaya bölerek (1:1,1:2, 2:3 ve 3:4) ilk dört armonik ses oranını bulmuştur”(Kaya, 2017:645).

3. MARİN MERSENNE'NİN MONOCHORD'UNUN MATEMATİK VE MÜZİK İLİŞKİSİ

Pisagor'un Antik Yunan dönemde sayılar ile seslerin uyumu arasındaki ilişkiyi kanıtlamasının ardından, evrenin uyumunun, sayılar ve sesler arasındaki ilişkisinin bilinen bilgilerin ötesinde olduğunun araştırılmasına sebep olmuştur.

Marin Mersenne (1588-1648) yılları arasında yaşamış Fransız keşiş, filozof, matematikçi ve müzik teorisyeni olduğu bilinmektedir. Mersenne keşiş olmasından dolayı diğer bilim adamlarıyla fikir ve düşünce paylaşımlarını mektuplar aracılığı ile gerçekleştirmiştir. Mersenne doğa, evren, sayılar, fizik, matematik, sayılar, ses, akustik, ses aralıkları, çalgılar ve çalgı yapımı hakkında kendi çalışmalarıyla beraber diğer bilim adamlarının çalışmalarına da yön verdiği bilinmektedir.

“Müzik yaparken çalgıların kullanımlarının, deneysel bilimin ortaya çıkışı arasındaki yakın bağlantı, müzik pratiğindeki gelişmelerin, filozofların bilimsel bilgi alanı olan doğa hakkında nasıl düşündükleri üzerinde algılanabilir bir etkisi olduğu iddiası bulunmaktadır. Tersine de mümkündür. Müziğin icrası bazen özellikle belirli akort sistemlerini teşvik etme girişimlerinde doğa felsefesinden etkilenmemiştir. On yedinci yüzyılın başlarında evrensel uyum üzerine dört büyük inceleme yayınlandı: Robert Fludd'ın (1574-1637) Giant Cosmopolitan Historia (Makrokozmos ve Mikrokozmos Tarihi 1617), Johannes Kepler'in (1571-1630) Harmonia Mundi'si (Dünyanın Armonisi 1619), Marin Mersenne'in Harmonie Universalle'si (Evrensel Armoni 1636) ve Athanasius Kircher'in (1601-1680) Musurgia Universalis'i (Evrensel Müzik Yapımı 1650). Bu yazarların tümü Galileo (1564-1642) gibi, evrenin matematiksel olarak kurulduğuna ve müzik aralıklarının oranlarının bu yapının önemli bir bileşeni olduğu inanıyordu”(Gouk, 2012:8-9).

Mersenne yayınlamış olduğu Harmonie Universalle adlı kitabında sesin doğası, sesin matematiği, ses aralıkları ve armonisi, sesin doğasını anlayabilme adına çalgılar ve çalgı yapımında uyulması gereken kaideleri matematiksel formüller ve sayılar ile ifade etmiştir. Antik dönemden Pisagor ile başlayan sesin sayılar ile olan ilişkisi, Mersenne'nin çalışmalarında kaynak niteliği oluşturmuştur.

Mersenne keşiş olmasına rağmen matematik bilimlerine yönelik çalışmalar yapmıştır. Mersenne hem kendi araştırmalarında hem de diğer matematik ile ilgili bilimsel çalışmalar yapan bilim adamlarıyla yapmış olduğu görüşmelerde matematiğin doğal fenomenlerini anlayabilmek adına matematiği bir araç olarak kullandığı görülmektedir. Matematiği ifade eden fenomenler arasında kullanılan sayı ve mükemmel sayı figürlerinin açıklanamayan her durum için kanıt niteliğinde kullanılabileceğini savunmuştur.

“Mükemmel sayıların araştırılmasının kökeni antik dönemde kaybolmuştur. Doğaüstü güçler ve mitsel anlamlar çoğu kez birçok kişiye atfedilmiştir. Hıristiyanlık öncesi dönemde sayılar ve mükemmel sayılar genellikle doğal, fiziksel ve teolojik olayları açıklamak için kullanılmıştır”(Delello,1986:1-3).

Mersenne matematik alanında yapmış olduğu çalışmalar ile asal sayıların nicelik kazanmasını sağlamıştır. Bahsi geçen mükemmel sayılar diye nitelendirilen asal sayılar “Mersenne Yasaları”

adı olarak anılmaktadır. Mersenne asalları olarak da anılan sayılar, mükemmel sayı kuramını kanıtlar nitelikte olduğu bilinmektedir.

“M.Ö. 300 ile M.Ö. 500 yıllarında Pisagor ve öğrencileri asal sayılar ile ilgili bazı çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalardan biri, mükemmel sayılardır. n , pozitif bir tamsayı iken, kendisi hariç pozitif tam bölenlerinin toplamı, n sayısına eşit olan n sayısına mükemmel sayı denir”(Koca, 2020:1).

Mersenne asalları, matematikte ikinin kuvvetlerinin bir eksiği şeklinde olan sayıların olduğu ve n doğal sayısı $M_n = 2^n - 1$ şeklinde hesaplandığı bilinmektedir.

“ $2^p - 1$ asal sayı olmak üzere, $M_p = 2^p - 1$ eşitliğini sağlayan sayılara Mersenne asal sayıları denir. Örneğin, $M_2 = 3$, $M_3 = 7$, $M_5 = 31$, $M_7 = 127$ birer Mersenne asalıdır” (Koca, 2020:17).

Mersenne'nin asal sayılar ile yapmış olduğu çalışmaları çağının bilim adamları ile paylaştığı bilgi aktarımları sayesinde diğer filozof ve matematikçilerin çalışmalarına da katkı sağlamıştır.

Mersenne hayatı boyunca birçok bilimsel alanda çalışmalar yapmıştır. Matematik alanında yapmış olduğu çalışmalar beraberinde müzik ve müziğin fiziği alanındaki çalışmalarına da katkı sağlamıştır. Mersenne'nin ses aralıkları, sesin frekansı, sesin akustiği, seslerin uyumu, doğuşkanlar, müzikte zaman hakkındaki çalışmaları günümüzde müziğin temel yapı taşlarını oluşturduğu bilinmektedir. 17. Yüzyılın başlarında yayınlamış olduğu “Harmonie Universalle” (Evrensel Uyum) adlı kitabı Mersenne'nin müzik alanında yaptığı tüm çalışmaları içinde barındırmaktadır. Crisman Mersenne'nin kitabına dair şunu dile getirmiştir; “ Harmonie Universalle, her türlü müzik aleti, bestesi ve pratiği hakkında o zamanlar bilinen hemen hemen tüm bilgileri bir araya getiren ve hala müzikologlar için önemli bir kaynaktır. Mersenne kitabında akustik, titreşen tel formüllerini (altın, gümüş ve demir), farklı malzemelerden elde edilen tellerden kaynaklanan perde farklılıklarının hesaplamalarını, keşfettiği formülleri organ borularında ve nefesli çalgılardaki hava sütunlarında kullanan ilk kişi olarak kabul edilir” (Crisman, 2019, 26). Harmonie Universalle (Evrensel Uyum) kitabının birçok filozof, matematikçi ve müzik ile ilgilenen bilim adamı tarafından kaynak kitap niteliği taşıdığı görülmektedir. Mersenne müzik hakkında yapmış olduğu araştırma, inceleme ve argümanlarını Harmonie Universalle kitabında bölümler halinde yayınlamıştır.

“Harmonie Universalle kitabı içeriğinin sıralanması bakımından düşündürücü şekilde farklılık göstermektedir”(Christensen, 2008:37). Mersenne kitabının içeriğini bir kılavuz şeklinde hazırlamış olup, konu ve içerik başlıklarını bölümler halinde sıralamıştır. Kitap on dokuz bölümden oluşmaktadır.

I-V. Bölüm: Ses fiziği, Hareket Mekaniği Ve Sesin Fizyolojisi,

VI – XI. Bölüm: Şarkının Doğası, Teori Doktrinleri, Beste Mekaniği Ve Performans,

XII – XVIII. Bölüm: Her Türlü Enstrümanın Fiziği Ve Yapısı,

XIX. Bölüm: Argümanlar.

Mersenne bu kitabında kendi çağında yaşamış olan filozof, matematikçi ve müzik adamlarının da bilimsel olarak kanıtlamış oldukları argümanları düzenlemiştir. Bu sayede geçmiş dönem ve kendi yaşamış olduğu döneme ait tüm bilgi dağarcığını bilimsel gerçekler ile kitabında yazdığı görülmüştür. Mersenne'nin matematik ve müziğin nicel yasalarını arayan diğer filozoflara da model olduğu bilinmektedir.

Antik dönemde Pisagor keşfettiği mükemmel sayı teorisini yani Tetrakty'si tel bölümleri hesaplamalarında, tel boyunu sabit tutup (1:1,1:2, 2:3 ve 3:4) Monocord adlı tek telli çalgı üzerinde köprünün yerini değiştirerek kullanmıştır. Pisagor müzikal uyumu yöneten sayısal oranları sesin oktavi 1:2, beşinci ses aralığı 2:3 ve dördüncü ses aralığı 3:4 oranında ifade etmiştir.

Mersenne ise tel boyunu sabit tutarak gerilmeyi değiştirerek ses aralıkları arasındaki ilintiyi keşfetmiş ve tellerin titreşimleri üzerine yapmış olduğu çalışmalarını kitabında açıklamaları ile birlikte yazmıştır. Mersenne bilimsel olarak müziğe en önemli katkılarında biri müzikal tellerin ve sarkaçların titreşimini yöneten kuralları keşfetmesi olmuştur diyebiliriz.

“Mersenne, modern terimlerle, ilk olarak, bu frekansın dize uzunluğuyla ters orantılı olduğunu tespit etti (yani dize ne kadar kısaysa nota o kadar yüksek olur, böylece iki birim uzunluğundaki bir dize 220 hertzlik bir frekansa sahipse, bir birim uzunluğundaki bir dize 440 hertzlik frekansa sahip olur). İkinci olarak, frekansın tel geriliminin karekökü ile orantılı olduğunu saptadı (yani voltaj ne kadar yüksekse frekans o kadar yüksek, böylece 1 kilo 220 hertz veriyorsa, o zaman 4 kilo 440 hertz verir). Üçüncü olarak Mersenne, frekansın, telin kalın lığının karekökü ile ters orantılı olduğunu saptamıştır (yani, tel ne kadar ince olursa, frekans o kadar yüksek olur, böylece 4 milimetre kalınlığındaki bir tel 220 hertz verirse, 1 milimetre kalınlığındaki bir tel 440 hertzlik frekansa sahip olur). Ayrıca Galileo'dan bağımsız olarak, bir sarkacın frekansının uzunluğunun kareköküyle ters orantılı olduğunu keşfetti (yani, 4 birim uzunluğundaki bir sarkaç iki saniyede bir titrese, her saniyede 1 birim uzunluğunda bir sarkaç titrer)”(Gouk, 2012:15).

Mersenne, tellerin ses aralıkları ve frekans aralıkları ile ilgili çalışmalarında altın, gümüş ve demir gibi farklı türden malzemelerden oluşan tel gruplarında da frekans ve titreşim deneyleri yapmış olup, Harmonie Universalle kitabında çalgı yapımında kullanılacak olan temel prensipleri ve kaideleri belirtmiştir.

“Marin Mersenne armonik ve armonik olmayan sesler arasındaki ilişkiyi tanımlamış ve 1720 yılında “Treatise on Harmony” adlı makalesinde uyum teorisini yayınlamıştır”(Demirbatır, vd. 2020:35).

Marin Mersenne, Harmony Universalle adlı kitabında çalgı yapımı ve çalgıların kullanımı hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Mersenne kitabında Çalgılar Üzerine XII. Önermesinde çalgıların hem pratik hem de teorik kullanımı hakkında detaylı açıklamalar ve önerilerde bulunmuştur. Harmony Universalle devasa çalgı kataloğu olarak müzik biliminin tamamını kitabında kaleme almıştır. Mersenne Müzik aletlerini kalibre etmek için tam tonlamayı sağlamak adına müziğin bilimini açıklarken kitabında “Öneri 1: Kaç Tür Ses ve Çalgı Vardır?” sorusuna yanıt arayarak açıklamaya çalışmıştır. Mersenne'nin kitabının bu bölümünde prensipte şarkıcılar ve icracılar için pratik öneriler sunmakla kalmayıp, teorik olarak doğa filozofları için de sanat ve müzik bilimi olarak müziğin etrafındaki tartışmalara önerilerde bulunmuştur.

“Mersenne'nin bilimsel merakı gelecekteki fikir ve uygulamaların şekillenmesine yardımcı olmuştur. Müzik çalgılarının tamperli akorduna duyduğu ilgi, çalgıların yapıları ve varyasyonları konusunda değil, aynı zamanda çalgıları tartışarak müzik pratiğini yeniden meşrulaştırmıştır. Çalgıların yapımının, teorik düşünceyle uyumlu olmasından dolayı çalışmalarını deney ve yazışma yoluyla sorgulaması, Mersenne'nin önemli ilerlemeler kaydetmesini sağladı. Mersenne çalışmalarında sesin doğası ve davranışı, algısal olarak harmonik tonların doğru anlaşılması, sesin yayılma hızını, ve sesin fenomen yankısının tellerin titreşimi ile arasındaki faktörleri araştırarak kanıtlamaya çalışmıştır” (Hyde, 1968, 1).

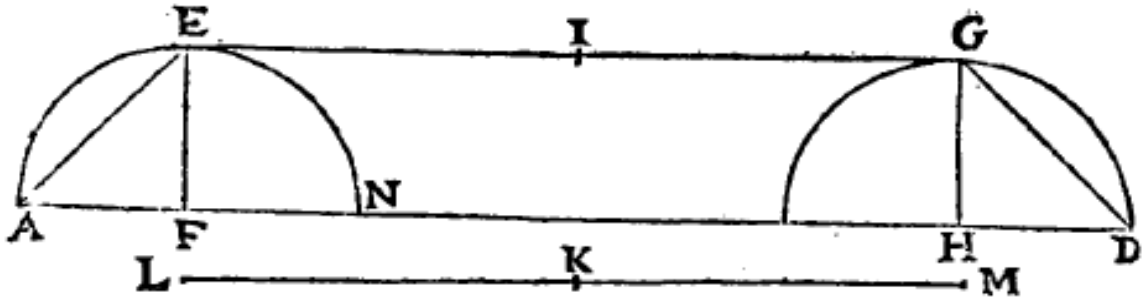
Mersenne, bilim adamı ve filozof olmasından dolayı antik dönemde kullanılan birçok çalgı üzerinde çalışmalar yapmıştır. Antik Dönemde kullanılan ses aralıklarının keşfini bulan Pisagor'un kullandığı Monochord üzerinde çalışmaları ileriye taşımış ve Monochord üzerinde tam tonlama çalışmalarını matematiksel formüllerini kitabında yazmıştır. Mersenne tel bölümleri üzerinde yapmış olduğu çalışmalarında kullanılan materyal ve materyallerin özelliklerini de kitabında açıklamıştır. Altın, gümüş veya bakır gibi malzemelerin gerekli koşullar sağlandığında Monochord üzerinde kullanımının diğer doğuşkan ses aralıklarını duyurduğunu keşfetmiştir. Pisagor Monochord'unda tel geriliminin tek tel üzerinde hareketli bir köprü aracılığı ile ses aralıklarının oran ve orantılarını 1:1,1:2, 2:3 ve 3:4 ifade etmiştir. Mersenne, Monochord'unda ise üç tel

üzerinde farklı materyalleri kullanarak ses aralıklarını 1:1, 1:2, 2:3, 3:4, 4:5, 5:6, 6:7 ifade ederek yedinci armonik ses aralığını keşfetmiş olup, tellerin birbiri ile titreşimleri sayesinde uyumlu-uyumsuz ses aralık formüllerini de kitabında kaleme almıştır. Bilindiği üzere Monochord büyük ve daha büyük arasında belirli bir ses ilişkisini ve orantısını (geometrik, aritmetik ve ses aralığı olarak) tanımlamak için gergin bir telin hareketli bir köprü vasıtasıyla kısaltılabileceği, uzatılmış ve rezonanslı bir ahşap kutudan oluşmaktadır. Bu basit teknik bilindiği üzere antik çağlardan 17. Yüzyıla kadar kullanılmıştır. Mersenne'nin yapmış olduğu çalışmalar ile ses aralıklarının yeniden yapılandırılmış ve diğer armonik ses aralıklarının keşfi ile Monochord'un bilimsel bir çalgı olduğunu ifade etmiştir.

Şekil 3: Armonik Dizi

Mersenne kitabında; "Monochord'un sesleri ve armoniyi düzenlemek için en temiz ve en kesin çalgı olduğu sonucuna varmalıyız"(Mersenne, 1636,Libri XII. P. 15) ifadesini kullanmıştır. Mersenne Harmonie Universalle kitabının Libri XII. Bölümünde, ilk aşamada Monochord'un tel bölünmelerinde uyumlu ses aralıklarını belirtmek matematiksel çizelgeler üzerinde açıklamıştır.

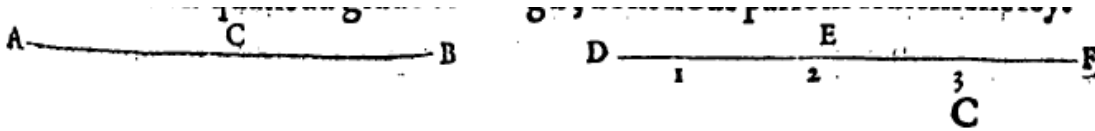
Şekil 4: Uyumlu Ses Aralıkları Görsel Hesaplama Şeması (Marin Mersenne Harmonie Universalle Libri XII. s 15.)

"İlk önce A.D. doğrusu ile temsil edilen çok düz ve düz bir tahta hazırlamanız gerekiyor, üzerine daire şeklinde E.N. ve G.O. olmak üzere iki kama yerleştirmeniz gerekiyor. İkinci olarak, A.D. kamaları iki eşit parçaya bölünmelidir. Son olarak, A.E.G.D. akoru müziğin A.D. düzlemine paralel olarak gerilmelidir, çünkü K.L. kısmı, yani I.G. I.E. veya K.M. kısmı ve tüm E.G. akoru ile uyumlu aralığı verecek ve I. G. ile oktav ses aralığını verecektir. Eğer EG akorunu bölersek, yani L M'de transfer edersek, L K'nin 3 eşit parçaya sahip olduğu, böylece L M'nin 4 eşit parçaya sahip olacağı görülecektir. Dördüncüyü, eğer L. K.'nin akorun 2. parçasına ve L. M.'ye sahipse, bu dördüncü ses aralığını oluşturacaktır. Sekizinci parti L M ve üçüncü parti L. K. verirsek on birinciye

sahip olacağız. L. M. üçüncü partide L K eşit ise, on ikinciye sahip olacağız ve eğer bu akoru ikiye bölünerek L M dört eşit parçaya bölünüp LK sadece bir parçaya sahip olacaktır ve böylece on beşinci parçaya sahip olacağız. Bu ses uyumlarının çok adil olduğu ve aklın deneyime mükemmel bir şekilde karşılık geldiği konusunda hemfikir olmayan hiç kimse olmayacaktır”(Mersenne, 1636:Libri XII. 15).

Mersenne kitabında belirttiği gibi Monochord'un içi boş olduğunda ve tek tel üzerinde yapılan deneylerde, kısa ses aralıklarının sesi daha uzun süre duyulabileceğini, uzun ses aralıklarının duyulmasında etkili olamayacağını belirtmiştir. “Monokord'larda, yalnızca seslerin bas ve tizini fark etmek istiyorsak, birim ölçüleri 3 fit,6 fit, 12 fit ve 24 fit ölçülerine sahip farklı Monochord'lara sahip olmak yeterlidir. Ancak duyulan ses aralıklarının belirli uzunluk veya genişliklerle sınırlandırılmaması gerekmektedir. Belirtilen ölçülerde yapılan Monochord'lar üzerinde tüm güçlü sesler bulunabilir ve işaretlenebilir”(Mersenne, 1636:Libri XII.17).

Mersenne göre, pirinçten veya çelikten olanlar malzemeler, özellikle çok fazla değişikliğe maruz kalmadıkları için aynı tonda daha uzun süre ses aralığını barındırabilmektedir. “Tahta bir malzeme üzerinde tiz veya bas seslerin aralıklarını ve farklarını bulmak için, ilk olarak iki ses aralığı A B görüldüğü gibi iki parçaya bölünerek C noktasını oluşturur. Çünkü A'dan C'ye, C'den B'ye kadar aynı mesafe vardır. Bu nedenle bu iki ses aralığı birleşir, yani bas ve tiz aynı sese aralığına sahip olur. Oktavi bulmak istiyorsanız, D F akorunu üç eşit parçaya bölmeniz ve tizi E'nin önüne koymanız gerekir, böylece E F, ses aralığı D'ye karşı aşağıdaki Oktavi yapar. Bu aynı oktav ilk satırda bulunur. Çünkü A B oktavı A C'ye karşı yapar, yani biri A B 'ye ve diğeri C B'ye eşit olan aynı boyutta iki ses aralığı da gerilirse, A B veya E F akoru melodiyi yalnızca bir kez yinelenerek A C veya C B ses aralığı iki defa tekrar edileceğinden oktav ses aralığını verecektir. İstenen bir ses aralığı veya iki ses aralığı üzerinde, sadece iki sayıyı veya köprünün neden olduğu terimleri aralıkların altına yerleştirerek aradığınız ünsüzün duyulmasını sağlamış oluruz. Bu yöntem sayesinde tel bölünmeleri üzerinde tüm ses aralıklarını bulmak mümkün olacaktır. Bununla birlikte, iki ses aralığının bir ses aralığından daha uygun olduğuna dikkat edilmelidir, çünkü kişi aynı ses aralığının iki bölümünün iki sesini aynı anda duyamaz ve sonuç olarak burada işaretlenmiş olan ünsüz duyulamaz, tüm sesler aynı anda duyulmalıdır. İki farklı ses aralığı kullandığınızda olduğu gibi ve aynı anda birkaç ünsüz, örneğin oktav ve beşinci duymak istiyorsanız, üç farklı ses aralığına ihtiyacınız vardır”(Mersenne, 1636:Libri XII. 18-19).

Şekil 5: Marin Mersenne Harmonie Universalle Libri XII. s. 17.

Mersenne tahta, altın, çelik ve metal malzemelerin değişken özelliklerini dikkate alarak çalışmalar yapmıştır. Mersenne'nin Monochord çalgısı üzerinde yaptığı çalışmaları incelendiğinde tüm ses aralıklarının kullanılabilmesi ölçüleri ile belirlemiştir.

Mersenne, Monochord üzerinde perdeleri sabitlemek için tellerde asılı bulunan ağırlıkları kullanmaktan vazgeçmiştir, çünkü Mersenne canlı bir teldeki perdeyi etkileyen karmaşık değişkenlerin (nem, sıcaklık, tel boyu ve kullanılan telin kalitesi vb.) farkındadır. Mersenne kitabının Libri XII. Bölümünde kendi Monochord'unun temel özelliklerinin ölçümlerine de yer vermiştir. Mersenne'nin Monochord'u kendisinin kitabında belirttiği ölçülerde aynı uzunlukta üç tel gerilimi üzerinden yapılır.

“İki sabit köprü tarafından belirlenen yerlere teller üstten bir demir çiviye ve alttan bir çiviye tutturulur. Dış tellerin altında küçük bir köprü kullanılır ve onu kısaltmak için hareket ettirilir. Tel üzerinde istenen herhangi bir ahenk, uyumsuzluk veya aralık belirlenir. Orta telde tel bölünmesi

yoktur ve her zaman tüm tonu temsil eder. İki dış telin tüm tel bölünmelerine karşı açık kalmaktadır. Bağlamak ve gevşetmek için mandalları kullanılır ve üç tel bir arada yerleştirilir. Dış telleri ortadaki tele karşı gelen işaretlere göre hareket ettirilir. Ses Aralıkları, 9:10 minör ton, 8:9 majör ton, 5:4 majör üçüncü, 3: 4 dördüncü, 2: 3 beşinci, 3: 5 majör altıncı, 8:15 majör yedinci ve 1: 2 oktav. Ana ton ile ses arasında üretilen 80:81 virgül aralığına dikkat edilerek diğer ses aralıkları işaretlenir. Üç tel uyum içinde akort edildikten sonra ve tel türü seçildikten sonra kullanıcı köprüyü hareket ettirerek veya sayısal değerleri girerek Monochord üzerinde tüm ses aralıklarını işaretleyebilir” (Urreiztieta, 2010: 14-15-16-17).

Şekil 6: Marin Mersenne Monochordu- Carlos Calderon Urreiztieta'nın "Marin Mersenne'nin Monochordu" Makalesinden Alıntı Yapılmıştır.

Marin Mersenne çalgı ve çalgı yapımında kullanılacak malzemelerin özelliklerini yeni müzik bilimini başlığı altında, müzik fiziğinin nicel bir bütünlük içerisinde fiziksel gerçekliklere dayandırmıştır. Çalgıları tanımlarken kendi Monochordu üzerinde yapmış olduğu çalışmalarında da sayısal değerleri kullanarak rasyonel ve irrasyonel orantıları kullanarak uyumlu ve uyumsuz ses aralıklarını belirlediği görülmüştür.

4. SONUÇ

Müzik kavramı üzerine çalışmalar yapan düşünürler, filozoflar ve bilim insanları genel olarak müziği matematiksel, aritmetiksel ve biçimsel olarak ele alarak değerlendirmektedirler. Ayrıca, duyduğumuz seslerin ses aralıklarının kanıtlanmasına ihtiyaç duyulduğundan dolayı çalışmalarını bu yönde yapmak ile beraber kanıtlanmış kesin sonuçlara vararak ses aralıklarının varlığını kabul etmiş bulunmaktadır. Müzik kavramı hakkında geçmişten günümüze devam eden süreçte de tanımlayamadıklarımızın peşinden koşmaya devam edeceğimiz yadsınamaz bir gerçektir.

Antik Yunan Döneminin filozof ve matematik kuramcısı olarak kabul edilen Pisagor' un duyduğu farklı büyüklük ve ağırlıklardaki çekiç sesleri ile başlayan bilimsel merakının; sesin tınısı, akustiği, uyumu sorunsalını matematik ve müzik arasındaki bağlantı olduğuna inanması ile başladığı süreç, müzik kuramını matematiksel temellere dayandırmasıyla sonuçlandığı görülmektedir. Müziği anlama adına yapılan ilk bilimsel çalışma olarak karşımıza çıkan müzikal aralıklar ve dizi kurulumları üzerine çalışma yapan Pisagor, tetraktys sayılarının tel uzunlukları ile aynı orantıda olduğunu Monochord adını verdiği çalgı üzerinde kanıtlanmaya çalıştığı söylenebilir.

Antik Yunan dönemde Pisagor tarafından kanıtlanan sayılar ile seslerin uyumu arasındaki ilişki, bilinenin ötesinde var olduğu düşünülen evrenin uyumunun, sayılar ve sesler arasındaki ilişkisinin araştırılmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Fransız keşiş, filozof, matematikçi ve müzik teorisyeni Marin Mersenne ise Pisagor tarafından yapılan çalışmaları geliştirip doğa, evren, sayılar, fizik, matematik, sayılar, ses, akustik, ses aralıkları, çalgılar ve çalgı yapımı

hakkında kendi çalışmalarıyla beraber diğer bilim adamlarının çalışmalarına da yön verdiği bilinmektedir. 17. Yüzyılın başlarında yayınlamış olduğu "Harmonie Universalle" (Evrensel Uyum) adlı kitabı Mersenne' nin müzik alanında yaptığı tüm çalışmaları barındırmakla beraber, ses aralıkları, sesin frekansı, sesin akustiği, seslerin uyumu, doğuşkanlar, müzikte zaman kavramı hakkındaki çalışmaları günümüzde müziğin temel yapı taşlarını oluşturduğu bilinmektedir

Pisagor tarafından varlığı kanıtlanan iki ses arasındaki matematiksel ilişki Marin Mersenne ile daha ileri boyutlara taşındığı ve iki ses arasındaki ilişki, devamında üç ses, dört ses, beş ses, altı ses, yedi ses ve daha fazla ses aralıklarının keşfine yön verildiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Christensen, T. ,2008, "The Cambridge History Of Western Music Theory" , Published By The Press Syndicate Of The University Of Cambridge, ISBN 0 521 62371 5, 37.
- Crisman, D, K. ,2019, "Marin Mersenne: Minim Monk And Messenger: Monotheism, Mathematics And Music", ACMS 22nd Biennial Conference Proceedings, , Indiana Wesleyan University, 26-27.
- Delello, B,A. , 1986, "Perfect Numbers and Mersenne Primes", University Of Central Florida, 1-3.
- Demirbatır, E. R. , Yağcı, F. , Ezentaş, R., 2009, "A. Adnan Saygun'un Op.31 "Partita" Adlı Solo Viyolonsel (IV. Bölüm) Eserinin Geometrik Modellemesi", Araştırma Makalesi, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Uludağ University Faculty Of Arts And Sciences, Journal Of Social Sciences Cilt: 21 Sayı: 38 / Volume: 21 Issue: 38, 32- 35.
- Gouk P. , 2012, " Music And The Emergence Of Experimental Science İn Early Modern Europe, Sound Effects An İnterdisciplinary Journal Of Sound And Sound Experience, Vol:2, No:1, ISSN-1904-500X, 8- 9-15.
- Hyde, F, B. , 1968, "The Position Of Marin Mersenne İn The History Of Music", Yale Üniversitesi, 1,
- Kaya, İ. 2009, "Matematik Ve Müzik Teorisine Pythagoras Ve Archytas' ın Katkıları", Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzikoloji Bölümü, Genel Müzikoloji Programı, İstanbul, 2-7-8-14-15.
- Kaya, İ. , 2017, " Monochord Tel Bölünmeleri İle Armonikler Arasındaki Bağlantı", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi Dergi Park, Cilt 16 (61), 637-642-645.
- Koca, N. , 2020, "Asal Sayıların Tespiti İçin Farklı Metod Ve Uygulamaları" Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Matematik Anabilim Dalı, Pamukkale, 1- 17.
- Mersenne, M. , 1636, " Harmonie Universalle ", Paris, 15-17-18-19.
- Urrezieta, C. ,C. ,2010, "The Monochord According To Marin Mersenne" , Universitat Pompeu, Fabra, 14-15-16-17.
- Yerlikaya, G. , 2019, "Pisagor, Just Ve Tampere Ses Sistemlerinin Keman Eğitimcileri Tarafından Kullanımı Üzerine Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Ana Sanat Dalı, Afyon Karahisar, 42.

STRATEGIC APPROACH ON DIGITAL PLATFORMS: THE CASES OF
NETFLIX, AMAZON HBODİJİTAL PLATFORMLARDA STRATEJİK YAKLAŞIMLAR: NETFLİX, AMAZON, HBO
ÖRNEKLERİAhmet Münir GÖKMEN

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi

İYBF, İşletme

 ahmetgokmen@esenyurt.edu.tr

ABSTRACT

With the rapid involvement of the Internet in life, the audience moved away from the ones that are broadcast and remotely controlled, and started to choose among the options that offer options without time constraints. This change in audience preferences, combined with the internet infrastructure, has led to the creation of digital broadcasting platforms and the number of these platforms to increase day by day with the increasing demand. Digital broadcasting platforms, which have reached millions of viewers (subscribers) around the world, have implemented various strategic steps to achieve their own brand values and competitive advantage. With this study, which is about digital platform strategies, examining of Netflix, Amazon and Home Box Office cases was intended.

Keywords: Digital Platform, Netflix, Amazon, Home Box Office, Strategy.

öz

İnternetin gündelik yaşam içerisine hızla nüfus etmesi ile birlikte izleyiciler yayın akışında yer alan ve televizyon kumandası ile sınırlı olan alanlardan uzaklaşarak herhangi bir mekan, zaman kısıtlaması olmadan çoklu seçenekler sunan yeni teknolojik alternatiflere yönelmeye başladılar. İzleyici tercihlerinde oluşan bu değişim internet alt yapısı ile birleşerek dijital yayın platformlarının oluşmasına ve artan talep ile birlikte bu platformların sayılarının günden güne artmasına neden olmuştur. Dünya üzerinde milyonlarca izleyici (abone) sayısına ulaşan dijital yayın platformları kendi marka değerlerini, rekabet üstünlüğü yakalamak için çeşitli stratejik adımları uygulamaya koymuşlardır. Dijital platform stratejilerini konu alan bu çalışma ile Netflix, Amazon ve Home Box Office örnekleri üzerinden inceleme yapılarak pazardaki yaklaşımların anlaşılması ve yorumlanması hedeflendi. Özellikle yeni iletişim teknolojileri ve pazarlama stratejilerinin tasarlanması ve eğilimlerin değerlendirilmesi ile dijital dünyanın dijital pazarları için önemli bir gösterge ve uygulama şekli ortaya konulmaya çalışıldı. Bu alandaki rekabet ve pazar büyümesi birlikte değerlendirildiğinde başarılı stratejilerin etki alanının oldukça yüksek olacağı beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Dijital platform, Netflix, Amazon, HBO, Strateji.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 4.12.2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 27.12.2022

Derleme Makale/Review Paper

1. INTRODUCTION

While societies are in an endless change, the only thing that does not change in this process is the communication needs of societies (Söğüt, 2020).

The Covid-19 pandemic process, new internet technologies, acceleration of digitalization processes, the preference rates of digital broadcasting platforms have increased and the number of platforms that offer online broadcasting has started to increase day by day. In the last ten years, with the creation of domestic and foreign content such as Netflix, Amazon Prime, Home Box Office, BluTV, Exxen Tv, viewers have moved away from their old watching habits (Gelemet, Aydın, & Çetinkaya, 2022).

With this study, it is aimed to examine the strategies implemented by digital broadcasting platform contents such as Netflix, Amazon and Home Box Office, which provide services in today's network society.

2. NEW COMMUNICATION TECHNOLOGIES

With the Internet, significant changes have occurred in mass media. The contents of communication tools have been affected, the number of users has increased day by day with technology and internet interaction, and the internet has started to become a daily habit in routine life (Aktaş, 2005; Söğüt, 2020). Different ways of thinking have been formed with the habit of using the Internet, and different ways of thinking have paved the way for the formation of different social, economic and social habitual structures within the social structure over time. These structures, which have changed in the historical process, have revealed new consumption dynamics. Changing consumption habits and social dynamism created an opportunity for new developments with computer and internet technologies (Tanyeri Mazıcı & Can, 2021).

The changing world has created new areas of preference among the audience. The act of watching collectively started from movie theatres and continued its journey in homes with television technology. The fact that the audience can pause and continue the watching process whenever they want has made a difference in this process (Erdem & Aytekin, 2021). In the 2000s, DVD and VCD alternatives were offered to the audience to choose from. So much so that the viewers have moved away from the areas in the broadcast stream, which are limited to the television remote control, and have started to prefer digital broadcasting platforms that offer binge, continuous, repetitive and combined viewing alternatives without any space or time restrictions. (Erdem & Aytekin, 2021; Jenner, 2020; Özel, 2015: 15; Söğüt, 2020).

With the increase in infrastructure proficiency levels, the viewer's ability to access different contents in different locations with a single vehicle has begun, and the boundaries between content creators and those who request the content have disappeared. Thanks to the different platforms and contents created, the internet-based viewing experience has gained a strong position against television (Söğüt, 2020).

With Netflix, Home Box Office, Amazon Prime and similar digital platforms, it is possible to get away from the viewing experience that the audience is accustomed to, and to watch the content they want whenever and wherever they want. The independence of individuals from the concepts of place and time has increased the interest in digital platforms. Platforms have increased their interaction with the audience with the reminder, movie selections and language options in their content, and the audience has moved from the passive process to the active process. In this digital change, the audience did not remain just a spectator, but took new descriptive names such as participant and user (Erdem & Aytekin, 2021).

3. MARKETING STRATEGIES

Changes in technology have created the internet revolution, enabling digital platforms to become indispensable for social daily life, causing new marketing strategies to be formed and changing existing strategies. With the new technology revolution, internet users have turned into content producers. In this process, where the interaction rate is high, the fact that individuals can instantly share their thoughts and actions has led brand organizations to move away from classical and conventional strategies and to resort to consumer-oriented methods. Every business has developed efforts such as brand strategies and brand repertoire in the concept of brand architecture in order to differentiate itself from other businesses, to create a competitive advantage and to promote its own products (Altınbaşak et al., 2008; Çakın & Yaman, 2020; Kapfarrer, 2004; Türker; Alizadehfanaeloo, & Demir, 2021).

In this process, digital platform creators providing global services; They started to provide internet-based services with servers such as Netflix, Home Box Office, Amazon Prime. In 1997, Netflix started to offer movie rental services on the internet by Reed Hasting and Marc Randolph. As of 2007, series and movies began to be produced under its own brand. With the start of producing content bearing its own brand, it started to spread rapidly to the countries of the world and as of 2016, it has become a platform that offers services all over the world. As of today, Netflix provides many different television contents services to the audience with the number of subscribers exceeding 140 million in 190 countries (Gülmez, 2019; Söğüt, 2020).

Amazon Prime is a subscription system created in 2005 to provide Amazon users with additional services such as music, video and delivery services. As of 2020, it has become a platform that provides services around the world, together with Turkey. Amazon Prime has over 150 million users as of today (Keyes, 2020).

Home Box Office (HBO) is a television network with a subscription system that can be viewed through internet television by paying a fee. It offers alternatives such as movies, documentaries and serials for the audience. As of 2021, the number of subscribers exceeded 73 million (Stroll, 2022).

The providers of the digital broadcasting platform have carried out several strategic steps. The first of these is that every viewer on the digital platform also affects the algorithms of the platforms as a producer. The audience is constantly followed by the algorithm within the platform, and the suggestions presented with this algorithm are personalized. With the algorithmic method used, users can be guided and offer preferences for the audience's interests (Erdem & Aytakin, 2021; Vitrinel, 2018). This algorithm creates an opportunity for digital platform servers to offer the right content to their subscribers. The Netflix algorithm that follows the audience monitors every second and activity that the subscriber spends on the site. Standing out from other platforms with its algorithm, Netflix has followed and analysed its audience for six years and created new series scenarios according to the preferences of the audience. The algorithm that follows the audience offers continuous suggestions and according to the research, the audience provides access to the content they watch by 80% recommendation (Özel & Özay, 2021; Zengin, 2021).

Different product lines such as TV series, movies, documentaries and children's programs were created on Netflix, Amazon Prime and HBO platforms. While serials are broadcast in weekly and monthly periods, strategic steps have been taken to ensure that all season episodes are broadcast at the same time, and the habit of "over watching" is developed (Anadolu, 2020; Gümüş, 2021; Türker, Alizadehfanaeloo, & Demir, 2021). The ad-free presentation of the content, high image and sound quality also paved the way for the habit of binge-watching to replace the traditional viewing approach (Akıncı & Başer, 2020; Candan, 2020; Özel, 2020). The

movies offered in movie theatres have been created as an alternative to watching them comfortably at home, with a wide variety of options. Series and movies are sorted according to the audience's liking by dividing their genres. Safe viewing options are provided with children's programs (Turker, Alizadehfanaeloo, & Demir, 2021).

Advertising activities for countries were started on platforms spread all over the world. Local advertising strategies were given more importance than global strategies in product promotion. In different world countries with different cultural characteristics, cultural and local images that are specific to each country's own culture were included, popular and famous people in the countries were played in advertisements, a large number of content produced was started to be presented with different language and subtitle alternatives, and the attention of the user was drawn (Gülmez, 2019).

The interfaces of digital platforms have been tried to be simple and options such as enabling more than one user at the same time have been presented. Providing free usage rights to new subscribers for certain periods of time has started to attract users to these platforms. It also offers free and fast shipping, viewer discounts, and e-book archives for one price for Amazon Prime viewers. The offering of different services with low fees attracted the audience (Çakın & Yaman, 2020).

The closure of movie theatres and the crisis, the quarantine of people in their homes with the COVID-19 pandemic, has increased the orientation to digital platforms. There is a stalemate here for the sector and a contradictory situation arises. To evaluate the curiosity and spare time of the audience staying at home (movie, series) needs content, this situation, which can be an important stimulus for the industry, but cannot be translated into production due to the pandemic COVID -19. In this case, digital platforms appear as an important address for postponed films and films in the archive.. The lockdown and social isolation experienced all over the world have increased the demand for digital platforms. So much so that in this process, Netflix increased the number of members more than double the expected value in the first quarter of 2020 and gained 16 million new subscribers, and thus Netflix continued to be at the forefront of its competition with other platforms (Erçelik, 2021). The increase in the time people spend at home has provided an advantage for these platforms (Tanyeri Mazıcı & Can, 2021).

By making a difference from other platforms, Netflix has started to offer the audience an interactive experience with the Black Mirror: Bandersnatch movie. The audience has determined the course of the movie with the alternative orientation choices presented throughout the movie. This is Netflix's interactive accelerated the process of becoming a tool. In addition, mini-series, platform-specific series and mini-documentaries were broadcast on platforms that offer digital broadcasts to increase the number of viewers. So much so that the original productions, especially in Home Box Office, accelerated the process of the audience's preference for this platform (Burroughs, 2018).

4. CONCLUSION AND DISCUSSION

Along with technological developments, changing environmental and world conditions, people's usage habits have also been shaped and people have started to move away from their television watching habits and turn to digital platforms that offer more variety and options. With the new generation watching habits, the audience has been in the attitude of continuing their watching habits regardless of time and place. In this direction, new generation media technology content providers should take various strategic steps to increase their brand values. In this process, content creators should determine their strategic plans in line with their own vision and mission, and the right operational steps should be taken in order to have a say in the world market and increase efficiency. As a following research the business numbers development throughout years of these and maybe additionally some other companies shall be statistically analysed.

REFERENCES

- Akıncı, S., & Başer, E. (2020). Reklamdan Kaçınma Bağlamında Geleneksel ve Modern Film İzleme Ortamlarının Genç İzleyiciler Üzerinden Karşılaştırılması: Netflix ve Sinema Salonları Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 473-486.
- Aktaş, C. (2005). Interpersonal Communication Through the Internet. *Selçuk İletişim*, 3 (4), 63-67. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19010/200808>
- Anadolu, B. (2020). Beyazperdeden Dijital Medyaya: Film İzleme Deneyiminin Değişimi Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 5075-5110.
- Altınbaşak, İ. V., Akyol, A., Alkibay, S., Arslan, F. M., Burnaz, Ş., Cengiz, E. ve diğerleri. (2008). Küresel pazarlama yönetimi. İstanbul: Beta,4.
- Burroughs, B. (2018) "House of Netflix: Streaming Media and Digital Lore. *The International Journal of Media and Culture*, 1-17.
- Candan, G. (2020). Glokalizasyon Bağlamında Netflix Reklamları: Göstergibilimsel Bir Analiz. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 3-15.
- Çakın, Ö., & Yaman, D. (2020). Fijital (Phygital) Pazarlama Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme: Amazon Go Örneği. *Middle Black Sea Journal of Communication*, 1-10.
- Dilmen, N.E. ve Öğüt, S. (2010). Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşime İletişimsel Bilişim Yaklaşımı, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı Bildiri Kitabı, 237-242.
- Erkılıç, H., Erkılıç, S.D. (2021). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Dijital Platformların Yükselişi: Sinema Değer Zincirindeki Değişim Sinema Endüstrisini Nasıl Etkiler? *Ankara Üniversitesi İLEF Dergisi*, 99-106
- Erdem, N., & AYTEKİN, B. A. (2021). Covid-19 Pandemisinde İzleyici Deneyimi: Netflix Ekseninde Dijital Platformlara Bakış Audience Experience in the Covid-19 Pandemic: A View to Digital Platforms Based on Netflix. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 302-325.
- Gelemet, Ö., Aydın, H., & Çetinkaya, A. (2022). Netflix Verileri Üzerinde TF-IDF Algoritması ve Kosinüs Benzerliği ile Bir İçerik Öneri Sistemi Uygulaması. *Academic Journal of Information Technology*.
- Gülmez, E. (2019). Netflix'in Türkiye'ye Özgü Reklam Filmlerinin Küresel Markaların Yerel Reklam Stratejileri Bağlamında Değerlendirilmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 157-177.
- Gümüş, B. (2021). Maraton İzleyiciliğinden Aşırı İzlemeye: Netflix'in İzleme Alışkanlıklarına Etkisi. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 147-169.
- Jenner, M. (2020). Researching binge-watching. *Critical Studies in Television: The International Journal Television Studies*, 15(3), 267-279.
- Kapferer, J.N. (2004). *The new strategic brand management: Creating and Sustaining Brand Equity Long Term (Second Edition)*. Kogan Page Publishers, 310.
- Keyes, D.(2020). Amazon has surpassed 150 million Prime subscribers globally. Insider, URL: <https://www.businessinsider.com/amazon-surpasses-150-million-prime-subscribers-2020-2>, reached on 03/11/2022.
- Özel, S. (2015). Televizyon Ekseninde İzleyici ve İnternet Üzerindeki Video Hizmetlerinin İzleyiciye Etkisi.
- Sedat Özel (Ed.), *Yeni Medya Çağında televizyon*, İstanbul: Derin Yayınları.

- Stoll, J.(2022). Number of HBO subscribers in the United States from 2009 to 2021.Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/329288/number-of-hbo-domestic-subscribers/#:~:text=As%20of%20December%202021%2C%20HBO,includin%20subscriber%20to%20HBO%20Max. Reached on 3/11/2022>
- Özel, S. (2020). Talebe Bağlı Video Servisleri Çağında Netflix Etkisi. İnsan&İnsan, 115-138.
- Özel, S., & Özay, D. (2021). Yeni Medya Ortamlarında İzleyici Seçimi ve Öneri Algoritmaları Netflix Örneği. İlef Dergisi, 297-324.
- Söğüt, F. (2020). Blu Tv Netflix'e Karşı: İçeriklere Yönelik Bir Karşılaştırma. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 408-422.
- Tanyeri Mazıcı, E., & Can, E. N. (2021). Postmodern Tüketim ve Dijital Ortama Yansımaları: Netflix Üzerine Bir Değerlendirme. Selçuk İletişim Dergisi, 832-858.
- Türker, O., Alizadehfanaeloo, P., & Demir, H. H. (2021). Medya Sektöründe Marka Mimarisi: Netflix Örneği. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1264-1280.
- Vitrinel, E. (2018). The introduction of Netflix in Turkey: How to fit (or is it possible to fit) in an Audio-visual Landscape Marked by Piracy and Local Taste? Turkey and Turkish Studies. 155-165, Atina: Athens Institute for Education and Research.
- Zengin, F. (2021). Yapay Zekâ ve Kişiselleştirilmiş Seyir Kültürü: Netflix Örneği Üzerinden Sanat Eserinin Hiper Kişiselleştirilmesi. TRT Akademi, 700-727.

